

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

24

YASAMA YILI

5

SIRA SAYISI: 716

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN
SORUNLARININ ARAŞTIRILARAK
ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLERİN
BELİRLENMESİ AMACIYLA
KURULAN

MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU
RAPORU

Mart 2015

İstanbul Milletvekili Ferit Mevlüt Aslanoğlu ve 21 Milletvekilinin (10/34), İstanbul Milletvekili Ferit Mevlüt Aslanoğlu ve 22 Milletvekilinin (10/55), Kars Milletvekili Mülkiye Birtane ve 22 Milletvekilinin (10/679), Ağrı Milletvekili Halil Aksoy ve 22 Milletvekilinin (10/801), Iğdır Milletvekili Pervin Buldan'ın (10/904), Mardin Milletvekili Erol Dora ve 21 Milletvekilinin (10/1091), Mardin Milletvekili Erol Dora ve 21 Milletvekilinin (10/1092), Muş Milletvekili Demir Çelik ve 21 Milletvekilinin (10/1093), Adana Milletvekili Murat Bozlak ve 21 Milletvekilinin (10/1094), Diyarbakır Milletvekili Altan Tan ve 21 Milletvekilinin (10/1095), Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ve 21 Milletvekilinin (10/1096), Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ve 21 Milletvekilinin (10/1097), Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Ayhan ve 28 Milletvekilinin (10/1098), Gaziantep Milletvekili Mehmet Şeker ve 21 Milletvekilinin (10/1099), Malatya Milletvekili Veli Ağbaba ve 21 Milletvekilinin (10/1100), İstanbul Milletvekili Mustafa Sezgin Tanrıku lu ve 26 Milletvekilinin (10/1101), Kars Milletvekili Mülkiye Birtane ve 29 Milletvekilinin (10/1102), Konya Milletvekili Mustafa Kalaycı ve 19 Milletvekilinin (10/1103), Adıyaman Milletvekili Mehmet Erdoğan ve 23 Milletvekilinin (10/1104), Ankara Milletvekili Gökhan Günaydın ve 22 Milletvekilinin (10/1105), Bingöl Milletvekili İdris Baluken'in (10/1106), Bursa Milletvekili İlhan Demiröz ve 22 Milletvekilinin (10/1107) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Anayasa'nın 98'inci, İçtüzük'ün 104 ve 105'inci Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri ve (10/34, 55, 679, 801, 904, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106 ve 1107) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu

ÖNERGE METİNLERİ

1- İstanbul Milletvekili Ferit Mevlüt Aslanoğlu ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin ilköğretim çağındaki çocuklarının eğitime devam sorununun araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/34)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ülkemizde mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarının ağırlığı bilinmektedir. Ancak mevsimlik tarım işçilerimiz arasında en çok zararı ilköğretim çağındaki çocuklar görmektedir. Tarım sektöründe, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan yurttaşlarımızın çocukları, özellikle eğitime başlama ve eğitimlerini sürdürme anlamında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Eğitim öğretim yılı sona ermeden başlayan ve okullar açıldıktan sonra bir ay daha süren mevsimlik tarım işçiliği sezonu nedeniyle bu öğrenciler uyum, kavrama ve konsantrasyon sorunları yaşamaktadırlar.

Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hâkim olduğu kırsal bölgelerde sosyal, ekonomik ve eğitsel sorunlar nedeniyle mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan yurttaşlarımızın çocukları eğitim hakkından tam olarak yararlanamamaktadırlar.

Bu nedenle mevsimlik tarım işçiliği sebebiyle eğitimlerine ara vermek zorunda kalan ilköğretim öğrencileri ile ilgili sorunların ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasanın 98'inci, İç Tüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını saygılarımla arz ederim.

- 1) Ferit Mevlüt Aslanoğlu (İstanbul)
- 2) Candan Yüceer (Tekirdağ)
- 3) Atilla Kart (Konya)
- 4) Erdal Aksünger (İzmir)
- 5) Veli Ağbaba (Malatya)
- 6) İhsan Özkes (İstanbul)
- 7) Kamer Genç (Tunceli)
- 8) Mehmet Şeker (Gaziantep)
- 9) Ramazan Kerim Özkan (Burdur)
- 10) Mehmet Ali Ediboğlu (Hatay)
- 11) Mevlüt Dudu (Hatay)
- 12) Aykut Erdoğan (İstanbul)
- 13) Metin Lütfi Baydar (Aydın)
- 14) Kazım Kurt (Eskişehir)
- 15) Özgür Özel (Manisa)
- 16) Aytuğ Atıcı (Mersin)
- 17) Nurettin Demir (Muğla)
- 18) Mustafa Sezgin Tanrıkulu (İstanbul)
- 19) Ali Rıza Öztürk (Mersin)
- 20) Celal Dinçer (İstanbul)
- 21) Mehmet Şevki Kulkuloğlu (Kayseri)
- 22) Malik Eceder Özdemir (Sivas)

2- İstanbul Milletvekili Ferit Mevlüt Aslanoğlu ve 22 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/55)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçileri, yıllardır sadece hasat zamanlarında yaşanan trafik kazalarında hatırlanan vatandaşlarımızdır. Bu hatırlamalarda da sorunların asıl nedenleri tespit edilerek, çözüm yolları araştırılmamış, sadece bir trafik kazası olarak çoğu yerde anılmıştır.

Oysa Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri açısından yaşam, çok zor koşullar altında devam etmektedir. Her yıl, hasat mevsimine yakın zamanlarda, balık istifi kamyon kasalarında taşınan, beslenme ve barınma koşulları sağlanamayan, sağlık ve emeklilik güvencesinden yoksun, sosyal hakları olmayan bu insanlar çok düşük ücretler karşılığında uzun saatler çalışmaktadır.

Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen mevsimlik tarım işçilerinin temeldeki sorunları yaşadıkları bölgede geçimlerini sağlayabilecekleri, üretim yapabilecekleri bir iş alanlarının olmamasıdır. Bu nedenle yılın belli dönemlerinde, ortalama dört ay süre ile yaşadıkları yerden ayrılarak daha çok Ege, Çukurova ve Karadeniz Bölgesi'nde çalışırlar. Bu süre zarfında kazandıkları para onların bir yıl boyunca geçimlerini sağlayacakları paradır. Günlük olarak aldıkları ücretleri 10 ila 15 YTL arasında değişmektedir. Üstelik kazanılan bu paranın bir bölümü de kendilerine bu işi sağlayan "dayıbaşı" ya da "elçi" olarak tabir edilen araçlara verilmektedir. Yani geçinmeleri için kalan para günlük 8 ile 13 YTL arasındadır. Barınma koşulları oldukça sağlıksızdır. Çadırlarda ya da barınaklarda kalan bu işçiler, temiz içme ve kullanma suyuna da sahip değildir. Bu sağlıksız ortam ve koşullar, anne ve babaları ile birlikte gelen çocuklar için riskli bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Çadır yerleşimleri açık alanlarda ve uygun altyapı koşulları olmayan yerlere kurulduğu için yaygın olarak salgın hastalıklara rastlanılmaktadır. Bu hastalıklar, beslenmeleri de yetersiz olan çocukları daha fazla etkilemektedir. Ortaya çıkan tablo, insanların asgari gereksinimlerini karşılamaktan uzak bu ortam, 19. yüzyıl koşullarını anımsatmaktadır. Şanlıurfa'da, Tokat'ta, Batman'da, Sivas'ta, Niğde'de, Kırıkkale'de ve son olarak Afyonkarahisar'da yaşanan kazalar bize devletin mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıklarını görmezden geldiğini açık bir şekilde göstermiştir.

Sosyal devlet, yaşamlarını yitiren mevsimlik tarım işçileri için 'Hasat Döneminde Alınacak Trafik Önlemleri" genelgesi yayınlanmanın çok daha ilerisine gidebilen devlet demektir.

21. yüzyılda mevsimlik tarım işçilerinin Türkiye'de yaşamak zorunda bırakıldıkları ilkel koşulların düzeltilmesi için acil önlemlerin alınması gerekmektedir.

Uzun vadede buldukları yerlerde iş ve üretim olanaklarının yaratılmalıdır. Kısa vadede ise; sosyal güvenceleri sağlanmalı bu çerçevede, sendikacı olma, sağlık ve emeklilik gibi özlük haklarını içeren düzenlemeler yapılmalıdır. Çalışma ve barınma koşulları iyileştirilmelidir. Çalışma saatleri düzenlenmeli, ücretleri artırılmalı, çalıştıkları yerlerde barınmalarına olanak sağlayacak sosyal tesis ve yurtlar yapılmalıdır. Beslenmeleri konusunda desteklenmeleri gerekmektedir. Temiz içme ve kullanma suyuna rahatça ulaşabilmeleri gerekmektedir. Bu sayede salgın hastalıkların önü alınmış olacaktır. Aileleri ile birlikte geldikleri yerlerde, çocuklar için eğitim verilebilecek birimlerin oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle, mevsimlik tarım işçilerinin çocukları açısından ortaya çıkan eğitimdeki eşitsizlik bir nebze olsun giderilmiş olacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunların nedenleri ve bu sorunların önlenmesi için alınacak tedbirlerin tespiti amacıyla, Anayasa'nın 98'inci ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105'üncü maddeleri gereğince meclis araştırması açılmasını saygılarımla arz ederim.

- 1) Ferit Mevlüt Aslanoğlu (İstanbul)
- 2) Candan Yüceer (Tekirdağ)
- 3) Erdal Aksünger (İzmir)
- 4) Atilla Kart (Konya)
- 5) Veli Ağbaba (Malatya)
- 6) Kamer Genç (Tunceli)
- 7) İhsan Özkes (İstanbul)
- 8) Mehmet Şeker (Gaziantep)
- 9) Mevlüt Dudu (Hatay)
- 10) Mehmet Ali Ediboğlu (Hatay)
- 11) Kazım Kurt (Eskişehir)
- 12) Özgür Özel (Manisa)
- 13) Aytuğ Atıcı (Mersin)
- 14) Nurettin Demir (Muğla)
- 15) Ramazan Kerim Özkan (Burdur)
- 16) Mustafa Sezgin Tanrıkulu (İstanbul)
- 17) Ali Özgündüz (İstanbul)
- 18) Rıza Mahmut Türmen (İzmir)
- 19) Kadir Gökmen Ögüt (İstanbul)
- 20) Ali Rıza Öztürk (Mersin)
- 21) Celal Dinçer (İstanbul)
- 22) Mehmet Şevki Kulkuloğlu (Kayseri)
- 23) Malik Ecdar Özdemir (Sivas)

3- Kars Milletvekili Mülkiye Birtane ve 22 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/679)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Kadın, çocuk ve yaşlıların da içinde bulunduğu mevsimlik gezici tarım işçilerinin ölümlerine neden olan trafik kazalarının nedenlerinin tespit edilerek, trafiğe uygun araçlarla ve uygun koşullarda ulaşımının sağlanması amacıyla alınacak tedbirlerin belirlenmesi için Anayasa'nın 98'inci, TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ederiz.

- 1) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 8) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 9) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 10) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 11) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 12) Altan TAN (Diyarbakır)
- 13) Adil ZOZANI (Hakkari)
- 14) Esat CANAN (Hakkari)
- 15) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 16) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)
- 23) Leyla ZANA (Diyarbakır)

Gerekçe:

Tarımsal üretimin yoğunluk kazandığı bu mevsimde her yıl olduğu gibi yine on binlerce gezici tarım işçisinin mevsimlik göçü başlamıştır. Türkiye'de her yıl onlarca gezici tarım işçisi, ulaşım sırasında meydana gelen trafik kazaları sonucu hayatını kaybediyor. Yaşadıkları illerde iş imkânı bulamayan, gittikleri illerde ise sosyal güvenceden yoksun, günlük 20 liraya çalışan yaşlı, çocuk ve kadınların da içinde bulunduğu işçiler, ulaşım masraflarını karşılayamadıkları için topluca kamyon kasalarına bindiriliyor ve trafiğe çıkması uygun olmayan araçlarla yaptıkları yolculuklarda kazalara kurban gidiyor.

Yıllardır devam eden bu sorun hala çözülebilmemiş değildir. Oysaki 2009 yılında yayınlanan İçişleri Bakanlığı genelgesinde bu soruna dikkat çekilmiş ve çözüm bulunacağı yönünde düzenleme yapılacağı ileri sürülmüştü. Ancak geldiğimiz aşamada bu sorunun çözümüne yönelik hiçbir ilerleme kaydedilmemiş, genelgede belirlenen hiçbir önlem hayata geçirilmemiş. Bu nedenle her yıl onlarca kaza

meydana geliyor. 27.01.2011 tarihinde Ankara'nın Beypazarı ilçesinde meydana gelen kazada çocukların da içinde bulunduğu Mardin doğumlu 11 kişi hayatını kaybetmişti. Yoksulluk ve yokluk içinde kamyon kasalarında ucuz iş gücü olarak diğer kentlere taşınan ve çoğu Kürt olan vatandaşlarımız, ekmeğ parası için düştükleri yollarda tabutlarla topraklarına geri gönderiliyor. Kamyon kasalarında başlayan yolculukları çoğu kez trafik kazalarında ölümle sonlanıyor. Bu yıl da önlem alınması yönünde bir adım yok. Anlaşılan o ki işçi ölümlerine yine seyirci kalınacak.

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden işçilerin, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik sorunlarının çözümü için tedbirleri içeren Başbakanlık genelgesi ise 28 Mart 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştı. Genelge mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarına çözüm bulunması yönünde önemli hususlar içeriyor olsa da bu hususların bir tanesinin bile hayata geçirilmesinde başarılı olunamamış, tarım işçilerinin olumsuz şartlarda tüm güvencelerden yoksun çalıştırılmasına devam edilmiştir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik konusunda devlet tarafından ya da işveren tarafında sunulan hiçbir imkânı mevcut değildir. Mevsimlik işçilerin çalışma ve ücret koşulları son derece yetersiz olmakla beraber yaşadıkları ulaşım sorunlarına çözüm bulunmaması halinde daha çok can kaybı olacağı ortadadır.

Uzun mesafelerden gelen mevsimlik tarım işçileri, kamyon kasaları, traktör römorkları ya da tıka basa doldurulan araçlarda yolculuk yapmaya devam etmektedirler. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin bütün sorunlarının ele alınarak çözüm bulunması gereklidir. Can güvenlikleri ile doğrudan ilgili olan ulaşım konusu ise acil çözüm bulunması gereken bir durumdur.

Hükümetin mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına bütüncül bir çözüm sunmayacağı ortada. Ancak en azından mevsimlik gezici tarım işçilerinin, göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla göç alan ve göç veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanmalı, trafik denetimleri arttırılmalı, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılarak yaşanan trafik kazaları sonlandırılarak işçi ölümlerine engel olunmalıdır. Soruna kalıcı çözümler bulunması için bir meclis araştırması açılması gereklidir.

4. Ağrı Milletvekili Halil Aksoy ve 22 Milletvekilinin mevsimlik işçilerin karşılaştıkları sorunların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/801)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik işçilerin karşılaştıkları sorunların araştırılması amacıyla Anayasa'nın 98, TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince bir Araştırma Komisyonu'nun kurulmasını saygılarımla arz ederim.

- 1) Halil AKSOY (Ağrı)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 4) Sırrı SAKIK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 7) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 8) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 9) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 10) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 11) Altan TAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)
- 23) Leyla ZANA (Diyarbakır)

Gerekçe:

Temel ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yıllardır süren çatışmalı ortam sebebiyle birçok köy boşaltılarak on binlerce insan zorunlu göçe tabi tutulmuş, istemedikleri halde şehir merkezlerine yerleşerek bir günde yoksul bir yaşama başlamışlardır.

Normal şartlar altında, kendi köyünde kendi arazisini ekip biçen ve aynı zamanda hayvancılıkla uğraşan bu yurttaşlarımız şimdilerde şehrin varoş tabir edilen bölgelerinde yaşam mücadelesi vermekte ve geçimlerini her yılın belli mevsimlerinde “Mevsimlik İşçiler” adı altında batı illerinde çalışarak sağlamaktadırlar.

Ülkede güdülen özelleştirme politikaları, kamu istihdamının zaten düşük olduğu bölgemizde işsizliği daha da arttırmış, sosyal güvencesiz ve düşük ücretle çalışma oranını arttırmıştır. Ayrıca çiftçilik ürünü pamuk ve tütün alıntılarındaki düşük fiyat ve kota uygulamaları bölgedeki insanları kendi işinin sahibi olma imkânından yoksun bırakmıştır.

Tarım politikalarındaki yanlışlıklar, işsizlik sayısındaki artış ve bölgedeki sanayi boşluğunun getirdiği daralma topraksız ve az topraklı aileleri yaşlısından çocuğuna kadar topyekûn batı illerinde mevsimlik tarım işçileri olarak çalışmaya zorlamaktadır.

Zorunlu şartlar gereği ve istek dışı Ordu, Giresun, Bolu, Bursa, Malatya, Manisa, Konya, Ankara, Polatlı ve Antalya gibi illere çalışmaya giden insanlarımızın dramları sık sık ulusal basına haber olmaktadır. Söz konusu illerde zaman zaman etnik kökeninden dolayı ayrımcı muamelelerle karşılaşan işçiler, gelir elde edebilmek ve kalan mevsimlerde geçinebilmek adına asgari yaşam koşullarının altında bir kemer sıkma politikası yürütmektedirler.

Mevsimlik tarım işçileri, yemelerinden ve içmelerinden kısmakta ve çalışmakta oldukları ortamlarda insan onurunu zedeleyen barınaklarda yatıp kalkarak önemli bir toplumsal sorunun parçası olmaya devam etmektedirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin çoğunun köyleri zorla boşaltılan ve köyleri yakılan insanlar olduğu düşünüldüğünde, köyerine ve topraklarına kavuşma imkânının derhal sağlanması gerekmektedir.

Hükümetler tarafından destekleme primi olarak yapılan yardımlar sadece arazi sahiplerini kapsamakta ve arazileri ekip biçmek için bölgede kiralama yoluna giden topraksız vatandaşlara ek bir katkı sunmamaktadır. Hal böyle iken zarar etmek istemeyen vatandaşlar tercihini daha çok mevsimlik işçilikten yana koymaktadırlar. Bu nedenle destekleme primi açısından ilgili mercilerin toprağı ekip biçen şahısların gerçek durumunu araştırıp buna göre prim ödemelerini sağlayan ve prim yardımlarının ortaklaştırılmasını temin eden bir düzenlemeye gitmesi zorunludur.

Her halde mevsimlik işçi olarak çalışmak isteyen vatandaşların ulaşım koşulları sıkı denetimlere tabi olmalıdır. İnsani koşullardan uzak ve tehlikeli bir şekilde yolculuk yaptırılan işçilerin bu durumları karşısında işverene de sorumluluklar yükleyen düzenlemelere gidilmelidir. Çünkü her yıl kamyonların arkasında istiflenmiş onlarca yurttaşımız, meydana gelen kazalarda can veriyor.

Çalışma saatleri uluslararası sözleşmelere ve iç mevzuata uygun hale getirilmeli ve fazla çalışma karşılığı ücretin de ayrıca tahsili için gerekli denetimler yapılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin hepsi kayıt dışıdır. Kayıtlı oldukları tek yer çalışırken başlarında duran çavuş veya dayıbaşının defteridir. Mevsimlik tarım işçileri sosyal güvenceye kavuşturulmalı ve mevzuatta kendilerine yönelik düzenlemeler açısından kolaylıklar ve ek güvenceler sağlanmalıdır.

Özette anlattığımız nedenlerden ötürü, mevsimlik işçilerin karşılaştığı sorunların araştırılması için bir Meclis Araştırma Komisyonunun kurulması kaçınılmaz olmuştur.

5. BDP Grubu adına Grup Başkanvekili İğdır Milletvekili Pervin Buldan'ın, gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/904)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin sorunlarının ve çözüm yollarının araştırılması amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince "Meclis Araştırması" açılmasını saygılarımla arz ederim.

Pervin Buldan

BDP Grup Başkanvekili

İğdır Milletvekili

Gerekeçe:

Türkiye'de topraksız çiftçilerin yanı sıra, tarım işletmelerinin çeşitli nedenlerle küçülmesi ve parçalanması birçok işletmeyi kendine yeterli olmaktan uzaklaştırmıştır. Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler ile köyleri boşaltılan ve kendi tarım arazilerinden uzak kalan köylüler, geçimlerini sağlayabilmek amacıyla daha iş olanağı bulunan yörelere gezici (mevsimlik) ve/veya geçici (günübirlik) giderek iş aramaktadır. Türkiye'de çok sayıda gezici ve geçici (günübirlik) tarım işçisinin bulunması, bunların gerek köylerinde gerekse çalışmaya gittikleri yörelerde çok çeşitli sosyal, ekonomik ve çalışma sorunlarının olması, bu işçilerin sorunlarına eğilmeyi gerekli kılmaktadır. Gezici tarım işçiliği içinde kadın grubu hem yaşam koşulları hem de aile içi rolleri açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Aile olarak çalışma durumundaki, gezici kadın tarım işçilerinin, gittikleri yerlerdeki iş yükünün büyük bölümünü, üstlenmektedir. Kadın işçiler, yorucu tarım işçiliğinin ardından, ev ve aile yaşamına ilişkin olarak, çadır koşullarında, yemek hazırlama, temizlik, çocuk bakımı, su temini gibi görevleri de yerine getirmektedir. Gezici ve geçici statüdeki kadın işçilerinin tarımsal üretimdeki rolleri emekleri ile sınırlıdır. Tüm gelirleri emek karşılığında elde edildiğinden, emeğin kullanılacağı yer de toprak sahibince belirlenir ve yapılacak tüm işlerde toprak sahibince öne sürülen kurallar uygulanır. Gezici kadın tarım işçilerinin, çalışma süreleri bölgeden bölgeye değişiklik göstermekte ve daha çok gelenek ve göreneklere göre düzenlenmektedir. Genellikle, bu süre gün doğumundan gün batımına kadar sürmektedir. Çalışma sürelerine ve koşullarına rağmen aldıkları ücret, diğer kesimlere göre düşüktür. Düşük ücrete bağlı olarak, ücreti biriktirme isteği ve düşük beslenme zorunluluğu, diğer yandan elverişsiz yemek pişirme koşulları nedeni ile bu işçilerin yeterli beslendikleri de söylenemez. İşçi aileler konaklama yerlerini de beraberinde getirdiği ağaç dalları, plastik örtü, bez ve çevreden sağladıkları otları kullanarak sağlamaktadır. Yine barınma yerleri ve çevrelerinde, tuvalet, banyo ve çamaşır yıkama yerlerinin bulunmaması, temizlik ve sağlık açısından sakıncalar yaratmaktadır. Gezici tarım işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve iş güvenliği alanlarında, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) belirlediği, Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Kılavuzunun kadın istihdamı, çevre ve hijyenik koşullar, beslenme ve barınma yerlerinin bakımı ile ilgili esaslara uymak için gerekli önlemlerin hemen alınması gerekmektedir. Bu aynı zamanda, Türkiye'nin imzalamış olduğu Avrupa Sosyal Şartının Adil Çalışma Koşulları ve Adil Bir Ücret Hakkı konusundaki taahhütlerin de bir gereğidir. Sosyal güvence sorunu, mevcut sorunlar içinde en önemlisidir bu işçilerin sosyal güvenceye kavuşturulması gerekmektedir. Gezici tarım işçiliğinde İnsan hayatını tehdit eden önemli bir sorun da çalışma yerlerine ulaşım konusudur. Bunun için yerel yönetimlerin ulaşımı maliyetine taşımaları

için çalışmalar yürütülmelidir. Türkiye'nin en yoksul insan gruplarından birini oluşturan gezici ve geçici tarım işçiliği ve bu grubun özellikle kadın bireyleri insanca yaşam koşullarından uzak olup, en fazla ezilen kesimi oluşturmaktadır. Çünkü bu kadınlar modern toplumsal yapı içine girmekten uzak ve geleneksel toplum yapısının etkisi altındadırlar. Geçim sıkıntısı ve geleneksel toplum ilişkileri altında kalan kadın tarım işçilerinin; yaşam ve çalışma koşullarının, sorumlularının ve çözüm yollarının araştırılması önem arz etmektedir.

6. Mardin Milletvekili Erol Dora ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1091)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği önemli bir politik sorundur. Ülkemizin birçok ilinde yaşanmakta, yüz binlerce çocuğu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ya da aileleri ile birlikte mevsimlik tarım göçünden etkilenen çocukların yaşadıkları sorunların araştırılması ve bu sorunların çözülmesi amacıyla Anayasanın 98’inci, İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

- 1) Erol DORA (Mardin)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 8) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 9) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 10) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 11) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 12) Altan TAN (Diyarbakır)
- 13) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 14) Esat CANAN (Hakkari)
- 15) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 16) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 17) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekeçe:

Türkiye’de istihdamın yaklaşık dörtte biri tarım alanındadır. Bu oran çalışan kadınlar için yüzde 48,2 çalışan çocuklar içinse yüzde 41’dir. Tarımsal üretimin yapısından dolayı mevsime bağlı olarak artan işgücü ihtiyacı mevsimlik gezici ve mahalli tarım işçileri tarafından karşılanmaktadır. Nitekim resmî tahminlere göre yaklaşık 300 bin kişi mevsimlik ve gezici tarım işçisi olarak çalışmakta yani yılın belirli dönemlerinde yerleşimlerinden ayrıılıp başka yerlere göç etmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği sektörü içerisinde, çocukların ücret karşılığı mevsimlik tarım işlerinde çalışması veya ailesiyle mevsimlik olarak göç etmesi; çocuğun eğitimi, gelişimi ve sağlığı açısından kısa dönemde önemli risklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çocuk, eğitim sürecinden kopabilmekte, kazalarda yaralanabilmekte hatta yaşamını yitirebilmektedir. Olumsuz barınma koşulları ve ağır çalışma şartları ile yetersiz beslenmeden dolayı birçok geçici ve kalıcı sağlık sorunu da yaşayabilmektedir.

Kısa dönemde çocuğun sağlık ve eğitim konuları başta olmak üzere maruz kaldığı tüm bu olumsuzluklar uzun dönemde geri döndürülmesi güç sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bireyin çocukken eğitim sürecini erken terk etmiş olması yoksulluk ve yoksunluk hâlinin devam etmesine, yine çocukken mevsimlik göç sırasında maruz kaldığı olumsuz barınma ve çalışma koşulları tüm hayatı boyunca kronik sağlık sorunları yaşamasına yol açabilmektedir. Yine çocukken tarım işçisi olarak çalışmak veya mevsimlik tarım göçüne katılmak çocuğun şiddet, ihmal, istismar ve toplumsal dışlanma açısından kırılganlığını artırabilmekte, buna bağlı olarak duygusal ve toplumsal gelişimini olumsuz şekilde etkileyebilmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde yer alan çocukların sorunlarının çözülmesi ve bu sektörlerden acilen uzaklaştırılması gerekmektedir. Öncelikle zorunlu eğitim süresinin 2012 yılında 12 yıla çıkarılmasıyla birlikte mevsimlik tarım işçiliği daha çok sayıda çocuğun zorunlu eğitime düzenli devamını engelleyecektir. Ayrıca, ILO'nun 182 sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'nde 2015 yılına kadar çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmanın tüm çocuklar, yani 18 yaşını doldurmamış tüm bireyler için ortadan kaldırılması öngörülmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi olan ya da aileleri ile birlikte göçe maruz kalan çocukların eğitim, sağlık, barınma vb. alanlarda yaşadıkları sorunların giderilmesi ve bu konuda yapılan yasal düzenlemelerin daha kapsamlı hale getirilmesi amacıyla Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

7. Mardin Milletvekili Erol Dora ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1092)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği, 6,3 milyonluk tarım iş gücünün yaklaşık yarısını oluşturan, içinde kadın, çocuk ve yaşlıların da bulunduğu oldukça geniş bir sektördür. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ailelerin yaşadıkları problemlerin sonlandırılması ve ihtiyaçlarının tespit edilerek giderilmesi amacıyla Anayasanın 98’inci, İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

- 1) Erol DORA (Mardin)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 8) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 9) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 10) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 11) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 12) Altan TAN (Diyarbakır)
- 13) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 14) Esat CANAN (Hakkari)
- 15) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 16) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 17) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekçe :

Mevsimlik tarım işçileri, yaşam ve barınma koşullarının uygunsuzluğu nedeniyle yetersiz ve dengesiz beslenme sorunu, türeme sağlığı sorunları, aşırı sıcak ve soğuğa maruz kalma gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca, kaza ve yaralanmalar, hizmete erişememe gibi nedenlerle erken ölümler ve hastalıkların yüksek olduğu, çalışma yaşamının en kötü şartlarına maruz kaldıkları ve sosyal dışlanmanın bütün boyutlarını yaşadıkları için tarım toplumlarında özel risk grubu olarak ele alınmaktadırlar. Yapılan çalışmalar, dünyada mevsimlik tarım işçilerinin %60’ından fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığını, en az %80’inin sosyal güvencesinin bulunmadığını ve %70’inin tarlalarda çocuklarıyla birlikte çalıştıklarını göstermektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin Türkiye’deki durumuna baktığımızda dünya genelinden bir farkı olmadığı görülmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre sayıları 300.000 civarında verilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin fiilen kayıt dışı ve çocuklar ile birlikte en az bir milyonluk bir nüfusu kapsadığı tahmin edilmektedir. Kuzey, Güney ve Batı Anadolu'daki 48 ilde mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmaktadır. Çalışma amacıyla buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden işçilerinin barınma, eğitim, sağlık, güvenlik vb. birçok haktan yararlanmadığı bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunları çalışmak için yola çıktıkları andan itibaren başlamaktadır. Kamyonlarda, güvenliğin gözetilmediği koşullarda yola çıkan işçiler trafik kazaları sonucu hayatlarını kaybetmektedirler. Güvenli ulaşım konusunda yaşanan sıkıntıların yanı sıra çalışma sırasında yaşanan barınma ve sağlık problemleri, ciddi boyutlardaki yoksulluk ve yoksunluk, işçilerin ve ailelerinin hayatlarını tehlikeye atan koşulları beraberinde getirmektedir. Çalışma süresi boyunca genelde çadırlarda kalan işçiler, gerekli sağlık koşullarından uzak bir şekilde barınma ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bunun yanı sıra içme suyuna ulaşımın zor olması, çalışma koşullarının ağır olması, tarlada kullanılan kimyasalların insan sağlığına verdiği zararlar nedeniyle sağlık problemlerine de oldukça sık rastlanmaktadır. Ayrıca, tarım işçiliği içerisinde yer alan çocuklar, mevsimlik tarım işçiliğinde geçen zaman nedeniyle eğitim haklarından yararlanamamaktadırlar. Tüm bu problemlerin yanı sıra işçilerin toplumsal hayattan dışlanmaları ve etnik kökenleri, ekonomik sınıfları nedeniyle nefret söylemlerine maruz kaldıkları bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliğinin kayıt dışı ve sigortasız olmasının, belirsiz çalışma saatlerinin sektörde çalışan işçiler için yarattığı problemler; bunun yanı sıra işçilerin ve ailelerinin kullanmadığı ekonomik ve sosyal haklar da dikkate alınmalı ve hükümet tarafından çözüm odaklı politikalar geliştirilmelidir. Bahsedilen sorunların çözülmesi ve önlemlerin alınması amacıyla Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

8. Muş Milletvekili Demir Çelik ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1093)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ülkemizde mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak, ihtiyaçlarının tespit edilmesi ile gereken önlemlerin alınması ve çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi yönünde çalışmaların yürütülmesi için Anayasanın 98'inci, İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasını arz ederiz.

- 1) Demir Çelik (Muş)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 8) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 9) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 10) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 11) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 12) Altan TAN (Diyarbakır)
- 13) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 14) Esat CANAN (Hakkari)
- 15) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 16) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 17) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 18) Erol Dora (Mardin)
- 19) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gereke:

Ülkemizdeki tarımsal faaliyetlerin yapısının bir sonucu olarak çalışma sürelerine göre "sürekli" ve "geçici" olarak ayrılan tarım işçilerinin büyük bir çoğunluğunu mevsimlik yani geçici tarım işçileri oluşturmaktadır. Her yıl binlerce mevsimlik tarım işçisi içinde buldukları yetersiz ekonomik koşullar sebebi ile yaşadıkları bölgelerden göç etmek zorunda kalmaktadır. Yaşadıkları yerde iş imkânı bulamayan tarım işçileri, mevsimlik işçi olarak yoğunlukla Çukurova, Ege ve Karadeniz bölgelerine göç etmektedir. Günlük ortalama 10-20 Türk Lirası gibi rakamlara çalışan bu işçiler eğitim, sağlık, ulaşım, güvenlik, barınma, sosyal ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Esasında bu işçilerimizin en büyük sorunu, onları göç etmeye zorlayan devletin eşitsizlik üzerine kurduğu sosyo-ekonomik politikalarıdır. Mevsimlik tarım işçilerimizin topyekûn bütün sorunlarının altında bu ana sebepler yatmaktadır.

Başta bölgeler arası görülen ekonomik ve sosyal dengesizlikler, ülkemizde iç göçün en önemli sebeplerinden biridir. Göçün artmasındaki diğer nedenlerden biride, kırsal alandaki aile yapısında görülen geleneksel geniş ailelerin bölünerek, çekirdek aileleri oluşturmasıyla tarımsal üretim davranışlarının değişmesidir. Bu sebeplere, hızlı nüfus artışı ile kırsalın nüfusu besleyemez hale gelmesi, tarımda makineleşme, tarım kesiminin gelir dağılımından az pay alması ve siyasi nedenler de eklendiğinde mevsimlik işçilerin içinde bulunduğu durum daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde yaşayan yurttaşlarımızın, yıllardır süre gelen silahlı çatışmalara maruz kalmaları, köylerinin yakılması, tarım alanlarının yok edilmesi ve üretim yapabilseler dahi ürettiklerini satabilecekleri mekanizmalardan yoksun bırakılmaları, onları bu göçlere zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tüm bu ekonomik ve siyasi nedenler sonucunda, mevsimlik işçilerin çoğunluğunu Kürt yurttaşlar oluşturmaktadır.

İş sözleşmelerine sahip olmayan mevsimlik geçici tarım işçileri, iş güvencesizliğinin en çok yaşandığı kesimi oluşturmaktadır. Kamu kesiminde çalışan tarım işçilerinin dışında kalan tarım işçilerinin de birçok haktan yoksun olduğu ve iş kanunu ile Sosyal Sigortalar Kanunu'nda kapsam dışı bırakıldıkları düşünülürse geçici tarım işçileri için durumun daha da kötü olması kaçınılmazdır. Sosyal güvenceden yoksun bırakılmanın yanında, mevsimlik işçilerin kaldıkları yerlerin evsel atıkların toplandığı yerlere ve hayvan barınaklarına yakın olması, içme ve kullanma suyu temininin kontrolsüz olması nedeniyle ciddi sağlık problemleri oluşmaktadır. Aileleri ile birlikte göç etmek zorunda kalan çocuklar ise eğitim olanaklarından yoksun bırakılarak eğitim hayatının dışına itilmektedir. Buna ek olarak mevsimlik işçilerin etnik ayrımcılığa maruz kaldıkları ve ötekileştirildikleri de bir başka gerçekliktir. Giresun, Samsun ve Ordu'da Kürt işçiler yerine fındık toplamak için Gürcistan'dan işçi getirilmesi yönünde karar alınması bu etnik ayrımcılığa örnek teşkil edecek bir uygulamadır.

Ülkemizde mevsimlik tarım işçiliğine mahkûm edilmiş insanlarımızın yaşamak zorunda bırakıldığı koşulların giderilmesi için acil önlemler alınmalı, yeni bir tarım politikası ile toprak reformu gerçekleştirilerek, bu insanlarımızın kendi topraklarında yeniden tarımsal üretime katılmaları sağlanmalıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının çözümü ancak bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizliklerin giderilmesi ve toprak reformu ile mümkün olacaktır.

Ülkemizde mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak, ihtiyaçlarının tespit edilmesi ile gereken önlemlerin alınarak, çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi yönünde çalışmaların yürütülmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde bir Araştırma Komisyonu kurulması gerekmektedir.

9. Adana Milletvekili Murat Bozlak ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1094)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar ve mağduriyetlerin tespiti ve çözümü amacıyla Anayasanın 98'inci, İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

- 1) Murat Bozlak (Adana)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Halil AKSOY (Ağrı)
- 6) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 7) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 8) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 9) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 10) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 11) Altan TAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekeçe:

Her yıl yaşadıkları kentlerden Türkiye'nin dört bir yanına tarım sektöründe birkaç ay çalışmak için göç eden işçi kitlesi "mevsimlik tarım işçisi" olarak adlandırılmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliğinin temel nedenleri arasında izlenen neo-liberal tarım programları; bölgede çalışma alanlarının sınırlı olması, kırsal alanda toprak dağılımının eşitsizliği, topraksız köylülüğün yaygınlığı ve Kürt sorunun çözümsüzlüğünden sonucu köylerin devletçe zorla boşaltılması nedeniyle kentlere yapılan zorunlu göçler gösterilebilir.

Geçinmek için bu yolu tercih etmek zorunda kalan mevsimlik işçiler, sosyal güvenceden yoksun, düşük ücretle ve uygun olmayan koşullarda çalışmaktadırlar. İşçilerin karşılaştığı sorunların başında, çalıştıkları bölgelere gidiş gelişler için yaptıkları yolculuklar sırasında yaşadıkları kazalar gelmektedir. Kazalarda her yıl onlarca işçi yaşamını yitirmekte, yüzlercesi yaralanmaktadır.

Çalışmak için vardıkları yerlerdeki barınma koşulları da en önemli sorun alanlarından biridir. İşçiler, mutfak, banyo ve tuvaletlerin bulunmadığı, temiz suya erişim imkanlarının kısıtlı olduğu yerlerde, naylon ya da bezden yapılan çadırlarda kalmaktadırlar.

Tarım işçilerinin karşılaştığı diğer bir sorun da, gittikleri yerlerde Kürt kimlikleri nedeniyle dışlanmaya ve yer yer de şiddete hatta linç girişimlerine maruz kalmalarıdır.

Yaşanan en büyük sorunlardan biri de, konuya ilişkin gerekli ve yeterli yasal düzenlemelerin olmayışıdır. Mevsimlik tarım işçisinin işverenle ilişkisi, yürürlükteki İş Kanunu kapsamında değil, mevsimlik tarım işçilerinin özgün sorunlarına yönelik düzenlemeler içermeyen Borçlar Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir.

Yasal güvencelerin yetersizliğinden dolayı, işverenden kanuni yollardan herhangi bir hak talep edemeyen işçiler, “elçi, dayıbaşı” gibi adlarla anılan araçlara bağımlı hale gelmektedir.

Sonuç olarak, ciddi bir toplumsal problem olan mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar ve mağduriyetlerin tespiti ve çözümü için gerekli incelemelerin yapılabilmesi için bir Meclis Araştırması açılmasını gerekli görmekteyiz.

10. Diyarbakır Milletvekili Altan Tan ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1095)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

1990'lı yıllarda yaşanan zorunlu göçlerle bütün geçim araçları ellerinden alınan ve neredeyse tamamının Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kişilerden oluşan mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sıkıntıların araştırılması ve çözüm önerilerinin belirlenebilmesi için Anayasa'nın 98'inci, İç Tüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.

- 1) Altan TAN (Diyarbakır)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 8) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 9) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 10) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 11) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekçe:

Devletin Kürt sorununda uyguladığı çözümsüzlük politikaları nedeniyle özellikle 1990'lı yıllarda 4 milyona yakın Kürt, yerinden yurdundan edilmiş, geçim araçlarından koparılmıştır. Bütün geçim araçları ellerinden alınan milyonlarca Kürde, Türkiye'nin dört bir yanında mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktan başka yol bırakılmamıştır. Neredeyse tamamı Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden sağlanan mevsimlik tarım işçileri, Türkiye'nin en ağır koşullarında çalıştırılan emekçi grubunu oluşturmaktadırlar.

Mevsimlik tarım işçileri her türlü yasal korumadan yoksun bırakılmış, devletin baskıcı denetimi altında sokulmuş ve onur kırıcı bir toplumsal dışlanmaya maruz bırakılmıştır. Başta kadın ve çocukların zor şartlarda ve çok düşük ücretlerle çalıştırılmaları olmak üzere, mevsimlik tarım işçilerinin karşı karşıya bırakıldığı insanlık dışı koşulların ifadeleri olan sorunlarla, bugüne kadar ne devlet ve siyasi partiler ne de sendika ve Sivil Toplum Kuruluşları yeterince ilgilenmemiştir.

Mevsimlik tarım işçileri İş Kanunu, İş Sağlığı İş Güvenliği Kanunu ve Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu gibi işçileri ilgilendiren yasaların kapsamı dışında tutulmuşlardır. Tek sağlık güvencesi olan Yeşil Kart uygulaması ise göç edilen bölgelerdeki işçilerin temel sağlık hizmetlerinden yararlanmasını sağlamamaktadır. Mevsimlik tarım işçileriyle ilgili olarak 2010 yılında çıkarılan Başbakanlık genelgesi, bu işçileri bir “güvenlik sorunu” olarak görmektedir. Bu temelde Valilikler tarafından oluşturulan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerini İzleme Kurulları”, işçilerinin sorunlarını çözememektedir.

Bu işçiler çalışmaya gittikleri yerlerde, temel kamu hizmetlerinden faydalanma açısından ayrımcı muamelelere maruz kalmakta, birçoğu Kürtçe konuştuğu için toplumsal hayattan dışlanmakta, ırkçı linç girişimlerinin hedefi olmakta; devletin güvenlik kurumları ve yerli halkı tarafından “suç topluluğu” muamelesi görmektedir. Aileleriyle birlikte mevsimlik tarım işçiliği yapan çocuklarımız, sağlık, beslenme, barınma ve hijyen koşullarından uzak büyümekte; eğitim haklarını yitirmekte; bedensel ve ruhsal bakımdan büyük zararlar görmektedirler. ILO'nun “Çocuk işçiliğinin En Kötü Biçimi” olarak tanımladığı bu çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için devletin bir politika oluşturması şarttır.

Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir çoğunluğunu kadınlar ve ergenlik çağındaki genç kadınlar oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, ölü doğum ve bebek ölümü oranlarının en yüksek olduğu grubu oluşturmaktadır. Birçok durumda kadın işçilerin ücretleri erkek işçilere göre düşük tutulmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri, sağlıklı zemin, temiz su, elektrik, çöp ve atık giderme, yol gibi temel altyapı gereksinimlerinin hiçbirini karşılamayan toplanma alanlarında, ilkel barınaklarda yaşamaya mecbur edilmektedir. Devlet kurumları, bu barınma alanlarına hizmet götürme alanları olarak görmemekte, “suç merkezleri” olarak görüp, polis ve jandarma baskısının hedefi haline getirmektedirler. Barınma alanları, yerleşim merkezlerinin uzağında tutulmakta, dere kenarı, bataklık gibi yerlerde kurulmakta, işçi aileleri çalıştıkları bölgenin yerleşim merkezinden sağlayabilecekleri hizmet ve sosyalleşme olanaklarından dışlanmaktadır.

Tarım işçileri çalışacakları yerlere son derece güvensiz, toplu taşıma kurallarına aykırı ve insanlık dışı koşullarda taşınmaktadır. Çalışma yerine gidiş, büyük bir eziyete dönüşmektedir. Bu durum her yıl yüzlerce tarım işçisinin ölümüne neden olmaktadır. Devlet, “trafik denetimlerini sıkılaştırmak” gibi sözde tedbirlerle yaşanan rezaletle seyirci kalmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri çalışacakları yer, alacakları ücret ve çalışma koşulları hakkında hiçbir söz ve karar hakkına sahip değildir. Tüm bu konularda işçiler, “elçi, çavuş, dayıbaşı” gibi adlarla anılan araçılara, komisyonculara bağımlıdır. Asgari ücret, azami 45 saat çalışma süresi, eşit işe eşit ücret gibi temel ilkelerin hiçbiri gözetilmemektedir. Kürt mevsimlik tarım işçileri çoğunlukla asgari ücretin bile altında ücretlendirilmekte, kimi zaman günlerce durup dinlenmeksizin çalışmaya zorlanmaktadır. Ücretler geciktirilmekte, eksik ödenmekte ya da hiç ödenmemektedir.

Araçılar, mevsimlik tarım işçilerinin sınırlı olarak yaparak kazanç sağladıkları gibi, ücret avansı, peşin gıda ve su alımı, ulaşım araçlarının sağlanması gibi yollarla tefecilik ve karaborsacılık da yapmaktadır. Ayrıca aynı işi yapan mevsimlik tarım işçileri arasında etnik, coğrafi, yaşa ve cinsiyete göre ücret farklılıkları da uygulanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin de temel haklar bakımından diğer işçilerle eşit şartlarda çalışabilmelerinin sağlanması ve gereken önlemlerin alınabilmesi için Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.

11. Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldığı olumsuz sağlık koşullarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1096)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türkiye’de mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan vatandaşlarımızın çalıştıkları ortamın olumsuz koşulları dolayısıyla maruz kaldıkları sağlık problemlerinin araştırılması ve problemlerin önlenmesi amacıyla Anayasanın 98’inci, İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

- 1) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 8) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 9) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 10) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 11) Altan TAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekçe:

Bir toplumun sağlık düzeyini, biyolojik faktörler (yaş, cinsiyet, genetik, beslenme), fiziksel çevre faktörleri (hava, su, barınma koşulları, çalışma koşulları, gürültü, kamu güvenliği, katı atıklar), sosyal çevre faktörleri (sosyo-ekonomik durum, eğitim, erken çocukluk dönemi, yaşam biçimi, çocuk yetiştirme normları, işsizlik, sosyal destek, kültürel yapı, sosyal dışlanma, sosyal kontrol), sağlık, eğitim, sosyal hizmetler başta olmak üzere hizmetlerin varlığı/erişilebilirliği, niteliği, gıda ve ulaşım politikaları belirler. Bütün bu faktörlerin erken ölüm ve fiziksel ya da ruhsal hastalıklarla ilişkisi bilinmektedir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ciddi farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri ve bölgelerin de kendi içindeki sosyo-ekonomik gruplar arasında farklılıklar söz konusudur. Bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için risk altındaki grupları belirlemek, bu grupların ihtiyaçlarını tanımlamak ve ihtiyaçlara uygun müdahale programları geliştirmek gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar toplumların yaşam biçimi ve çalışma koşullarının sağlık düzeyini belirleyen en önemli faktörler olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği, 6,3 milyonluk tarım iş gücünün yaklaşık yarısını oluşturan, içinde kadın, çocuk ve yaşlıların da bulunduğu oldukça geniş bir sektördür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre sayıları 300.000 civarında verilen mevsimlik gezici tarım işçileri fiilen kayıt dışıdır ve çocuklar ile birlikte en az bir milyonluk bir nüfusu kapsadıkları tahmin edilmektedir.

Kuzey, Güney ve Batı Anadolu’daki 48 ilde mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmaktadır. Çalışma amacıyla buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden işçilerinin barınma, eğitim, sağlık, güvenlik vb. birçok haktan yararlanmadığı da bir diğer gerçektir. Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)’nın Mayıs 2012 tarihinde yaptığı “Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti” isimli çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin içinde yaşadıkları çalışma koşulları ve bunun sağlıkla ilişkisi konusunda yapılan saptamalarda, mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve çalışma ortamının, hijyenden ve sağlıklı yaşamdan çok uzak olduğu, işçilerin çoğunlukla tarlalarda, altyapısı olmayan çadır ya da barakalarda; elektrik, su, kanalizasyon, çöp toplanma imkânları olmadan yaşadıkları, yine yaşadıkları çevrede sağlıklı banyo ve tuvaletlerin olmadığı, sivrisinek, fare, yılan, akrep, kırkayak vb. böceklerin yaşam ortamında bulunabildiği, sağlıksız içme ve kullanma suyu, saklanamayan ve korunamayan gıdaların sağlıksızlığına neden olduğu belirtilmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri aynı zamanda tarımda kullanılan kimyasallara da doğrudan maruz kalan bir gruptur. Yine bu işçi grubunda en sık rastlanan sağlık sorunlarını, halsizlik, yorgunluk, bel ağrısı gibi kas-iskelet sistemi yakınmaları; ishaller; solunum yolu enfeksiyonları; yara, çıban, egzama, uyuz, bit gibi cilt hastalıkları; güneş çarpması; baş ağrısı; tarım ilaçları ile zehirlenmeler; anksiyete, depresyon ve intihar girişimleri oluşturmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçisi tarlada veya yaşam ortamında başına gelebilecek herhangi bir kaza ya da rahatsızlık karşısında kendi imkânlarıyla bir çözüm bulmak zorundadır.

Mevsimlik tarım işçileri, sağlıklı zemin, temiz su, elektrik, çöp ve atık giderme, yol gibi temel altyapı gereksinimlerinin hiçbirini karşılamayan toplanma alanlarında, ilkel barınaklarda yaşamaya mecbur edilmektedir. Acıdır ki devlet kurumları, bu barınma alanlarını hizmet götürme alanları olarak görmemektedir. Yine barınma alanları, yerleşim merkezlerinin uzağında tutulmakta, dere kenarı, bataklık gibi yerlerde kurulmakta, işçi aileleri çalıştıkları bölgenin yerleşim merkezinden sağlayabilecekleri hizmet ve sosyalleşme olanaklarından dışlanmaktadır.

Yılın yaklaşık 8 ayını yerleşik oldukları bölgelerden uzak yerlerde yaşamak zorunda kalan ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan vatandaşların çalıştıkları ortamın olumsuz koşulları dolayısıyla maruz kaldıkları sağlıksızlık problemlerinin araştırılması ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

12. Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukların yaşadığı mağduriyetlerin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1097)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçiliğinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması ve alınması gereken önlemlerin tespiti amacıyla Anayasanın 98'inci, İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince bir Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ederim.

- 1) Ayla AKAT ATA (Batman)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı SAKİK (Muş)
- 5) Murat BOZLAK (Adana)
- 6) Halil AKSOY (Ağrı)
- 7) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 8) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 9) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 10) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 11) Altan TAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Sebahat TUNCEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 19) Demir ÇELİK (Muş)
- 20) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 21) Nazmi GÜR (Van)
- 22) Özdal ÜÇER (Van)

Gerekçe:

Çocuk işçiliği Türkiye'deki en ciddi toplumsal sorunlardan birini teşkil etmektedir. Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar ise yaşam koşulları, çevre ile ilişkiler, eğitim ve sağlık sorunları açısından en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin de 1999'da imzalamış olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün İstihdama Kabulde Asgari Yaş İlişkin 138 Sayılı Sözleşmesi'nin ilk iki maddesi, taraf devletlere 15 yaşın altındaki çocuk işçiliğinin etkin biçimde önüne geçme yükümlülüğü vermektedir. Oysa resmi kurumların ve emek örgütlerinin yapmış olduğu araştırmalar 15 yaş altındaki pek çok çocuğun oldukça ağır koşullar altında çalıştığını ve bu sorunun gittikçe büyümekte olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yapmış olduğu 2006 yılı Çocuk İşgücü Araştırmasına göre Türkiye'de çalışan çocukların % 40,9'u tarım, % 59,1'i tarım dışı sektörde faaliyet gösterirken, çocuklar arasında ücretsiz çalışanların %79,5'i tarımdadır. Mevsimlik tarım işçiliği, güvencesiz çalışma koşulları ve ucuz emek sağlayan bir alan olması bakımından yetişkinler üzerinde de en olumsuz etkilere sebep olan iş kollarından biridir. Sömürünün en yüksek boyutlarda yaşandığı, işçilerin barınma, yiyecek ve seyahat koşullarının insanlık

onuruna yakışmayan düzeylerde olduğu bu sektörde çalışmak zorunda kalan çocuklar için durum daha da vahimdir. Vatandaşlarına iş güvencesi sağlamak; eğitim, sağlık, barınma gibi sorunsuz hizmetlere erişimlerini garanti altına almakla yükümlü olan devlet, sayıları 350.000-400.000 arasında değişen mevsimlik tarım işçisi çocukların yaşadığı sosyo-kültürel ve psikolojik mağduriyetlerin tazmininden ve bu sorunun temelden çözülmesinden sorumludur.

Kalkınma Atölyesi'nin hazırladığı “Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma” fındık, şeker pancarı, pamuk hasadı ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği alanında çalışan çocuklar ile ilgili veriler sunmaktadır. Araştırmaya katılan 354 çocuğun % 13,5'inin günlük faaliyetlerini etkileyecek düzeyde engelli olduğu, yüzde 52,2'sinin nezle, % 59,9'unun baş ağrısı, %48,7'sinin bel ağrısı yaşadığı tespit edilmiştir. Araştırmada açığa çıkan başka bir önemli bulgu da mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukların günde ortalama 10.10 saat çalışıyor olmasıdır. Ayrıca bu çocukların %94'ünün 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okula düzenli devam etmemiştir. Bu çocukların tamamına yakını okula düzenli devam edememe nedeni olarak “mevsimlik tarım göçü”nü göstermektedir. Tüm bu istatistikler yoksulluk ve güvenceden yoksunluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan mevsimlik tarım işçiliğinin çocukların sağlık ve eğitim haklarının ciddi oranda ihlaline sebep olduğunu göstermektedir.

Çocuk işçiliği çağımızda yalnızca Türkiye’de değil, gelişmekte olan ülkelerin tamamına yakınında ciddi bir sorun alanı haline gelmiştir. Milyonlarca çocuk; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla veya yasadışı yollarla uluslararası normlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Tarımda çocuklara yönelik başlıca tehlikeler; güneşin altında veya soğuk rüzgârlı havalarda saatlerce çalışmak, yetersiz ve güvenli olmayan alet ve makineler, çalışılan tarladan gelen toz, aşırı sıcaklık değerlerine ve tehlikeli kimyasallara maruz kalma, kişisel koruyucu donanım olmaksızın çalışma, ağır yükler, tehlikeli hayvanlar, zehirli böcekler, yılanlar ve benzeridir. Türkiye açısından da çocuk işçiliğinin en sıkıntılı boyutlarından biri olan mevsimlik tarım işçiliğine dair gerekli önlemleri almak evrensel bir sorumluluk gereğidir. Bu açıdan, mevsimlik tarım işçiliği yapan çocukların yaşadığı mağduriyet ve hak ihlallerinin tespiti ve sorunun köklü bir çözüme kavuşturulması için gerekli önlemlerin araştırılması amacıyla bir Meclis Araştırması açılması elzemdir.

13. Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Ayhan ve 28 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1098)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ülkemizde toplumsal sorunların başında gelen Mevsimlik Tarım İşçiliğinin nedenlerinin bütün yönleriyle araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasanın 98’inci ve TBMM İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis Araştırmasının açılmasını arz ederim.

- 1) İbrahim AYHAN (Şanlıurfa)
- 2) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 3) Sırrı SAKİK (Muş)
- 4) Murat BOZLAK (Adana)
- 5) Halil AKSOY (Ağrı)
- 6) Ayla Akat ATA (Batman)
- 7) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 8) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 9) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 10) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 11) Altan TAN (Diyarbakır)
- 12) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 13) Esat CANAN (Hakkari)
- 14) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 15) Abdullah Levent TÜZEL (İstanbul)
- 16) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 17) Erol DORA (Mardin)
- 18) Leyla ZANA (Diyarbakır)
- 19) Pervin BULDAN (İğdır)
- 20) Demir ÇELİK (Muş)
- 21) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 22) Nazmi GÜR (Van)
- 23) Özdal ÜÇER (Van)
- 24) Bengi YILDIZ (Batman)
- 25) Selma IRMAK (Şırnak)
- 26) Gülser YILDIRIM (Mardin)
- 27) Aysel TUĞLUK (Van)
- 28) Faysal SARIYILDIZ (Şırnak)

Gerekçe:

Devletin Kürt sorununda uyguladığı çözümsüzlük politikası sosyal, ekonomik, siyasal birçok sorunu ortaya çıkarıp derinleşmesine neden olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllarda 4 milyona yakın Kürt yerinden yurdundan edilerek geçim olanakları ellerinden alınmıştır.

Bütün geçim olanakları ellerinden alınan milyonlarca Kürt aile Türkiye’nin dört bir yanında mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır. Batı metropollerinde Türkiye tarımının

ihtiyaç duyduğu ucuz emek ordusu mevsimlik tarım işçileri olarak görülmüştür. Üretimin araç ve olanakları ellerinden alman mevsimlik tarım işçileri en çok sömürülen, horlanan, ayrımcılığa maruz bırakılan kesimdir. Neredeyse tamamı doğu ve güneydoğu bölgesi illerinde olan mevsimlik tarım işçileri Türkiye'nin en ağır sömürü koşullarında çalıştırılan kesimini oluşturmaktadır. En çok kadın ve çocuk emeği sömürü aracı olarak kullanılmıştır. Mevsimlik tarım işçileri iş kanunu, iş güvenliği kanunu, iş sağlığı kanunu, sendikalar ve toplu iş sözleşmesi kanunu gibi işçileri ilgilendiren işverene belli sorumluluklar yükleyen yasaların kapsamı dışında tutulmuştur.

Mevsimlik tarım işçileri mevcut yasalardan kaynaklı sendikalaşamamaktalar. Bu örgütsüzlük durumu onları araçların, elçilerin ve patronların insafına bırakmıştır.

Başbakanlık genelgesi doğrultusunda her ilde valilik bünyesinde “Mevsimlik tarım işçilerini izleme kurulu” kurulmuş ise de sorunların giderilmesinde hiçbir katkısı olmamıştır. Mevsimlik tarım işçileri gittikleri yerlerde ayrımcı muameleye maruz bırakılmaktadırlar. Kendi dillerinde konuştukları için dışlanmakta, ırkçı linç girişimlerinin hedefi olmakta, ölen çocuklarını dahi mezarlıklarına gömemekte, devletin güvenlik güçleri ve yerli halk tarafından potansiyel suçlu muamelesine maruz bırakılmaktadırlar. En büyük mağduriyeti ise çocuklar yaşamaktadır. Sağlık, beslenme, barınma ve hijyen koşullarından yoksun, eğitim haklarını yitirmekte, bedensel ve ruhsal bakımdan büyük zararlar görmektedirler. En az çocuklar kadar kadınlar da hem gündelik ev işlerinde hem de tarım işlerinde çalışarak mağdur edilmektedirler. Ölü doğum ve bebek ölümleri oranının en yüksek olduğu grup tarım işçisi kadınlardan oluşmaktadır. Tarım işçileri temiz su, elektrik, çöp, atık giderme ve yol gibi temel alt yapı olanaklarının olmadığı alanlarda barınmak zorunda bırakılmaktadırlar. Gübre ve ilaç olarak kullanılan kimyasallar iş güvenliği tedbiri alınmaksızın uygulanmaktadır. Böylece tarım işçilerinin sağlığı hiçe sayılmaktadır.

Tarım işçileri çalışacakları yerlere son derece güvenliksiz, toplu taşıma kurallarına aykırı ve insanlık dışı koşullarda taşınmaktadır. Bu da kazaları beraberinde getirmektedir. Bu kazalar can ve mal kaybına yol açmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri alacakları ücret ve çalışma koşulları hakkında hiçbir söz ve karar hakkına sahip değildir. Tüm bu konularda işçiler “elçi, çavuş, dayıbaşı” gibi adlarla anılan araçılara, komisyonculara bağımlıdırlar. Asgari ücret, azami 45 saat çalışma süresi, eşit işe eşit ücret gibi temel ilkelerin hiç biri gözetilmemektedir. Sabah 7 akşam 7 çalışma saati esas alınmaktadır. Bunun karşılığında ise ücretler geciktirililmekte, eksik ödenmekte ya da hiç ödenmemektedir. Bu da yetmezmiş gibi aynı işi yapan tarım işçileri arasında etnik, coğrafi, yaşa ve cinsiyete göre ücret farklılıkları uygulanmaktadır.

Yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının çözülmesi için gerekli tedbirlerin yerinde ve zamanında alınması amacıyla Anayasa'nın 98, İktüzük'ün 104 ve 105'inci maddeleri uyarınca meclis araştırması açılmasını saygılarımla arz ederim.

14. Gaziantep Milletvekili Mehmet Şeker ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1099)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ülkemizde tarım alanında çalışan 6 milyon 15 bin kişinin yaklaşık yarısını mevsimlik gezici tarım işçileri (MGTİ) oluşturmaktadır. Geçici bir iş olarak nitelendirilen ancak toplumun önemli bir kesimi için asıl meslek haline gelen mevsimlik tarım işçiliğinin eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşamama, kötü koşullarda barınma, temiz içme suyuna erişememe, yetersiz beslenme, yüksek iş kazası riskiyle karşı karşıya olma, sosyal güvenceden yoksunluk, çalışma ilişkilerindeki düzensizlik ve denetimsizlik gibi nasırlaşmış sorunları bulunmaktadır.

Türkiye'de MGTİ'nin çileleri ve sorunları; çok sayıda can kaybının yaşandığı trafik ve diğer iş kazaları sonucu gün yüzüne çıkmıştır. Bu işçilerin hiçbir önlem alınmadan, tıka basa bindirildikleri araç kasalarında toplu şekilde can vermeleri toplum vicdanını kanatmış ve Hükümeti zorunlu olarak birtakım tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu kapsamda, söz konusu kesimin çalışma ve sosyal yaşamlarının iyileştirilmesi amacıyla 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlanmış, İl/İlçe MGTİ İzleme Kurulları oluşturulmuş. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından "Mevsimlik Gezici Tarım Eylem Planı" ile "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi" (METİP) hazırlanmış ve 2011 yılında da "Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği" yürürlüğe konulmuştur. Ancak tüm bu tedbirler daha çok kâğıt üzerinde kalmış ve tarım işçilerinin sorunlarını etkin bir şekilde çözmemiştir.

MGTİ'nin Nisan - Aralık arasında yoğunlaşan zorunlu göçlerinin başlamasıyla birlikte sorunlarının da sık sık gündeme gelmesi; bahsedilen genelge, yönetmelik, plan ve projelerin bu işçilerimizin çalışma ve sosyal yaşamlarında önemli iyileşmeler yaratmadığının bir kanıtıdır. Örneğin kâğıt üzerinde yer alan tedbirler arasında; tarım işçisi göçü alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili kontrollerin yapılmasına yönelik ifadeler bulunmasına karşın bugünlerde traktör ve kamyon kasalarına doldurulmuş tarım işçilerinin resimlerine medyada sıkça rastlanmaktadır. Yine mevzuatta işçilerin kötü koşullardaki barınma sorunlarının ortadan kaldırılması için toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulması ve buralarda tuvalet, banyo gibi ihtiyaçlarını insani koşullarda giderecekleri seyyar kolaylık tesisleri kurulması öngörülmüştür. Ancak uygulamada çoğu il ve ilçelerde tarım işçileri barınma alanlarını hâlâ kendi imkânları ile oluşturmaktadır. Su kaynaklarına yakın yerlere kurulmuş naylon, karton, kumaş gibi malzemelerden oluşan bu çadırlar oldukça sağlıksız ve emniyetsizdir. Bu insanlık dışı barınma alanlarında tarım işçileri ve çocukları sivrisinek, akrep ve yılan sokması, bunların taşıdığı bulaşıcı hastalıklar, güneş çarpması gibi tehlikelere maruz kalmaktadır. MGTİ, Yeşil Kart ile sağlık hizmetlerine kısmen de olsa ulaşabilmesine rağmen, göç dönemlerinde Yeşil Kart süresi dolanlar aldıkları bu kısmi sağlık hizmetinden de mahrum kalmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçileri yılın sekiz ayı sürekli yer değiştirdiklerinden düzenli bir şekilde okula gitmesi mümkün olmayan çocuklarının eğitim problemleri de henüz çözüme kavuşturulmamıştır. Bugün 15-49 yaş arası mevsimlik kadın tarım işçilerinin yüzde 90'ı ilkokulu bitirmemiştir. Diğer taraftan MGTİ'nin, çektikleri tüm bu zorluklara karşın aldıkları ücretler son derece düşüktür ve bu düşük ücretlerini de "elçi", "dayıbaşı" gibi farklı isimlerle anılan araçlarla paylaşmak zorundadırlar. "Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği" bu araçların hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini düzenlemiş olmasına karşın, uygulamada araçlar hâlâ işçilerin yevmiyelerine ortak olmaktadır. Yine yönetmelikte araçların kayıtlı olması şartı koşulmasına rağmen, araçların büyük çoğunluğu kayıtsız bir şekilde faaliyetlerine devam etmekte, kayıt altındakiler ise yeterince denetlenmemektedir. Bu durum mevsimlik tarım işçilerinin aleyhine işlemekte ve

mağduriyetlerini katlamaktadır. METİP ise sayıları üç milyonu bulan MGTİ'nin yalnızca 47 binine derman olabilmektedir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerle; tüm Türkiye'yi yasa boğan facialarla ve toplu işçi ölümleriyle bir kez daha karşılaşmadan önce, mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının araştırılması, hâlihazırda yürürlükte olan mevzuatın eksik/aksak uygulanmasının nedenlerinin tespit edilmesi, bu işçilerin çalışma ve sosyal yaşamlarında asgari standardı sağlayacak kapsamlı yasal düzenlemelerin oluşturulması amacıyla Anayasa'nın 98'inci, İçtüzük'ün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması hususunda gereğini saygılarımızla arz ederiz.

- 1) Mehmet ŞEKER (Gaziantep)
- 2) Hasan ÖREN (Manisa)
- 3) Celal DİNÇER (İstanbul)
- 4) Musa ÇAM (İzmir)
- 5) Haydar AKAR (Kocaeli)
- 6) Kadir Gökmen ÖĞÜT (İstanbul)
- 7) İhsan ÖZKES (İstanbul)
- 8) Ramis TOPAL (Amasya)
- 9) Haluk Ahmet GÜMÜŞ (Balıkesir)
- 10) Haluk EYİDOĞAN (İstanbul)
- 11) Mehmet Hilal KAPLAN (Kocaeli)
- 12) Mustafa Serdar SOYDAN (Çanakkale)
- 13) Mustafa Sezgin TANRIKULU (İstanbul)
- 14) Gürkut ACAR (Antalya)
- 15) Candan YÜCEER (Tekirdağ)
- 16) Melda ONUR (İstanbul)
- 17) Ali DEMİRÇALI (Adana)
- 18) Tolga ÇANDAR (Muğla)
- 19) Selahattin KARAAHMETOĞLU (Giresun)
- 20) Mevlüt DUDU (Hatay)
- 21) Mahmut TANAL (İstanbul)
- 22) Ali SARIBAŞ (Çanakkale)

15. Malatya Milletvekili Veli Ağbaba ve 21 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin başta barınma, ulaşım ve sağlık konularında olmak üzere tüm sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1100)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Yatırım eksikliği başta olmak üzere birçok sebepten dolayı çalışma alanlarının ve istihdam olanaklarının sınırlı olması sonucu çoğunlukla Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan yurttaşlarımız için geçinme yöntemleri kısıtlıdır. İşsizliğin en büyük problem olduğu bu bölgelerde, mevsimlik tarım işçiliği, yurttaşlarımız için neredeyse tek geçim kaynağı olmaktadır. Her yıl Nisan ve Mayıs aylarında başlayan yolculuklar ile toprak hazırlama, çapalama, sulama, ilaçlama, hasat faaliyetleri için farklı illere göç eden mevsimlik tarım işçilerinin birçok temel insan hakkından yararlanabilmeleri mümkün değildir. Sosyal güvenlik kapsamına alınmaları dahi mümkün olmayan bu işçiler adeta devlet tarafından görmezden gelinmektedir.

Sayıları, resmi verilere göre 300.000 civarında olarak gösterilmesine rağmen 1 milyona yaklaştığı tahmin edilen mevsimlik tarım işçiliği konusu; her yıl bahar aylarında başlanılan yolculuklar sırasında meydana gelen trafik kazaları ile medyada yer bulmakta ve ülke gündemine ancak o vakit gelmektedir. Barınma, beslenme, ısınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere yanlarına aldıkları eşyaların bulunduğu ve çoğunlukla kapasitesinin üstünde çok fazla ağırlık taşıyan minibüsler ile tehlikeli yolculuklar yapan bu işçiler ve aileleri ciddi risk altında bulunmaktadır. Yapılacak daha fazla yol denetimi ölümlü kazaların önlenmesi için gerekli ise de yapısal bir soruna geçici bir çözüm sunacaktır. Çünkü ülkenin kanayan yaralarından biri olan mevsimlik tarım işçiliği konusu devletin doğrudan müdahale etmesi ve yapısal çözümler getirmesi gereken bir alandır.

Anne, baba ve çocukların birlikte çalıştığı tarlalara yakın bölgelerde, sağlık, beslenme, barınma, eğitim imkânlarından yoksun bir şekilde yaşamak zorunda kalan mevsimlik tarım işçileri; her yıl çalışmaya gittikleri bölgede dışlama, aşağılama, şiddet pratiklerine ve nefret söylemlerine maruz kalmaktadır. Güvenlik tedbirlerinin alınmaması sebebiyle her yıl yaşanan bu tip şiddet olaylarına rağmen devletin bu konuya karşı sessiz kalması ise kabul edilemez bir noktaya gelmiştir.

Emekçileri mevsimlik işçiliğe zorlayan koşulların ortadan kaldırılması kısa vadede mümkün görünmediği için mevsimlik tarım işçileri için kapsamlı bir yasal düzenleme yapılması ve insanlık onuruna uygun, güvenli çalışma koşullarına sahip olabilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla, mevsimlik tarım işçilerinin başta barınma, ulaşım, sağlık konularında olmak üzere sorunlarının tespit edilmesi, gerekli yasal düzenlemelerin belirlenmesi, güvenlik hususunda gerekli idari tedbirlerin belirlenmesi için Anayasa'nın 98'inci maddesi ve TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince bir araştırma komisyonu kurularak konunun tüm boyutları ile araştırılmasını saygılarımla arz ederim.

- 1) Veli AĞBABA (Malatya)
- 2) Haluk EYİDOĞAN (İstanbul)
- 3) Musa ÇAM (İzmir)
- 4) Ali SARIBAŞ (Çanakkale)
- 5) Mehmet Hilal KAPLAN (Kocaeli)

- 6) Mustafa Serdar SOYDAN (Çanakkale)
- 7) Mustafa Sezgin TANRIKULU (İstanbul)
- 8) Celal DİNÇER (İstanbul)
- 9) Gürkut ACAR (Antalya)
- 10) Candan YÜCEER (Tekirdağ)
- 11) Mahmut TANAL (İstanbul)
- 12) Hasan ÖREN (Manisa)
- 13) Ali DEMİRÇALI (Adana)
- 14) İhsan ÖZKES (İstanbul)
- 15) Haydar AKAR (Kocaeli)
- 16) Tolga ÇANDAR (Muğla)
- 17) Selahattin KARAAHMETOĞLU (Giresun)
- 18) Mevlüt DUDU (Hatay)
- 19) Orhan DÜZGÜN (Tokat)
- 20) Hülya GÜVEN (İzmir)
- 21) Kadir Gökmen ÖĞÜT (İstanbul)
- 22) Ali SERİNDAĞ (Gaziantep)

16. İstanbul Milletvekili Mustafa Sezgin Tanriku lu ve 26 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1101)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunların sebeplerinin araştırılarak bu sorunların önlenmesi için alınacak tedbirlerin tespiti amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve TBMM İçtüzüğü'nün 104'üncü ve 105'inci maddeleri gereği Meclis Araştırması açılmasını arz ederiz.

- 1) Mustafa Sezgin TANRIKULU (İstanbul)
- 2) Ensar ÖĞÜT (Ardahan)
- 3) Ayşe Nedret AKOVA (Balıkesir)
- 4) Haluk Ahmet GÜMÜŞ (Balıkesir)
- 5) Ali Haydar ÖNER (Isparta)
- 6) Haluk EYİDOĞAN (İstanbul)
- 7) Namık HAVUTÇA (Balıkesir)
- 8) Mustafa Serdar SOYDAN (Çanakkale)
- 9) Celal DİNÇER (İstanbul)
- 10) Haydar AKAR (Kocaeli)
- 11) Mevlüt DUDU (Hatay)
- 12) Sakine ÖZ (Manisa)
- 13) Mehmet HABERAL (Zonguldak)
- 14) Ali ÖZGÜNDÜZ (İstanbul)
- 15) İhsan ÖZKES (İstanbul)
- 16) Tufan KÖSE (Çorum)
- 17) Ali SARIBAŞ (Çanakkale)
- 18) Ali SERİNDAG (Gaziantep)
- 19) Ali DEMİRÇALI (Adana)
- 20) Tolga ÇANDAR (Muğla)
- 21) Faik TUNAY (İstanbul)
- 22) Hülya GÜVEN (İzmir)
- 23) Sena KALELİ (Bursa)
- 24) Mahmut TANAL (İstanbul)
- 25) Gürkut ACAR (Antalya)
- 26) Kadir Gökmen ÖĞÜT (İstanbul)
- 27) Ramis TOPAL (Amasya)

Gereke:

Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri açısından yaşam, çok zor koşullar altında devam etmektedir. Her yıl, hasat mevsimine yakın zamanlarda, kamyon kasalarında taşınan, beslenme ve barınma koşulları sağlanamayan sağlık ve emeklilik güvencesinden yoksun, sosyal hakları olmayan vatandaşlarımız düşük ücretler karşılığında uzun saatler çalışmaktadır.

Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen mevsimlik tarım işçilerinin temeldeki sorunları yaşadıkları bölgede geçimlerini sağlayabilecekleri, üretim yapabilecekleri bir iş alanlarının olmamasıdır. Bu nedenle yılın belli dönemlerinde, ortalama dört ay süre ile yaşadıkları yerden ayrılarak daha çok Ege, Çukurova ve Karadeniz Bölgesi'nde çalışmaktadırlar. Bu süre zarfında kazandıkları para onların bir yıl

boyunca geçimlerini sağlayacakları paradır. Barınma koşulları yetersiz olup, çadırlarda ya da barnaklarda kalan bu işçiler, temiz içme ve kullanma suyuna da sahip değildir. Bu sağlıksız ortam ve koşullar, anne babaları ile birlikte gelen çocuklar için de tehlike oluşturmaktadır. Uygun altyapı koşulları olmayan yerlere kurulduğu için yaygın olarak salgın hastalıklara rastlanılmaktadır. Bu hastalıklar, beslenmeleri de yetersiz olan çocukları daha fazla etkilemektedir.

Uzun vadede buldukları yerlerde iş ve üretim olanaklarının yaratılması, kısa vadede ise; sosyal güvenceleri sağlanarak sağlık ve emeklilik gibi özlük haklarını içeren düzenlemeler yapılmalıdır. Çalışma ve barınma koşulları iyileştirilmelidir. Çalışma saatleri düzenlenmeli, ücretleri arttırılmalı, çalıştıkları yerlerde barınmalarına olanak sağlayacak sosyal tesis ve yurtlar yapılmalıdır. Beslenmeleri konusunda desteklenmeleri gerekmektedir. Temiz içme ve kullanma suyuna rahatça ulaşabilmeleri gerekmektedir. Bu sayede salgın hastalıkların n alınmış olacaktır. Aileleri ile birlikte geldikleri yerlerde, çocuklar için eğitim verilebilecek birimlerin oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle, mevsimlik tarım işçilerinin çocukları açısından ortaya çıkan eğitimdeki eşsizlik belli bir oranda giderilmiş olacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunların sebeplerinin araştırılarak bu sorunların önlenmesi için alınacak tedbirlerin tespiti amacıyla Meclis Araştırması açılması elzemdir.

17. Kars Milletvekili Mülkiye Birtane ve 29 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlardan, çalışacakları yere gitmek için bindikleri aracın kaza yapması sonucu 17'sinin hayatını kaybetmesinin, 28'inin de yaralanmasının sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1102)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ve aralarında çocukların da bulunduğu 17 işçinin hayatını kaybetmesine, 28'inin de yaralanmasına sebep olan olayın araştırılarak, devlete bağlı yetkili birimleri ve sorumluları da kapsayacak şekilde olayda sorumluluğu bulunan kişi ve kurumlar hakkında yargı sürecinin başlatılması; benzer olayların tekrar yaşanmaması için mevsimlik tarım işçiliği alanında alınacak önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98 ve İç Tüzük'ün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ve teklif ederiz.

- 1) Mülkiye BİRTANE (Kars)
- 2) Pervin BULDAN (İğdır)
- 3) İdris BALUKEN (Bingöl)
- 4) Sırrı Süreyya ÖNDER (İstanbul)
- 5) Sabahat TUNCEL (İstanbul)
- 6) Ertuğrul KÜRKCÜ (Mersin)
- 7) Murat BOZLAK (Adana)
- 8) Halil AKSOY (Ağrı)
- 9) Ayla Akat ATA (Batman)
- 10) Bengi YILDIZ (Batman)
- 11) Hüsamettin ZENDERLİOĞLU (Bitlis)
- 12) Emine AYNA (Diyarbakır)
- 13) Nursel AYDOĞAN (Diyarbakır)
- 14) Altan TAN (Diyarbakır)
- 15) Adil ZOZANİ (Hakkari)
- 16) Esat CANAN (Hakkari)
- 17) Abdullah Levent TÜZEL (İstanbul)
- 18) Erol DORA (Mardin)
- 19) Gülser YILDIRIM (Mardin)
- 20) Demir ÇELİK (Muş)
- 21) İbrahim BİNİCİ (Şanlıurfa)
- 22) İbrahim AYHAN (Şanlıurfa)
- 23) Hasip KAPLAN (Şırnak)
- 24) Selma IRMAK (Şırnak)
- 25) Faysal SARIYILDIZ (Şırnak)
- 26) Özdal ÜÇER (Van)
- 27) Nazmi GÜR (Van)
- 28) Leyla ZANA (Diyarbakır)
- 29) Aysel TUĞLUK (Van)
- 30) Kemal AKTAŞ (Van)

Gerekeçe:

Türkiye'nin iş güvenliği ve sağlığı konusunda, yeniliğe ve acil önlemlere gereksinimi vardır. İşçilerin can güvenliğini ve sağlığını riske atmadan, bütün sosyal haklarını güvence altına alan bir düzen ve bunun takibini yapan bir denetim sistemi kurulmadan Türkiye'de sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı yaratmak mümkün olmayacaktır.

Türkiye'de her yıl binlerce insanımız iş yerlerinde hayatını kaybetmektedir. İş cinayeti olan bu ölümlerin tamamına, işverenlerin maliyetten kaçınması, devletin ise buna göz yumarak kayıt dışı ve güvencesiz koşullarda çalıştırmayı teşvik etmesi ile yaratılan riskli ortam sebep olmaktadır. İşverenler, işçilerin hayatını ve sağlığını güvenceye alan yatırımlardan kaçınmakta iken devletin bu yönde zorunluluk getiren, sürekli bir denetim mekanizması bulunmuyor. Kaldı ki Türkiye'nin işverene iş sağlığı ve güvenliği konusunda zorunlu önlem almayı getiren kapsamlı bir düzenlemesi de yoktur.

Karaman'daki maden ocağında günlerdir mahsur kalan 18 işçinin hayatı hakkında henüz bir haber alınamazken, 17 işçi de Konya'nın Akşehir İlçesi'nden Isparta'nın Gelendost İlçesi'ne elma bahçelerinde çalışmak için giderken hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden işçilerden 14'ü Havva Caran, Arife Aktaş, Ceylan Aksoy, Reyhan Caran, Gülseren Yayla, Mahsude Ünsal, Havva Yiğit, Ayşegül Karataş, Ayşe Kale, Şerife Aksoy, Muazzez Balık, Elmas Çelik, Emel Arslanalp ve Buket Keskin adındaki kadın işçiler olup; dayıbaşı olduğu söylenen Metin Arslanalp ve işçi Mihri Kale'nin yanında Veli Can Çelik adındaki 13 yaşında bir çocuk da hayatını kaybetmiştir. Yaralıların da çoğu kadın işçi olup aralarında çok sayıda çocuk bulunuyor.

Mevsimlik tarım işçisi olarak kayıt dışı çalıştırılan ve çocukların da içinde bulunduğu işçiler, 26 kişilik araca 46 kişi bindirilerek trafiğe çıkarılmışlardır. Üstelik aracın son derece bakımsız ve eski olduğu gözlerden kaçmıyor. Kazadan sağ kurtulan işçiler, dayıbaşı olarak adlandırılan kişinin kendilerini getirip götürdüğünü, aynı araca çoğu zaman 80'den fazla işçi bindirildiğini ileri sürmüştür.

17 işçinin hayatını kaybettiği olay sıradan bir trafik kazası değil, devletin güvencesiz koşullarda işçi çalıştırılması karşısındaki refleksiz hatta teşvik eden tutumu sonucu gerçekleşen bir katliamdır. Güvencesiz ve kayıt dışı çalışmanın %100'e yakın olduğu iş alanı olan mevsimlik tarım işçiliğinde, işçiler en fazla yolculuk sırasında hayatını kaybetmektedir. Ulaşımına uygun olmayan araçlarda balık istifi ve çoğu zaman kamyon kasalarında taşınan işçilerin yüzlercesi, her biri katliam olan trafik kazalarında hayatını kaybetmektedir. Çoğunluğu kadın olan tarım işçilerinin azımsanmayacak kısmını çocuklar oluşturuyor. Resmî rakamlara göre, Türkiye'de 6,5 milyon tarım işçisinin yarısını mevsimlik tarım işçisidir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2012 yılı çocuk işgücü verilerine göre ise tarımda çalışan çocuk işçilerin ise 399 bindir. Tarım işçileri düşük ücretle günde 12 saatten fazla mesai yapmaktadırlar. Isparta'da hayatını kaybeden işçilerin de sabah saat 05.00 gibi mesai yaptığı, akşam geç saatlere kadar çalıştırıldıkları ve sadece günlük 35 lira aldıkları öğrenilmiştir. İşverenlerin, ucuz işgücü bulması ve işçi toplaması için anlaşmalı çalıştıkları "Dayıbaşı" tarım işçiliği alanında adeta bir müesseseye haline gelmiştir.

Isparta'daki işçi katliamı da dayıbaşının, eskimiş aracıyla kapasitesinin çok üstünde işçi taşınması ile meydana gelmiştir. Ancak kazanın sorumlusu devlet ve yetkili kurumdur. Devletin açık bir sömürü sistemine dönüştürdüğü tarım işçiliğinde, işçiler "Dayıbaşı" kurumu ile de ayrıca sömürülmektedir. 17 işçinin hayatını kaybettiği katliamın sorumlularının bulunarak yargı önüne çıkarılması; tarım işçilerinin kamyon kasalarında, hurda araçlarda, at arabalarında taşınarak katledilmelerine, kayıt dışı ve güvencesiz çalıştırılmalarına son verilmesi için bir Meclis Araştırması açılması gerektiğini Genel Kurul'un dikkatine sunuyoruz.

18. Konya Milletvekili Mustafa Kalaycı ve 19 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, buldukları il ve ilçelerden diğer il veya ilçelere giden vatandaşların ulaşım, barınma, sağlık, güvenlik, sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1103)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla buldukları il veya ilçelerden diğer il veya ilçelere giden vatandaşlarımızın ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunlarının giderilmesine yönelik tedbirlerin alınması için Anayasa'nı 98'inci, İç Tüzük'ün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ediyoruz.

- 1) Mustafa KALAYCI (Konya)
- 2) Ali ÖZ (Mersin)
- 3) Yusuf HALAÇOĞLU (Kayseri)
- 4) Oktay VURAL (İzmir)
- 5) Ali HALAMAN (Adana)
- 6) Mehmet ERDOĞAN (Muğla)
- 7) Seyfettin YILMAZ (Adana)
- 8) Faruk BAL (Konya)
- 9) Murat BAŞESGİOĞLU (İstanbul)
- 10) Ali UZUNIRMAK (Aydın)
- 11) Celal ADAN (İstanbul)
- 12) Alim IŞIK (Kütahya)
- 13) Adnan Şefik ÇIRKIN (Hatay)
- 14) Süleyman Nevzat KORKMAZ (Isparta)
- 15) Erkan AKÇAY (Manisa)
- 16) Sümer ORAL (Manisa)
- 17) Hasan Hüseyin TÜRKOĞLU (Osmaniye)
- 18) Cemalettin ŞİMŞEK (Samsun)
- 19) Mehmet GÜNAL (Antalya)
- 20) Mustafa ERDEM (Ankara)
- 21) Mehmet ŞANDIR (Mersin)

Gerekçe:

31 Ekim 2014 günü, Konya'nın Akşehir ilçesinden Isparta'nın Gelendost ilçesine elma toplamaya giden işçilerimizin balık istifi bindirildiği midibüsün Akşehir- Yalvaç yolunda şarampole devrilmesi sonucu yaşanan kazada 18 kişi ölmüş, çoğu ağır olmak üzere 26 kişi yaralanmıştır.

Milletimizi büyük bir üzüntüye boğan bu kaza, mevsimlik tarım işçilerinin içinde buldukları sorunları bir kez daha acı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bu sorunların temelinde de işsizlik, yoksulluk, borçluluk ve çaresizlik yatmaktadır.

Türkiye'de 1 milyonun üzerinde mevsimlik tarım işçisi olduğu tahmin edilmekte olup, bunların çoğunluğunu da kadın ve çocuk işçilerin oluşturduğu bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri başta ulaşım olmak üzere, beslenme, barınma, eğitim ve sağlık alanlarında yaşadıkları sorunların yanı sıra, uzun çalışma süreleri, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır.

Çok düşük ücretlerle, ağır çalışma koşullarında ve hiçbir güvencesi olmaksızın çalışan mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışır ve güvenli bir şekilde ulaşımı da sağlanmamakta, kaza sonucu yaralanma veya ölümler tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlar olup, işçiler iş kazalarına karşı korunamamaktadırlar.

Türk hukuk sisteminde mevsimlik tarım işçilerine yönelik düzenlemeler son derece yetersiz olup, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili özel bir yasa bulunmamaktadır.

Tarım işçilerinin iş güvencesi, ekonomik ve sosyal hakları bulunmamaktadır. Tarım işçileri dayı başı denilen araçlar aracılığıyla iş bulmakta, bunun karşılığı araçlara para vermektedir.

27.05.2010 tarihli Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'ne göre, aracılık belgesi almayan kimselerin aracılık yapamayacağı ve araçların işçilerden ücret alamayacağı düzenlenmiş olmasına rağmen, uygulamada buna uyulmamakta, bu konuda gerek Türkiye İş Kurumu gerekse Mülki İdare Amirliklerince yeterli ve etkin bir denetim yapılmamaktadır.

Başbakanlık tarafından “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” konulu 24 Mart 2010 tarih ve 2010/6 sayılı bir genelge yayımlanmış, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da 2010 yılında “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlamış, ancak uygulamada Genelge ve Eylem Planında belirtilen tedbirlerin hayata geçirilmediği, öngörülen hedeflere ulaşmada bir mesafe kat edilmediği, verilen görevlerin yerine getirilmediği gözlenmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin başta ulaşım olmak üzere, beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yaşadıkları sorunların giderilmesi, yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve yasal koruma altına alınmaları için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve tedbirlerin alınması gerekmektedir.

19. Adıyaman Milletvekili Mehmet Erdoğan ve 23 Milletvekilinin, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları ve bu konudaki tüm sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1104)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ülkemizde çalışma ilişkileri alanında sorunlar yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları ve bu konudaki tüm sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasanın 98'inci ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince bir Meclis Araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz.

- 1) Mehmet ERDOĞAN (Adıyaman)
- 2) Durdu Mehmet KASTAL (Osmaniye)
- 3) Yunus KILIÇ (Kars)
- 4) Ramazan CAN (Kırıkkale)
- 5) Salih FIRAT (Adıyaman)
- 6) Yıldırım Mehmet RAMAZANOĞLU (Kahramanmaraş)
- 7) Mehmet ERDOĞAN (Gaziantep)
- 8) Osman BOYRAZ (İstanbul)
- 9) Ali ERCOŞKUN (Bolu)
- 10) Eşref TAŞ (Bingöl)
- 11) İbrahim Halil MAZICIOĞLU (Gaziantep)
- 12) Tülay BABUŞCU (Balıkesir)
- 13) Fehmi KÜPÇÜ (Bolu)
- 14) Yılmaz TUNÇ (Bartın)
- 15) İdris ŞAHİN (Çankırı)
- 16) Hakan ÇAVUŞOĞLU (Bursa)
- 17) Ertuğrul SOYSAL (Yozgat)
- 18) Hilmi BİLGİN (Sivas)
- 19) Bünyamin ÖZBEK (Bayburt)
- 20) İlknur İNCEÖZ (Aksaray)
- 21) Ahmet YENİ (Samsun)
- 22) Tefik Ziyaeddin AKBULUT (Tekirdağ)
- 23) Gülay SAMANCI (Konya)
- 24) Mehmet Emin DİNDAR (Şırnak)

Gereke:

1950'li yıllardan önce Türkiye'de göçten ziyade toprağa bağımlılık, aşiret ve köylülükten kopmama, yani göç etmeme durumu söz konusu iken, 1950'li yıllardan sonra tarımda modernizasyon ve daha fazla arazinin tarıma açılması, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi gerçeğinde olduğu gibi hızlı nüfus artışı, arazi dağılımındaki adaletsizlik ve istihdam alanı ve alternatiflerinin sınırlı olması mevsimlik tarım işçisi gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Çukurova'da pamuk üretiminde başlayan mevsimlik tarım işçilerinin hikayesi bugün tüm Türkiye'de neredeyse bütün ürünlerin hasat dönemlerini içine alacak şekilde devam etmektedir.

Ülke istihdamının %25'ini oluşturan tarım kesiminin içerisinde mevsimlik işçiliğin oranı %40'lar civarındadır. Bu da yaklaşık kadın-çocuk-yaşlı-genç olmak üzere 1 milyon insana tekabül etmektedir.

Sorun işçilerin yaşadığı şehirlerdeki yüksek işsizlik oranlarıyla başlar. Güney Doğu Anadolu'da çalışma olanaklarının yetersizliği, kırsal alanda toprak dağılımının dengesizliği, burada yaşayanlar için geçinme imkânlarını oldukça sınırlar.

Genellikle her ilde Nisan-Mayıs'ta yolculuğa başlanır. Ne yazık ki ülke gündemine meydana gelen trafik kazaları ile yerleşmiş olurlar. Önceleri kamyonlarla yapılan bu yolculuklar, denetimlerin artması ile beraber azalmaya başlamıştır. Şimdilerde işçiler yataklarını, kilimlerini, mutfak eşyalarını da yüklediği kapasitelerine göre çok fazla ağırlık taşıyan minibüslerle benzer tehlikeli yolculuklarını yapmaya devam etmektedirler.

Çalışacakları yerlere vardıklarında yaşayacakları barınma yerleri bir diğer önemli sorun alanıdır. İşçiler neredeyse tüm zamanlarını açık alanda geçirirler.

İşçilerin oluşturduğu çadır yerleşkeleri, mutfak, tuvalet ve banyonun olmadığı, suya erişiminin imkânlarının kısıtlı olduğu tüm doğal koşullara açık yerlerdir. Birçok defa yapılan artarda göçler ile aslında bu yolculuk hiç de geçici bir süreç değildir.

Çalışma ilişkilerine gelindiğinde daha iyi bir görüntü ile karşılaşamayız. İşçilerin çalışma ilişkileri elçi veya dayı başı olarak adlandırılan, aracı ve işverenlerden oluşmaktadır. İşçiler işverenenden hiçbir şey talep etme hakkına sahip değildir. Bütün ilişkileri elçiler kurar ve böylelikle de işçileri kendilerine bağımlı hale getirirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin özgün durumları ile ilgili çözüm üretmek amacıyla Başbakanlık 2010 yılında 6 sayılı genelgeyi yayınlamıştır. Genelge, mevsimlik tarım işçilerinin özgün sorunlarını tanımlaması ve çözmeyi amaçlaması açısından son derece önemlidir.

Bundan sonra başlatılan bazı projeler birçok ilde işçilerin barınma sorunlarını, çocukların eğitime erişme haklarını kullanmayı amaçlayan projeler hayata geçirilmiştir.

Bazı yörelerde elektrik ve su bağlantılarının, çadır okulların, seyyar tuvalet ve banyoların olduğu yerleşkelerin kurulma çabaları söz konusudur.

2011 yılında ise, yürürlüğe giren tarım işinde araç yönetmeliği, tarım araçlarının faaliyetlerini denetim altına almaya çalışmakta ancak, alınması gereken meselelerin büyük olduğu da kabul edilmektedir. Ancak sorun sadece devletin yaşam koşulları ve çalışma ilişkilerine yönelik düzenlemeleri ile çözülebilecek gibi de değildir.

AK Parti hükümetleri döneminde tarımdaki mevsimsel işçilik ilk defa önemli bir sorun kaynağı olarak tespit edilmiş, ciddi gözlem ve izlenimler yapılarak, sorun büyük oranda tespit edilmiş, çözüm önerileri getirilmesi ile alakalı önemli çalışmalar yapılmış, mevzuatları oluşturulmuş olmasına rağmen hala tamamen ortadan kaldırılabilmemiş yahut tam düzene oturmuş bir alan olmadığı da açıktır. Bu yüzden ülkemizin bir gerçeği ve sıkıntılı alan olması hasebiyle konunun daha kapsamlı olarak araştırılması, çözüm önerilerinin getirilmesi ve uygulamasının etkinleştirilmesi amacıyla Anayasa'nın 98 ve TBMM İktüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince araştırma komisyonu kurulmasının uygun olacağı düşüncesindeyiz.

20. Ankara Milletvekili Gökhan Günaydın ve 22 Milletvekilinin, mevsimlik gezici ve geçici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1105)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin giderek ağırlaşan yaşam ve çalışma koşulları, ülkemizin önemli toplumsal sorunlarından birisi haline gelmiştir. Bu sorunların neden ve sonuçlarıyla birlikte incelenmesi ve çözüm önerilerinin saptanarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98 ve TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.

- 1) Gökhan GÜNAYDIN (Ankara)
- 2) Selahattin KARAAHMETOĞLU (Giresun)
- 3) İlhan DEMİRÖZ (Bursa)
- 4) Kamer GENÇ (Tunceli)
- 5) Ramis TOPAL (Amasya)
- 6) Namık HAVUTÇA (Balıkesir)
- 7) Ramazan Kerim ÖZKAN (Burdur)
- 8) Özgür ÖZEL (Manisa)
- 9) Doğan ŞAFAK (Niğde)
- 10) Orhan DÜZGÜN (Tokat)
- 11) Hüseyin AYGÜN (Tunceli)
- 12) Candan YÜCEER (Tekirdağ)
- 13) Sena KALELİ (Bursa)
- 14) İzzet ÇETİN (Ankara)
- 15) Kadir Gökmen ÖĞÜT (İstanbul)
- 16) Kemal DEĞİRMENDERELİ (Edirne)
- 17) Musa ÇAM (İzmir)
- 18) Mahmut TANAL (İstanbul)
- 19) Tanju ÖZCAN (Bolu)
- 20) Ali Rıza ÖZTÜRK (Mersin)
- 21) Malik Ecdar ÖZDEMİR (Sivas)
- 22) Muharrem IŞIK (Erzincan)
- 23) Ali SERİNDAĞ (Gaziantep)

Gerekçe:

31 Ekim 2014 günü, Konya'nın Akşehir ilçesinden Isparta'nın Gelendost ilçesine elma toplamaya giden işçilerimizin balık istifi bindirildiği midibüsün Akşehir-Yalvaç yolunda şarampole devrilmesi sonucu yaşanan kazada 18 kişi ölmüş, çoğu ağır olmak üzere 26 kişi yaralanmıştır.

Milletimizi büyük bir üzüntüye boğan bu kaza, mevsimlik tarım işçilerinin içinde buldukları sorunları bir kez daha acı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bu sorunların temelinde de işsizlik, yoksulluk, borçluluk ve çaresizlik yatmaktadır.

Türkiye'de 1 milyonun üzerinde mevsimlik tarım işçisi olduğu tahmin edilmekte olup, bunların çoğunluğunu da kadın ve çocuk işçilerin oluşturduğu bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri başta ulaşım olmak üzere, beslenme, barınma, eğitim ve sağlık alanlarında yaşadıkları sorunların yanı sıra, uzun çalışma süreleri, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır.

Çok düşük ücretlerle, ağır çalışma koşullarında ve hiçbir güvencesi olmaksızın çalışan mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışır ve güvenli bir şekilde ulaşımı da sağlanmamakta, kaza sonucu yaralanma veya ölümler tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlar olup, işçiler iş kazalarına karşı korunamamaktadırlar.

Türk hukuk sisteminde mevsimlik tarım işçilerine yönelik düzenlemeler son derece yetersiz olup, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili özel bir yasa bulunmamaktadır.

Tarım işçilerinin iş güvencesi, ekonomik ve sosyal hakları bulunmamaktadır. Tarım işçileri dayı başı denilen araçlar aracılığıyla iş bulmakta, bunun karşılığı araçlara para vermektedir.

27.05.2010 tarihli Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'ne göre, aracılık belgesi almayan kimselerin aracılık yapamayacağı ve araçların işçilerden ücret alamayacağı düzenlenmiş olmasına rağmen, uygulamada buna uyulmamakta, bu konuda gerek Türkiye İş Kurumu gerekse Mülki İdare Amirliklerince yeterli ve etkin bir denetim yapılmamaktadır.

Başbakanlık tarafından “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” konulu 24 Mart 2010 tarih ve 2010/6 sayılı bir genelge yayımlanmış, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da 2010 yılında “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlamış, ancak uygulamada Genelge ve Eylem Planında belirtilen tedbirlerin hayata geçirilmediği, öngörülen hedeflere ulaşmada bir mesafe kat edilmediği, verilen görevlerin yerine getirilmediği gözlenmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin başta ulaşım olmak üzere, beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yaşadıkları sorunların giderilmesi, yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve yasal koruma altına alınmaları için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve tedbirlerin alınması gerekmektedir.

21. HDP Grubu adına Grup Başkanvekili Bingöl Milletvekili İdris Baluken'in, mevsimlik tarım işçiliğinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1106)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Türkiye’de yoksulluk ve yoksunluk deyince akla ilk gelen kesimlerin başında gelen “Mevsimlik tarım işçiliği” güvenli ulaşım sorunları, işçilik yaptıkları yerde barınma, temiz su ve altyapı ihtiyaçları, çalıştıkları bahçe ve tarlalarda iş güvenliği ve sağlığı sorunları ve kamu hizmetlerine erişim gibi ekstra yoksunlukları da cabası olarak yaşamaktadırlar. Her türlü eşitsizlik, haksızlık ve ayrımcılığa maruz kalan ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak sorunlarına çözüm bekleyen mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılması ve bu sorunlarına çözüm bulunması hasebiyle Anayasanın 98’inci, İçtüzüğün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince meclis araştırması açılması için gereğini arz ederiz.

İdris BALUKEN
HDP Grup Başkanvekili
Bingöl Milletvekili

Gerekeçe:

Isparta’nın Yalvaç ilçesi yakınlarında elma toplayan mevsimlik tarım işçilerini taşıyan midibüsün devrilmesi sonucu 17’si işçi 18 kişi yaşamını yitirdi, 27 işçi ise yaralandı. Ölen işçilerin 15’i kadın, birisi ise okul harçlığı için annesiyle çalışmaya giden 15 yaşında bir çocuktur.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, kazanın ardından yaptığı açıklamada, yaşanan ölümlerin güvencesiz ve örgütsüz çalıştırmanın getirdiği bir sonuç olduğunu vurguladı. Meclis’in verilerine göre, son 10 ay içinde işe gidiş ve dönüş yolunda 101’i kadın, 322 işçi hayatını kaybetti. Bunlardan 94’ünü tarım işçileri oluşturdu. Hayatını kaybeden 94 tarım işçisinden 64’ü ise kadın işçiydi, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi’nden yapılan açıklamada, “Tarımda emeği görünmeyen kadınlar sadece iş cinayetlerinde görünüyor. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, işçi sağlığı ve iş güvenliğinden yoksun. En çok yollarda savrulurken ölen tarım işçileri, boğulma, zehirlenme, traktör altında ezilme gibi nedenler yüzünden de canlarını kaybediyor” denildi.

“Tarımsal üretim için bir yerden bir yere göç eden ve sezon bitimi evlerine geri dönen işçiler için mevsimlik göçmen tarım işçisi kavramı kullanılmaktadır.”

Dünya Çalışma Örgütü’nün 2007’de yayımladığı raporda; sürdürülebilir tarımsal üretimin kalbi olarak tanımlanan mevsimlik tarım işçilerinin, dünyada 1,1 milyar tarım iş gücünün yaklaşık 450 milyonunu oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. TÜİK Temmuz - 2013 istatistiklerine göre ise 26 milyon kişi olarak istihdam edilen iş gücünün yüzde 25’ini tarım iş gücü oluşturmaktadır. 6,5 milyon tarım iş gücünün de yarıya yakın kısmını mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Dünyada ve ülkemizde bu işgücünün içerisinde kadınlar ve çocuklar önemli bir bölümü oluşturmakta ve de kadınların dağılımında ağırlığı artmaya devam etmektedir. Bu işçiler genellikle kırsal alanda yaşayan, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamış, nitelikli mesleki eğitimi ve donanımı olmayan yoksul kimselerdir.

Genellikle işleyecek toprağı bulunmayan, yetersiz toprağa sahip olan ya da çeşitli nedenlerle bu toprakları işleyemeyen aileler, tarımsal işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek, gezici veya geçici olarak

çalışmaktadırlar. Tarım işlerinin özelliği gereği mevsimsel iklim koşulları, teknoloji kullanım düzeyi gibi unsurların yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür hareketleri de mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayılarında değişikliğe yol açabilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği dünyanın hemen her ülkesinde bulunan, yüzlerce yıldır olagelen bir işçilik biçimidir. Bazen de bu işçiler, çaresizlikten, olağanüstü koşullardan (göç, afet, çatışma, ayrımcılık, siyasal düzenin bozulması), siyasal sorunlardan veya devletin zorlamasından dolayı bu sürece katılmakta, sürekli yaşadığı yerleri belirli süreyle terk ederek, başkalarının arazisinde bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık üretim süreçlerine katılmaktadırlar.

“Mevsimlik tarım işçileri genel olarak politika belirleyiciler, karar vericiler, kamu ve sivil toplum örgütleri yanı sıra, bilim insanları ve araştırma kurumları açısından da ‘görünmeyenler ve duyulmayanlar’ olarak görülmektedirler.”

Bitkisel üretim sürecinde yer alan mevsimlik gezici tarım işçilerinin ve onların ailelerinin yaşadığı temel sorunlar; güvenli ulaşım sorunları, işçilik yaptıkları yerde barınma, temiz su ve altyapı ihtiyaçları, çalıştıkları bahçe ve tarlalarda iş güvenliği ve sağlığı sorunları ve kamu hizmetlerine erişim şeklinde sıralanmaktadır.

Gezici tarım işçilerinin barınma ve yaşama koşulları göz önüne alındığında, barınma yerleri ve çevrelerinde, tuvalet, banyo ve çamaşır yıkama yerlerinin bulunmaması temizlik ve sağlık açısından sakıncalar yaratmaktadır. Bu koşullarda artan çevre kirliliği de bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır.

22. Bursa Milletvekili İlhan Demiröz ve 22 Milletvekilinin, mevsimlik gezici ve geçici tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/1107)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçileri yıllardır sadece hasat zamanlarında yaşanan trafik kazalarında hatırlanan emekçilerimizdir. Bu hatırlamalar da sorunların asıl nedenleri tespit edilerek, çözüm yolları araştırılmamış, sadece geçirdikleri kazalarda yaşanan ölümler, okula gidemeyen çocuklar, çadırlarda sürdürdükleri olumsuz yaşam koşulları ile haber olduklarında hatırlanmaktadır.

Oysa ülkemizde mevsimlik tarım işçileri açısından yaşam daima çok zor koşullar altında sürmektedir. Her yıl hasat dönemlerinde her türlü can güvenliği ve trafik kuralları alt üst edilerek bir yerden başka bir yere kamyon, dolmuş gibi açık ve kapalı araçlarda adeta balık istifi gibi doldurularak geçimlerini sağlamaktadır. Bu emekçilerimiz barınma ve beslenme koşulları hiç de uygun olmayan, sosyal hakları bulunmayan, çocukları eğitim ve öğretimden uzak ve çok düşük ücretler ararak hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır

Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinden gelen mevsimlik tarım işçilerimizin temel sorunları yaşadıkları bölgelerde sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan karşılaştıkları sorunlar oluşturmaktadır. Bu işçilerimizin düzenli üretim yapabilecekleri ve buldukları yere adapte olabilecekleri işlerinin olmaması en büyük sorunlarıdır. Bu nedenle yılın belli dönemlerinde sadece hayatta kalabilmek için yaşadıkları yerden ayrılarak 3- 4 aylık süreler için daha çok Ege, Çukurova ve Karadeniz Bölgesinde çalışırlar. Son dönemde hasat yapılan hemen her bölge ve ilimiz Bursa'da da mevsimlik tarım işçilerimizi görmek mümkün hale gelmiştir. Bursa Yenişehir, Mustafakemalpaşa, Karacabey ilçelerimizde çoğunluktadır.

Mevsimlik tarım işçilerimizin bu koşullardan kurtulmaları için zaman zaman bazı düzenlemeler getirilmiş olsa da uygulamada bu düzenlemelerin bir karşılı olmadığı yaşanan ölümlü kazalar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerimizin iş sağlığı ve iş güvenliği alanında, insan hakları ile bağdaşmayan, sosyal devlet anlayışının yer almadığı, çocuk, kadın ve yaşlılar başta olmak üzere düzenli beslenme ve eğitim/öğretim verilemediği temel insani haklarının verilebilmesi için; yaşadıkları sorunların nedenleri ve bu sorunlar için alınacak tedbirlerin tespiti ile sorunlarının giderilmesi için gerekli önlemlerin belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98'nci ve TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'nci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını saygılarımla arz ederim.

- 1) İlhan DEMİRÖZ (Bursa)
- 2) Tolga ÇANDAR (Muğla)
- 3) Ömer Süha ALDAN (Muğla)
- 4) Osman Taney KORUTÜRK (İstanbul)
- 5) Kemal EKİNCİ (Bursa)
- 6) Dilek AKAGÜN YILMAZ (Uşak)
- 7) Tanju ÖZCAN (Bolu)
- 8) Osman Oktay EKŞİ (İstanbul)
- 9) Rıza Mahmut TÜRMEK (İzmir)
- 10) Muharrem IŞIK (Erzincan)
- 11) Ali DEMİRÇALI (Adana)

- 12) Ahmet İhsan KALKAVAN (Samsun)
- 13) Muhammet Rıza YALÇINKAYA (Bartın)
- 14) Mustafa Ali BALBAY (İzmir)
- 15) Gürkut ACAR (Antalya)
- 16) Kamer GENÇ (Tunceli)
- 17) Binnaz TOPRAK (İstanbul)
- 18) Osman Faruk LOĞOĞLU (Adana)
- 19) Malik Ecder ÖZDEMİR (Sivas)
- 20) Ramazan Kerim ÖZKAN (Burdur)
- 21) Aykut ERDOĞDU (İstanbul)
- 22) Mahmut TANAL (İstanbul)
- 23) Osman AYDIN (Aydın)

İÇİNDEKİLER

ÖNERGE METİNLERİ	II
İÇİNDEKİLER	XLV
TABLolar	LI
ŞEKİL VE GRAFİKLER	LI
KISALTMALAR	LII

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMİSYONUN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1.1. KOMİSYONUN KURULUŞU	1
1.2. KOMİSYONUN GÖREV, YETKİ VE SÜRESİ	1
1.3. KOMİSYONUN ÇALIŞMALARI	2
1.4. KOMİSYON TOPLANTILARI	3
1.5. YERİNDE İNCELEMELER	9

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN DURUMU

2.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ KAVRAMI VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	12
2.1.1. Tarım Sektöründe Çalışma Süreleri	14
2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları ve Çalıştıkları İller	15
2.1.3. Ortak Veri Tabanı Sorunu	16
2.2. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK VERİLERİ	16
2.2.1. İstihdam Verileri	16
2.2.2. Sosyal Güvenlik Verileri	17
2.3. ULUSAL MEVZUAT	17
2.3.1. Anayasa	18
2.3.2. 4857 sayılı İş Kanunu	18
2.3.3. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu	20
2.3.4. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu	20
2.3.5. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu	22
2.3.6. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu	22
2.3.7. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği	23
2.3.8. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği	24
2.3.9. 2010/6 Sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi	25

2.3.10.	Milli Eğitim Bakanlığının 2011/25 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri Konulu Genelgesi.....	27
2.3.11.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2012/2 sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelgesi.....	28
2.4.	ULUSLARARASI MEVZUAT (SÖZLEŞMELER).....	28
2.4.1.	Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri.....	28
2.4.2.	Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları.....	28
2.4.2.1.	ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi ve 192 sayılı Tavsiye Kararı.....	33
2.4.3.	Avrupa Sosyal Şartı.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI

3.1.	ULAŞIM SORUNLARI.....	39
3.1.1.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göç Takvimi ve Güzergahları.....	39
3.1.2.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kullandıkları Ulaşım Araçları.....	41
3.1.3.	Ulaşım Güvenliği Denetimi.....	43
3.2.	BARINMA SORUNLARI.....	44
3.2.1.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Alanları.....	44
3.2.2.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barındıkları Yapılar.....	45
3.2.3.	Aydınlatma ve Isınma.....	47
3.2.4.	İçme ve Kullanma Suyu Temini.....	47
3.3.	SAĞLIK SORUNLARI.....	48
3.3.1.	Sağlığı Etkileyen Faktörler Bakımından Mevsimlik Tarım İşçileri.....	48
3.3.1.1.	Nüfus Özellikleri.....	48
3.3.1.2.	Beslenme.....	49
3.3.1.3.	Yoksulluk.....	50
3.3.1.4.	Kimyasallara Maruziyet.....	50
3.3.1.5.	Biyolojik Tehlikeler.....	50
3.3.2.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları.....	51
3.3.2.1.	Üreme Sağlığı Sorunları.....	51
3.3.2.2.	Solunum Sistemi Hastalıkları.....	51
3.3.2.3.	Kas İskelet Sistemi Hastalıkları.....	52
3.3.2.4.	Bulaşıcı Hastalıklar.....	52
3.3.2.5.	Termal Stres.....	52
3.3.2.6.	Hayvanlardan Bulaşan Hastalıklar.....	53
3.3.2.7.	Bağışıklık Sistemi Hastalıkları.....	53
3.3.2.8.	Kaza ve Yaralanmalar.....	53

3.3.2.9.	İşitme Kaybı	53
3.3.2.10.	Cilt Hastalıkları	53
3.3.2.11.	Endokrin Sistem Bozuklukları	54
3.3.2.12.	Kanserler.....	54
3.3.2.13.	Sinir Sistemi Bozuklukları	54
3.3.2.14.	Psiko-sosyal Sorunlar	54
3.3.3.	Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma	54
3.3.3.1.	Genel Sağlık Sigortası	54
3.3.3.2.	Aile Hekimliği	55
3.3.3.3.	Bilgiye Erişim.....	55
3.3.3.4.	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi	56
3.3.3.5.	Ulaşım ve Çalışma Koşulları.....	56
3.3.3.6.	İletişim Becerisi.....	56
3.4.	İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ SORUNLARI ¹⁹⁹⁹	57
3.4.1.	Tarım Makine ve İş Ekipmanlarında Sağlık ve Güvenlik	59
3.4.1.1.	Traktör ve Her Türlü Arazide Kullanılabilen Araçlarda Sağlık ve Güvenlik	60
3.4.1.2.	Diğer Makine ve Ekipmanlarda Sağlık ve Güvenlik.....	60
3.4.1.3.	Enerji Kaynaklarında Sağlık ve Güvenlik	61
3.4.2.	Tarımda Ergonomi.....	61
3.4.3.	Tarımda Kimyasal, Biyolojik Ajan ve Toz Maruziyeti	62
3.4.3.1.	Pestisitler	64
3.4.3.2.	Tarımda Tozlar, Diğer Tanecikli Maddeler ve Biyolojik Ajanlara Maruziyet ile Vahşi Hayvanlara Bağlı Sağlık ve Güvenlik Sorunları	65
3.4.3.2.1.	Tozlar	66
3.4.3.2.2.	Hayvansal Atıklar.....	67
3.4.3.2.3.	Zoonozlar	67
3.4.3.2.4.	Vahşi Hayvanlar.....	68
3.4.3.2.5.	Parazitler.....	69
3.4.4.	Tarım Tesislerinde Sağlık ve Güvenlik	71
3.4.5.	Silolarda Sağlık ve Güvenlik	72
3.4.6.	İnsan, Malzeme ve Teçhizat Taşınmasında Sağlık ve Güvenlik	74
3.4.7.	Tarım Sahasındaki (Açık Alanda) Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik	74
3.4.8.	Yaşam Tesisleri	76
3.4.8.1.	Barınma	76
3.4.8.2.	İçme Suyu.....	76
3.4.8.3.	Duş ve Tuvaletler	76
3.4.8.4.	Beslenme	77

3.4.8.5.	İlk Yardım ve Tıbbi Bakım	77
3.4.8.6.	Geçici Dinlenme Barınakları	77
3.4.9.	Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü Kazandırma	77
3.5.	EĞİTİM SORUNLARI	78
3.5.1.	Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi	78
3.5.1.1.	Geçici Yerleşim Yerlerinde Eğitim	78
3.5.1.2.	Daimi Yerleşim Yerlerinde Eğitim	79
3.5.2.	Yetişkin Eğitimi	80
3.6.	SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI	82
3.6.1.	Tarımda Hizmet Akdi İle Daimi Çalışanlar (Mülga 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)	82
3.6.2.	Tarımda Hizmet Akdi İle Süreksiz Çalışanlar (2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)	83
3.6.3.	Tarımda Kendi Ad ve Hesabına Çalışanlar (2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)	85
3.7.	ÜCRET VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ SORUNU	86
3.7.1.	Ücretlerin Belirlenmesi ve Ücret Durumu	87
3.8.	ARACI İLİŞKİLERİ SORUNLARI	88
3.8.1.	İş Aracılığıyla İlgili Mevzuat	89
3.8.2.	Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı	89
3.8.3.	Tarım Aracısında Aranılan Nitelikler	89
3.8.4.	Yasal İzinli Tarım Aracılarının Sayısı ve Aracılık Süresi	90
3.8.5.	Tarım Aracılarının Yönetmelik Çerçevesinde Yükümlülükleri	90
3.8.6.	Aracıların Rapor Verme Yükümlülüğü ve Aracılık Belgesinin İptali	91
3.8.7.	Denetleme ve İdari Para Cezası	91
3.8.8.	2010/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin Aracılarla İlgili Düzenlemeleri	92
3.9.	SOSYAL ÇEVRE İLE İLİŞKİLİ SORUNLAR	92
3.9.1.	Yaşam Koşullarından Dolayı Dışlanma	94
3.9.2.	Yasal Dışlanma	98
3.10.	MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARI	99
3.11.	ÇOCUK İŞÇİLİĞİ SORUNU	100
3.11.1.	Tarımda Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Süreci	101
3.11.2.	Tarımda Çocuk İşçiliğine İlişkin Genel Değerlendirme	102
3.11.3.	Mevzuatımızda Çocuk İşçiliği Düzenlemeleri	104
3.11.4.	Uluslararası Mevzuatta Çocuk İşçiliği Düzenlemeleri	105
3.11.5.	Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Nedenleri	108
3.11.5.1.	Yoksulluk	108
3.11.5.2.	İşsizlik	108

3.11.5.3.	Eğitimle İlgili Sebepler.....	109
3.11.5.4.	Geleneksel Bakış	109
3.11.5.5.	Mevzuat Eksikliği.....	110
3.11.5.6.	İşverenlerin Talebi.....	110
3.11.6.	Tarımda Çocuk İşçiliğinin Neden Olduğu Sorunlar	110
3.11.6.1.	Fiziksel Riskler	111
3.11.6.2.	Psikolojik Riskler	112
3.11.6.3.	Sosyolojik Riskler	112
3.11.7.	Türkiye’de Çocuk İşçiliğın Önlenmesine Yönelik Çalışmalar.....	113
3.11.7.1.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	113
3.11.7.2.	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.....	115
3.11.7.3.	Milli Eğitim Bakanlığı.....	116
3.11.7.4.	Kalkınma Bakanlığı.....	116
3.11.7.5.	Sivil Toplum Kuruluşları.....	117
3.12.	MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN YABANCI İŞÇİ SORUNU	119
3.13.	ÖRGÜTLENME VE SİYASAL HAKLARIN KULLANIMINA YÖNELİK SORUNLAR	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ İLE İLGİLİ İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

4.1.	ULUSAL ÖRNEKLER	121
4.1.1.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)	121
4.1.1.1.	Proje Bileşenleri	121
4.1.1.1.1.	Barınma	122
4.1.1.1.2.	Ulaşım	122
4.1.1.1.3.	Eğitim	122
4.1.1.1.4.	Güvenlik	123
4.1.1.1.5.	Sosyal Çevreyle İlişkiler	123
4.1.1.1.6.	Sağlık	123
4.1.1.1.7.	İş ve Sosyal Güvenlik.....	124
4.1.1.2.	Projenin Çıktıları	124
4.1.2.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin Sağlığını Geliştirme Programı.....	127
4.2.	ULUSLARARASI ÖRNEKLER	130
4.2.1.	Kanada Uygulaması.....	130
4.2.2.	Hollanda Uygulaması.....	134
4.2.3.	İngiltere Uygulaması.....	136

4.2.4.	Fransa Uygulaması'.....	137
4.2.5.	Belçika Uygulaması'.....	139
4.2.6.	İtalya Uygulaması'.....	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1.	ULAŞIM SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	141
5.2.	BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	143
5.3.	SAĞLIK SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	145
5.4.	İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	149
5.4.1.	Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Çerçeve Geliştirilmesi.....	150
5.5.	EĞİTİM SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	151
5.6.	SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	154
5.7.	ÜCRET VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	155
5.8.	İŞ ARACILARIYLA İLGİLİ ÖNERİLER.....	155
5.9.	SOSYAL ÇEVRE SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	155
5.10.	MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	156
5.11.	ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	156
5.12.	MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN YABANCI İŞÇİLER İÇİN ÖNERİLER.....	158
5.13.	ÖRGÜTLENME VE SİYASAL HAKLARIN KULLANIMINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	158

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
KAYNAKLAR.....	174
RAPORUN EKLERİ.....	177
EK: 1. İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ 27/11/2014 TARİHLİ VE 5090 SAYILI İNCELEME-ARAŞTIRMA RAPORUNUN SONUÇ BÖLÜMÜ.....	177
EK 2. İSTANBUL MİLLETVEKİLİ A. LEVENT TÜZEL'İN EK GÖRÜŞÜ.....	191

TABLolar

Tablo 1: Mevsimlik Tarımda Çalışan Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)	14
Tablo 2: Gezici Tarım İşgücünün Dağılımı	15
Tablo 3: 15 yaş ve yukarısı nüfusun işgücü yapısına göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle).....	16
Tablo 4: İşgücünün istihdam durumuna göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle).....	16
Tablo 5: İstihdamın sektörlere göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle).....	16
Tablo 6: Tarımda işgücüne dahil olanların istihdam durumlarına göre dağılımı (2013 yılı itibariyle).....	16
Tablo 7: Tarımda işgücüne dahil olan ücretli/yevmiyeli çalışanların istihdam durumlarına göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)	16
Tablo 8: İşgücüne dahil olmayan mevsimlik çalışanların dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)	17
Tablo 9: 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu'na Tabi Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	17
Tablo 10: EK-5 Kapsamında Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	17
Tablo 11: İsteğe Bağlı Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	17
Tablo 12: ILO'nun Tarım Sektörüne Yönelik Kabul Ettiği Sözleşme ve Tavsiye Kararları	29
Tablo 13: 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu'na Tabi Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	83
Tablo 14: EK-5 Kapsamında Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	85
Tablo 15: İsteğe Bağlı Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	85
Tablo 16: Ordu'da Fındık Hasadında Çalışacak İşçilere Yönelik Ücretlendirme (2012-2014).....	88
Tablo 17: İş Aracılarının Öğrenim Durumları	90
Tablo 18: İş Aracılarının İllere Göre Dağılımı	90
Tablo 19: İş Aracılarına Uygulanan İdari Para Cezaları	92
Tablo 20: Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri (6,17 yaş).....	103
Tablo 21: METİP Kapsamında Gönderilen Ödenekler (2010-2013)	125
Tablo 22: METİP Kapsamında İllere Göre Ulaşılan Kişi Sayısı (2010-2013).....	126

ŞEKİL VE GRAFİKLER

Şekil 1: Yıllara Göre Tarım İşçiliği Süresi	15
Şekil 2: Ailelerin Çalışma Alanlarında Yaşadıkları Güçlükler	96
Şekil 3: Proje Bileşenlerinin Maliyetlerinin Toplam Proje Bütçesi İçerisindeki Oranı (2010-2013).....	125

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AKÇAM	: Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Bağ-Kur	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayırimcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CFLP	: Kanada Tarım İş Programı
CIC	: Kanada Göç ve Vatandaşlık Dairesi
CRC	: Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi
CSAWP	: Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇOKAUM	: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi
FNV	: Hollanda İşçi Sendikaları Federasyonu
HRSDC	: Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı
ICERD	: Uluslararası Her Türlü Irk Ayırimcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
ICESCR	: Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ICRMW	: Uluslararası Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
İşKUR	: Türkiye İş Kurumu
KKKA	: Kırım Kongo Kanamalı Ateşi
KKD	: Kişisel Koruyucu Donanım
LMIA	: İş Piyasası Etki Değerlendirme Formu
md.	: Madde
METİP	: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
MİGA	: Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı
MTİ/2011	: Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi-2011
NK	: Natural Killers
SAWS	: İngiltere Mevsimlik Tarım İşçileri Programı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPEK	: Sigorta Primine Esas Kazanç
SSK	: Sosyal Sigortalar Kanunu
şNT	: şartlı Nakit Transferi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TSM	: Toplum Sağlığı Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYP	: Toplum Yararına Çalışma Programı
UDHR	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlı Örgütü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMİSYONUN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1.1. KOMİSYONUN KURULUŞU

TBMM’de grubu bulunan siyasi partilere mensup milletvekilleri tarafından değişik tarihlerde mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak gerekli tedbirlerin alınması amacıyla meclis araştırması komisyonu kurulması konusunda araştırma önermeleri verilmiştir. Önergeler doğrultusunda bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasına ilişkin görüşmeler ardından TBMM’nin 11.11.2014 tarihli 12. Birleşiminde benimsenen 1074 sayılı TBMM Kararı ile 17 üyeden oluşan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu” kurulmuştur. Mezkur Karar, 14.11.2014 tarih ve 29175 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Komisyonun kurulmasından sonra 13.01.2015 tarihinde Komisyona üye seçimi TBMM’nin 41. Birleşiminde alınan 1081 sayılı Karar ile gerçekleşmiş ve bu Karar 21.01.2015 tarih ve 29243 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Komisyon ilk toplantısını 13 Ocak 2015 tarihinde yapmış ve Komisyon Başkanlığına Adalet ve Kalkınma Partisi Şanlıurfa Milletvekili Mahmut KAÇAR, Komisyon Başkanvekilliğine Adalet ve Kalkınma Partisi Adıyaman Milletvekili Mehmet ERDOĞAN, Komisyon Sözcülüğüne Adalet ve Kalkınma Partisi Bursa Milletvekili Önder MATLI, Komisyon Kâtipliğine Adalet ve Kalkınma Partisi Diyarbakır Milletvekili Mehmet Süleyman HAMZAOĞULLARI seçilerek Komisyon Başkanlık Divanı oluşturulmuş ve Komisyonun çalışma süresi başlamıştır. Komisyonumuzun diğer üyeleri ise, Adana Milletvekili Muharrem VARLI, Ankara Milletvekili Gökhan GÜNAYDIN, Antalya Milletvekili Gökçen ÖZDOĞAN ENÇ, Aydın Milletvekili Ali Gültekin KILINÇ, Burdur Milletvekili Ramazan Kerim ÖZKAN, Bursa Milletvekili İlhan DEMİRÖZ, İstanbul Milletvekili Abdullah Levent TÜZEL, İstanbul Milletvekili Süleyman ÇELEBİ, İzmir Milletvekili Ali AŞLIK, Konya Milletvekili Mustafa KALAYCI, Konya Milletvekili Mustafa BALOĞLU, Mersin Milletvekili Ahmet Tevfik UZUN ve Van Milletvekili Mustafa BİLİCİ’dir.

Komisyon, Başkanlık Divanı’nın seçiminden sonra ikinci toplantısını 13.01.2015 tarihinde gerçekleştirmiş ve bu toplantıda çalışma takvimi ile Komisyonda görevlendirilecek uzmanlar ve Komisyon toplantılarına davet edilecek kamu kurum kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları hakkında görüşmeler yapılmıştır. Toplantıda, konu ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından davet edilecek temsilcilerin dinlenmesinden sonra yerinde incelemeler yapmak üzere mevsimlik işçi göçü alan illere ziyaretlerde bulunulması şeklinde bir yol haritası belirlenmiştir.

1.2. KOMİSYONUN GÖREV, YETKİ VE SÜRESİ

13.01.2015 tarihinde çalışmalarına başlayan Komisyonumuz, Anayasa’nın 98’inci ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 104 üncü ve 105 inci maddeleri ile diğer hükümleri çerçevesinde görev yapmıştır.

Komisyonumuz, 24. Yasama Döneminin TBMM İçtüzüğü’nün 105’inci maddesinde belirtilen üç aylık sürenin dolmasından önce sona ermesi sebebiyle üç aylık görev süresini tüketmeden 31.03.2015 tarihinde çalışmalarını tamamlamıştır. Bu süre içerisinde, Komisyonumuz resmi olarak 14 toplantı yapmış ve İçtüzüğü’nün 105’inci maddesinde kendisine verilen yetkiler doğrultusunda, araştırma konusu hakkında

bilgi edinmek üzere akademisyenler, ilgili kamu kurumları ve özel kuruluşlardan yetkililer ile sivil toplum kuruluşlarından temsilciler davet ederek bu kişilerin görüşlerini almış, ayrıca raporun yazım aşamasında yararlanılmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından bilgi, belge ve doküman temin etmiştir.

1.3. KOMİSYONUN ÇALIŞMALARI

Komisyonumuz, Genel Kurul Kararı gereğince Başkanlık Divanı seçimini yapmak üzere 13.01.2015 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır. Komisyonumuz, 15.01.2015 tarihli ikinci toplantısında Komisyonun yürüteceği faaliyetler hakkında bir yol haritası ile çalışma takvimi belirlemiş ve Komisyonun çalışma süresi boyunca Komisyonda ve rapor yazımında görev alacak uzmanları tayin etmiştir. Bu toplantıda, Komisyon ayrıca;

- Komisyon toplantılarında ve Ankara dışı çalışmalarda tam tutanak tutulmasına,
 - Komisyonun Genel Kurul çalışma saatlerinde de çalışma yapabilmesi için İktüzüğün 35'inci maddesi uyarınca Başkanlık Divanından izin istenmesine,
 - Komisyon çalışmalarını kamuoyuna duyurabilmek amacıyla internet sitesi kurulmasına ve e-posta adresi alınmasına,
 - Komisyon süresince ilgili kurum ve kuruluşlardan konu ile ilgili uzman görevlendirilmesi ile ilgili işlemlerin ve yazışmaların yapılmasında, davet edilecek kişi ve kurumların tespiti hususlarında Komisyon Başkanlığının yetkili kılınmasına,
 - Ankara dışında yapılacak inceleme ve çalışmalara belirlenecek komisyon uzmanları ile kamu kurum ve kuruluşlarından görevlendirilen personelin katılmasına,
 - Rapor yazımında Komisyon Başkanlığına redaksiyon yetkisi verilmesine,
 - Ankara'da yapılan Komisyon toplantılarına bilgi vermek üzere çağrılan davetliler ile diğer kurum ve kuruluşlardan görevlendirilen uzmanların, işe bedellerinin karşılanmasına,
- karar vermiştir.

Komisyonumuz, görev süresi içerisinde TBMM'de 14 resmî toplantı yapmış ve kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve araştırma konusu ile ilgili çalışmalar yapmış olan akademisyenleri dinlemiştir. Komisyonumuz, ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının yerinde incelenmesi amacıyla Şanlıurfa, Adana ve Ordu illerine ziyaretlerde bulunmuştur. Bu kapsamda, 14.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İli Haliliye İlçesi Uluhan Köyü'ne gidilerek mevsimlik tarım işçilerinin sorunları bizzat işçilerden dinlenmiştir. Köy ziyaretinden sonra Şanlıurfa ilinde bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalışmaya, Komisyon üyeleri, Komisyon uzmanları, mülki idare amirleri, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları, il izleme kurulu üyeleri ve mevsimlik tarım işçileri ile tarım iş araçları katılmıştır. Komisyonumuz, 15.02.2015 tarihinde mevsimlik tarım işçisi iki aileyi evlerinde ziyaret ederek mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunları bizzat işçilerden dinlemiştir. Ev ziyaretlerinin ardından Komisyon, Adana ili Karataş ilçesindeki mevsimlik tarım işçilerini ziyaret etmiş ve işçilerin kaldıkları çadırları ve yaşam ortamlarını yerinde gözlemlemiştir. Bu ziyaret kapsamında, ayrıca, bu bölgedeki Kadıköy Sulama Birliğinde bir toplantı tertip edilmek suretiyle işveren çiftçiler, mevsimlik tarım işçileri, tarım iş araçları, muhtarlar ve ilgili diğer katılımcılar dinlenmiştir.

Komisyonumuz, son ziyaretini 26.02.2015 tarihinde Ordu iline yapmıştır. Ordu ziyaretinde, fındık toplamak üzere Ordu'ya giden mevsimlik tarım işçilerinin konaklaması için METİP kapsamında yapılan tesisler yerinde incelenmiştir. Komisyonumuz, ayrıca, Ordu ilinde de bir çalıştay düzenlemiştir. Çalışmaya, ilgili akademisyenler, mülki idare amirleri, işveren çiftçiler ve mevsimlik tarım işçilerine

yönelik projelerde çalışan görevliler ve gönüllüler katılmış ve konu ile ilgili görüş ve kanaatlerini Komisyona aktarmışlardır.

Bu çalışmaların dışında, Komisyon Başkanı Şanlıurfa Milletvekili Mahmut Kaçar ile Komisyon üyesi İstanbul Milletvekili Abdullah Levent Tüzel, Harran Üniversitesi tarafından 26-27 Mart 2015 tarihleri arasında Şanlıurfa ilinde düzenlenen ‘Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı’ kapsamında tertip edilen ‘Mahalli Mülki Amirler Eğitim Toplantısı’na katılmıştır. Bu toplantıda ortaya konan öneriler, Komisyon Raporunda dikkate alınmıştır.

Komisyon çalışmalarına ve rapor yazımına katkıda bulunmak üzere; TBMM Genel Sekreterliğinden Yasama Uzmanı Ali ÇOLAK ile Yasama Uzman Yardımcısı Muhammed Emin GÜZEL, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında Çalışma Genel Müdür Yardımcısı Lütfi İNCİROĞLU, İş Müfettişi Dr. Mesut Cemil İŞLER, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanı Ali Rıza ÖNAY, Çalışma Uzmanı Dilek YÜKSEL, Çalışma Uzmanı Alper AVŞAR ile Komisyon Danışmanları olarak Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Necmi İLHAN, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi ve Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Zeynep ŞİMŞEK, Harb-İş Sendikası Eğitim Müdürü Tarkan ZENGİN ve Meclis Devlet Hastanesi İdari ve Mali İşler Müdürü Zübeyir DEDEOĞLU görevlendirilmiştir. Anılan isimler Komisyon çalışmalarına ve rapor yazım sürecine aktif olarak katkıda bulunmuşlardır.

1.4. KOMİSYON TOPLANTILARI

Bu başlıkta komisyon toplantılarının özetlerine yer verilmiştir. Komisyon toplantılarında görüşülen gündem maddeleri ve alınan kararlar ile Komisyon toplantılarına katılanlar tarafından yapılan sunum ve beyan edilen görüşlerin önem arz eden kısımlarına değinilmiştir. Sunumların tamamı ve toplantı tutanakları Komisyon Arşivinde yer almaktadır.

- Komisyon, ilk toplantısını 13 Ocak 2015 tarihinde yapmış ve bu toplantıda Komisyon Başkanlık Divanını seçmiştir.
- 15 Ocak 2015 tarihinde yapılan ikinci toplantıda, Komisyonun faaliyetlerine ilişkin bir yol haritası ve çalışma takvimi üzerinde görüşülmüş, Komisyonun çalışma süresi boyunca Komisyonda görev alacak uzmanların hangi kurumlardan isteneceği kararlaştırılmıştır. Aynı toplantıda yerinde incelemelerde bulunulacak şehirler de müzakere edilmiştir.
- 21 Ocak 2015 tarihinde yapılan üçüncü toplantıda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Selim BAĞLI, mevsimlik tarım işçilerinin sorunları hakkında sunum yapmış ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarının kuruluş ve faaliyetleri hakkında genel bilgiler vermiştir. BAĞLI, Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesine ilişkin Başbakanlık Genelgesi doğrultusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hayata geçirilen METİP kapsamında İl Özel İdarelerine ödenek ayrıldığını ve bu ödeneklerle mevsimlik tarım işçilerinin sağlık, barınma ve çocuk eğitimi gibi sorunlarının çözümünde önemli gelişmeler sağlandığını belirtmiştir. BAĞLI, yaptığı sunumda ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ile ilgili yeterli farkındalık oluşturulmadığını, kayıt dışılık sorununun çözümünde ciddi gelişmeler sağlanmadığını ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarının gerekli çözüm stratejileri üretmediğini kaydetmiştir. BAĞLI, çözüm önerileri olarak METİP kapsamındaki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Eylem Planının bir üst hukuki norma bağlanması, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler nezdinde farkındalık oluşturulması, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının tespitine yönelik bilimsel bir

araştırma yapılması ve yerel yönetimler ile Çalışma ve Sosyal Bakanlığı arasında gerekli işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarının oluşturulması gibi çözüm önerilerini dikkate sunmuştur.

• 22 Ocak 2015 tarihinde yapılan dördüncü Komisyon toplantısında sunum yapan Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Zeynep ŞİMŞEK, 2001 yılından itibaren yaptıkları çalışmaları özetleyerek, mevsimlik tarım işçilerinin bulaşıcı hastalıklar, üreme sağlığı sorunları, nörolojik ve ruhsal bozukluklar, beslenme bozuklukları, kazayaralanmalar, solunum sistemi, kas iskelet sistemi ve cilt hastalıkları açısından öncelikli risk grubu olduğunu, tarım sektörünün önemine değinerek bu sektörün en önemli işgücünü mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğunu, tarım sektöründe belirttiği sağlık sorunları açısından üreme yaşındaki kadınlara, çocuklara ve mevsimlik tarım işçilerine yönelik hizmet sunumunun farklı olması gerektiğine değinmiştir. Mevsimlik tarım işçileri arasındaki ölüm oranlarının genel ölüm oranlarından ortalama beş kat yüksek olduğunu ve mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitimden yoksun kaldıklarını belirtmiştir. ŞİMŞEK, çözüm önerileri olarak, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu işbirliği ve Toros Tarım desteğiyle yürüttükleri ‘Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı’nu özetlemiş, programın test edilen adımlarının ülke geneline yaygınlaştırılabileceğine değinmiştir. Özellikle araştırmalarla saptanan sağlık risklerinin kontrol altına alınması için yapısal ve yasal düzenlemelere değinmiştir. Tarımda iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin diğer sektörlerden farklı olduğuna değinen ŞİMŞEK, kurumsal mekanizmaların oluşturulması gerektiğini, koruyucu ekipmanların ve malzemelerin tedarikini, mülki idare amirleri başta olmak üzere, toplumun her kesiminde farkındalık oluşturulması gerektiğini, tarım alanlarında minimum sağlık ve güvenlik standartlarının yasal düzenlemelerle oluşturulmasını, aile sağlığı ve toplum sağlığı merkezi çalışanlarına yönelik mezuniyet öncesi ve sonrası eğitim programlarının uygulanmasını, kurumlar arası iş birliği ve eşgüdüm sağlanması için izleme kurullarının denetim kapsamına alınmasını belirtmiştir. Ayrıca yürütücülüğünü yaptığı programa ilişkin soruları cevaplamış ve Türkiye’de Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezleri’nin sayılarının artırılarak enstitüye dönüşmelerinin önemini vurgulamıştır.

• 28 Ocak 2015 tarihli beşinci Komisyon toplantısında, Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanı Prof. Seçil ÖZKAN, İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Mükerrer ÜNLÜER ve Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı İsmail ÇATAKLI, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü Kasım ÖZER, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü Nusret YAZICI ve İstihdam Daire Başkanı Abdullah TAŞALTIN, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Başkan Vekili Arif ŞİMŞEK ve Başkan Yardımcısı Semih ÖZÇAKIR görev alanlarıyla ilgili sunum yapmıştır.

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanı Seçil ÖZKAN, mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ile ilgili genel bir bilgilendirme yaparak, gezici sağlık araçları, aşular, gebe kadınlara yönelik sağlık hizmetleri başta olmak üzere bu konuda Halk Sağlığı Kurumu olarak yapılan çalışmaları ayrıntılı olarak anlatmıştır. ÖZKAN, özellikle farkındalık oluşturma, sağlık eğitimi vb. alanlarda çalışmalar yapıldığını, ancak kayıt dışılık, iletişim güçlükleri gibi sorunlardan ötürü eksikliklerin bütünüyle karşılanamadığını, bu meyanda diğer paydaşlarla koordinasyonun güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Mükerrer ÜNLÜER, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının mülkiye müfettişleri tarafından mahalli idarelerle görüşülmek suretiyle araştırılmasına yönelik faaliyetlerin başlatıldığını, bu çalışmaların sonucunda bir rapor hazırlanacağını, bu raporun 23 Şubat 2015 tarihi itibarıyla tamamlanacağını ve raporun bir örneğinin Komisyona sunulacağını belirtmiştir. Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı İsmail ÇATAKLI, mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak çalıştıkları illerde yapılan araştırmaya göre, mevsimlik tarım işçilerinin genellikle kara

yoluyla ve kamyon kasaları gibi son derece riskli ve elverişsiz şartlarda yolculuk yaptıklarını, mevsimlik tarım işçilerinin göç dönemlerinde ulaşıma ilişkin denetimlerin arttırıldığını, kapasitesinin üzerinde yolcu taşıyanlara cezalar kesildiğini, mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri yerlerde karıştıkları güvenlik risklerinin genel kanının aksine ortalama sayının üzerinde olmadığını, yaşanan asayiş sorunlarının gündelik hayatın olağan akışında rastlanan sorunlardan daha fazla olmadığını belirtmiştir. ÇATAKLI, paydaşlar arasındaki koordinasyonun yetersizliği ve bazı il ve ilçelerde izleme kurullarının oluşturulmamasının önemli sorunlar arasında yer aldığını ve Başbakanlık Genelgesinin güncellenmesi ve Özel İdare ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ilga edilmesinin yarattığı boşluğun doldurulması gerektiğini kaydetmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü Kasım ÖZER, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önde gelen sebebinin farkındalık eksikliği ve iş sağlığı ve güvenliği kültürünün yetersizliği olduğunu, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberinin Türkçe'ye tercüme edilerek yayımlandığını, mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak bulunduğu illerde farkındalık oluşturma ve eğitim amacıyla seminer, çalıştay ve benzeri çalışmalar yürüttüklerini ifade etmiştir.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü Nusret YAZICI ile İstihdam Daire Başkanı Abdullah TAŞALTIN, tarımda iş araçlarının denetiminden Türkiye İş Kurumunun sorumlu olduğunu, Türkiye'de toplamda 726 tarım iş aracısının faaliyet gösterdiğini, iş araçlarının işçilerden ücret alamayacaklarını ve ücretlerini işveren almalarının gerektiğini, görev ve yükümlülüklerini ihlal eden araçlara idari para cezası kesildiğini, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili sorunların tek bir makamdan çözülemeyeceğini, bu sorunların ancak mülki idare amirlerinin, il müdürlüklerinin ve diğer ilgili paydaşların ortak katılımı ile çözülebileceğini belirtmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Başkan Vekili Arif ŞİMŞEK ve Başkan Yardımcısı Semih ÖZÇAKIR, İş Teftiş Kurulu Başkanlığının ilgili mevzuat doğrultusunda faaliyet gösterdiğini, bu mevzuat gereğince iş teftişinin ancak elli kişinin üzerinde işçi istihdam edilen işyerlerinde teftiş yapılabildiğini, elli kişinin üzerinde işçi çalıştırılan tarımsal işyerlerinde teftişler yapıldığını, bu teftişler neticesinde tespit edilen ihlaller için para cezaları uygulandığını, Uluslararası Çalışma Örgütü ile çocuk işçiliğinin önlenmesi projesini yürüttüklerini, iş teftişlerinin eğitim ve çözüm odaklı yürütüldüğünü, önleyici ve koruyucu yaklaşımın benimsendiğini, kayıt dışılık sebebiyle sektördeki iş teftişlerinin planlanması ve programlanmasında güçlükler yaşandığını, tarım araçlarının tüzel kişilik olarak örgütlenmesinin sorunun çözümünde önemli bir adım olacağını, mevsimlik tarım işçilerinin asıl sorunlarının sosyal güvenlik sorunu olduğunu, bu sorunun çözülmesi ile diğer sorunların da büyük ölçüde çözülebileceğini belirtmiştir.

• 29.01.2015 tarihli altıncı Komisyon toplantısına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Mehmet Hadi TUNÇ ve Tarım Reformu Genel Müdürü Gürsel KÜSEK; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ömer BOZOĞLU, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Yusuf BÜYÜK ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Özkan POYRAZ ve Karayolları Düzenleme Genel Müdürü Hüseyin YILMAZ katılmış ve görev alanları ile ilgili konu başlıkları hakkında sunum yapmışlardır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Mehmet Hadi TUNÇ ve Tarım Reformu Genel Müdürü Gürsel KÜSEK, mevsimlik tarım işçiliği olgusunun tamamen ortadan kaldırılamayacağını, ancak çalışma şartlarının iyileştirilmesi gerektiğini, tarım araçlarının kayıt altına alınması gerektiğini, bakanlığın düzenlediği programlarda iş sağlığı ve güvenliği konularında mevsimlik tarım işçilerine eğitim verildiğini belirtmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Yusuf BÜYÜK, ILO ile yürütülen ortak bir projede çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapıldığını, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime yönelik olarak çadır ana sınıfı uygulamasının hayata geçirildiğini, kız çocuklarının okullaşması ve okulu terk etme riski altında bulunanların tekrar okul hayatına kazandırılması ve okula devamın sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütüldüğünü, söz konusu öğrencilerin kıyafet gibi temel ihtiyaçlarının il ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından karşılandığını, eğitim alanındaki en büyük sorunun çocukların okula devamlarının sağlanması olduğunu, çocukların gittikleri yerde uyum sorunu yaşadıklarını belirtmiş ve çözüm önerileri olarak, çadır okul uygulamasının yaygınlaştırılması, yatılı okullara yerleştirilmesi ve çocukların giyim ve kırtasiye gibi ihtiyaçlarının sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından karşılanması gibi tedbirlerin önerildiğini kaydetmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ömer BOZOĞLU, tarım sektöründe çalışan kadınlara yönelik çalışmaların Bakanlıkça yürütüldüğünü, bu çalışmaların eğitim, kadının güçlendirilmesi ve sosyal hakların kazandırılmasını kapsadığını, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün yurtdışı fonlarından yararlanarak yürüttüğü projenin kadınların çalışma ilişkileri, sosyal statüleri ile sigortalılık ve gelirlerinin kullanılması ve tarımsal çalışmanın kadınların geleceği üzerindeki etkilerinin incelenmesi gibi hedeflere yönelik bir sosyal araştırma niteliğinde yürütüldüğünü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bir genelge hazırladığını ve bu genelge kapsamındaki çalışmaların il müdürlükleri tarafından takip edildiğini, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ortak katılımı ile Ordu'da çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bir proje yürütüldüğünü, mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin sorunların ortadan kaldırılması için çoklu bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ve ortak bir veri tabanının oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu ve gezici okulların yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Özkan POYRAZ ve Karayolları Düzenleme Genel Müdür Yardımcısı Hüseyin YILMAZ, mevsimlik tarım işçilerinin göç yolları üzerinde yapılan ulaşım denetimleri hakkında bilgi vermiş ve mevsimlik tarım işçileri için uygun güzergahların seçilmesi, demiryolunun mevsimlik tarım işçilerinin taşınmasında yaygınlaştırılması gibi çözüm önerilerini değerlendirdiklerini belirtmiştir.

• Komisyonun 04.02.2015 tarihli yedinci toplantısına Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı Yedigörmüş Gökalp İLHAN, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanı Birol AYDEMİR, Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Üyesi Prof. Dr. Nilay ETİLER, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Başkan Danışmanı Hasan Hüseyin COŞKUN katılmış ve Komisyona görev alanları ile ilgili sunumlar yapmışlardır.

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanı Birol AYDEMİR, yaptığı sunumda, mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin ayrıntılı istatistikler vermiştir. AYDEMİR, özetle, mevsimlik tarım işçilerinin %95'inin kayıt dışı olduğunu, bu kayıt dışılığın işçilerin büyük çoğunluğunun yeterli eğitimi almamış olmasından kaynaklandığını, söz konusu işçilerin %75'inin aldığı ücretin asgari ücretten düşük olduğunu belirtmiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanı Yedigörmüş Gökalp İLHAN, sosyal güvenlik kaydı bulunan mevsimlik tarım işçileri ve tarım işçileri hakkında istatistiki bilgiler vermiş ve mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına ilişkin mevcut durumu ve önerilerini ifade etmiştir.

Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Üyesi Prof. Dr. Nilay ETİLER, yaptığı sunumda, özetle, mevsimlik tarım işçilerinin mevcut İş Kanunu kapsamı dışında bırakıldığını, mevsimlik tarım işçilerinin sürekli hareket halinde olmaları sebebiyle sık sık trafik kazalarına maruz kaldıklarını, çadırlarda ve hijyen şartlarının karşılanmadığı olumsuz barınma şartlarında yaşadıklarını, içme suyu yetersizliği, zirai ilaçlara maruziyet ve atık kontrolü gibi risklerle karşı karşıya kaldığını, yetersiz beslenme sebebiyle çocuklarda büyüme sorunları yaşandığını, akrep sokmaları ve zehirlenme gibi yaygın sağlık risklerine maruz kaldığını, mevsimlik tarım işçileri arasında ücret eşitsizliği olduğunu, dil farkı sebebiyle işçilerin

iletişim sorunları yaşadıklarını, iş sağlığı ve güvenliği risklerinin yaygın olduğunu, mevsimlik tarım işçisi ailelerinin çocuklarının eğitim sorunlarının çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Başkan Danışmanı Hasan Hüseyin COŞKUN, iş gücünün yaklaşık %25'inin tarım sektöründe istihdam edildiğini belirterek mevsimlik tarım işçilerinin göç aşamalarını ve mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, sağlık ve barınma sorunlarını anlatmıştır. COŞKUN, mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım sorunlarının çözülmesi için demiryolu taşımacılığında ağırlık verilmesi, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları yerlerde su, elektrik vb. hizmetlerin sağlanması gerektiğini, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarının mobil eğitim imkanları ile çözülebileceğini belirtmiştir.

• Komisyonun 05.02.2015 tarihli sekizinci toplantısına TÜRK-İŞ Tarım İş Sendikası Hukuk Müşaviri Ahmet GÜNTÜRKÜN, HAK-İŞ Konfederasyonu Genel Başkan Yardımcısı ve Öz Orman-İş Sendikası Genel Başkanı Settar ASLAN ile Öz Orman-İş Sendikası Genel Sekreter Yardımcısı Mehmet ÇETİN, DİSK Genel İş Sendikası Hukuk Dairesi Uzmanı Av. Ekin SARI AKALIN, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Ertan KARABIYIK katılmıştır.

TÜRK-İŞ Tarım İş Sendikası Hukuk Müşaviri Ahmet GÜNTÜRKÜN, sunumunda, özetle; mevsimlik tarım işçilerinin eğitim, sağlık ve barınma olarak üç başlıkta ele alınabileceğini, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitimlerinin aksadığını, tarım çalışma alanlarında fiili inisiyatifin işverenlerde değil iş araçlarında olduğunu, mevsimlik tarım işçilerinin çok düşük ücretlerle çalıştırıldığını, işçilerin barınma şartlarının sağlık gereklerine uygun bir hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

HAK-İŞ Konfederasyonu Genel Başkan Yardımcısı ve Öz Orman-İş Sendikası Genel Başkanı Settar ASLAN ile Öz Orman-İş Sendikası Genel Sekreter Yardımcısı Mehmet ÇETİN sunumlarında, özetle; mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin sorunların çok boyutlu insani ve sosyal sorunlar olduğunu, bu alanda sendikalaşmama, eğitimsizlik, vasıfsızlık, çocuk ve kadın işçiliği, ulaşım, sağlık ve barınma gibi sorunların yaşandığını, bu sorunların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini, gezici işçiliğin sınırlandırılması gerektiğini, vasıfsız, mesleki açıdan yetersiz işçiliğin önemli bir sorun olduğunu, vasıfsız işçiliğin pek çok kazaya da yol açtığını, orman alanlarında yangınların mevsimlik olmadığını, kışın da çok sayıda yangın çıktığını, buna karşılık yangın söndürme faaliyetinde çalışan mevsimlik işçilerin geçici çalıştığını, işçilerin daimi olarak istihdam edilmesi gerektiğini ve söz konusu işçilerin vasıfsız olduğunu, bu durumun malî kayıplara yol açtığını belirtmiştir.

DİSK Genel İş Sendikası Hukuk Dairesi Uzmanı Av. Ekin SARI AKALIN, sektördeki en önemli sorunlardan birinin sendikasızlık olduğunu, sendikalaşmanın kayıt dışılık sorununun çözümünde de önemli katkısı olacağını, mevsimlik tarım işçilerinin sağlık hizmetlerine yeterince erişemediğini, çalışma şartlarının insanileştirilmesi gerektiğini, mevsimlik tarım işçilerinin İş-Kur kapsamında mesleki yeterlilik sertifikası alarak kayıt altına alınabilecekleri bir sistemin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Ertan KARABIYIK, sunumunda, özetle; mevsimlik tarım işçiliği alanındaki sorunların ücret sistem ile ilişkili olduğunu, ücret sistemlerinin dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini, mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin sorunlara yönelik çözümlerin mevsimlik tarım işçilerinin göç ağının belirlenmesi yoluyla geliştirilebileceğini, Kalkınma Atölyesi olarak yaptıkları çalışmalarda elde edilen bilgilere göre, çocukların eğitimlerinin önemli ölçüde aksadığını ve çocukların bir yoksulluk döngüsüne girdiklerini, aile hekimliği sisteminin mevsimlik tarım işçiliğinde iyi işlemediğini, barınma şartlarının elverişsiz ve sağlık gereklerine aykırı olduğunu, tuvalet ve banyo gibi sıhhi şartların karşılanmadığını, iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilgi ve teçhizat eksikliği olduğunu, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, belediyeler ve meslek örgütlerinin araştırmalara ve çözüm geliştirme sürecine yeterince katkı vermediğini, ilgili tüm paydaşların koordinasyon içinde çözüme

yönelik işbirliği yapması gerektiğini belirtmiştir. KARABIYIK, çözüm önerileri olarak; ulaşım denetimleri ile barınma şartlarına ilişkin standartların belirlenmesi, yapılacak işlerle ilgili planlamaların tüm kurumlarla istişare ve koordinasyon içerisinde yapılması, sivil izleme kurullarının oluşturulması veya il izleme kurullarında sivil toplumun temsil edilmesi, iş sağlığı ve güvenliği konusunda standartların geliştirilmesi gerektiğini kaydetmiştir.

• Komisyonun 12.02.2015 tarihli dokuzuncu toplantısına; Türkiye’de mevsimlik tarım işçileri ile ilgili çalışmalar, bu çalışmalarda saptanan sorunlar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri hakkında bilgi vermek üzere ILO Türkiye Direktörü Numan ÖZCAN ve Proje Yönetici Nejat KOCABEY, Ankara Üniversite Rektörlüğünün mevsimlik tarım işçileri ile ilgili çalışmaları hakkında bilgi vermek üzere Kalkınma Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK ile Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. Müge ARTAR, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürü Yaşar ÖZTÜRK ve Bilim ve Teknoloji Genel Müdür Vekili Mehmet MADENCAN, Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesi Başhekimliği Bilim Doktoru Engin TUTKUN katılmış ve görev alanları ile ilgili sunumlar yapmışlardır.

ILO Türkiye Direktörü Numan ÖZCAN ve Proje Yöneticisi Nejat KOCABEY, Türkiye’deki mevsimlik tarım işçiliği sektöründe kadın ve çocuk işçiliğinin önemli bir sorun teşkil ettiğini, çocukların eğitiminin aksadığını, ILO’nun Tarımda Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesinin Türkiye tarafından da onaylanmasına ilişkin gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini, bu Sözleşmede düzenlenen hakların mevsimlik işçileri de kapsadığını, Sözleşmenin öngördüğü hususlardan birinin ulusal bir kurumun oluşturulması ile işçilerin haklarının korunmasına yönelik çalışmalar yapılması olduğunu, ILO ile Kalkınma Atölyesi kapsamında Ordu’da fındık üretiminde çalışan mevsimlik çocuk işçilerine yönelik projeler yürütüldüğünü, ILO’nun gerek genel gerekse tarım işçiliğine yönelik sorumlulukları da belirleyen sözleşmelerinden sektöre ilişkin tavsiyelerin çıkarılabileceğini belirtmiş ve mevsimlik tarım işçiliğine yönelik yurt dışı uygulamalar hakkında bilgiler vermişlerdir.

Ankara Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK, diğer kuruluş ve sosyal taraflarla birlikte yürüttükleri projeler hakkında bilgiler vermiş ve konu ile ilgili mevzuatın gerektiği gibi yerine getirilmesi ve müeyyidelerin uygulanması halinde sorunların büyük ölçüde çözüleceğini, konu ile ilgili mevzuatın büyük ölçüde yeterli olduğunu, asıl sorunun mevzuatın uygulanmasında ortaya çıktığını belirtmiş ve mevsimlik tarım işçiliğinin ortaya çıkmasının temel sosyo-ekonomik sebeplerini anlatmıştır. GÜLÇUBUK, tarım iş araçlarının, sorunun en önemli ayaklarından biri olduğunu ve tarım iş aracılığının ilgili mevzuata uygun bir şekilde uygulanmadığını ifade etmiş ve yerel yönetimlerin mevsimlik tarım işçiliğine yönelik gerekli farkındalık ve sorumluluk bilincine sahip olmadığını ve mevsimlik tarım işçilerinin varlığını kabul etmekte güçlük çektiklerini belirtmiştir. GÜLÇUBUK, mevsimlik tarım işçisi ailelerin beslenme rejimlerinin yetersiz olduğunu, devletin işçilere gıda desteği sağlamasının bir fikir olarak değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmiştir. GÜLÇUBUK, ayrıca, çocukların eğitimlerinin aksamasının mevsimlik tarım işçiliğindeki en önemli sorunların başında geldiğini belirtmiştir.

Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. Müge ARTAR, mevsimlik tarım işçiliğinin en önemli sorunlarından birinin çocukların eğitimi olduğunu, bu sorunların en etkili çözümünün anne eğitiminden geçtiğini belirtmiş ve bu alanda yaptıkları çalışma ve projeler hakkında bilgi vermiştir.

• Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesi Başhekimliği Bilim Doktoru Engin TUTKUN, mevsimlik tarım işçilerinin zirai ilaçlar ile diğer kimyasal maddelerine ve sektördeki diğer kanserojen risklere maruziyetleri ve kimyasallara maruziyetin yarattığı

sağlık sorunları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. TUTKUN, bu sorunların çözümü ile ilgili olarak; Toplum Sağlığı Merkezlerinin soruna daha aktif bir şekilde müdahil olması, tarımsal alanda çalışacak hekimlerin gerek tarım işçilerinin iş sağlığı gerekse bölgenin tıbbi jeolojik özellikleri açısından özel eğitim almaları, çevre sağlığı ve güvenliği konusuna önem verilmesi ve bu kültürün geliştirilmesi amacıyla bilgilendirme ve sağlık eğitimine yönelik ulusal kapasitenin güçlendirilmesi, tarım sektörüne yönelik ulusal bir sağlık ve güvenlik politikasının oluşturulması, önleyici sağlık araştırma ve ölçüm sistemlerinin geliştirilmesi, hem insan hem de çevre sağlığını ilgilendirdiği için ilgili tüm Bakanlıkların müdahil olduğu bir sistemin oluşturulması ve bu Bakanlıklara ait ara işgücünün devreye sokulması gerektiğini belirtmiştir.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürü Yaşar ÖZTÜRK, mevsimlik tarım işçisi göçü veren illerde organize sanayi bölgelerinin kurulması ve mevcut olanların genişletilmesine yönelik çalışmaların yapılmakta olduğunu, bu çalışmalarla mevsimlik tarım işçilerinin sanayide önemli sayıda istihdam edilebileceğini ifade etmiştir.

Komisyonumuz, bu toplantılardan sonra raporu görüşmek ve karara bağlamak üzere 5 toplantı daha yapmış ve karar toplantısını 31.03.2015 tarihinde yaparak çalışmalarını tamamlamıştır.

1.5. YERİNDE İNCELEMELER

Komisyonumuz, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının yerinde gözlemlenmesi amacıyla Şanlıurfa, Adana ve Ordu illerinde incelemeler yapmak üzere yurt içi çalışma ziyaretlerinde bulunmaya karar vermiştir. Komisyonumuz, bu karar doğrultusunda ilk yurt içi ziyaretini 14.02.2015 tarihinde Şanlıurfa iline yapmıştır. Bu ziyaret kapsamında, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı Uluhan Köyüne gidilmiş ve mücavir köy muhtarları, mülki idare amirleri ile mevsimlik tarım işçilerinin iştirak ettiği geniş katımlı bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda, köy muhtarı, mevsimlik tarım işçileri ve çocuklar söz alarak yaşadıkları sorunları dile getirmişlerdir. Mevsimlik tarım işçileri ve çocuklar, mevsimlik tarım işçiliği olgusunun yarattığı sorunlar arasında özellikle eğitim sorununu dile getirmişlerdir. Bu çerçevede, iş göçü sebebiyle çocukların Nisan ayı itibarıyla köylerinden çıktıkları ve en erken Aralık ayında köylerine dönebildikleri, bunun da eğitimde ciddi bir kesintiye yol açtığı ifade edilmiştir.

Köy ziyaretinden sonra Şanlıurfa'da konu ile ilgili bir çalıştay yapılmıştır. Çalıştaya Komisyonumuz üyesi milletvekilleri, il mahalli idare temsilcileri, konu ile ilgili çalışmalar yapmış olan akademisyenler, ilgili sivil toplum kuruluşları, il izleme kurulu üyeleri, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili faaliyetler yürüten dernek temsilcileri, tarım araçları ve mevsimlik tarım işçileri katılmışlardır. Bu çalıştayda, ilgili tüm sosyal taraflar, kamu kurum ve kuruluşları ve mevsimlik tarım işçileri söz alarak görüş ve kanaatlerini belirtmiş ve sorun alanları ile ilgili gözlem, tespit ve çözüm önerilerini ortaya koymuşlardır.

Çalıştayda sorun alanları olarak; çocukların eğitimi, kadınlar başta olmak üzere tarım işçilerinin tarım işlerinin arz ettiği sağlık risklerine maruz kalmaları, sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, tarım işçilerinin maruz kaldıkları sağlık sorunları, riskleri ve hastalıklar hakkında yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmamaları, sanayi kuruluşlarında daimi istihdam imkanlarının yetersizliği, göç sırasında çalışma yerlerine ulaşım şartlarının elverişsizliği, çalışılan yerlerde su, elektrik ve barınma gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanmaması, alınan yevmiyelerin azlığı öne çıkmıştır.

Mevsimlik tarım işçileri ve ilgili dernek temsilcileri ifade ettikleri sorunlara yönelik somut çözüm önerileri olarak; mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak göç ettikleri illerde tarım işçilerinin haklarının korunması ve sorunlarının giderilmesi amacıyla tüm ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturulması, söz konusu komisyonun konu ile ilgili sorunları yerinde inceleyip değerlendirerek sorunların çözülmesine yönelik kararlar alması ve bu kararları uygulaması gerektiğini

belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Komisyonun, çalışma süreleri, ücret adaleti, ulaşım ve çocukların eğitimi gibi sorun alanlarında somut ve güncel çözümler üretmeye yönelik aktif bir fonksiyon üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Barınma sorununun çözülmesi bağlamında, işverenlerin işçilere daha elverişli barınma şartları temin etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çalışmaya katılan mülki idare amirleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yetkilileri, METİP kapsamında tahsis edilen fonların daha çok mevsimlik tarım işçileri için barınak ve sıhhi tesis yapımında kullanıldığını, kaymakamların ve kaymakam adaylarının eğitimlerinde mevsimlik tarım işçilerine yönelik konulara yer verilmesi gerektiği, il izleme kurullarının faaliyetlerinin denetlenmesi gerektiği, mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak özel sektör kuruluşlarına kamu finansal desteği sağlanması suretiyle gerek söz konusu eğitimde yararlanılmak üzere kadınların istihdamı gerekse çocukların eğitimi konusunda iyileştirici adımlar atılabileceği, sağlık hizmetlerine ilişkin bilgilerin kaydedilmesi ve bu bilgilerin sağlık personeli tarafından izlenebilmesinin sağlanması için gerekli altyapı sistemlerinin kurulması gerektiği, mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili en yakıcı sorunlardan birinin sosyal güvenceden mahrumiyet olduğu, sağlık hizmeti alanındaki en önemli sorunlardan birinin aile hekimliği sayısındaki yetersizlik olduğu ifade edilmiş ve çocuk işçiliğinin önlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Komisyon üyesi milletvekilleri ile Komisyon uzmanlarından oluşan heyet, 15.02.2015 tarihinde Şanlıurfa'dan Adana'ya geçerek Karataş bölgesindeki mevsimlik tarım işçilerini ziyaret etmiş ve işçilerin yaşam şartlarını yerinde gözlemlemiştir. Burada mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı sorunlar ve yaşadığı güçlükler bizzat işçi ailelerinden dinlenmiştir. Çadır ziyaretlerinden sonra Kadıköy Sulama Birliğinde bir toplantı tertip edilmiştir. Bu toplantıya, Komisyon üyesi milletvekilleri, Komisyon uzmanları, mevsimlik tarım işçileri, tarım iş araçları, muhtarlar, çiftçi ve işverenler katılmıştır. Bu toplantıda söz alan katılımcılar, konuyu çeşitli boyutlarıyla ortaya koyarak görüş ve kanaatlerini ifade etmiş ve yaşanan sorunları ve bu sorunlar hakkındaki çözüm önerilerini dile getirmiştir. Toplantıda, mevsimlik tarım işçilerinin kayıt dışı ve sosyal güvenceden yoksun oluşu, İş Kanunu ve Sosyal Güvenlik Kanunu kapsamı dışında tutulmuş olması, tarım alanlarında iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulmaması, yevmiyelerin iş gücü arzına bağlı olarak bölgeden bölgeye farklılık göstermesi, mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları alanlarda elektrik ve su gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanmaması, çadırların kurulduğu alanların çamurlaşması, lavabo vb. sıhhi ve atık su tesisatının yetersizliği, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanlarının tarlaya yakınlığı sebebiyle zirai ilaçlara maruz kalmaları, mevsimlik tarım işçilerinin seçimlerde oy kullanamamaları, asayiş sorunları, güvenlik tedbirlerinin yetersizliği gibi sorun alanları öne çıkmıştır. Çözüm önerileri olarak, mevsimlik tarım işçilerinin iş mevzuatı kapsamına dahil edilmesi ve mevsimlik tarım işçilerinin konaklaması için altyapısı kurulmuş yaşam alanlarının oluşturulması yönünde görüşler ifade edilmiştir.

Komisyonumuz son ziyaretini 26.02.2015 tarihinde Ordu iline yapmıştır. Ordu'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında mevsimlik tarım işçileri için oluşturulan barınma alanları yerinde incelenmiştir. Bu incelemede, METİP kapsamında mevsimlik tarım işçilerine tahsis edilen konaklama alanları ve sıhhi tesisler ile eğitim ve diğer sosyal etkinliklerde kullanılmak üzere inşa edilmiş binalar gözlemlenmiş ve söz konusu tesislerin su, elektrik gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanmış olduğu tespit edilmiştir. Ordu Valiliğinden, ihtiyacı olan ailelere çadır verildiği, sağlık il müdürlüğünün görevlendirdiği ekipler tarafından sağlık kontrollerinin yapıldığı, okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma kursu verildiği, ayrıca, çocuk işçiliğinin engellenmesine yönelik çeşitli projelerin hayata geçirildiği bilgisi alınmıştır.

Ordu ziyareti kapsamında ayrıca bir çalıştay düzenlenmiştir, ilgili akademisyenler, mülki idare amirleri, işveren çiftçiler ve mevsimlik tarım işçilerine yönelik projelerde çalışan görevliler ve gönüllüler katılmış ve konu ile ilgili görüş ve kanaatlerini Komisyona aktarmışlardır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi

öğretim üyesi Doç. Dr. Kezban ÇELİK mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları güçlükleri ve temel insan haklarına erişimlerini içeren araştırmasının sonuçlarını açıklamıştır.

Çalıştayda katılımcılar tarafından öne çıkarılan sorun alanları şu şekilde sıralanabilir: METİP Projesinin uygulanmasının durdurulması, mevsimlik tarım işçilerine tahsis edilen konaklama alanlarının gerek nicelik gerekse nitelik bakımından yetersizliği, mevsimlik gezici tarım işçiliği olgusunu yaratan ana sebep olan bölgeler arası gelir ve istihdam imkanı eşitsizliği ve ucuz iş gücü havuzunun oluşması, işçilerin örgütlenme hakkı dahil sosyal haklardan yoksun olması, barınma şartlarının yetersizliği ve çocukların eğitimlerinin aksaması. Söz konusu sorunların çözümüne yönelik tedbirler arasında; METİP kapsamındaki projelerin ve diğer fon tahsislerinin devam ettirilmesi, kurumlar arasında yetki ve sorumluluklarla ilgili tereddüt ve kargaşanın giderilmesi, görev ve sorumlulukların belirlenmesi ve ilgili kurumlar arasında açık bir şekilde dağıtılması, çocuk işçiliğinin önlenmesi bağlamında, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Fisko Birlik'in çocuk işçi çalıştıran bahçe sahiplerinin ürünlerini satın almamasının sağlanması, işçi ailelerinde farkındalık yaratılmasına yönelik çalışmaların yapılması, bunların yeterli olmaması halinde müeyyide uygulanması, yetişkin işçilerin ruhsatlandırılması ve mevzuattaki eksiklik ve belirsizliklerin giderilmesi önerilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN DURUMU

2.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ KAVRAMI VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

ILO tarafından, dünyada %35 ile tarım sektörünün ikinci istihdam alanı olduğu¹, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ülkemizde de aynı şekilde yaklaşık %23 ile ikinci istihdam alanı olduğu bildirilmektedir². Tarım, dünyada gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi sağlanması, ihracat ve yarattığı istihdam olanakları açısından önemini korumaya devam edecektir.

Mevsimlik tarım işçisi kavramını açıklayabilmek için tarım sektörünün aşağıda belirtilen özelliklerini gözden geçirmek gerekmektedir.^{3,4}

- 1- Tarım alanları genellikle kent merkezinden uzaktadır,
- 2- Tarım alanları aile işletmesi niteliğinde genellikle küçük işletmelerdir ve aile işçiliği yaygındır,
- 3- Tarım sektörü makine gücü yanı sıra insan gücü gerektirir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde insan gücüne dayalı tarım daha fazladır,
- 4- Tarımda her iş makine ile yapılamaz,
- 5- Tarla bitkileri özelliklerine göre yılın farklı aylarında yetişir ve ekme, yetiştirme, ilaçlama ve hasat işlemleri ürün türüne bağlı olarak aylara göre farklılık gösterir,
- 6- Tarım sektöründeki işlerin, kısa sürede art arda yapılması gerekmektedir ve özellikle nitelik gerektirmeyen çapalama, toplama, ayıklama, ilaçlama, hasat vb. işler kısa süreli yoğun mevsimlik işgücü gerektirir,
- 7- Tarım sektöründeki işler, mesleki tanımlamalarının yapılmamış olması ve kısa süreli olmaları nedeniyle iş olarak görülmez ve kayıt dışılık yaygındır,
- 8- Ürün tipine göre değişmekle beraber işin iklime bağlı olması, genellikle aile ile birlikte yaşam nedeniyle mahremiyeti koruma ve tarlalar arasındaki mesafeleri yürüyerek gitme güçlüğü nedeniyle tarla başı yaşam tercih edilir.

Yukarıdaki özelliklerle birlikte, ülkemizde yapılan tanımlar ile farklı ülkelerin yasal düzenlemelerinde yer alan tanımların ortak özellikleri dikkate alınarak mevsimlik tarım işçisi tanımı aşağıdaki şekilde yapılabilir.

Mevsimlik tarım işçisi, kendisinin ya da başkasının tarım alanında ekim, yetiştirme, ilaçlama, hasat gibi tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında çalışan, ücretli/yevmiyeli veya aynı ödeme karşılığı,

¹ International Labor Office; Global Employment Trends 2011, International Labor Organization, 2011.

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf; (Erişim Tarihi: 08.06.2013).

² TÜİK; Hanehalkı İşgücü İstatistikleri Ağustos 2014, Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi, (17 Kasım 2014), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, Erişim: 30.11.2014.

³ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; GAP Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması, 2013, Şanlıurfa

⁴ Donham K.J. and Thelin A.; Agricultural Medicine Occupational and Environmental Health for the Health Professionals, Blackwell Publishing All right reserved, 2006.

sözleşmeyle veya sözleşme olmaksızın, o ülkenin vatandaşı ya da göçmen olup sürekli ya da gezici mevsimlik çalışan kişidir^{5,6}.

Sürdürülebilir tarımsal üretimin kalbi olarak tanımlanan mevsimlik tarım işçileri, dünyada 1,1 milyar tarım işgücünün yaklaşık 450 milyonunu oluşturmaktadır⁷. Ülkemizde tarım sektöründe çalışanlar açısından durum değerlendirildiğinde; gezici tarım işçilerinin çoğunlukla aileleri ile birlikte çalıştığı; işlerin çapalama, toplama gibi yoğun işgücü gerektiren işler olduğu; elma, zeytin, üzüm, fındık, kayısı, turuncgiller toplama/satış için hazırlama ve şekerpancarı, patates, soğan işçiliği ile örtü altı ürün yetiştiriciliği dikkate alındığında, özellikle İç Anadolu, Akdeniz, Ege ve Karadeniz illerinde yaygın gezici çalışan nüfusun yer aldığı görülmektedir. İl merkezinden aynı ilin tarım alanlarına günübürlük ya da tarla başında yaşam şeklinde yapılan veya iller arasında göç ederek tarımsal faaliyete katılımın olduğu gezici mevsimlik tarım işçiliği yaygındır. Ülkemizde gezici mevsimlik tarım işçiliği, Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere, kentlerin eğitim düzeyi düşük, mesleği olmayan nüfusunun aileleriyle birlikte tarımsal üretimin yoğun olduğu illerin tarım alanlarına yoğun işgücü göçü şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2013 yılında yapılan “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması” sonuçlarına göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde tarımda çalışan nüfusun yaklaşık %20’si tarımsal üretimin yoğun olduğu İç Anadolu, Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgelerindeki illere ortalama 4-7 ay tarım alanlarında çalışmak için göç ederken, yaklaşık %20’si de ikamet ettikleri ya da komşu ilin tarım alanlarında çalışmaktadır⁸.

Sektörel dağılım açısından ikinci üretim biçiminin tarım olmasına rağmen, henüz tarım sektörünün mevsimlik gezici işgücüne yönelik veri sistemi bulunmamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun 2014 Hanehalkı İşgücü İstatistikleri’ne göre Türkiye’de 15 yaş üzerinde 485 bin kişinin gezici mevsimlik tarım işgücüne katıldığı bildirilmektedir⁹. Bu veri, gezici işgücünün çoğunluğunun aile üyeleriyle birlikte tarım alanlarında çalıştığı ya da yaşadığı dikkate alındığında, 1 milyonu aşkın nüfus olduğu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işgücüne yönelik bir veri sistemi olmamasına rağmen, son yıllarda niceliksel ve niteliksel verinin toplandığı sınırlı sayıda yapılan araştırma sonuçları göz önüne alınarak, gezici mevsimlik işgücü hareketinin demografik yapısına ilişkin bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, Türkiye’de 3 ay ve üzerinde çalışan mevsimlik gezici nüfusun önemli kısmı Şanlıurfa, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin illeri başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ikamet etmektedir.

2011 yılında, Harran Üniversitesi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) işbirliği ile yapılan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi-2011” (MTİ/2011) araştırmasında¹⁰, mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin demografik özellikleri, tarım işgücü göçünün özellikleri, çalışma yaşamına ilişkin sorunları ve sağlık göstergeleri belirlenmiştir. İşçilerin çoğunluğunun ikamet adreslerinde yaşadıkları Aralık ayında Şanlıurfa ve Adıyaman il merkezlerinde 1021 hane

⁵ SARPER S.; İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s. 231.

⁶ Hiring Seasonal Agricultural Workers, Description, http://www.csd.c.ca/eng/jobs/foreign_workers/agriculture/seasonal/index.shtml

⁷ ILO; Global Employment Trends 2011, International Labor Organization, 2011, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf; (Erişim Tarihi: 08.06.2013).

⁸ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e.

⁹ Hanehalkı İşgücü İstatistikleri Ağustos 2014”, Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Sitesi, (17 Kasım 2014), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, Erişim: 30.11.2014

¹⁰ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

örneğinde yapılan bu çalışmada, “ailelerin demografik özellikleri ile son bir yıl içinde kaç ilde tarım işçiliği yaptıkları ve bunların hangi iller olduğu” sorulmuştur. Toplum tabanlı geniş örnekte yapılan ikinci araştırma “Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması” programı kapsamında ‘Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi’ çalışmasıdır¹¹.

Tablo 1’de 2011 ve 2014 çalışmasında örneğe çıkan hanehalkı nüfusunun beşli yaş gruplarına göre yüzde dağılımı verilmiştir.

Tablo 1: Mevsimlik Tarımda Çalışan Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Yaş Grupları	2011			2014		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
0-4	9,1	9,3	9,2	8,6	8,3	8,5
5-9	13,4	12,2	12,8	11,5	12,1	11,8
10-14	17,6	19,2	18,4	14,3	16,1	15,2
15-19	15,9	15,7	15,8	18,3	16,0	17,1
20-24	10,2	11,4	10,8	12,3	11,9	12,1
25-29	4,5	5,6	5,0	5,5	6,3	5,9
30-34	4,3	2,9	3,6	4,3	4,3	4,3
35-39	5,5	3,6	4,6	5,2	3,9	4,5
40-44	5,1	4,7	4,9	5,5	3,9	4,7
45-49	4,5	4,7	4,6	5,3	4,1	4,7
50-54	4,2	3,4	3,8	3,3	4,1	3,7
55-59	2,1	2,9	2,5	1,8	3,1	2,4
60-64	1,5	2,0	1,7	1,8	1,7	1,3
65-69	0,6	1,1	0,8	0,7	2,2	1,9
70-74	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5
75-79	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
80+	0,6	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4
Bilinmeyen	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1
Toplam	3562	3603	7165	2944	2992	5936

Tablo 1’de mevsimlik tarımda çalışan nüfusun %49,7’si kadın, %50,3’ü erkektir. Yaklaşık 10 kişiden biri 5 yaş altında olup, 65 yaş ve üzerindeki nüfus yaklaşık %2,5’dir. Ortanca yaş kadın ve erkeklerde 18’dir. Dolayısıyla mevsimlik gezici nüfusun yarısı 18 yaş ve altındadır. Her iki araştırma sonucuna göre ortalama hanehalkı büyüklüğü 7’dir^{12,13}.

2.1.1. Tarım Sektöründe Çalışma Süreleri

Ortalama mevsimlik tarım işçiliği süresi 12,6 yıl olup ($\pm 9,1$); Adıyaman’da 8,1 yıl ($\pm 6,3$) Şanlıurfa’da 14,4 yıl ($\pm 9,4$)’dır. Ailelerin yarısı 10 yıl ve üzerinde mevsimlik işçi olarak çalıştıklarını bildirmişlerdir^{14,15}.

Yılın her ayında tarlada çalışan aile olmakla birlikte, tarlada çalışma süresi, ortalama 4,8 aydır ($\pm 2,2$ ay). Şekil 1 izlendiğinde, özellikle seracılığın artmasıyla 4 ay ve üzerinde mevsimlik tarım işçiliği yapılma süresi de yaklaşık 2 kat artmıştır. Dolayısıyla, tarlada kalış süreleri o yılın hava durumuna ve ürün çeşidine göre değişiklik göstermektedir. 2014 yılında ailelerin %40’ı Ankara, Konya,

¹¹ Çelik K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi Araştırması, Ordu Çalıştayı Sunumu, 2015.

¹² Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek), Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

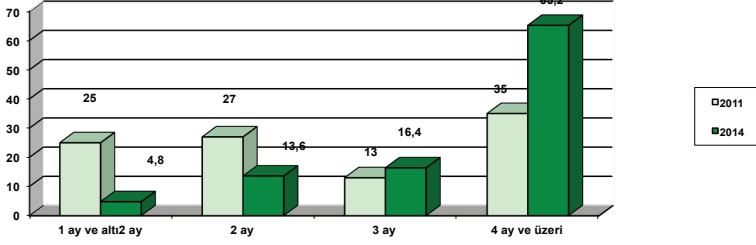
¹³ Çelik K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi Araştırması, Ordu Çalıştayı Sunumu, 2015.

¹⁴ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek), Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

¹⁵ Çelik K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi Araştırması, Ordu Çalıştayı Sunumu, 2015.

Afyonkarahisar, Eskişehir başta olmak üzere İç Anadolu Bölgesinde çalıştıklarını bildirmişlerdir. Bu oranı Akdeniz, Ege ve Karadeniz illeri takip etmiştir. Birden fazla işte/bölgede çalışma açısından değerlendirildiğinde, ailelerin %20-30 arasında değişen oranlarda birden fazla üründe çalışmak için bölgeler arasında da yer değiştirdiği saptanmıştır^{16,17}.

Şekil 1: Yıllara Göre Tarım İşçiliği Süresi

2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşadıkları ve Çalıştıkları İller

Nisan-Kasım ayları tarım işçiliğinin en yaygın olduğu aylardır. Her beş aileden yaklaşık dördü çalışmaya tüm aile üyeleriyle birlikte gittiklerini belirtmişlerdir. MTİ/2011 araştırmasında son bir yıl içinde işçilerin 48 farklı ilde çalıştıkları saptanmıştır¹⁸.

Tablo 2: Gezici Tarım İşçilerinin Dağılımı^{19,20}

İşgücü göçü alan ve veren iller	Şanlıurfa, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana, Osmaniye, Mersin
Yoğun işgücü göçü veren iller	Şanlıurfa, Adıyaman, Batman, Mardin Şırnak, Siirt, Hakkari, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Tunceli, Yozgat, Malatya, Kilis
Yoğun işgücü göçü alan iller	Ankara, Konya, Antalya, Eskişehir, Yozgat, İzmir, Manisa, Kütahya, Sakarya, Bolu, Düzce, Çorum, Ordu, Giresun, Trabzon, Erzurum, Malatya
İşgücü göçü alan diğer iller	Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, Aydın, Uşak, Denizli, Afyon, Isparta, Zonguldak, Aksaray, Karaman, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Elazığ, Bayburt, Kars

Mevsimlik tarım işgücü göçü yoğunluk sırasına göre iller; Şanlıurfa, Malatya, Konya, Adıyaman, Adana, Kayseri, Hatay, Ankara, Giresun, Aksaray, Sivas, Yozgat, Eskişehir, Ordu, Kırşehir, Nevşehir, Isparta, Kahramanmaraş, Mersin, İzmir, Afyon, Gaziantep, Antalya, Manisa, Aydın, Muğla, Çorum, Kırıkkale, Elazığ, Samsun, Denizli, Erzincan, Niğde, Batman, Amasya, Tokat, Trabzon, Düzce, Bursa, Diyarbakır, Karaman, Artvin, Kocaeli, Kütahya, Sakarya, Kilis, Osmaniye ve Zonguldak'tır²¹.

¹⁶ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2012, Ankara.

¹⁷ Çelik K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

¹⁸ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

¹⁹ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

²⁰ Çelik K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

²¹ Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011; Nüfus/Tarım İşgücü Göçü/Yaşam Koşulları/Üreme Sağlığı. (Hazırlayan: Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.

Mevsimlik gezici nüfusa yönelik yapılan araştırmalar ve ürün deseni/çeşidi dikkate alındığında, tarım sektöründe gezici işgücü hareketi dağılımı Tablo 2’de gösterilmektedir.

2.1.3. Ortak Veri Tabanı Sorunu

Mevsimlik tarım işçilerine hizmet vermesi gereken çok fazla kurum olmakla birlikte, tüm kurumların hizmet sunumunu planlarken kendi kayıtları ve veri tabanlarını kullanmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Barınma, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin planlanabilmesi için mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısı tespit edilmeli ve bu çerçevede ortak bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

2.2. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK VERİLERİ

2.2.1. İstihdam Verileri

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sadece mevsimlik tarım işçilerine yönelik üretilen bir istatistik mevcut değildir. Ancak Türkiye işgücü piyasasına yönelik arz yönüyle veri sunmak üzere gerçekleştirilen Hanehalkı İşgücü Anketlerinden bu kapsamda elde edilen veriler mevcuttur. Buna göre TÜİK tarafından Ekim-2014 itibariyle ülkemizdeki işgücünün yapısı, istihdamın sektörel dağılımı, mevsimlik tarım işçilerinin tespiti aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3: 15 yaş ve yukarısı nüfusun işgücü yapısına göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)

İşgücünün Yapısı	Kişi Sayısı
İşgücüne dahil olanlar	29.181.000
İşgücüne dahil olmayanlar	28.068.000
Toplam (15+yaş nüfus)	57.249.000

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

Tablo 4: İşgücünün istihdam durumuna göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)

İşgücünün Yapısı	Kişi Sayısı
İstihdam edilenler	26.138.000
İşsizler	3.043.000
Toplam	29.181.000

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

Tablo 5: İstihdamın sektörlere göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)

Sektörler	Kişi Sayısı	Oranları (%)
Hizmet	13.376.000	50,0
Tarım	5.404.000	23,6
Sanayi	5.353.000	19,4
İnşaat	2.005.000	7,0
Toplam	26.138.000	100

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

Tablo 6: Tarımda işgücüne dahil olanların istihdam durumlarına göre dağılımı (2013 yılı itibariyle)

İstihdam Durumu	Kişi Sayısı	Oranları (%)
Ücretsiz aile işçisi	2.512.860	46,5
Kendi hesabına	2.302.104	42,4
Ücretli/yevmiyeli çalışanlar	529.592	9,8
İşverenler	64.848	1,2
Toplam	5.409.404	100

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

Tablo 7: Tarımda işgücüne dahil olan ücretli/yevmiyeli çalışanların istihdam durumlarına göre dağılımı (Ekim 2014 itibariyle)

İstihdam Durumu	Kişi Sayısı
Geçici/mevsimlik çalışanlar	485.000
Sürekli çalışanlar	127.000
Toplam	612.000

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

Tablo 8: İşgücüne dahil olmayan mevsimlik çalışanların dağılımı (Ekim 2014 itibarıyla)

Sektörler	Kişi Sayısı
Tarım	49.000
Tarım dışı	24.000
Toplam	73.000

Kaynak: TÜİK-HİA Ekim 2014

2.2.2. Sosyal Güvenlik Verileri

01.01.1984 tarihinde yürürlüğe giren ve 01.10.2008 tarihinde “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nun uygulamaya başlanması ile sigortalı alımı ve tescil işlemi sona eren “2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu” kapsamındaki sigortalı sayısının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu’na Tabi Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	85.717	46.554	35.888	22.291

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na 6111 sayılı Kanunla 01.03.2011 tarihinden itibaren ilave edilen EK-5’inci madde ile tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışıp bu tarihten itibaren sigortalı olmak için müracaat eden sigortalı sayısının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 10: EK-5 Kapsamında Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	118.714	162.830	235.534	243.195

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

Bu kişilerin büyük kısmı ise fiili olarak tarım işiyle uğraşmayıp kolay sigortalılıktan ve avantajlarından yararlanarak emekli olmak isteyen kişilerden oluşmaktadır.

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na göre 4/b (eski adıyla BağKur) sigortalısı olmak üzere isteğe bağlı sigortalılık primlerini yatıran (şartları taşıyan diğer kimselerle birlikte tarım sektöründe çalışanlar için de geçerlidir) sigortalı sayısının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 11: İsteğe Bağlı Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	356.340	388.503	129.796	129.135

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

2.3. ULUSAL MEVZUAT

Mevsimlik tarım işçilerinin yasal durumları 4857 sayılı İş Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği, 2010/6 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012/2 sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi ve Milli Eğitim Bakanlığının 2011/25 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimi Genelgesi kapsamında doğrudan ya da dolaylı hükümlerle düzenlenmiştir.

2.3.1. Anayasa

Anayasada genel olarak tüm işçilerle ilgili doğrudan ve dolaylı olarak düzenlenmiş hükümler yer almaktadır. Bunların başında hiç şüphesiz, Anayasanın 2'nci maddesinde düzenlenmiş bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir “Sosyal Hukuk Devleti” olması ilkesi gelmektedir²².

Anayasanın 5'inci maddesinde anlamını bulan bu sonuç, “Devletin temel amaç ve görevlerikişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” şeklinde düzenlenmiştir²³.

Ailenin korunması ve çocuk hakları (md. 41) Devlete, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma, teşkilâtı kurma ve ayrıca her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma görevi vermiştir.

Çalışma hakkı ve ödevi 49'uncu madde ile herkese tanınmıştır. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alacaktır.

Çalışma şartları ve dinlenme hakkı başlıklı 50'nci madde kimsenin, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağını, küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağını düzenlemiş, dinlenmeyi de çalışanlara hak olarak tanımıştır.

Diğer önemli düzenlemelerden bazıları; zorla çalıştırma yasağı (md. 18), yerleşme ve seyahat hürriyeti (md. 23), eğitim ve öğrenim hakkı (md. 42), çalışma ve sözleşme hürriyeti (md 48), sendika kurma hakkı (md. 51), toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt hakkı (md. 53), ücrette adalet sağlanması (md. 55), sosyal güvenlik hakları (md. 60), seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı (md. 66), şeklinde ifade edilebilir.

2.3.2. 4857 sayılı İş Kanunu

Mevsimlik işler konusunda 4857 sayılı İş Kanunu'nda derli toplu bir düzenleme bulunmamaktadır. Sadece bazı maddelerde ve ayrıca iş hukukuna ilişkin bazı kanunlarda mevsimlik işlere de değinilmiştir²⁴.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 4'üncü maddesinin (b) bendinde, 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde İş Kanunu'nun uygulanmayacağı belirtilmektedir. 50 ve daha az işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışan işçiler ise Borçlar Kanunu'na tabidirler.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 10'uncu maddesinde sürekli ve süreksiz iş tanımı yapılmıştır. Buna göre, nitelikleri bakımından en çok otuz iş günü süren işlere süreksiz iş, bundan fazla devam edenlere sürekli iş denir. 4857 sayılı Kanunun “işçinin haklı nedenle derhal fesih hakkı, işverenin haklı nedenle derhal fesih hakkı, derhal fesih hakkını kullanma süresi, toplu işçi çıkarma, ücretin gününde ödenmemesi, yıllık ücretli izin hakkı ve izin süreleri, yıllık ücretli izne hak kazanma ve izni kullanma dönemi, yıllık

²² YILDIRAK N., GÜLÇUBUK B., GÜN S., OLHAN E. ve KILIÇ M.: “Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları”, ILO Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2002, s. 16

²³ YILDIRAK N. vd.; a.g.e. s.22

²⁴ SELEK ÖZ C. ve BULUT E.: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri, Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, 2013, s. 99

izin bakımından çalışılmış gibi sayılan haller, yıllık ücretli iznin uygulanması, yıllık izin ücreti, izinde çalışma yasağı” gibi düzenlemeleri süreksiz işlerde uygulanamayacaktır. Süreksiz işlerde, bu maddelerde düzenlenen konularda Borçlar Kanunu hükümleri uygulanacaktır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri tarafından yapılan tarımsal faaliyet işleri, yörede kalmak açısından otuz günü geçmesine karşın, her toprak sahibinin arazisi ayrı bir işyeri niteliği taşıyacağından, her bir toprak sahibine ait işyerinde görülecek işin süresi nitelik olarak otuz günün altına inebileceğinden, görülen işin niteliği “süreksiz iş” olabilecektir. Bununla beraber mevsimlik işler kendiliğinden bir süre sınırı içerseler bile, sürekli iş niteliği taşıdığına ilişkin tartışmalar bulunmaktadır²⁵.

Mevsimlik iş, niteliğine göre uzun veya kısa olabilir. Mevsimlik çalışmada bir dönemin en çok 6 ay tutabileceği kabul edilmelidir. Dolayısıyla, bir çalışma yılda 9 veya 10 ay sürüyorsa, mevsimlik işten veya işçiden söz edilemez. Böyle bir durumda ya sözleşme belirli sürelidir ya da aralıklı çalışma söz konusudur. Aralıklı çalışma yapıldığında kural olarak sözleşmenin belirsiz süreli olduğu; tarafların iş sözleşmesini çalışılmayan süre için askıya almış oldukları kabul edilebilir²⁶.

4857 sayılı İş Kanunu’na göre niteliklerinden ötürü bir yıldan az süren mevsimlik veya kampanya işlerinde çalışanlara bu Kanun’un yıllık ücretli iznlere ilişkin hükümleri uygulanmaz (md. 53/3). Ancak, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi 12.10.2010 tarih ve 2008/35528 Esas ve 2010/28674 Karar sayısı ile mevsimlik işçinin, 4857 sayılı İş Kanunu’nun yıllık ücretli izin hükümlerine dayanarak, yıllık ücretli izin kullanma veya buna dayanarak ücret alacağı isteminde bulunamayacağına karar vermiştir.

İş Kanun’un 53’üncü maddesinin üçüncü fıkrasındaki niteliklerinden ötürü bir yıldan az süren mevsimlik veya kampanya işlerinde çalışanlara yıllık ücretli izin verilmeyeceğine ilişkin kural, nispi emredici kural olup, işçi lehine bireysel iş sözleşmesi ya da toplu iş sözleşmesi ile yıllık ücretli izne ilişkin hükümler düzenlenebilir ve mevsimlik işçiler için yıllık izin hakkı tanınabilir. Mevsim ve kampanya işlerine kavram olarak en geniş yer veren Hafta Tatili Hakkında Kanunu’nun 4’üncü maddesinin (f) bendinde, “açık havada ve senenin bir kısmında yürütülen veya faaliyeti mevsime tabi tutulan işler”den söz edilerek, bunlara “*yapıcılık, tuğlacılık gibi işlerle tütün, incir, üzüm, meyan kökü, zeytin, ağaç palamudu, susam, fındık, pancar... gibi, zirai ve sınai mahsulatın işlenmesi ve manipasyonu gibi*” işler örnek verilmek suretiyle, bu tür işlerin ve bu tür işlerin yapıldığı işyerlerinin hafta tatilinden istisna edildikleri hükme bağlanmıştır²⁷.

Mevsimlik işlere ilişkin hükümler, 4857 sayılı İş Kanunu’nun toplu işçi çıkarmayı düzenleyen 29’uncu, yıllık ücretli izin hakkı ve izin sürelerini düzenleyen 53’üncü maddelerinde; anılan Kanun’un 60’ıncı maddesine dayanılarak çıkarılan Yıllık Ücretli İzin Yönetmeliği’nin 12’nci maddesinde ve 394 sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanunu’nun 4’üncü maddesinin (f) bendinde yer almaktadır. Genel olarak işverenin belli bir süre içinde belli sayıda işçinin iş sözleşmesini feshetmesi anlamına gelen ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 29’uncü maddesinde düzenlenen toplu fesih ya da toplu işçi çıkarma ile ilgili olarak anılan maddede “mevsim ve kampanya işlerinde çalışan işçilerin işten çıkarılmaları hakkında, işten çıkarma bu işlerin niteliğine bağlı olarak yapılıyorsa, toplu işçi çıkarmaya ilişkin hükümler uygulanmaz” hükmüne yer verilmiştir. Ancak işçi çıkarımı işin niteliğinden kaynaklanmıyorsa, toplu işçi çıkarımı kuralları uygulanmalıdır²⁸.

²⁵ BÜYÜKTARAKÇI S.; a.g.e.; s. 31

²⁶ SELEK ÖZ C. ve BULUT E.; a.g.e., s. 100

²⁷ ALPAGUT, G.; a.g.e. s.102

²⁸ AKYİĞİT E.; İş Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2010, s. 187.

2.3.3. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu

İş Kanunu'nun kapsam hükmüne göre, 50 ve daha az işçi çalıştıran tarım işyerleri ve işletmeler (md. 4/1, b) ile bir ailenin üyeleri ve üçüncü dereceye kadar (dahil) hısımları arasında dışarıdan başka biri katılmayarak evlerde ve el sanatlarının yapıldığı işlerde çalışanlar (md. 4/1, d) İş Kanunu'na tabi değildir. Yani, bu kapsamdaki tarım işçileri Türk Borçlar Kanunu'na tabidir.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, işçi-işveren ilişkileri açısından neredeyse 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine benzer hükümlere yer vermiştir. Bu nedenle, 6098 sayılı Kanun'un 1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesiyle birlikte, mevsimlik gezici tarım işçileri nispeten belli haklara kavuşmuşlardır.

Mevsimlik tarım işçilerine uygulanamayan İş Kanunu hükümleri yerine Türk Borçlar Kanunu'ndaki hizmet sözleşmesini düzenleyen hükümler uygulanmaktadır. Bunlar, hizmet sözleşmesinin tanımına, kurulma şekline, işçinin borçlarına ve sorumluluklarına, işverenin borçlarına, ücretin tanımına, ödenme şekline, korunmasına, türlerine, tatil ve izinlere, sözleşmenin sona ermesine, fesih hakkına ve koşullarına, sözleşmenin sona ermesinin sonuçlarına ilişkin düzenlemelerdir.

2.3.4. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

1971 yılında kabul edilen ve 1972 yılında yürürlüğe giren 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (Bağ-Kur) ile kendi hesabına çalışanlar da sosyal güvenlik sisteminin kapsamına alınmıştır. 1983 yılında, 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile tarım kesiminde bağımlı çalışanlar; 2926 sayılı Tarım Kesiminde Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile de tarım kesiminde kendi hesabına çalışanlar kapsam altına alınmıştır. Tarım kesimine yönelik sigorta örgütlenmesi ayrı bir örgütlenme olarak değil, bağımlı çalışanlar için Sosyal Sigortalar Kanunu (SSK), Bağımsız çalışanlar için ise Bağ-Kur kapsamında sağlanmıştır²⁹.

Uzun yıllar tüm hükümet programlarında yer aldığı halde, Tarım İş Kanunu'nun kabul edilmemesi tarım kesiminde faaliyet gösteren geçici tarım işçileri konusunda ayrı bir düzenleme bulunmamasına neden olmuştur. Sosyal güvenlik bakımından da uzun yıllardır SSK ve diğer sosyal güvenlik kanunları kapsamı dışında bırakılan mevsimlik tarım işçileri, 1983 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 2925 sayılı Tarım İşçileri SSK ile özel bir kanuni düzenlemeye kavuşmuşlardır³⁰.

2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu 01/01/1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sosyal güvenlik kanunları kapsamı dışında olanlarla bu kanunlara göre malullük, emeklilik (yaşlılık) aylığı, sürekli tam iş göremezlik geliri almayanlardan; süreksiz olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla bu kanuna göre sigortalı sayılmışlardır.

1 Mart 2011 tarihinden önce süreksiz tarım işleri 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda kapsam dışı bırakılmışlardı. Ancak, 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası yasasıyla birlikte bu yaklaşımdan vazgeçilmiş, süreksiz işlerde çalışan işçilere de sigortalanabilme hakkı tanınmıştır (Ek madde 5). Bu maddede tarım ve orman işlerinde süreksiz (30 günden az) çalışanların sigortalı çalışacağı ve sigortalılıklarının da aynı yasanın 4/a kapsamında değerlendirileceği düzenlenmiştir. Bu sigortalılıktan yararlanan tarım işçileri iş kazası, meslek hastalığı, malullük, yaşlılık, ölüm sigortası ile genel sağlık sigortasından yararlanabilme imkânı getirilmiştir. Geçici tarım işçilerinden, bu yıldan itibaren 5510 sayılı

²⁹ GÖKBAYRAK Ş.; Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü, Çalışma ve Toplum, 2010/2, s.145.

³⁰ YILDIRAK vd.; a.g.e. s. 23

Kanunun 82'nci maddesine göre belirlenen prime esas günlük kazanç alt sınırının on sekiz katı üzerinden başlanılarak, takip eden her yıl için bir puan artırılmak suretiyle otuz katını geçmemek üzere prim alınacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin, başka bir deyişle, tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanların sigortalı olabilmeleri için aşağıdaki şartların karşılanması gereklidir:

- 5510 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri kapsamında çalışmama, başka bir deyişle, hizmet akdi ile, kendi nam ve hesabına (tarım dahil) ve kamu görevlisi olarak çalışmama,
- İsteğe bağlı sigortalı veya isteğe bağlı iştirakçi olmama,
- Banka sandıklarına tabi çalışmama,
- Kendi sigortalılıklarından dolayı gelir veya aylık almama,
- 2925 sayılı kanuna göre sigortalı sayılmama,
- 18 yaşını doldurmuş olma.

Ek 5 kapsamında sigortalılığın başlayabilmesi için "Tarım İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi"ni sürekli ikametlerinin ya da çalıştıkları yerin bağlı bulunduğu muhtarlık ile ikamet ettikleri veya çalıştıkları il ya da ilçede bulunan tarım müdürlüklerine onaylatarak sosyal güvenlik il müdürlüğüne/sosyal güvenlik merkezine müracaat etmeleri gerekmektedir. Müracaat tarihi itibarıyla Ek 5'inci madde sigortalılıkları başlayacaktır.

Sigortanın sona erme zamanları ise;

- 4'üncü maddeye istinaden sigortalı olarak çalışmaya başlamaları halinde çalışmaya başladıkları tarihten,
- Sigortalılıklarını sona erdirmeye talebinde bulunanların talep tarihinden, prim borcu bulunanlardan talepte bulunanların primi ödenmiş son günden ya da prim ödemek istediği ayın sonundan, gelir ya da aylık talebinde bulunanların aylığa hak kazanmış olmak şartıyla talep tarihinden,
- Ölen sigortalının ölüm tarihinden itibaren, şeklinde düzenlenmiştir.

Ek 5'inci madde kapsamındaki sigortalılar, 5510 sayılı Kanun'un 82'nci maddesine göre belirlenen sigorta primine esas kazanç (SPEK) tabanı günlük tutarı ile SPEK tavanı günlük tutarı arasında kendilerince belirlenen günlük tutar üzerinden prim ödemektedirler.

5510 sayılı Kanun'un Ek-5'inci maddesi kapsamındaki sigortalılara ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere sağlık yardımları yapılmakta (sigorta prim borçlarını tecil ve taksitlendirenler hariç 60 günden daha fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcun bulunmaması gerekmektedir), gerekli şartları taşıyanlara malullük, yaşlılık ve hak sahiplerine de ölüm aylığı bağlanmaktadır.

Ayrıca bu sigortalıların iş kazası veya meslek hastalığı hallerinde de gerekli sağlık yardımları yapılmakta, iş kazası meslek hastalığı hallerinde istirahatli kaldıkları günlerde geçici iş göremezlik ödeneği ödenmekte, %10 ve üzeri çalışma gücü kayıplarında da sürekli iş göremezlik geliri bağlanmaktadır.

İş kazası ve meslek hastalığı sigorta kollarından sağlanan yardımlardan yararlanabilmeleri için iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olmaları ve sigortalılıklarının sona ermemiş olması, geçici iş göremezlik ödeneği ödenebilmesi, gelir veya aylık bağlanabilmesi için de prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması şarttır.

Gezici tarım işçilerinin gelir düzeylerinin düşüklüğü nedeniyle yararlandığı yeşil kart ile ilgili düzenlemeler de 5510 sayılı Kanun kapsamına alınmıştır. 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması Hakkındaki Kanun uyarınca tedavi giderleri Devlet tarafından karşılanan yeşil kartlılar, 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kapsamı uygulamalarına dahil edilmişlerdir. Ancak Genel Sağlık Sigortası primlerinin devlet tarafından ödenmesi için gelir testi ölçütü getirilmiştir.

Buna göre, kişinin aile içindeki geliri asgari ücretin 1/3'ünden az ise kişi 5510 sayılı Kanun'un 60/c-1 maddesi kapsamında; 1/3'ünden fazla ise 60/g kapsamında genel sağlık sigortalısı olarak değerlendirilecektir. 60/g statüsündeki sigortalılar üç kategoriye ayrılmaktadırlar: Aile içindeki ortalama gelirleri asgari ücretin 1/3'ü ile asgari ücret tutarı kadar olan 1. grup, aile içindeki ortalama geliri asgari ücret ile asgari ücretin 2 katı tutarında olan 2. grup ve gelirleri asgari ücretin 2 katından fazla olan 3. grup. 60/c-1 kapsamına girenlerin genel sağlık sigortası primleri asgari ücret tutarı esas alınarak devlet tarafından ödeneceğinden, bu statüdeki sigortalıların ayrıca prim ödemeleri gerekmemektedir. 60/g kapsamına girenlerin genel sağlık sigortası primlerinin ise kendileri tarafından ödenmesi gerekmektedir.

Süresiz işlerde çalışan işçiler, sigortalandıkları süre dışında kalan süre için "isteğe bağlı sigorta" yaptırabileceklerdir. Bu sigortalılık 4/a kapsamında değerlendirilecek, böylelikle işçi sigortalısı olarak genel sağlık sigortasından olduğu gibi yaşlılık sigortasından da yararlanabileceklerdir.

2.3.5. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun amacı, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir (md. 1). Kanun'da, Kanun'un kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırac ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacağı (md. 2/1) hükme bağlanmış ve bazı faaliyetler ile kişiler kapsam dışında bırakılmıştır. Sıralanan bu faaliyetler ve kişiler arasında tarım işleri ya da tarım işçileri yer almamaktadır. Bu nedenle, mevsimsel olarak göç eden tarım işçilerinin çalışma alanları ve onları çalıştıran işverenler, bu kanun kapsamında değerlendirilebilecektir³¹.

2.3.6. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda mevsimlik işçilerin sendikaya üye olamayacaklarına, sendika kuramayacaklarına ya da sendikal faaliyetlere katılmayacaklarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Nitekim Yargıtay da mevsimlik işçilerin işçi sendikasına üye olamayacaklarına dair yasada bir hüküm bulunmadığını, aksine mevsimlik işçilerin sendikaya üye olmalarının mümkün olduğunu savunmaktadır. Yine Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 24.04.1992 tarih ve 4433/4631 sayılı kararına göre işçinin geçici olarak işsiz kalması sendika üyeliğini etkilemez. Bu itibarla, çoğunluk tespitinde hizmet akdi askıda kalan işçilerin de nazara alınması gerekir³².

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 35'inci maddesinin üçüncü fıkrasında "faaliyetleri bir yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere toplu iş sözleşmelerinin süresi bir yıldan az olabilir. İşin bitmemesi halinde bu sözleşmeler bir yılın sonuna kadar uygulanır" hükmüne yer verilmektedir.

İşçi sendikalarına üye olabilen mevsimlik gezici tarım işçileri, işyerlerinde toplu iş sözleşmesi yapıldığında toplu iş sözleşmelerinden yararlanabileceklerdir. Ayrıca, üye olmasalar bile toplu iş

³¹ SELEK ÖZ C. ve BULUT E; a.g.e., s. 104.

³² A.g.e., s. 101.

sözleşmesi yapan sendikalara, “dayanışma aidatı” ödeyerek toplu iş sözleşmesinden yararlanabileceklerdir³³.

Tarım işçilerinin örgütlenmesine bakıldığında; (ister kamuda, ister özel sektörde, ister yerleşik işletme işçisi, isterse mevsimlik, gezici işçi olsun) sendikalaşmaları konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Tarımda çalışanlar için sendikal örgütlenme hakkı ile ilgili kanuni olarak herhangi bir engel olmamasına rağmen fiili olarak bu haktan yararlanamamaktadırlar. Küçük gruplar halinde çalışma, mevsimlik ve kısa süreli üretim ile günlük çalışma sürelerinin çok uzun olması gibi koşullar örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeplerden ötürü, mevsimlik tarım işçileri için iş güvencesi sağlanamamakta, ekonomik ve sosyal haklar için mücadele edememektedirler³⁴.

2.3.7. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği

14.03.2004 tarihli “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik” kaldırılarak yerine, 27.05.2010 tarihli “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği” yürürlüğe konulmuştur.

Yönetmeliğin amacı, tarım aracılığı için izin verilmesi ve bunların çalışma ve denetimi ile tarım aracı, mevsimlik gezici tarım işçileri ile bunları çalıştıran tarım işverenleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesi hakkında usul ve esasları belirlemektir (md. 1). Yönetmelik’te, Türkiye İş Kurumundan aracılık belgesi almayan kimselerin aracılık yapamayacağı ve aracıların hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyecekleri düzenlenmiştir.

Yönetmeliğe göre aracı; tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişileri, aracılık belgesi tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yapmak üzere Kurum tarafından verilen belgeyi, işçi tarım işinde mevsimlik gezici olarak çalışan işçileri, işveren mevsimlik gezici tarım işçilerini çalıştıran işverenleri, işyeri konaklama yerinin mücavir alanında bulunan tarım işinin yapıldığı işyerini, konaklama yeri ise tarım işçilerinin konakladığı ve tarım işyeri ile aynı mücavir alan sınırlarında bulunan yerleri ifade etmektedir (md. 4).

Yönetmeliğe göre tarımda iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumunca yapılır. Ancak, Kurum il veya şube müdürlüğü bulunmayan ya da olmasına rağmen haberleşme, ulaşım ve koordinasyon güclüğü olan yerlerde, Kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir. Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz. Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır (md. 5).

Kurum tarafında Yönetmelik’te belirtilen şartlara sahip kimselere (md. 6) aracılık belgesi verilir. Aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir (md. 8).

Aracılık yapmak üzere, izin verilen gerçek veya tüzel kişiler;

a) İşverenler ve işçiler ile örneği Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştıracaklarını,

b) İşçilerden ücret almayacaklarını, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden isteyeceklerini, Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında, harç, masraf ve ücret alamayacaklarını,

³³ Friedrich Ebert Stiftung Derneği; a.g.e., s. 8

³⁴ MSG Yayın Kurulu; a.g.e., s. 4.

c) İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vereceklerini,

d) İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapacaklarını,

e) Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlayacaklarını,

f) İşçilerin günlük brüt kazançlarının 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39'uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmayacağını,

g) İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmeyi kabul ve taahhüt ederler (md. 9).

Ücret ve çalışma koşulları ile karşılıklı yükümlülüklerin aracı, işveren ve işçiler arasında yazılı sözleşmelerle belirlenmesi zorunludur. Aracının olmadığı yerlerde sözleşme işveren ile işçiler arasında imzalanır. İşveren veya aracı Yönetmelik ekinde yer alan sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştırmak zorundadır. İşçilerin günlük brüt kazançları, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39'uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olamaz, ücretler kararlaştırılan ödeme biçimine göre işverence her işçinin kendisine ödenir (md. 12). Aracılar, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır (md. 13).

Yönetmeliğin 14'üncü maddesi aracılık belgesinin hangi hallerde iptal edileceği sıralanmaktadır. Bu haller sonucu belgesi iptal edilen araçlara en az 1, en çok 3 yıl süreyle yeniden belge verilmez. Belgenin iptal edilmesine sebep olan hallerden biri de aracının iş bulunduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilmesidir.

Aracıların görevlerini, bu Yönetmelik'te bildirilen hususlara uygun olarak yapıp yapmadıkları, Türkiye İş Kurumu ile mülki idare amirlerince denetlenir (md. 15).

2.3.8. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği

Konuyla ilgili bir diğer önemli düzenleme de 5 Şubat 2015 tarih ve 29258 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Toplum Sağlığı Merkezi (TSM) ve Bağlı Birimler Yönetmeliğidir. Yönetmelik, altı bölüm ve 66 maddeden oluşmaktadır. TSM ve görevleri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin amacı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu taşra teşkilatı yapılanmasında yer alan toplum sağlığı merkezleri ve bağlı birimlerinin açılması, kapatılması, organizasyonu ve görevleri ile ilgili usul ve esasları düzenlemek olarak ifade edilmiştir.

Yönetmeliğin 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (p) bendi ile TSM mobil sağlık hizmeti mevsimsel tarım işçileri, mülteciler gibi temel sağlık hizmetlerine kolay ulaşamayan dezavantajlı gruplara buldukları mahalde verilecek koruyucu ve geliştirici sağlık hizmetleri şeklinde tanımlanmıştır.

Bulaşıcı hastalıklar, bağışıklama ve salgın kontrolü başlıklı 14'üncü maddenin birinci fıkrasının (ğ) fıkrası ile TSM'lere tarım işçilerine riskli bölgede salgın kontrolü aşılmaları dahil destek aşılama çalışmalarını aile sağlığı merkezleri ile işbirliği içerisinde yürütmek ya da yürütülmesini sağlamak, bu çalışmalara bölgesindeki sağlık çalışanlarının aktif olarak katılımını sağlamak ve takibini yapmak görevi verilmiştir.

TSM'nin mevsimlik nüfus hareketlerine ilişkin görevleri (md.30/2):

- a) Mevsimlik tarım işçilerine yönelik birinci basamak sağlık hizmetlerini planlamak, sunmak veya sunulmasını sağlamak ve bu hizmetleri koordine etmek,
- b) Mevsimsel tarım işçilerine sunulan sağlık hizmetlerinin kayıtlarını, Kurumun belirlediği standartlar doğrultusunda tutmak; bu kayıtları ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda kişinin kayıtlı olduğu aile hekimliği birimi ve TSM ile paylaşmak,
- c) Mevsimlik tarım işçilerine yönelik sağlık hizmetleri konusunda personel farkındalığı oluşturmak ve gerekli eğitimleri vermek,
- ç) Mevsimlik tarım işçilerine yönelik farkındalık eğitimleri düzenlemek,
- d) Bölgesindeki mevsimsel nüfus hareketlerini ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte takip etmek, görev tanımı içerisinde yer alan tedbirleri almaktır.

2.3.9. 2010/6 Sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi

24 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi, mevsimlik tarım işçilerinin gidecekleri yörelere ulaşmalarında, barınmalarında, çocukların eğitimlerinde alınacak önlemleri ilgilendiren düzenlemeler yapmakta ve merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemektedir.

Genelge aşağıdaki düzenlemelere yer vermektedir:

1. Merkezde, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı'nın Başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulacaktır.
2. Mevsimlik gezici tarım işçisi (işçi) gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile "İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulacaktır.
3. İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılabilecek, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır.
4. İhtiyaca göre tren seferleri artırılacak, işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için ihtiyaç halinde ve imkanlar dahilinde kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanacak, şehir içinde, otopark ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişigüzel konaklama ve beklemelerine fırsat verilmeyecektir.
5. İşçilerin ihtiyaç duyduğu ekme ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde; işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede, alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.
6. Yerleşim alanlarının; doğa olaylarından fazla etkilenmeyecek, elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği, sağlık şartları uygun, tehlikeli tesislere ve

girilmesi yasak yerlere yeterli mesafede, barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki hazine arazileri arasından seçilmesine özen gösterilecektir.

7. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri yerleri ile ekmek pişirme imkânları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılabilir sosyal tesis bulundurulacaktır. İhtiyaç duyulacak çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Türkiye Kızılay Derneği, valilikler ve belediyelere ait depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde il özel idarelerince kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidilecektir.

8. Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tanker, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullanılanlardan alınacaktır.

9. Topplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması ile çöplerin alınması, mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya il özel idaresi/Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı tarafından yerine getirilecektir.

10. İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu esaslarına göre alınacak, ayrıca, mahalli kolluk kuvvetlerine bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutat zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır.

11. İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Bunların aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özür lü ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanacaktır.

12. İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkanlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.

13. İşçilerin geri dönüşlerinde başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkanlar hazırlanacaktır.

14. İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir.

15. Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.

16. Belgesi olmayan ve sözleşme imzalamadan iş alan araçlar Türkiye İş Kurumu tarafından “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Araçların Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde denetlenerek, ilgili mevzuatı çerçevesinde gereği yapılacaktır.

17. Tüm bu tedbirler ve çalışmalar valiliklerin gözetim ve denetiminde icra edilecek, tedbirlerin doğru anlaşılması ve uygulanması için göç veren illerde işçiler ve araçlara, göç alan illerde ise işverenlere ve yöre halkına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları planlanacak, il düzeyinde

alınacak tedbirler valiliklerce ilan edilecek, aykırı davranışlar hakkında idari ve cezai yaptırım uygulanması için gerekli işlemler geciktirilmeden yapılacaktır.

18. Tüm bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan kaynak, valiliklerce hazırlanacak projeler doğrultusunda; 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun geçici 6'ncı maddesinde yer alan ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımları için işsizlik sigortası fonundan aktarılan kaynaklardan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile imkanlar ölçüsünde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanacaktır. İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarınca, mevsimlik çalışma döneminin başında ve sonunda, o il ve ilçede yürütülen faaliyetler, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulunda görüşülmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına gönderilecektir.

2.3.10. Milli Eğitim Bakanlığının 2011/25 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri Konulu Genelgesi

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının eğitime erişim ve devamlarının sağlanması için belirlenen yol haritasına göre;

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının öncelikle kendi bölgelerindeki yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmeleri sağlanacaktır.
- Yatılı öğrenci olarak yerleştirilme imkanı bulunmayan bölgelerdeki mevsimlik gezici tarım işçi çocukları, göç ettikleri yerlerde taşınmalı ilköğretim uygulamasından yararlandırılacaktır.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının yoğun olarak bulunduğu yerlerde gezici öğretmen görevlendirilerek mobil okul veya çadır okul uygulaması yapılacaktır.
- Zamanında okula kayıt yaptıramamış veya öğrenimlerine bir süre ara vermiş çocuklardan durumu uygun olanlar, Yetiştirici Sınıf Öğretim Programından faydalandırılacaktır.
- Özel eğitim ihtiyacı bulunan çocukların eğitim haklarından faydalandırılması için Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlükleri tarafından gerekli çalışmalar yapılacaktır.
- Ekonomik durumu yetersiz olan ailelerin çocuklarının şartlı eğitim yardımı ile diğer eğitim yardımlarından faydalandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.
- Yönetici, rehber öğretmen, gönüllü veli ile katkıda bulunacak diğer kurum ve kuruluşların personelinden oluşturulacak ekipler tarafından halk eğitim merkezleri bünyesinde; eğitimin önemi, eğitime erişim, eğitim hakkında faydalanma gibi konular ile okuma yazma I. ve II. Kademe okuma yazma kursları, mevsimlik gezici tarım işçilerine ve toplum liderlerine bilgilendirme çalışmaları yapılacak, ayrıca yaşam boyu eğitim felsefesinden hareketle yaygın eğitim ihtiyacı olanlar tespit edilerek eğitim ihtiyaçları karşılanacaktır.
- Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin göç ettikleri yerlerde bulunan halk eğitim merkezi müdürlüklerince, ailelere yönelik sosyal faaliyetler yapılacak, öncelikli tarım alanları olmak üzere meslek edindirme kursları düzenlenecek, toplumsal gelişime destek bakımından aile içi ve bireysel eğitim-danışmanlık hizmetleri (uzman kişilerden oluşturulacak ekiplerce) verilecektir.
- İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından, mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecek, çocukların okul kıyafetleri, kırtasiye vb. gereksinimlerinin giderilmesi sağlanacaktır.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan ailelerin çocuklarının izlenebilmesi için e-okul sistemi öğrenci genel bilgileri ekranında oluşturulacak bölüme okul yönetimince öğrenci bilgileri düzenli olarak sisteme işlenecektir.

2.3.11. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2012/2 sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelgesi

Genelge ile mülki idare amirinin başkanlığında ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile toplantı yapılarak aşağıda belirtilen hususların yerine getirilmesi öngörülmektedir:

- Çocuk işçiliğinin önlenmesi ve eğitim çağında olup eğitime devam edemeyen çocukların her halükarda eğitime devamlarının sağlanması ile ilgili alınacak tedbirlerin belirlenmesi, tüm kurumların işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,
- Çocukların tarım, sokak, sanayi ve ev işlerinde çalıştırılmasını önleyici tedbirlerin alınması ve alınan tedbirlerin hassasiyetle uygulanması,
- Çocukların çalıştırılma riskinin yüksek olduğu mahalle ve semtlerde çocukların ve ailelerin tespit edilmesi, desteklenmesi ve çalıştırılmasının önlenmesi,
- Çocuk işgücünde olan çocuklardan eğitim öğretimine ara veren veya okula hiç başlamamış olan çocukların İl Millî Eğitim Müdürlüğü işbirliğinde eğitim, öğretime yönlendirilmesi, yeni eğitim öğretim sistemine uygun olarak çocukların eğitim ve öğretim ortamında desteklenmesi ve izlenmesi,
- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin tespit edilmesi, ihtiyaçlarının belirlenmesi, belirlenen ihtiyaçların imkanlar ölçüsünde giderilmesi ile bu ailelerin yanında bulunan çocukların sağlık, eğitim, giyim, gıda ihtiyaçlarının karşılanması ve çalıştırılmasının sonlandırılması, çocuk işçiliğinin çocuk üzerindeki olumsuz etkileri konusunda anne ve babaların ve çocukların bilinçlendirilmesi, okul çağında olanların İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde okullara kayıtlarının yaptırılması ve eğitim öğretime devamlarının sağlanması, sağlık problemi olanların İl Sağlık Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde tedavilerinin yaptırılması, ihtiyaç duyacakları psiko-sosyal desteğin meslek elamanları aracılığı ile sağlanması,
- Çocuk ve Gençlik Merkezleri başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu imkanlar aracılığı ile çocuk işçiliğinin önlenmesi ve sonlandırılmasına yönelik çocuk, aile ve toplum odaklı bilinçlendirme ve farkındalık oluşturma çalışmalarının yürütülmesi.

2.4. ULUSLARARASI MEVZUAT (SÖZLEŞMELER)

2.4.1. Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri

Uluslararası mevzuat açısından doğrudan mevsimlik tarım işçilerine yönelik herhangi bir uluslararası düzenleme bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve herkes için geçerli olan temel hak ve hürriyetlerle ilgili başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (UDHR) olmak üzere milliyet ve yasal statüsüne bakılmaksızın genel insan hakları ile ilgili düzenlemeler içeren Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR), Uluslararası Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (ICERD), Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC), Uluslararası Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi (ICRMW) gibi öne çıkan uluslararası belgeler, herkes gibi tarım işçilerinin de ekonomik ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları temel sorunlara yönelik koruyucu hükümler içermektedir.³⁵

2.4.2. Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları

ILO tarafından tüm işçilere yönelik düzenlenen ve temel çalışma standartları olarak kabul edilen örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkı, ayrımcılığın önlenmesi, ücret eşitliği, zorla çalıştırmanın ve

³⁵ Ülkemizce UDHR (1949), ICESCR (2003), ICERD (2002), CEDAW (1985), CRC (1994) ve ICRMW (2004) onaylanmıştır.

çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması gibi temel sözleşmelerde yer alan koruyucu hükümlerin yanı sıra ILO'nun tarım sektörüne yönelik kabul ettiği bir dizi sözleşme ve tavsiye kararı bulunmakta, bu belgelerde zaman zaman mevsimlik tarım işçileri ile ilgili spesifik hükümler de yer almaktadır. Ancak ILO'nun da münhasıran mevsimlik tarım işçilerine yönelik olarak düzenlemiş olduğu herhangi bir sözleşmesi veya tavsiye kararı bulunmamaktadır.

ILO'nun genel uluslararası çalışma standartlarının yanı sıra tarım sektörüne ve kırsal alanlara yönelik kabul ettiği sözleşme ve tavsiye kararları Tablo 12'de sıralanmıştır:

Tablo 12: ILO'nun Tarım Sektörüne Yönelik Kabul Ettiği Sözleşme ve Tavsiye Kararları

Alanlar	Sözleşme ve Tavsiye Kararları
Örgütlenme Özgürlüğü	87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi
	98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi
	11 sayılı Tarımda Örgütlenme Hakkı Sözleşmesi
	141 sayılı Kırsal Kesim İşçilerinin Örgütlenmesi Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 149 sayılı Tavsiye Kararı
Zorla Çalıştırma	29 sayılı Zorla Çalıştırma Sözleşmesi
	105 sayılı Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
Çocuk İşçiliği	138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi
	182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi
Fırsat ve Muamele Eşitliği	111 sayılı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
	100 sayılı Ücret Eşitliği Sözleşmesi
Üçlü Danışma	144 sayılı Üçlü Danışma Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 152 sayılı Tavsiye Kararı
İş Teftişi	81 sayılı İş Teftişi Sözleşmesi, Onun Protokolü ile aynı adı taşıyan 81 sayılı Tavsiye Kararı
	129 sayılı Tarımda İş Teftişi Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 133 sayılı Tavsiye Kararı
İstihdam Politikası	122 sayılı İstihdam Politikası Sözleşmesi ve aynı adlı 122 sayılı Tavsiye Kararı
	169 sayılı İstihdam Politikası (Ek Hükümler) Tavsiye Kararı
	142 sayılı İnsan Kaynaklarının Gelişimi Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 195 sayılı Tavsiye Kararı
	159 sayılı Sakat Kimselerin Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Sözleşmesi
	189 sayılı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İş Yaratılması Tavsiye Kararı
	193 sayılı Kooperatiflerin İyileştirilmesi Tavsiye Kararı
198 sayılı İstihdam İlişkileri Tavsiye Kararı	
Ücretler	99 sayılı Tarımda Asgari Ücret Belirleme Mekanizması Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 89 sayılı Tavsiye Kararı
	95 sayılı Ücretlerin Korunması Sözleşmesi
Çalışma Süresi	47 sayılı Haftalık 40 Saat Çalışma Sözleşmesi
	132 sayılı Ücretli Tatil (Revize) Sözleşmesi
İş Sağlığı ve Güvenliği	155 sayılı İş Sağlığı ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşmenin Protokolü ve 171 sayılı İş Sağlığı Hizmetleri Tavsiye Kararı
	187 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi
	184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi ile aynı adı taşıyan 192 sayılı Tavsiye Kararı
Sosyal Güvenlik	102 sayılı Sosyal Güvenlikte Asgari Standartlar Sözleşmesi
	121 sayılı İş Kazası Yardımları Sözleşmesi
	117 sayılı Sosyal Politikada Temel Amaçlar ve Standartlar Sözleşmesi
	183 sayılı Anahığın Korunması Sözleşmesi ve aynı adı taşıyan 191 sayılı Tavsiye Kararı
202 sayılı Sosyal Korunma Katmanları Tavsiye Kararı	
Göçmen İşçiler	97 sayılı Göçmenlerin İstihdamı (Revize) Sözleşmesi
	143 sayılı Göçmen İşçiler (Ek Hükümler) Sözleşmesi ve ona eşlik eden Tavsiye Kararları
Denizciler	2006 Denizcilik İş Sözleşmesi
Balıkçılar	188 sayılı Balıkçılıkta Çalışma Sözleşmesi (henüz yürürlüğe girmedir)
Yerli ve Kabile Halkları	169 sayılı Yerli ve Kabile Halkları Sözleşmesi
Plantasyonlar	110 sayılı Plantasyonlar Sözleşmesi
Kiraçılar ve Yarıcılar	132 sayılı Kiraçılar ve Yarıcılar Tavsiye Kararı

Tarım işçilerinin ve bu kapsamda mevsimlik tarım işçilerinin durumlarının yukarıda belirtilen ILO sözleşme ve tavsiye kararları çerçevesinde değerlendirdiğimizde hem dünyada hem de ülkemizde öne çıkan birtakım sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir.

ILO'nun temel sözleşmeleri arasında yer alan 87 sayılı Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin Sözleşme ile 98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkına İlişkin

Sözleşmenin yanı sıra 11 sayılı Tarımda Örgütlenme Hakkına İlişkin Sözleşme ile 141 sayılı Tarım İşçilerinin Örgütlenmesi ve Bu Kuruluşların Ekonomik ve Sosyal Kalkınmadaki Yeri İlişkin Sözleşme tüm işçilere olduğu gibi tarımda çalışan işçilere de örgütlenme hakkı tanımakta, toplu pazarlık ve toplu sözleşmeler yoluyla haklarını koruma imkanı getirmektedir. Ülkemiz tarafından 87, 98 ve 11 sayılı ILO sözleşmeleri onaylanmış bulunmaktadır. Ancak tarım sektöründe ve kırsal kesimde çalışanlar arasında örgütlenme oranı, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de göreceli olarak diğer sektörlerdeki sendikali işçilerden çok daha düşüktür. Tarım işçileri/kırsal kesim çalışanları arasında görülen bu düşük sendikal örgütlenme oranı bu sektörde birkaç çalışan ile yürütülen küçük işletmeler/aile içi şeklindeki işlerin yoğunluğundan, serbest çalışanların çokluğundan, ücret/veyemiye karşılığı yapılan geçici veya mevsimsel nitelikten kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, büyük ticari nitelikteki tarımsal işletmelerde veya plantasyonlarda sendikal örgütlenmenin önüne çıkarılan engeller olarak geçici/mevsimsel işçilerin örgütlenme hakkına işverenler tarafından getirilen kısıtlamalar ile bu hakkı kullanmak isteyen tarım işçilerinin tamamının veya bir kısmının ulusal mevzuat kapsamı dışında tutulmaya matuf hükümet müdahalelerini, özellikle sendikaların yasal olarak tanınmasında öngörülen asgari üye sayısının yüksekliğini saymak mümkündür. Toplu pazarlık ve toplu sözleşme yoluyla bu sektördeki işçilerin istikrarlı bir iş ilişkisine ve saygın çalışma koşullarına kavuşmasının yaratacağı maliyet göz önünde bulundurularak bu işçiler için toplu pazarlık ve toplu sözleşme sürecinden kaçınılmakta, bu da bu sektörde toplu pazarlık kapsamındaki işçilerin sayısını oldukça düşürmektedir.

Yine zorla çalıştırmaya ilişkin aralarında ülkemizin de bulunduğu ILO üyesi birçok ülke tarafından ILO'nun 29 sayılı Zorla Çalıştırma ve 105 sayılı Zorla Çalıştırmannın Ortadan Kaldırılmasına ilişkin temel sözleşmeleri onaylanmış ise de Asya ve Latin Amerika'da bulunan bazı ülkelerde kırsal alanlarda zorla çalıştırma görülmekte, özellikle göçmen tarım işçileri ile insan ticareti kurbanları bu ülkelerde tarımsal işlerde zorla çalıştırmaya maruz kalmaktadırlar.

Çocuk işçiliği bağlamında ILO verilerine göre, dünyada çalışan çocukların %70'i tarım sektöründe çalışmakta olup bu da 5-14 yaş arası 132 milyonun üzerinde erkek ve kız çocuğuna tekabül etmektedir. İstihdama kabulde asgari yaş haddini belirleyen 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi³⁶ (ülkelerin gelişmişlik durumlarına ve öngördükleri zorunlu eğitim süresine göre 14 ile 16 yaş arasını istihdama kabulde asgari yaş olarak belirleyebilmektedirler) ile 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Sözleşmesi³⁷ 18 yaşın altındaki çocukların sağlık, güvenlik ve ahlaki gelişimleri bakımından zararlı olabilecek işlerde çocukların çalıştırılmasını yasaklamakta, tarım sektörü de çocuklar için maden ve inşaat sektörü ile birlikte en tehlikeli 3 sektörden biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle çocukların kırsal alanlarda ve tarımsal işlerde çalıştırmaları sonucu gelişme çağlarında vücutlarının susuz kalması (dehidrasyon), pestisit denilen tarımsal ilaçlara maruz kalma durumları onları ömür boyu çekecekleri hastalıklar ve sakatlıklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri açısından ise ailelerin ürün toplama ve hasat işleri dolayısıyla başka bölgelere gitmeleri halinde çocuklar okula devam edememekte, bu çocukların çoğu gübre, böcek ve ot ilaçlarının hazırlanması ve kullanımı, hasta hayvanların bakımı, tarım makinalarının kullanımı, pamuk ve tütün toplanması gibi tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar.

³⁶ Ülkemiz tarafından 1998 yılında onaylanmıştır.

³⁷ Ülkemiz tarafından 2001 yılında onaylanmıştır.

Fırsat ve muamele eşitliği açısından iş ve meslekte ayrımcılığın önlenmesini düzenleyen 111 sayılı Ayrımcılık Sözleşmesi³⁸ ile 100 sayılı Ücret Eşitliği Sözleşmesi³⁹, tarım işçileri de dahil tüm çalışanlara ücret ve muamele eşitliği öngörmektedir. Ancak tarım işçilerine yönelik ücret ve muamele eşitliğini öngören yasaların olmayışı ya da belli sayının altında (ülkemizde yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu’muzda 50’den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde) işçi çalıştırılan işletme ve işyerlerinin ulusal çalışma mevzuatı kapsamının dışında tutulması ya da sıkı denetim yoksunluğu sebebiyle başta iş sağlığı ve güvenliği olmak üzere fırsat ve muamele eşitliğine yönelik hükümlerin etkin uygulanamayışı bu sektördeki işçileri olumsuz etkilemektedir. Özellikle kadınlar, diğer dezavantajlı gruplar (göçmen işçiler, gençler vb.) daha kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Üretken ve verimli bir istihdam politikasının geliştirilmesi, ILO’nun saygın iş/insan onuruna yaraşır iş konseptinin esasını oluşturmaktadır. ILO’nun 122 sayılı İstihdam Politikası Sözleşmesi⁴⁰ küresel ekonomik krize karşı aktif işgücü piyasası politikalarının uygulanmasını öngörmekte, özellikle de bu politikalar krizden en çok etkilenen tarım sektörünü de kapsamaktadır. ILO’nun üye devletlere ulusal istihdam politikalarını oluştururken tarım sektörünü de içerecek şekilde geniş tabanlı politikalar üretilmesini öngören 122 sayılı İstihdam Politikaları Tavsiye Kararı da bulunmaktadır. Aynı zamanda istihdam politikaları ile ilgili ek hükümler içeren ve üye ülkelerde gelir düzeyini artırmak ve yoksulluğu azaltmak üzere istihdam yaratıcı ve sürdürücü kırsal altyapı projelerine yönelik 169 sayılı İstihdam Politikaları (Ek Hükümler) Tavsiye Kararı da yer almaktadır. ILO tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen genel anket sonrası 108 üye ülkeden alınan cevaplarda, tarımsal mallara olan talebin azalması ve bu malların fiyatlarında yaşanan düşüşe paralel olarak tarım sektöründe eksik istihdamın arttığı, gelir düzeyinin ise düşüğe kaydedilmiştir.

İş teftişi, hükümetlerin çalışma mevzuatına uyum sağlanması ve ulusal mevzuatın uygulanmasındaki boşlukların belirlenmesi bağlamında kullandıkları en etkin araçlardan biridir. Özellikle tarımda gerçekleştirilecek iş teftiş faaliyetlerinin genç ve kadın işçilerin korunması, çocuk işçiliğinin ise önlenmesi konusunda en etkin uygulama olacağı muhakkaktır. ILO’nun sanayi ve ticarete iş teftişini öngören ve ülkemizce onaylanmış bulunan 81 sayılı İş Teftişi Sözleşmesi ile ülkemizce onaylanmamış bulunan, ancak kırsal bölgelerdeki tarımsal faaliyetlerin teftişini öngören 129 sayılı Tarımda İş Teftişi Sözleşmesi bu konuda öne çıkan iki düzenlemedir. Özellikle 129 sayılı Tarımda İş Teftişi Sözleşmesi ile ILO’ya üye ülkelerden tarımda oluşturulacak iş teftiş sistemi ile sadece bu sektördeki işçilerin korunması ve çalışma koşulları ile ilgili hükümlerin uygulanması öngörülmekte, işçi ve işverenlere bu konularda dikkat etmeleri gereken teknik bilgi ve tavsiyeler sunulmakta, yetkili makamların dikkati yasaların kapsamında olmayan boşluklara ve istismar alanlarına çekilmektedir. Yine aynı sözleşme, işçilerin istihdam ilişkilerinin biçimine bakılmaksızın tarımsal işletmelerinin büyük bölümüne uygulanmakta, iş teftişinin kapsamı kiracıları/ıcarıcıları, yarıcıları, işletmeyi işleten kimselerin aile üyelerini de içermekte, iş müfettişlerine tarım işçilerinin ve aile üyelerinin yaşam koşulları ile ilgili tavsiyeler verilmektedir. Söz konusu sözleşmeye eşlik eden 133 sayılı Tarımda İş Teftişi Tavsiye Kararı iş müfettişlerine; hem hijyen, iş güvenliği ve diğer uygun konularda dahil kırsal kesimdeki okullarda veya tarımsal eğitim veren örgün eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek eğitim kampanyalarında, hem de tarımda çalışanlar için konferanslar düzenlenmesinde etkin rol öngörmektedir.

³⁸ Ülkemiz tarafından 1967 yılında onaylanmıştır.

³⁹ Ülkemiz tarafından 1967 yılında onaylanmıştır.

⁴⁰ Ülkemiz tarafından 1977 yılında onaylanmıştır.

Tarım sektöründe çalışanlarla ilgili ücret belirleme konusu en tartışmalı konudur. Bu sektörde yapılan ücret ödemeleri genellikle geç ödemeler şeklinde yapılmakta, ücret düzeyi ise ulusal asgari ücret düzeyinin altında tutulmaktadır. Bu konuda ILO'nun 99 sayılı Tarımda Asgari Ücret Belirleme Mekanizması Sözleşmesi⁴¹, asgari ücret düzeylerinin belirlenmesi konusunda yeterli bir mekanizmanın kurulması ve sürdürülmesini öngörmektedir. Ancak burada ulusal yetkili makamlara, çiftçilerin aile üyeleri gibi belli kategorideki tarım işçilerini bu sözleşmenin kapsamından çıkarmasına izin vermekte, öte yandan işçiye gereksinimlerini karşılayacak bir asgari ücret verilmesi ve bu ücretin satın alma gücünün korunması istenmektedir. Ayrıca ilgili işçi ve işverenin eşitlik ilkesi çerçevesinde asgari ücret belirleme mekanizmasına katılabilmesine imkan tanınmaktadır. Tarımda asgari ücretin belirlenmesi konusunda yol gösterici nitelik taşıyan ve 99 sayılı Sözleşmeye eşlik etmek üzere çıkarılan 89 sayılı Tarım Asgari Ücret Belirleme Mekanizması Tavsiye Kararı da bulunmaktadır. Ayrıca ILO'nun diğer sektörlerde asgari ücret belirleme mekanizmaları ile ilgili 26 sayılı Asgari Ücret Belirleme Mekanizması Sözleşmesi⁴² ile 131 sayılı Asgari Ücret Belirleme Sözleşmesi'nin yanında ücretlerin korunması ve zamanında ödenmesini sağlayan 95 sayılı Ücretlerin Korunması Sözleşmesi⁴³ de bulunmaktadır, bu sözleşme vasıflarına ve istihdam ilişkisi biçimlerine bakılmaksızın tüm işçilere yönelik koruyucu bir nitelik arz etmektedir. Bu Sözleşme ücretlerin yasaya uygun nitelikte ve düzeyde ödenmesinin yanı sıra belli meslekler için belli koşullarda aynı ödeme niteliğinde kısmi ödeme yapılmasına da izin vermektedir. Bilindiği üzere aynı nitelikte yapılan kısmi ödeme uygulaması daha çok tarım sektöründe kullanılmaktadır. Burada bu ödemelerin bir kısmının para karşılığı ücret yerine tamamen aynı nitelikte olmasının tarım işçileri açısından yaratacağı sıkıntıya dikkat çekilmektedir.

Bu konuda ILO tarafından söz konusu sözleşmelerin uygulanması ile ilgili zaman içerisinde yapılan denetimler sonrası kırsal kesim çalışanlarının ya herhangi bir ücret almadığı, ya da gecikmiş ödeme yapıldığı, tarım işçilerinin ulusal mevzuatın uygulama kapsamından çıkarıldığı, asgari ücretin periyodik olarak belirlenmesine riayet edilmediği, asgari ücret sisteminin istismarını önleyecek uygun yaptırımların ve bu sektörde asgari ücret kapsamına giren işçilerle ilgili istatistiki verilerin yetersizliği tespit edilmiş bulunmaktadır.

Daha öncede belirtildiği gibi tarım sektörü, madencilik ve inşaat sektörü ile birlikte 3 tehlikeli sektör arasında yer almasına rağmen tarım işçileri iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ulusal mevzuatın uygulama kapsamından tamamen veya kısmen hariç tutulmaktadır. Bu konuda ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi ile buna eşlik eden ve aynı adı taşıyan 192 sayılı Tavsiye Kararı, getirilen belli istisnalar dışında sürekli, geçici ya da mevsimlik olup olmadığına bakılmaksızın ücretli çalışan tarım işçilerine diğer sektörlerdeki işçilerle aynı iş sağlığı ve güvenliği hakları tanıyan ve onlarla aynı koruma düzeyi getiren ilk uluslararası mevzuat niteliğindedir. Böylece tarım işçileri de iş sağlığı ve güvenliği bakımından uluslararası önleyici ve koruyucu önlemlerin kapsamına alınmış bulunmaktadır. ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi de daha önce çıkarılan genel nitelikte ve kapsamlı ülkemizde de onaylanmış bulunan 155 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşmesi ile onun 2002 yılında çıkarılan protokolü ayrıca 2006 yılında kabul edilen ve ülkemizde de onaylanarak 16 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren 187 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Çerçeve Sözleşmesi'nde öngörülen yaklaşımı esas almakta, işçi ve işveren örgütlerine danışarak ulusal politikaların oluşturulması, uygulanması ve düzenli gözden geçirilmesi suretiyle tarımda ulusal iş sağlığı ve güvenliğinin geliştirilmesi için üye ülkelere çağrıda bulunmaktadır.

⁴¹ Ülkemiz tarafından 1970 yılında onaylanmıştır.

⁴² Ülkemiz tarafından 1974 yılında onaylanmıştır.

⁴³ Ülkemiz tarafından 1960 yılında onaylanmıştır.

ILO'nun 102 sayılı Sosyal Güvenlikte Asgari Standartlar Sözleşmesi⁴⁴, 121 sayılı İş Kazası Yardımları Sözleşmesi, 128 sayılı Maluliyet, Yaşlılık ve Geride Kalan Haksahipleri (Ölüm) Yardım Sözleşmesi, 130 sayılı Tıbbi Bakım ve Hastalık Yardımları Sözleşmesi ile 168 sayılı İşsizliğe Karşı İstihdamın Geliştirilmesi ve Korunması Sözleşmesi çerçevesinde staj süreleri vb. koşullar dikkate alınarak tarım işçileri ile sanayi işçileri arasında sosyal güvenlik haklarının sağlanması konusunda herhangi bir ayırım yapılmamaktadır.

Uygulamada tarımda çalışan kimselerle ilgili sosyal güvenlik düzenlemeleri genellikle herkes için geçerli olan sosyal güvenlik sistemine entegre edilmekte, sadece çiftçiler için özel kurallar getirilmektedir. ILO, özellikle mevcut sosyal güvenlik sisteminin dışında tutulan başta tarım sektöründe ve kayıt dışı ekonomide çalışanlar ve onların aileleri olmak üzere nüfusun bu kesimlerine temel bir sosyal güvenlik zemini oluşturmaya ve

- Ulusal mevzuatta belirlenen temel sağlık hizmetlerine erişimlerini,
- Beslenme, sağlık ve eğitime erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla çocuklar için aile/çocuk yardımları aracılığıyla sağlanan gelir güvencesini,
- İşgücü piyasasında yeterli gelir kazanma imkanı bulamayan aktif yaş grubundaki kimseler için istihdam garantili gelir güvencesini,
- Özel aylık ve ödenekler aracılığıyla yaşlılara ve sakatlara gelir güvencesini sağlamaya çalışmaktadır.

2.4.2.1. ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi ve 192 sayılı Tavsiye Kararı

ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi ile sürekli, geçici ya da mevsimlik olup olmadığına bakılmaksızın ücretli çalışan tarım işçilerine diğer sektörlerdeki işçilerle aynı düzeyde korunmanın ve aynı iş sağlığı ve güvenliği haklarının tanınması ilk kez uluslararası mevzuatta garanti altına alınmaktadır.

Söz konusu Sözleşme, tarım işçilerini de iş sağlığı ve güvenliği bakımından uluslararası önleyici ve koruyucu önlemlerin kapsamına almaktadır. Sözleşme tarımsal işyerlerine yönelik uygun teftiş sisteminin kurulmasının yanı sıra tarımsal işlerle ilgili özel nitelikte olan önleyici ve koruyucu tedbirleri de tanımlamaktadır. Sözleşmede iş güvenliği ve ergonomik mekanizmalarla malzemelerin taşınması ve ulaşımı, kimyasalların güvenli yönetimi, biyolojik tehlikelere karşı hayvanların korunması ve taşınması, tarımsal işletmelerin yapım ve bakımı ile ilgili alınan önlemler düzenlenmektedir. Sözleşmede gençler için tarımsal işlerdeki asgari yaş belirlenmekte, tehlikeli tarımsal işler için 18 yaş, bazı çiftlik işleri için ise 16 yaş öngörülmektedir. Geçici ve mevsimlik tarım işçileri için sürekli çalışan işçilere sağlanan korunma düzeyinin aynısı istenmekte, hamilelik, süt izni ve üreme sağlığına ilişkin dikkate alınması gereken hususlarla ilgili kadın tarım işçilerinin özel gereksinimleri tanımlanmaktadır. Sözleşmede ayrıca tarımsal işlerde öngörülen çalışma süreleri ile ilgili düzenlemeler, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı sigortaya ilişkin hükümler yer almaktadır.

Sözleşmede, tarım teriminin geniş bir tanımına yer verilmekte, mahsul üretimi, ormancılık faaliyetleri, hayvancılık, böcek yetiştiriciliği ile tarımsal üretimle doğrudan ilgili bir tarımsal işletmede depolama, işleme ve taşıma gibi süreçleri de içerecek şekilde makine, teçhizat, alet ve tertibat ile tarımsal tesisatların kullanım ve bakımının yanı sıra bu işletmenin işleteni ya da onun adına hareket eden kimse tarafından tarımsal ve hayvansal ürünlerin ilk işleme süreci de dahil tarımsal işletmelerde yürütülen

⁴⁴ Ülkemiz tarafından 1974 yılında onaylanmıştır.

tarımsal ve ormancılık faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Burada “işletme” kelimesi “işyeri” kelimesinden daha geniş kapsamda kullanılmakta, işletmenin birden çok işyerine sahip olabileceği gibi işyerinin bir tarımsal alan ya da ürün paketleme barakası veya ahır şeklinde süreklilik arz eden bir yer olabileceği hususuna da yer verilmektedir (Madde 1).

Sözleşmenin kapsamına girmeyen tarımsal faaliyetler olarak; geçimini temine yönelik yapılan çiftçilik, hammadde olarak tarımsal ürünlerin kullanıldığı endüstriyel işlem süreçleri ve bununla ilgili servisler ile ormanların endüstriyel istismarına neden olan faaliyetler şeklinde sıralanmaktadır. Sözleşmede onaylayan hükümetlere tarım sektöründe belli tarımsal işletmeleri ve işçi kategorilerini sözleşme kapsamının dışında tutabilme imkanı tanınmakta, ancak bu istisna tutulan işletmeleri ve işçi kategorilerini zaman içerisinde Sözleşme kapsamına alacağına dair ILO’ya bir plan sunması istenmektedir. Sözleşmenin hazırlık aşamasında bağımsız çalışan çiftçilerin de sözleşme kapsamına alınmasına yönelik girişim işverenlerin ve birçok hükümet temsilcisinin itirazı dolayısıyla alınmamış, bu husus yasal bağlayıcılığı olmayan 192 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Tavsiye Kararı’na taşınmıştır. Söz konusu Tavsiye Kararı’nda hükümetlere ulusal yasa ve yönetmeliklerle tarımda iş sağlığı ve güvenliği açısından bağımsız çalışan çiftçilerin hak ve sorumluluklarının belirlenmesi istenmekte, bu konuda ilgili sosyal tarafların görüşleri alınarak bir ulusal politika oluşturulması, bu politika çerçevesinde bağımsız çalışan çiftçiler için iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili önlemlerin alınması, kendilerine ve aile üyelerine zorunlu ya da gönüllü sosyal sigorta imkânının tanınarak sosyal güvenlik kapsamına alınmaları tavsiye edilmektedir. Öte yandan kendi geçimi dışında tarımsal faaliyetlerde bulunan kiracılar ve yardımcı sözleşme kapsamında mütalaa edilmektedir (Madde 2, 3).

Yine sözleşmede tarımda iş sağlığı ve güvenliği konusunda uygun ulusal politikanın geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi, bunun yapılmasında işçi ve işveren örgütlerine danışılması, bu politikanın yürütülmesi için yetkili makamın oluşturulması, bu konudaki yasaların ve yönetmeliklerin uygulanması, işçilerin ve işverenlerin hak ve sorumluluklarının belirlenmesi istenmekte, tarımsal işyerleri için düzeltici önlemler ve uygun yaptırımlarla donatılmış bir teftiş sisteminin kurulması, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon mekanizmasının oluşturulması öngörülmektedir (Madde 4, 5).

Sözleşmede işverenlere yönelik getirilen sorumluluklar olarak; ulusal yasa ve yönetmeliklere uygun işçiler açısından işte her türlü iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasını, zarar verme potansiyeli taşıyan tehlikenin tanımlanarak risk değerlendirilmesinin yapılmasını, tarım işçilerine mesleki eğitim imkanı sağlamasını, onların anlayacağı şekilde bilgi ve talimatnameler hazırlamasını, gerektiğinde ciddi ve acil bir tehlike gördüğü zaman işi hemen durdurup, işyerinin boşaltılmasını sağlamayı sıralamak mümkündür (Madde 6, 7).

Sözleşme, işçilere işveren/yönetim tarafından “işçi temsilcileri” olarak aday gösterilen kimseleri seçmek yerine işyerlerinde kazaların, ölümcül vakaların azaltılmasında büyük rol oynayan “iş sağlığı ve güvenliği temsilcilerini” bizzat seçme hakkı tanımakta, yine önemli yeni bir hak olarak ciddi ve acil bir riskin ortaya çıkması halinde kendilerini tehlikeden uzaklaştırma imkanı getirmektedir (Madde 8).

Sözleşme tarımda kullanılan her türlü makine, el aleti, teçhizat ve tesisatın imalatçısına, ithalatçısına ve tedarikçilerine yasal sorumluluklar yüklemekte, işçilerin ve işverenlerin faydalanması amacıyla bu makine, alet, teçhizat ve tesisatların üzerinde uyarıcı işaret ve notlar da dahil iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygun yeterli, anlaşılabilir bilgilerin konulmasını öngörmektedir. Sözleşme, ayrıca tarımsal makine ve teçhizatların insan taşınmasında kullanılmayacağına, bu makine ve teçhizatın ulusal mevzuat gereğince mesleki eğitimi almış yetkili kimselerce kullanılması gerektiğine işaret etmektedir. Yine sözleşmede malzemelerin elle veya başka araçlarla taşınması konusunda yetkili

makamdan ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danışma sonrası risk değerlendirmesi, teknik standartlar ve tıbbi görüş esas alınarak iş sağlığı ve güvenliği koşullarını oluşturması talep edilmekte, sağlık ve güvenlikleri açısından tehlike oluşturabilecek bu tür bir taşımanın işçilerden istenmemesi veya buna izin verilmemesi öngörülmektedir (Madde 9, 10, 11).

Sözleşmenin kimyasalların yönetimi ile ilgili alınacak önleyici ve koruyucu tedbirlere ilişkin düzenlemesinde tarımda kullanılan kimyasallar için satılmadan önce alınması gereken önlemler sıralanmakta, bunları üreten, ithal eden, tedarik eden, satan, transfer eden, depolayan ve imha eden kimselere yönelik sorumluluklar getirilmekte, belirlenen ulusal iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uymaları, kullanıcılar için yetkili makamın öngördüğü resmi dil ya da dillerde yeterli bilgi içeren broşür vb. notların hazırlanması, çevrenin korunmasına yönelik kimyasal atıkların güvenli şekilde toplanması, yeniden dönüşümü veya imhası için uygun bir sistemin kurulması istenmektedir (Madde 12, 13).

Sözleşmede tarımsal faaliyetler çerçevesinde elle temas edilen biyolojik maddeler ve hayvan bakımı dolayısıyla ortaya çıkan hastalık, alerjik durum ve zehirlenme vb. tehlikelere karşı gerekli korunma önlemlerinin hükümetler tarafından alınması istenmekte, ulusal iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili koşullar göz önünde bulundurularak tarımsal tesislerin inşası, bakımı ve tamirâtı ile ilgili teknik standartların belirlenmesi öngörülmektedir (Madde 14, 15).

Sözleşmenin 16'ncı maddesinde çocuk ve genç işçilerin korunmasına yönelik önemli bir adım atılmakta, gençlerin sağlık ve güvenlikleri açısından zarar verme ihtimali taşıyan tarımsal işler için asgari yaş haddi olarak 18 yaşı belirlenmektedir. Ayrıca bu tür tarımsal işlerin yetkili makam tarafından ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danışılarak ulusal yasa ve yönetmeliklerle belirlenmesi öngörülmektedir. Aynı danışma süreci sonrası iş sağlığı ve güvenliği bakımından tam korunma sağlanması şartıyla zarar verme ihtimali olan işler için daha önce kendilerine bu işlerle ilgili kurs veya eğitim verilen 16 yaşındaki kimselere de bu tür tarımsal işlerde çalışma imkanı getirilmektedir.

Sözleşmenin 17'nci maddesi geçici ve mevsimlik işçiler açısından dönüm noktası niteliğinde bir düzenleme getirmektedir. Burada tarımda sürekli olarak çalışan işçilere sağlanan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili korunmanın aynı düzeyde geçici ve mevsimlik işçiler için de sağlanması öngörülmekte, her geçen gün tarımda sürekli çalışan işçilerin sayısında kaydedilen azalmaya karşılık iş akdiyle geçici olarak çalışanların sayısında kaydedilen ciddi artış dolayısıyla söz konusu düzenleme bu süreçte büyük önem arz etmektedir.

Sözleşmede tarım sektöründe çalışanlar arasında dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlara yönelik yeni bir standart getirilmekte, hamilelik, emzirme ve üreme sağlığı ile ilgili hususlarda kadın tarım işçilerinin özel ihtiyaçlarına matuf önlemler alınması istenmektedir. 192 sayılı Tavsiye Kararında genç işçiler, hamileler, emzikli kadınlar ve yaşlı işçiler için sağlık denetimi yapılmasını öngören yol gösterici hükümlere yer verilmektedir (Madde 18).

Sözleşmenin 19'uncu maddesinde tarımsal işletmede işçilere sağlanacak sosyal imkanlar ve barınma standartları tespit edilmekte, sağlanacak sosyal imkanlar dolayısıyla da işçilere herhangi bir maliyet çıkarılmaması kayıt altına alınmaktadır. Yine tarımsal işletmede yapılan işin gereği geçici ya da sürekli yaşamak durumunda kalan işçiler için asgari barınma standartlarının ulusal yasa ve yönetmeliklerle belirlenmesi istenmekte, burada 192 sayılı Tavsiye Kararı'nın 10'uncu paragrafına dikkat çekilmektedir. Söz konusu paragrafta işverenler tarafından belirlenen ulusal mevzuat ve uygulama gereğince tarım işçilerine;

- Yeterli ve güvenilir içilebilir suyun temin edilmesi,

- Koruyucu elbise ve malzemenin saklanması ve yıkanması için gerekli imkanların sağlanması,
- Yemek yeme yerleri ile işyerinde yapılması mümkünse küçük çocuklar için kreş açılması,
- Kadın ve erkek işçiler için ayrı yıkanma ve hijyen bölümlerin oluşturulması,
- İşle ilgili ulaşımın sağlanması

öngörülmektedir.

Sözleşmede ilk kez tarım işçilerinin çalışma saatleri, gece çalışması ve dinlenme süreleri ile iş sağlığı ve güvenliği arasında ilgi kurulmakta, ulusal mevzuata ya da toplu sözleşmelere göre belirlenmesi öngörülmekte, yine tarım işçileri açısından dönüm noktası niteliğinde bir yenilik olarak ölümcül olan ya da olmayan yaralanmalara ve hastalıklara karşı ayrıca sakatlanma ve işle ilgili diğer sağlık risklerine karşı diğer sektörlerdeki işçilerle eşit düzeyde sosyal güvenlik sigorta ve rejimlerinin sağlanması istenmekte, tarım işçilerine yönelik bu rejimlerin ulusal sosyal güvenlik rejimlerinin bir parçası olması ya da ulusal mevzuat ve uygulamaya uygun başka herhangi bir formda bulunması öngörülmektedir. Birçok ülkede tarım işçilerinin doğrudan veya dolaylı olarak mevcut sosyal sigorta rejimlerinin kapsamı dışında tutulması onlara yönelik sözleşmede bu tür bir düzenlemeye gidilmesini gerektirmiştir.

2.4.3. Avrupa Sosyal Şartı

Ülkemizin de taraf olduğu, en son eklenen haklarla kapsamı genişletilen Gözden Geçirilmiş (Revize) Avrupa Sosyal Şartı doğrudan mevsimlik tarım işçilerine yönelik hükümler içermemekle beraber tüm bireylere ve çalışanlara günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili getirdiği hak ve özgürlükler bu işçiler açısından da önem arz etmektedir.

Revize Avrupa Sosyal Şartı'nda hiçbir ırk, cinsiyet, renk, din, siyasi görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayrımı yapmadan bütün insanlara sosyal haklardan yararlanma imkânı sağlanması, gerekli çalışmalarla kent ve kırsal nüfusun yaşam standardının ve refahının yükseltilmesi öngörülmekte, tüm bireylere yönelik konut, sağlık, eğitim, istihdam, yasal ve sosyal koruma ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin herkesin günlük hayatını ilgilendiren hakları güvence altına alınmaktadır. Anılan Şart'ta mevsimlik tarım işçilerinin yaşamlarına uyarlanabilecek bazı haklar olarak adil çalışma koşulları, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, adil bir ücret, çocukların ve gençlerin korunması, sağlığın korunması, sosyal güvenlik, sosyal ve tıbbi yardım alma, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma, çocuk ve gençlere uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma, herkese konut edinme hakkını sıralamak mümkündür.

Şart'ın ülkemizce onaylanan maddeleri bakımından tüm çalışanlar için öngördüğü haklardan mevsimlik tarım işçileri açısından da önem arz eden hükümleri aşağıda belirtilmektedir. Buna göre Şart'ın;

- Adil çalışma koşullarını düzenleyen 2'nci maddesinde yer alan makul günlük ve haftalık çalışma süresinin belirlenmesini, ücretli resmi tatil imkanının sağlanmasını, içinde bulunulan tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerdeki riskin ortadan kaldırılmasını, bu risklerin azaltılmaması ya da ortadan kaldırılamaması halinde bu işlerde çalışanlara ücretli ek izin verilmesinin veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasının sağlanmasını, iş ilişkisinin asli unsurları hakkında yazılı olarak çalışanın bilgilendirilmesinin sağlanmasını, gece çalışması yapan çalışanlara yönelik işin özellikleri gereği alınacak önlemlerden yararlanmalarının sağlanmasını,

- Güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarını düzenleyen 3'üncü maddesinde işçi ve işveren örgütlerine danışılarak iş sağlığı ve güvenliği bakımından uygun çalışma koşullarının sağlanmasını, bu konuda tutarlı bir ulusal politika oluşturulması, uygulanması, belli aralıklarla gözden geçirilmesini, iş

sağlığı ve güvenliğinin iyileştirilerek özellikle çalışma ortamının doğasından kaynaklanan tehlikelerin en aza indirilmesini, çalışma sırasında ortaya çıkan ya da bununla bağlantılı olan hastalıkların ve kazaların önlenmesini, bu konudaki yasal düzenlemelerin hazırlanmasını, denetim yoluyla bu düzenlemelerin uygulanmasını sağlanmasını, koruyucu ve danışmanlık işlevlerine sahip iş sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesini,

- Kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli adil bir ücret hakkının sağlanmasını, fazla mesai ücretinin alınmasını, erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliğinin sağlanmasını, ücretlerden yapılacak kesintilerin yasal düzenlemelerle ya da toplu sözleşmelerle belirlenmesini (Madde 4),

- Çocuklar ve gençlerin uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunması bağlamında tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olarak belirlenmesini, henüz zorunlu eğitim çağında olanların eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamalarının sağlanmasını (Madde 7),

- Herkese ulaşılabilen en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılacak her türlü önlemden yararlanma hakkının tanınmasını, sağlığın bozulmasına yol açan nedenlerin mümkün olduğunca ortadan kaldırılmasını, sağlıklı olmayı teşvik eden eğitim ve danışma hizmetlerinin sağlanmasını, kazaların yanı sıra salgın, yöresel vb. hastalıklara ilişkin önlemler alınmasını (Madde 11),

- Tüm çalışanlara ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere sosyal güvenlik hakkının sağlanmasını, bu konuda sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturularak bu sistemin giderek daha yüksek bir düzeye çıkarmaya çalışılmasını (Madde 12),

- Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanmaya imkanı olmayan herkese yeterli sosyal yardımın sağlanmasını, hastalıkları halinde bunun gerektirdiği tıbbi bakımın sunulması, bu yardımlar nedeniyle bu durumdaki kimselerin siyasi ve sosyal haklarının kısıtlanmamasını, kişisel veya ailevi yoksulluk durumunu önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek kişisel yardım ve önerileri uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmesinin sağlanmasını (Madde 13),

- Herkesin sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak, toplumda bireylerin ve grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına katkıda bulunacak hizmetlerin teşvik edilip sağlanmasını, kişilerin, gönüllü kuruluşların ve diğer örgütlerin bu hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarının özendirilmesini (Madde 14),

- Çocuklara ve gençlere uygun sosyal, hukuksal ve ekonomik korunma hakkının sağlanması bağlamında onların kişilikleri ile fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetişme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla ebeveynlerinin hak ve ödevleri göz önünde tutularak, gereksinim duydukları bakım, yardım, eğitim ve öğretim olanakları için uygun ve yeterli kurum ile hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesini, ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korunmalarını, okula devamlarının özendirilmesini (Madde 17),

- Herkesin toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde sağlanmasını, bu durumda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım imkanlarına fiilen erişimlerini sağlayacak önlemler alınmasını, bu önlemlerin uyarlanması amacıyla gerektiğinde gözden geçirilmesini,

- Herkesin konut edinme hakkı bağlamında yeterli standartlara sahip bir konut edinmesinin teşvik edilmesi, zamanla ortadan kaldırılması amacıyla evsizliğin önlenip azaltılmasını,

öngören yukarıdaki hükümleri sadece bir iş akdiyle kayıt altına alınan ya da herhangi bir sosyal güvenlik rejimine tabi olanları değil herkesi kapsayan nitelik göstermesi nedeniyle mevsimlik tarım işçileri açısından da büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizdeki mevsimlik tarım işçileri bakımından;

- Mevsimlik işlerin yoğunluğu ve işgücünün sürekli yer değiştirmesi nedeniyle çalışma sürelerinin ayarlanmasında yaşanan güçlükler,
- Hem iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının uygulama ve denetim eksikliğinden hem de çalışanların eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği kültürünün tam olarak oluşturulamamasından dolayı kaza ve yaralanmaların, üreme sağlığı sorunlarının, pestisite (zirai ilaçlara) maruz kalmaları sonucu zehirlenme vb. vakaların çokluğu,
- Ücretlerin genellikle mahalli piyasa güçleri tarafından belirlenmesi, elçi/dayıbaşı/çavuş vb. araçlar tarafından ücretlerinde yapılan kesintiler,
- Aileleri ile birlikte gitmek zorunda kalan çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimleri açısından tehlike oluşturan bu çalışma ve yaşam ortamında öngörülen yaş sınırlamalarına dikkat edilmeksizin çalıştırılmaları, zorunlu eğitime devam etmeleri gereken çocukların mevsimlik tarım işçisi olan aileleri ile birlikte yer değiştirmeleri dolayısıyla eğitimlerinin kesintiye uğraması,
- Sağlık hizmetlerine erişim konusunda bilgi eksikliği ve kısıtlılıklar ile bu konuda eğitim ve danışma imkanlarının yetersizliği,
- Tarımsal üretimin mevsimlik olması ve belirli işlerin birbiri ardına kısa sürede yapılması zorunluluğu nedeniyle kayıt dışılığın yaygın olması dolayısıyla çoğunluğun sosyal güvenceden yoksunluğu,
- Sosyal güvenceden yoksun olmaları, kendi kişisel imkanlarıyla gidermeleri halinde ortaya çıkacak mali külfeti karşılayacak yeterli sosyal yardımın sağlanamaması, hastalıkları halinde bunun gerektirdiği tıbbi bakım hizmetlerini alamamaları, yetersiz ve dengesiz beslenme, işlerin çoğunluğunun açık alanlarda yapılması nedeniyle aşırı sıcak ve soğuk hava koşullarına maruz kalmaları, sağlık hizmetlerine erişememe nedeniyle erken ölümler ve hastalıkların yüksek olduğu çalışma yaşamının en kötü şartlarına maruz kalmaları,
- Yoksulluk, etnik köken, buldukları bölgedekinden farklı olan sosyal ve kültürel yaşam tarzları dolayısıyla karşılaştıkları sosyal dışlanma,
- Genellikle tarla başı yaşam nedeniyle temiz içme-kullanma suyu, atık kontrolü, elektrik gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması bakımından yaşam koşullarının ve barınma koşullarının uygunsuzluğu,

dikkate alındığı zaman Şart'ın yukarıda belirtilen hükümlerinin yapılacak yasal düzenlemelerde, alınacak önlemlerde, sunulacak hizmetlerde göz önünde bulundurulmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin başta yoksulluk, barınma, eğitim, sağlık olmak üzere yukarıda belirtilen birçok konuda yaşadıkları sorunlar onlar açısından temel insan haklarının kaybına neden olmaktadır. Bu durum ülkemiz açısından bağlayıcılığı olan uluslararası belgelerde öngörülen bu hakların uygulamaya yeterince yansıtılmadığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI

3.1. ULAŞIM SORUNLARI

Ülkemizde tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinde makine gücünden çok, insan gücü kullanılmaktadır. Yeterli gelir düzeyine sahip olmayan, kendi toprağına sahip olmayan veya sahip olduğu toprak geçinmesine yetmeyen mevsimlik tarım işçisi aileler geçimlerini sağlayabilmek için iş bulabilecekleri bölgelere giderek iş aramaktadır. Tarımsal işlerin yoğun olduğu ekim ve hasat zamanlarında çalışabilmek için, 15 yaş ve üstü 485 bin insan tarım sektörüne emek arz etmek üzere tarımsal işgücüne ihtiyaç duyulan bölgelere göç etmektedirler⁴⁵. Tarımsal üretim için bir yerden bir yere göç eden ve sezon bitimi evlerine geri dönen işçiler içerisinde 15 yaş altı aile bireylerin de mevsimsel göçe katıldığı göz önüne alındığında oldukça yoğun bir hareketliliğin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık 50 ile tarımsal işlerde çalışmak üzere göç edilmektedir⁴⁶.

Tarım işçilerinin büyük bölümünün ikamet ettikleri yerlerden çalışacakları yerlere ulaşım masrafları kısmen işveren, kamu kurumları veya tarım aracıları tarafından karşılanmaktadır, dönüş giderleri ise genellikle işçilere aittir⁴⁷. Nitekim Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde İzzet Acı isimli tarım işçisi gidiş masraflarının işveren veya iş aracıları tarafından, dönüş masraflarının ise kendileri tarafından karşılandığını ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri, çalışma alanının büyüklüğüne ve işin niteliğine göre değişmekle birlikte her bir işyerinde ortalama iş bitirme süresi kısa olduğundan, çalıştıkları dönem boyunca çok fazla yer değiştirmektedir. Çalışma mevsiminde işçiler aynı yörede ve aynı üründe çalışmakla beraber farklı işverenlerin yanında çalıştıklarından barınma alanlarını da sık sık değiştirmek zorunda kalmaktadırlar.

“Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” konulu ve 2010/6 sayılı Başbakanlık genelgesinin 3’üncü maddesi mevsimlik tarım işçilerinin göç döneminde göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanması ve trafik denetimlerinin artırılmasını öngörmektedir. Genelgenin 4’üncü maddesi ise tren seferlerinin artırılmasını ve işçilerin, otopark ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişmiş konaklama ve bekleme alanlarının önlenmesi amacıyla kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanmasını düzenlemektedir. Uygulamada ise söz konusu ulaşım sorunlarının devam ettiği ve genelgenin ulaşımına dair hükümlerinin hayata geçirilemediği görülmektedir.

3.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göç Takvimi ve Güzergahları

Mevsimlik tarım işçilerine sağlıklı ulaşım olanakları sunulabilmesi için öncelikle göç zamanlarının ve yollarının bilinmesi gerekmektedir.

⁴⁵ TÜİK; Hanehalkı İşgücü Araştırması, Ekim 2014

⁴⁶ AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM), AÜ Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AKÇAM); Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Göç Hareketliliği Araştırması, Ankara, 2015, s.15

⁴⁷ ILO Türkiye Temsilciliği; Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Ankara, 2012, s.43

Mevsimlik tarım işçileri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu bölgelerinden pamuk, fındık, çay, tütün, üzüm, havuç ve şekerpancarı tarımının yoğun olarak yapıldığı bölgelere söz konusu ürünlerin çapa, sulama ve hasat zamanlarında aileleri ile birlikte göçmektedir.

Bu göçlerin büyük bir bölümü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri gibi ücretli tarım işçiliğinin sürekli ve yaygın olmadığı bölgelerden, pamuk, fındık, çay, tütün, üzüm, havuç, şekerpancarı ve kayısı gibi tarımsal ürünlerin üretiminde çalışmak için Çukurova, Karadeniz ve Ege bölgeleri gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir⁴⁸.

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde en fazla göç veren iller Şanlıurfa, Adıyaman, Diyarbakır, Hatay ve Kahramanmaraş; en fazla göç alan iller ise Malatya, Adana, Giresun, Konya, Ankara ve Kayseri'dir⁴⁹.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin hareket ettikleri süre, hasat dönemi uzunluğuna göre değişmektedir. Yer değiştirilen süre açısından yığılmaya bakıldığında ise mevsimlik tarım işçilerinin çoğunlukla yılın 5 ila 8 ayını iş bulabilecekleri yerleri gezerek geçirdikleri görülmektedir⁵⁰. İşçilerin yarından fazlası yılın en az 6 ayında tarımsal işlerde çalışmaktadır⁵¹.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışacakları bölgelere gidiş tarihleri, ürünlerin toplanması takvimine bağlı olarak belirli dönemlerde yoğunlaşmaktadır. İşçilerin dönüşleri ise işin bitiş zamanına göre değişiklik göstermektedir.

Mevsimlik tarım göçü takvimi hasat mevsimi, verim ve ürün çeşidine göre yıllar itibariyle değişiklik gösterse de yoğun hareketin nisan ayında başlayıp, kasım ayında sona erdiği söylenebilir.

Tarım işçisi aileler çoğunlukla çalışacakları tek bir bölgeye gidip geri dönmekten ziyade, mart ayından başlamak üzere ürün ekim-dikim, çapa ve hasat mevsimlerine göre bir ilden diğerine göçerek aylarca pek çok bölge dolaşmakta, Ekim-Kasım aylarında geldikleri illere geri dönmektedir. İşçilerin yaklaşık yarısı tarım işlerinde çalışmak için en az 4 ile gitmektedir⁵².

Gezici tarım işçiliğinde göç, Çukurova Yöresi ile başlamaktadır. Çukurova Yöresi endüstri bitkileri tarımının geniş tarım arazilerinde yapıldığı bir bölgedir. Yörenin tarım sektörü açısından önemi tarımsal üretim miktarından ve yoğun pamuk ve sebze üretiminden kaynaklanmaktadır. Yörede ayrıca, tarıma dayalı sanayi ve ticaret sektörlerinin de gelişmiş olması nedeniyle yerleşik işgücü potansiyeli de kullanılmaktadır. Yoğun mevsimlik işgücüne ihtiyaç duyan pamuk tarımında çalışmak üzere yaz aylarında çok sayıda tarım işçisi yöreye göç etmektedir⁵³.

Tarımsal ürünlerin hasat dönemleri birbiriyle kesişebildiği için keskin bir ayırmadan söz edilemese de en yoğun mevsimlik işgücü hareketleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Mevsimlik tarım işçileri;

- Ocak-Haziran ayları arasında tüp doldurma (Ocak), karpuz-soğan çapası ve ot alma (Mart), çapa ilaçlama, gübreleme ve sulama (Nisan), yer fıstığı-pamuk çapası (Mayıs), bostan-soğan hasadı ve 2. ürün yer fıstığı çapası (Haziran-Temmuz) işlerinde çalışmak için Çukurova'ya,

⁴⁸ Özbekmezci Ş. ve Sahil S.; Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., Cilt 19, No 3, 261-274, Ankara, 2004, s.262

⁴⁹ ÇOKAUM- AKÇAM; a.g.e., s.3, 25

⁵⁰ ILO Türkiye Temsilciliği; a.g.e. s.13

⁵¹ ÇSGB, Çalışma Hayatı Saha Araştırmaları; Ankara, s.89 -119, 2012, s. 93,101

⁵² Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu; Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011, Ankara, 2012, s.50

⁵³ Özbekmezci, Ş. ve Sahil S.; a.g.e., s.262

- Mayıs-Haziran aylarında soğan çapası ve hasadı için Hatay’a,
- 15 Mayıs-15 Haziran tarihleri arasında yapılan pancar, nohut ve patates çapası için Konya, Yozgat, Aksaray, Eskişehir, Ankara, Afyon, Karaman Kayseri, Tokat, Muş illerine
- Mayıs ve Haziran aylarında yapılan bakliyat ve kimyon hasadı için Mardin, Diyarbakır, Batman, Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Konya, Karaman, Aksaray, Mersin, Antalya, Isparta, Burdur, Eskişehir, Ankara, Yozgat, Sivas, Kütahya, Manisa Denizli, Siirt illerine,
- Temmuz ayı başından ağustos ortasına kadar süren kayısı toplama işinde çalışmak için Malatya’ya,
- Ağustos ayı başında fındık hasadı için Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bartın, Sakarya, Kocaeli illerine,
- Ağustos ayı başından Eylül ayı sonuna kadar üzüm toplamak için Manisa, İzmir gibi üzüm üretimi yapılan illere,
- 15 Eylül’den 15 Kasım’a kadar pamuk toplamak için ikinci kez Çukurova’ya,
- 1 Ekim- 30 Kasım döneminde patates, pancar hasadı için İç Anadolu’ya,
- Eylül ayı başında başlayıp Mart ayı sonuna kadar süren narenciye hasadı için Hatay, Adana, Mersin, Antalya, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir, Kahramanmaraş, Burdur, Çanakkale illerine göç etmektedir⁵⁴.

Tarım işçilerinin bir kısmı temmuz ayında Çukurova’dan geri dönmekte, bir kısmı İç Anadolu’ya göçmekte ve % 20-25’i ise geldikleri yere dönmeyen yeni mevsime kadar Çukurova Bölgesinde köylerde veya Adana’nın banliyölerinde yaşamaktadır⁵⁵.

3.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kullandıkları Ulaşım Araçları

Mevsimlik tarım işçilerinin iller arasındaki ulaşımında geçmişte yoğun olarak kullanılan demiryolları son dönemde çok fazla kullanılmamakta, ilden ile ulaşım genel olarak karayolu ile gerçekleşmektedir. Karayolundaki ulaşım geçmiş yıllarda kamyon ve benzeri kapalı kasa araçlarla sağlanmakta iken, günümüzde ağırlıklı olarak minibüs ve otobüslerle sağlanmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikamet mahallinden istihdam bölgelerine gidiş ve dönüşlerinde çoğunlukla otobüs ve minibüs kullanılmakla birlikte azımsanmayacak sayıda işçi (%25) kamyon, kamyonet, traktör gibi açık kasa ve güvensiz araçlarla seyahat etmektedir⁵⁶.

Traktör, kamyon, kamyonet, yöresel araçlarla (patpat, sepetli motosiklet, vb.) ulaşım, mevsimlik tarım işçilerinin şehirlerarası yolculuklarından çok geçici konaklama alanlarından çalışma alanlarına yaptığı yolculuklarda kullanılmaktadır. Bu tür ulaşım araçları, işçilerin çalışma alanı/işveren değişikliklerinde yapılan kısa mesafeli taşınmalarında da kullanılmaktadır. İnsan taşımacılığına uygun olmayan araçlarla, yük üzerinde ve taşıma sınırı üstünde yolcunun taşınmasıyla yapılan seyahatler ölümlü trafik kazalarına sebebiyet verebilmektedir.

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığınca, “Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının tespiti; başta güvenlik, barınma, beslenme, sağlık, eğitim, ulaşım ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi olmak üzere sorunlarının çözümüne yönelik olarak alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi” konulu 27/11/2014 tarih ve 5090 numaralı bir teftiş raporu oluşturulmuştur. Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığının teftiş raporunda tarım işçilerinin 30-35 kişilik gruplar halinde ve yolcu kapasitelerine çok fazla dikkat etmeden taşındığı bildirilmektedir. Raporda tarım işçilerinin içinde bulunduğu çok sayıda kaza yer

⁵⁴ GÜMÜŞ A.; Çukurova’nın Ötekileri, Tiroj Dergisi, Mayıs-Haziran 2005, s. 23

⁵⁵ A.g.e., s. 23

⁵⁶ ÇSGB; a.g.e., s.123

almakla birlikte mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarına kamuoyunun odaklanmasını sağlayan en önemli kazalardan biri 31.10.2014 tarihinde Isparta ilinde, Yalvaç-Akşehir karayolunda meydana gelen, 17 kişinin öldüğü ve 28 kişinin yaralandığı trafik kazasıdır. Komisyonumuzun İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı rapora göre söz konusu kaza, Akşehir'den gezici tarım işçilerini taşıyan 25 kişilik kapasiteye sahip 1999 model bir minibüsün 45 kişi taşıırken virajda freninin tutmaması sonucu Yalvaç İlçesi Bağkonak Köyü mevkiinde meydana gelmiştir. Kazadan hemen sonra kaza mahallinde yapılan incelemede bir taraftaki tekerlerin fren izine rastlanırken diğer taraftaki tekerlerin fren izine rastlanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca aracın geçerli muayenesinin bulunmadığı anlaşılmıştır. Kazada araç sürücüsü ve eşi de hayatını kaybetmiştir. Yapılan incelemede; araç sürücüsünün toplam 8 adet trafik cezasının olduğu, bunlardan 4 adedinin taşıma sınırı üstünde yolcu taşımaktan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin 130'uncu ve 131'inci maddeleri belirli güvenlik tedbirlerinin alınması kaydıyla kamyon, kamyonet ve tarım traktörleri ile insan taşınmasına izin vermektedir. Kamyon, kamyonet, römork ve yarı römorklarda oturma yerleri yapılması, kasa kenarlarının düşmeyi önleyecek şekilde kapalı ve üzerinin örtülü olması şartıyla taşıma sınırının her tonu için 2 yolcu taşınabilmektedir. Kısa mesafeler için ise Yönetmelikte bir istisna yapılmış ve kasanın yanı ve arka kapaklarının 90 cm. yükseklikte ve sağlam şekilde kapalı olması ve en az 120 santimetre yüksekliğinde elle tutulacak sağlam bir korkuluğunun bulunması şartı ile kasanın üzerinin kapalı olması şart koşulmamıştır.

Söz konusu yönetmelik tarım ürünlerinin toplanması, yüklenmesi veya boşaltılması amacıyla kişilerin tarla veya işyerine götürülüp getirmek üzere lastik tekerlekli traktörlerin römork veya yarı römorklarına, yolcuların oturmaları şartıyla, taşıma sınırının beher tonu için en çok 3 kişi bindirilmesine izin vermektedir.

İşçilerin güvensiz, açık kasa araçlarla ulaşım yapmayı uygun bulmalarının bir nedeni kalabalık şekilde seyahat etmek durumunda olmalarıdır. Çalışma bölgelerine birlikte yolculuk yapan mevsimlik tarım işçisi ailelerin ortalama büyüklüğü 7-10'dur^{57,58}. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ailelerde, çalışan birey sayısı çoğunlukla (%21,50) 4 olmakla beraber, bunu 5 ve 6 birey izlemektedir⁵⁹. Tarım işçileri, çalışacakları illere giderken aile bütünlüğünü koruyarak, mutlaka ailenin tüm bireyleriyle bir arada ve aynı araçta seyahat etmeyi tercih etmektedir.

Yıl boyu geçinebilecekleri parayı toplamak için mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çoğunluğunun başka bir gelir kaynağı bulunmamaktadır⁶⁰. Yılın ancak belirli aylarında iş bulup çalışabilen mevsimlik tarım işçileri, yılın diğer aylarında ya işsiz kalmakta ya da kentsel alanlarda düşük ücretli, niteliksiz işler aramaktadırlar ve kazandıkları paranın yetersizliğinden dolayı maddi imkânsızlıklar içerisinde yaşamaktadırlar. Tarım mevsimi dışında ücretli bir işte çalışan tarım işçilerinin oranı %10'un altındadır⁶¹. İşçilerin yarıdan fazlasının aylık kazancı 600 TL'nin altındadır⁶². Büyük bir çoğunluğu tasarruf yapamadıkları gibi çeşitli yerlere borçlu olan işçiler, kazandıkları parayla ancak gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Dolayısıyla otobüs, tren gibi daha güvenli araçlarla yolculuk yapmaları, işçiler için karşılamakta zorlanacakları bir maddi külfet yaratmaktadır. Ekonomik durumları ülke ortalamasının çok altında olan tarım işçileri, ikamet yerlerinden çalışma alanlarına ulaşım maliyetlerini yüksek bulmaktadır. Ailenin tamamının yolculuk/bilet masrafları, kalabalık aile nüfusu düşünüldüğünde, söz konusu

⁵⁷ ÇOKAUM- AKÇAM; a.g.e., s.35

⁵⁸ ÇSGB; a.g.e., s.93,95

⁵⁹ ÖZBEKMEZCİ Ş ve SAHİL S.; a.g.e., s.267

⁶⁰ A.g.e.,s.266

⁶¹ ÇOKAUM- AKÇAM; a.g.e., s.35

⁶² ÇSGB; a.g.e., s.94, 110

vatandaşlar için karşılanamaz seviyelere ulaşmaktadır. Buna bağlı olarak işçiler, kaza riskini de göze alarak daha ekonomik yoldan seyahat etmelerini sağlayacak araçları tercih etmektedirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin ulaşımında traktör, kamyon, kamyonet gibi araçları kullanmalarının diğer bir nedeni de taşımak zorunda oldukları eşyaların fazlalığıdır. İşçiler yaşadıkları illerden çalışacakları illere giderken öncelikle gittikleri yerde ihtiyaç duyacaklarını düşündükleri kilim, yatak, yorgan, mutfak gereçleri, çadır veya benzeri barınak gereçleri, pişirme, yemek, aydınlatma için gerekli tüm eşyaları beraberinde götürmek durumundadır. İşçiler, çalışacakları yörede veresiye alışveriş yapma imkânının sınırlı olması sebebiyle yanlarında gıda maddeleri de taşımaktadırlar⁶³. Tüm bu eşyaları şehirlerarası otobüslerle taşımak, seyahat firmaları için de güçlükler yaratabilmekte, bu nedenle firmalar mevsimlik işçilere hizmet sunmaktan imtina edebilmektedir.

Şehirlerarası ulaşımında açık kasa araçlar yerine otobüs, tren gibi araçları kullanan mevsimlik tarım işçileri ise yaşadıkları illerden, çalıştıkları illere giderken ihtiyaç duyacakları tüm eşyalarını ya beraberinde götürmekte ya da kendilerinden önce çalışacakları yerde olacak şekilde bir başka araçla göndermektedir⁶⁴.

Tarım işçilerinin ulaşım güvenliğini tehlikeye atan bir diğer husus ise yolculuğu daha ekonomik hale getirmek için muayenesi olmayan, ağır kusurlu raporu olan veya üzerinde bildirimi yapılmamış teknik değişiklikler yapılan araçlarla yapılmasıdır.

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığının Komisyonumuza gönderdiği 12.02.2015 tarih ve 746 sayılı yazısında mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşımını sağlayan araçlar için alınmak zorunda olunan D2/D4 belgelerinin bedellerinin özellikle taşımacılık yapan tarım araçları tarafından yüksek bulunduğu bildirilmektedir. Bu nedenle D2/D4 belgeleri alınmadan taşımacılık yapıldığı mezkûr yazı ile Komisyonumuza bildirilmiştir. Bu hususun yolcu taşımacılığına uygunluk bakımından muayenesi yapılmamış araçlarla yolculuk yapılmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.3. Ulaşım Güvenliği Denetimi

İşçilerin göç ettikleri bölgelere seyahatlerinde kullandıkları vasıtaların şehirlerarası ulaşımaya uygun olmaması ve yolcu/yük kapasitesinin çok üzerinde kullanılması seyahat güvenliğini azaltmaktadır.

Mevsimlik geçici tarım işçilerinin göç dönemlerinde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanması oldukça önemlidir. Bu koordinasyonun iller ve ilçeler arasında yeterince sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Uygulamada bir araç birkaç farklı denetim noktasında durdurulup denetlenirken, diğer bir araç hiç denetlenemeyebilmektedir.

Komisyonumuzun 29.01.2015 tarihinde yapılan toplantısında Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Özkan Poyraz ve Karayolları Düzenleme Genel Müdürü Hüseyin Yılmaz tarafından yapılan sunumda; her ne kadar araç, insan ve yol unsurları üzerinden karayolu trafik güvenliğine yönelik eğitim, kontrol ve denetimler gerçekleştirilmekteyse de münhasıran tarım işçilerinin ulaşımında karşılaşılabilecek sorunların önlenmesi amacıyla bir trafik denetimi gerçekleştirilmediği Komisyonumuza bildirilmiştir.

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığının Komisyonumuza gönderdiği 12.02.2015 tarih ve 746 sayılı yazısında işçileri taşıyan araçların kontrol noktalarından geçtikten sonra arabaları

⁶³ ILO Türkiye Temsilciliği; a.g.e., s.41

⁶⁴ A.g.e., s.42

birleştirek veya ara yolları kullanarak bu kontrollerden kaçınılabildikleri belirtilmektedir. Düzenli yapılan denetimlere yakalanmamak için gece ulaşım yapılması da tarım işçilerinin hayatını tehlikeye atmaktadır.

Taşıma sınırı üstünde yolcu alınması hususu 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 65'inci maddesinin (a) fıkrasında düzenlenmiştir. Fazla yolcu taşımamanın ceza miktarının düşük olması bakımından caydırıcı olmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu ceza, fazladan alınan her yolcu için artmayan, sabit bir cezadır.

3.2. BARINMA SORUNLARI

Tarım sektöründe emek talebinin arttığı dönemlerde yüz binlerce tarım işçisinin çalışmak üzere başka bölgelere gitmesi, işçilerin geçici ikamet yerlerindeki yaşam alanlarıyla ilgili barınma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Çeşitli yörelere tek başına ya da aileleriyle giden tarım işçilerinin konaklama olanaklarının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, kültürel, sosyal ve ekonomik şartlarının etkisiyle barınma şartları bakımından son derece elverişsiz ortamlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Yaşam standardının önemli bir unsuru olan barınma koşulları üzerinde titizlikle durulması gereken bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarım işçilerinin zamanla işgücü talebinin olduğu bazı bölgelere daimi olarak yerleşmeleri düzensiz yapılaşma gibi çeşitli riskler barındırmaktadır. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana ili Karataş bölgesinde Kadıköy Sulama Birliğinde düzenlediği ziyarette bölgede çalışan tarım işçilerinin bir kısmının gezici çalışmayı bırakarak yerleştikleri ifade edilmiştir. Yine Ankara'nın Polatlı İlçesinde de soğan hasadında çalışmaya gelip zaman içerisinde ilçeye yerleşmiş tarım işçileri mevcuttur.

Mevsimlik gezici tarım işçilerine bakış konusunda bir takım sosyokültürel önyargıların olduğu, bunun da zaman zaman istenmeyen asayiş olaylarına sebep olduğu bilinmektedir. Kadıköy Sulama Birliği ziyaretinde Melih TORUN isimli çiftçi ve Köy Muhtarı Şahin MÜSLİHAN, bölgede hırsızlık gibi asayiş olaylarının yaşandığını bildirmiştir. Komisyonumuzun 26.02.2015 tarihinde Ordu İlinde düzenlediği çalıştayda Ordu Vali Yardımcısı Ömer ADAR tarafından mevsimlik tarım işçilerinin yalnızca yerleşik halkla değil kendi aralarında da sorunlar yaşayabildiği, özellikle başka illerden gelen grupların uyumsuzluk yaşadığı ifade edilmiştir. Bu itibarla mevsimlik tarım işçilerinin barınma meselesi yalnızca bir yaşam standardı değil aynı zamanla kalıcı iç göç ve toplumsal barış yönleri ile de ele alınmalıdır.

3.2.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Alanları

Mevsimlik tarım işçisi gruplarının konaklama yerleri genellikle köy yakınıdır. Konaklama alanlarının köy yakını olarak belirlenmesinin temel nedeni, işçilerin içme suyu ve diğer gereksinimlerini karşılama önceliğidir. Bunun yanında çetin hava koşulları baş gösterdiğinde köyde barınma olanağına erişebilme de diğer bir nedendir. Ayrıca, köylülerin izin vermesi halinde, kahvehane, bakkal ve elektrik gibi imkanlardan yararlanmak için de konaklama yeri, köy yakınından seçilmektedir.

Konaklama yerinin tespitinde yerel yönetimlerin yönlendirmesinden çok yöre halkının, tarım araçlarının ve tarım işçilerinin tercihleri doğrultusunda uzlaşma sağlanmaktadır.

İşverenlere ait tarım alanları nadiren konaklama alanları olarak belirlenmektedir. İşverenlerin tarım arazileri üretim amaçlı kullanıldığından, mevsimlik tarım işçilerinin çadırları, Devlet Su İşlerine ait sulama kanallarının yanındaki boş alanlar gibi çoğunlukla kamuya ait araziler üzerine kurulmaktadır. Sulama kanallarının kenarlarında konaklanması mevsimlik tarım işçileri için boğulma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana Yüreğir'de gerçekleştirdiği yerleşim yeri ziyaretinde bir işçi, karısının 19.06.2014 tarihinde sulama kanalından su almaya çalışırken ayağının

kaymasıyla suya düştüğünü ve boğulduğunu bildirmiştir. İşçilerin vadi, dere ve ırmak yataklarına kontrolsüz bir şekilde yerleşmeleri de yaşamsal risk düzeyini artırmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin konaklama yerleri çoğunlukla küçük çadır öbekleri halinde ve dağınık bir biçimdedir. Tarım işçileri barınma alanlarında elektrik, su, kanalizasyon gibi alt yapı imkânlarından mahrum durumdadırlar.

Tarım işçilerinin konaklama yerleri çalışma alanına, yerleşiklerin tercihlerine, mahsul miktarına göre değişmektedir. Aynı tarımsal ürün dönemi içerisinde ve aynı bölgede bile tarım işçileri, işgücüne ihtiyacın olduğu çalışma alanının yerine göre uygun bir yerleşim yeri belirleyerek tekrar tekrar yer değiştirebilmektedir. Bu durum işçilerin yerleşiklerine elektrik, su, kanalizasyon, yol, tuvalet, banyo vb. alt yapı ve kolaylık tesisleri vb. hizmetlerin sunulmasını güçleştirmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi aileler çalıştıkları yörede geçici olarak buldukları süre içerisinde atıklarını çadır gruplarının yakınlarındaki tarlalarda biriktirmektedirler.

Yöreye gelirken hayvansal gıda ihtiyaçlarını karşılamak için yanlarında kümes hayvanı ve küçükbaş hayvan getiren işçi ailelerin hayvanlarını barındırdıkları yer, çadır gruplarının çok yakınında olup işçiler hayvanlarını açıkta ya da çalılardan yaptıkları kümeslerde ve ağıllarda beslemektedirler.

Evsel atıkların toplandığı alanların ve hayvan kümes ve ağıllarının barınma alanlarına yakın olması sağlık problemlerine yol açmaktadır.

İşçilerin atıklarının yol açtığı bir diğer sorun çiftçileri zarara uğratmasıdır. Çadırların tarlalara yakın kurulması çiftçilerin ürünlerine zarar verilmesine neden olabilmektedir. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana ili Karataş bölgesinde Kadıköy Sulama Birliğinde düzenlediği ziyarette işverenler tarafından bu yönde şikâyetler bildirilmiştir. Ziyaret kapsamında düzenlenen toplantıda söz alan bir çiftçi tarım işçilerinin ürünlerine zarar verdiğini, çadırların drenajlara yakın kurulması nedeniyle evsel atıkların tıkanmalara sebebiyet verdiğini, su tahliyesinin sağlanmadığını ve arazisinde su basmalarının gerçekleştiğini dile getirmiştir.

3.2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barındıkları Yapılar

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin sürekli ikamet yerlerindeki evlerinin çoğunluğu tuğla, briket, taş, kerpiçten, büyük bir bölümü avlu içerisine gelişigüzel dağıtılmış odalardan oluşan, büyük bir çoğunlukla çarpık yapı olarak nitelendirilebilecek, çoğunlukla bağımsız bir mutfak ve banyosu bulunmayan, aile bireylerinin çoğunluğunun aynı odada yattıkları gelişigüzel yapılmış evlerdir⁶⁵. Bu evlerde mutfaklarda tezgâh işlevini gören bölüm sağlık standartlarına uygun olmayıp, mutfaklarda kanalizasyon, elektrik ve su tesisatı bulunmayabilmekte, banyolar genellikle yaşam ünitesi içinde olup, duş teknesi, küvet, tuvalet taşı, lavabo gibi vitrifiye elemanlar yer almamakta, kanalizasyon, su ve elektrik tesisatı olmayan banyolar görülebilmekte, tuvaletler genellikle evin dışına yapılmakta, mutfak ve banyo evin içinde olsa bile özensiz mekânlar olarak düzenlenmekte, tuvalet taşı olarak beton dökülerek hazırlanan zeminler veya mozaik taşlar kullanılmakta, çoğu tuvalette kapı olmayıp bezler ve muşambalarla içerisi gizlenmekte ve bu tuvaletlerde elektrik ve su tesisatı bulunmayabilmektedir⁶⁶. İşçilerin sürekli ikamet ettikleri her dört evden birinin ayrı mutfağı yoktur ve evlerin yarısının tuvaleti evin dışında yer almaktadır⁶⁷.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak üzere gittikleri bölgelerdeki geçici ikamet yerlerinde ise barınma imkânları çoğunlukla işçiler tarafından karşılanmaktadır. İşverenlerce işçilere kalınacak yer

⁶⁵ ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; a.g.e., s.270

⁶⁶ A.g.e., s.270

⁶⁷ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.45

verilmesine ender rastlanmaktadır. Bu imkân genellikle büyük çiftlik sahiplerince veya uzun zamandır aynı işçilerle çalışan işverenlerce sunulmaktadır. İşverenlerce sağlanan barınaklar genellikle dikdörtgen bir plandan oluşan, kapasitenin üstünde işçinin yerde yan yana ve sıkışık bir şekilde yattığı, sıvasız tuğla ya da briket duvarlı, ahşap oturtma, çatı veya eternitle üzeri kapatılmış, işçiler tarafından dam adı verilen basit kerpiç evlerdir⁶⁸. İşveren tarafından işçilere konaklamaları için tahsis edilen bu yapılarda tuvalet ve banyo ihtiyacının karşılanması için ayrı bir bölüm bulunmamaktadır. Birçok aile kumaşlarla kendilerine ait alanı sınırlayarak bir arada yaşamaktadır. İşçi aileleri, barındıkları alanlarda yemek pişirme ihtiyaçlarını çadır önlerindeki ocaklarla karşılamaktadır. İşçiler banyo ve tuvalet ihtiyaçlarını barınma yapısının yakınlarında bez ve muşambalarla çevirdikleri ve diğer aileler ile ortak olarak kullandıkları yerlerde veya tabiat koşullarında karşılamaktadırlar.

Barınma imkânlarının işverenlerce temin edilmediği yerlerde ise iklimin yumuşak olması nedeniyle işçilerin büyük bir kısmı kendi kurmuş oldukları tek göz çadırlarda barınmaktadır. Tarım işçisi aileler, konaklama yerlerinde plastik örtü, bez, savan, muşamba, hasır gibi yöresel olarak “çadır”, “hayma” gibi isimler de verilen ve kolaylıkla sökülebilecek biçimde, ilkel barınaklar kurmaktadır⁶⁹.

İşçi ailelerin yaklaşık 2/3’ü çalışma dönemlerinde naylon veya bez çadırlarda kalmaktadır⁷⁰. Çalışma dönemleri boyunca yanlarında getirdikleri yiyecek, yatacak ve giyecek gibi eşyaları muhafaza etmek, güneş ve yağıştan korunmak, içinde yatmak amacıyla yaptıkları bu iptidai barınaklarda yaşamaktadırlar.

Mevsimlik tarım işçileri toprak üzerine sergi örtülerek zeminlerin kaplandığı ve tüm hanenin birlikte uyuduğu bu çadırlarda son derece sağlıklı koşullarda gecelerini geçirmektedirler⁷¹. İşçilerin kaldıkları barınakların zeminlerinin yapı malzemeleri genellikle toprak olmakla birlikte bir kısmı çıplak şap üzeri sergidir. Çadırın zeminini çoğunlukla düşük kaliteli kilim veya örtüler kaplamaktadır.

İşçilerin barınaklarının çoğunluğu yöreden kolaylıkla temin edilebilecek ağaç dalları, kamışlar, plastik örtü, bez, savan, çalı ve otlardan oluşturulmaktayken tavanda ahşap çatı örtüsü veya eternit de kullanılabilir.

İşçilerin çadırlarındaki odaların kapı ve pencereleri farklı yerlerden sökülerek kullanıldığı için kullanımları ölçü esasına dayanmamakta olup, pencere ve kapıların kenarlarında oluşan boşluklar bez, naylon veya muşambalar yardımıyla kapatılmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çadır içerisindeki yaşam alanları 5 m² ile 15 m² arasında değişmekte, çoğunlukla 6-8 m² arasında bulunmaktadır. Aile nüfusu ortalama 5-6 kişi olup, her bireye bu çadırlarda 1 m² civarında yaşam alanı düşmektedir⁷².

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanlarında kullandıkları başlıca ev eşyaları; kilim, yatak, yorgan, mutfak gereçleridir. Ailelerin, eşyalarını temel eşyalarla sınırlı tuttuğu, gerek ekonomik imkânlarının elvermemesi gerekse de alışkanlıkları sebebiyle elektrik süpürgesi, bulaşık makinası, ütü, masa, karyola gibi eşyalarının mevcut olmadığı görülmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar açık alanda yemek yapma alışkanlıklarına sahip olduklarından yemek ve ekmek pişirmek için kullandıkları yöresel ocakları ev dışına yapmaktadır. İşçilerin yemek

⁶⁸ ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; a.g.e., s.263

⁶⁹ A.g.e., s.263

⁷⁰ ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.26

⁷¹ Kalkınma Atölyesi; a.g.e., s.82

⁷² ILO Türkiye Temsilciliği; a.g.e., s.34

pişirme koşullarının elverişsizliği, maddi imkânların kısıtlılığının yanı sıra, yeterli beslenmelerinin önündeki diğer bir engeldir.

Mevsimlik tarım işçilerinin barındıkları çadırlardaki havalandırma imkânı, olumsuz hava koşullarından korunmak için alınan önlemlerden dolayı yetersiz olabilmektedir.

3.2.3. Aydınlatma ve Isınma

Tarım işçilerinin barınakları ve konaklama alanları sığağa, soğuşa, dona, sele, heyelana, taşkına ve benzeri her türlü doğa tehdidinde açıktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma yerlerinin aydınlatılmasında ya gaz lambası ya da lüküs lamba kullanılmaktadır. İşçilerin yerleşim yerlerindeki enerji ihtiyacı akü, tüp, jeneratör gibi kaynaklarla veya elektrik direklerinden kaçak olarak sağlanmaktadır. Kaçak elektrik kullanımı yerleşkelerde yangın tehlikesi yaratmaktadır. Jeneratör kullanımı nadiren görülmektedir.

Elektrik kullanma izni vermeleri halinde köylülerin meskenlerinden alınan kablolarla ikinci bir sayaç/ara saat bağlanarak da karşılanabilmektedir. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana ili Yüreğir ilçesinde gerçekleştirdiği yerleşim yeri ziyaretinde işçilerin elektrik ihtiyacının ara saat kullanımı ile karşılandığı görülmüştür.

Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana ili Karataş bölgesinde gerçekleştirdiği Kadıköy Sulama Birliği ziyaretinde Köy Muhtarı Şahin MÜSLİHAN, köy trafosunun dönemsel olarak artan nüfusa yetmediğini ve elektrik kesintileri yaşandığını ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri ısınma ihtiyacı için çadırlarda soğuk havalarda soba ve teneke kullanılmaktadır. İşçiler yakacak olarak odun, çalı-çırpı, tezek ve elektrige ulaşım imkânının olduğu yerlerde elektrikli ısıtıcı kullanılmaktadır. Isınmada katı atıkların tercih edilmesi ve çadırların havalandırma şartlarının yetersiz olması işçilerin zehirlenme risklerini artırmaktadır. Bunların dışında yangın riski de önemli bir sorun teşkil etmektedir.

3.2.4. İçme ve Kullanma Suyu Temini

Mevsimlik tarım işçileri için yörede kaldıkları süre içerisinde su temini başlıca bir sorundur. İşçiler içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarını bölgedeki kaynakların yanı sıra köy çeşmesinden ya da başkalarıyla ortak kullandıkları çeşmelerden sağlayabilmektedirler. İşçilerin çoğunlukla bu gibi temiz su kaynaklarına ulaşma olanakları mevcut olmayıp su tankları kullanarak veya kuyu açarak ihtiyaçlarını gidermektedirler. Bu tür suların kullanımı ise hastalıklara yol açmaktadır. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan Fatma Buz isimli vatandaş, geçici yerleşim yerlerinde suyun kendilerine tankerle getirildiğini ancak bu suyun kumlu ve tuzlu olduğunu bildirmiştir. Yine Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana ili Yüreğir ilçesinde gerçekleştirdiği yerleşim yeri ziyaretinde bir başka tarım işçisi kuyudan aldıkları beş litre suyu beş dakika bekletiltiklerinde dibine yarım bardak kadar kum biriktiğini ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri çamaşır ve bulaşıklarını sulama kanallarından aldıkları kirli sularla gerçekleştirilmektedir. Bu durum sıhhi sorunlara yol açmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri, banyo ve tuvalet gibi ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmektedir. Banyo ihtiyacı çadır içine su taşınarak, tuvalet ihtiyacı ise çoğunlukla arazi şartları kullanılarak karşılanmaktadır.

Komisyonumuzca 15.02.2015 tarihinde Adana ili Yüreğir ilçesinde gerçekleştirilen yerleşim yeri ziyaretinde Devlet Su İşlerine ait sulama kanallarının yakınında açılan kuyulara temiz olmayan kanal suyunun karıştığı işçilerce Komisyonumuza bildirilmiştir.

Tarım işçilerinin yerleştikleri yerlerde su dağıtım altyapısı mevcut olsa dahi bu hizmet için abonelik yaptırımları gerekmektedir. İşçiler kısa süreli kalacakları yerleşim alanları için yüklü miktardaki abonelik bedellerini ödemeyi makul bulmamaktadır. Bu husus Komisyonumuzun Şanlıurfa İlinde gerçekleştirdiği çalıştayda dile getirilmiş, Mevsimlik Tarım İşçileri Derneği Sekreteri Hasan Cengiz, Bergama İlçesinde kendilerinden 5.000 TL su hizmeti abonelik bedeli istendiğini ifade etmiştir.

3.3. SAĞLIK SORUNLARI

Toplumun sağlık düzeyini; biyolojik faktörler, fiziksel çevre faktörleri, sosyal çevre faktörleri, çalışılan ortam ve kamu hizmetlerinin erişilebilirliği ve niteliği birlikte belirlemektedir. Mevsimlik tarım işçileri sağlık sorunları ve sağlık hizmetleri bakımından oldukça dezavantajlı bir gruptur. Bu işçiler, uygun olmayan barınma ve çalışma koşullarına sahip, yetersiz ve dengesiz beslenen, kaza ve yaralanmalara, zirai ilaçlara, aşırı sıcak ve soğuğa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan, hizmete erişememe nedeniyle erken ölümler ve hastalıkların yüksek olduğu bir grup olarak ele alınmaktadır.

3.3.1. Sağlık Etkileyen Faktörler Bakımından Mevsimlik Tarım İşçileri

3.3.1.1. Nüfus Özellikleri

Nüfus yapısı ile ilgili bilgiler, sağlık hizmetlerinin planlanmasında ve yürütülen hizmetlerini değerlendirmede büyük öneme sahiptir. Mevsimlik tarım işçilerinin nüfus yapısına dair bazı istatistikler aşağıda yer almaktadır⁷³.

- Ülkemizde mevsimlik tarım işçisi nüfusunun yaklaşık %10'u 5 yaş altında, %40'ı 14 yaş ve altında, %2,2'si ise 65 yaş ve üzerindedir.
- Türkiye geneli ile kıyaslandığında 14 yaş ve altı nüfus yaklaşık 1,5 kat daha fazla iken, yaşlı nüfus 4,1 kat daha azdır.
- Ortanca yaş kadınlarda 18, erkeklerde 17 iken, Türkiye genelinde kadınlarda 30, erkeklerde 29'dur. Nüfusun yarısı 18 yaş ve altındadır.
- Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde % 49,7'si (3561) kadın, % 50,3'ü (3603) erkektir.
- Kentsel alanda ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,7⁷⁴ iken, mevsimlik tarım işçilerinde 6,8'dir.
- Türkiye genelinde kaba doğum hızı ‰ 16,9 toplam doğurganlık hızı 2,07 iken⁷⁵; mevsimlik tarım işçilerinde kaba doğum hızı ‰ 39,5 toplam doğurganlık hızı 4,94'tür.
- Bebek ölüm hızı Türkiye genelinde 1.000 canlı doğum başına 10,8 iken mevsimlik tarım işçilerinde 59'dur.
- Türkiye genelinde özürüllük oranı %12,29 iken mevsimlik tarım işçileri için bu oran %13,8'dir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma kuralları bölgeden bölgeye değişiklik göstermekle birlikte ilgili çalışma mevzuatı düzenlemelerinden çok yöresel gelenek ve göreneklerin belirlediği ilkelere göre tayin edilmektedir. Çalışma genellikle gün doğumuyla başlayıp havanın kararmasıyla son bulmaktadır. Gerektiğinde gece dâhil günün her saatinde çalıştırılmaktadırlar. Mevsimlik gezici tarım işçileri genellikle toplanan ürüne göre ücret alacaklarından dolayı çoğu kez günlük 10-15 saat gibi uzun

⁷³ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s. 37-39

⁷⁴ TÜİK; İstatistiklerle Aile Haber Bülteni, Mayıs 2013

⁷⁵ TÜİK; Doğum İstatistikleri, 2013

sürelerde çalışmaktadır⁷⁶. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde Fatma Buz isimli tarım işçisi de söz konusu hususu dile getirmiş, günlük çalışma sürelerinin 15 saat olduğunu ifade etmiştir.

İşçilerin uzun süreler ağır işlerde çalışmaları aşırı yorgunluk ve yıpranmaya neden olmaktadır. İşçiler uzun çalışma süreleri ve ağır çalışma koşulları nedeniyle erken yaşta yıpranmalarına bağlı olarak genellikle erken yaşta çalışma hayatından çekilmeye karar vermektedirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarına bağlı olarak 0-2 yaşta anne çocuk etkileşimi çok sınırlı olup yalnızca çocuğun temel gereksinimini (emzirme, banyo vb.) karşılamaya yöneliktir. Yine bu yaş grubu için büyük anne ve 5-6 yaşındaki büyük kız kardeşlerin de bebek bakımından sorumlu oldukları görülmektedir.

Tarım işçisi annelerle çocukları arasında sözel etkileşim kısıtlıdır. Uzun süreli çalışan anneler tarafından çocuğun yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının bir kısmı dengeli ve düzenli olarak karşılanabilmektedir. İşçi anneler küçük çocuklarına yeterince zaman ayırma şansına sahip olamamaktadırlar⁷⁷. Ten teması, kucağa alınma ihtiyacı, çok fazla etkileşim barındırmayan şekilde de olsa karşılanmaktadır. Ancak dokunma, ilgi görme, göz kontağı kurma gibi daha duygusal ihtiyaçların karşılanması kısıtlı olup annenin ne kadar boş zamanı ve kaç çocuğu olduğuna bağlı olarak değişmektedir.

Tarım işçisi anneler tarlaya gitmek zorunda olduğundan bebekler sıcak havada, kalın bir örtüyle sıkıca ve hiçbir hareket imkânı olmadan ya yere yatay pozisyonda bırakılmakta ya da saatlerce annenin sırtında durmaktadırlar.

Komisyonumuzun Şanlıurfa İlinde 15.02.2015 tarihinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zeynep ŞİMŞEK çalışma ve barınma bölgelerinde tarım işçisi kadınların açık alanda uygun tuvalet ihtiyacı giderme alanı bulmakta güçlük çektiğini ve buna bağlı idrar yolu enfeksiyonlarına yakalandığını ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin barındıkları alanlarda temiz ve düzenli (klorlanmış) içme-kullanma suyu kaynağı ve şebekesi çoğunlukla bulunmamaktadır. Su ihtiyacı, içilemeyecek nitelikteki dere ve akarsulardan sağlanabilmektedir. İşçilerin kullandıkları içme suları düzenli olarak analiz edilmemektedir.

3.3.1.2. Beslenme

Düşük bir gelir düzeyine sahip olan mevsimlik tarım işçileri, bir yandan yapılan işin mevsimlik bir iş olması bakımından alınan düşük ücreti biriktirme gerekliliği, diğer yandan elverişsiz yemek pişirme ve gıda saklama koşulları nedeniyle yeterli beslenememektedir. Beslenme düzeylerinin yetersiz olması ise işçilerin sağlıklarını ve dolayısıyla yaşam düzeylerini olumsuz etkilemektedir.

Mevsimlik tarım işçileri çalışacakları yöreye giderken geçmişten kalan bir alışkanlıkla yanlarında yiyecek maddesi götürmektedir. İşçiler bu şekilde daha ucuz beslenmekte fakat yeterli ve sağlıklı beslenememektedirler⁷⁸.

İşçilerin yemek vakitleri, işe gidiş-dönüş saatlerine göre değişmektedir. Dolayısıyla işçiler düzensiz bir öğün kültürüne sahiptir.

⁷⁶ ILO Türkiye Temsilciliği; a.g.e., s. 13

⁷⁷ Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA); Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, 2012, s. 12

⁷⁸ ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; a.g.e., s. 268

İşçiler en çok ekmek, çay ve baklagilleri tüketmektedirler⁷⁹. Tarım işçisi çocukların tükettikleri gıdaların yarısından fazlası tahıl veya bakliyat olup süt, et ve yumurta tüketimleri yok denecek kadar azdır⁸⁰.

Komisyonumuzun Şanlıurfa İlinde 15.02.2015 tarihinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan Fatma BUZ isimli vatandaş bazen çadırda bazen de tarlada yemek yediklerini ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçisi aileler % 80 gibi büyük bir oranla aynı kaptan yemek yeme kültürüne sahiptir⁸¹. Bu durum bulaşıcı hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmaktadır.

3.3.1.3. Yoksulluk

Ülkemizde her beş mevsimlik tarım işçisi aileden yaklaşık üçü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır⁸². Yoksulluk, hastalık ve erken ölümler için önemli belirleyicilerden biridir. Yoksul gruplarda anne-bebek ölümleri başta olmak üzere bulaşıcı ve kronik hastalıklar daha fazla görülmektedir. Yoksul hanelerde dünyaya gelen çocukların bir yaşını tamamlamadan ölme ihtimalleri zengin hanelerde yaşayan çocuklardan 4.7 kat; beşinci yaş gününü göremeden ölme ihtimalleri ise zengin hanelerde yaşayan çocuklardan 3.5 kat daha fazladır⁸³.

3.3.1.4. Kimyasallara Maruziyet

Mevsimlik tarım işçileri pestisit uygulamasında çalışırken doğrudan ve hasat işlerinde çalışmaları nedeniyle dolaylı olarak deri, solunum ve sindirim yoluyla biopestisitler, gübreler, organik tahıl koruyucu kimyasallar, tahıl yağları, adjuvanlar, pestisit formülasyonundaki inert maddeler gibi zirai ilaçlara ve insektisitler, herbisitler, fungusitler, fumigantlar, mitisitler, algisitler, rodentisitler gibi kimyasallara maruz kalmaktadır.

Zirai mücadele ilaçlarının kullanılması özellikle ölü doğum, kendiliğinden düşük, engelli bebek doğumu gibi bebeğe olumsuz etkilerinin yanı sıra, kansızlık, kırsırlık ve kanser gibi hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin tarımsal ilaçlar ve ilaçlamayla ilgili bilinç düzeyi yetersizdir. Zirai ilaçların maske ve eldiven gibi koruyucu malzemeler olmadan bilinçsiz kullanılması, artan çevre kirliliği, kullanılmış zirai ilaç ambalajlarının gelişigüzel olarak su kanallarına, tarla kenarlarına bırakılması ve tarım işçisi kadınların boş zirai ilaç kutularını gıda muhafaza etme amaçlı kullanmaları pestisit kaynaklı hastalıkların artmasına yol açmaktadır.

Söz konusu kimyasalların doğada yıllarca kalmaları ve insan ve hayvanlarda yağ dokuda birikmeleri çok önemli bir sağlık sorunu doğurmaktadır.

3.3.1.5. Biyolojik Tehlikeler

Mevsimlik tarım işçileri, çalışma ve barınma koşulları bakımından, evcil hayvanların ve domuz, kurt gibi vahşi hayvanların saldırısına; yılan, böcek, akrep, arı, sivrisinek, karasinek, kene ve diğer haşerelerin ısırma ve sokmalarına maruz kalmaktadır.

Konaklama alanlarının sulama kanallarının kenarlarına kurulması sivrisineklere bağlı sıtma tehlikesini ve karasinek ve diğer haşerelerden kaynaklı sağlık sorunlarını arttırmaktadır.

⁷⁹ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.48

⁸⁰ ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.24

⁸¹ ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; a.g.e., s.267

⁸² ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.42

⁸³ ERYURT M.A. ve KOÇ I.; Yoksulluk ve çocuk ölümlülüğü: Hanehalkı refah düzeyinin çocuk ölümlülüğü üzerindeki etkisi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, Sayı:52, 113-121, 2009, s.113

3.3.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Sorunları

3.3.2.1. Üreme Sağlığı Sorunları

Tarım toplumlarında düşük sosyoekonomik düzey, hastalıkları önleme yöntemlerinin bilinmemesi, genç anne yaşı, iki doğum arasındaki sürenin kısalığı, doğum öncesi bakımın hiç alınmaması ya da geç/yetersiz bakım alınması, ağır kaldırma, uzun süren fiziksel hareket, zirai ilaç tesiri gibi etmenler hem anne hem bebek için sağlık risklerini artırmakta ve düşükler, ölü doğumlar gibi üreme sağlığı sorunlarına neden olmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinde sık rastlanan fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini tamamlamamış çocukların anne olmaları, anne ve bebeklerin ölüm ve hastalıklarını arttıran temel risk faktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarım sektöründe kullanılan kimyasal ajanlar gelişimsel tüp defektleri, spontan abortus, ölü doğum, intrauterin büyüme seriliği, perinatal mortalite artışı, nöral tüp defektleri, konjenital kalp hastalıkları, yarık damak-dudak, epispadias-hipospadias gibi doğumsal kusurlara neden olmaktadır.

3.3.2.2. Solunum Sistemi Hastalıkları

Tarım işçilerinin; bitki tozları ve kırıntıları, tanelerden kaynaklanan tarımsal tozlar ve çiftlik hayvanlarının sebep olduğu uçuntular, böcek parçacıkları, hamamböceği dışkısı, hayvan dışkısı, tüy ve kıllar, bakteriler ve endotoksinleri, bitki üzerinde pestisid kalıntıları, çeşitli kimyasallar (metil bromür, fosfin, formaldehit), bakteriler (şarbaon, tularem), riketsia, mantar (histoplazma, blastomikoz), virüsler (kuş gribi, domuz gribi, hantavirus), antibiyotikler, katkı maddeleri, amonyak (gübreten, hayvan dışkısından), metan (dışkıdan), azot gazları (silolar), karbon monoksit (araçların egzoz gazları), kaynak gazları vb. etkenlerin neden olduğu sinüzit, müköz membran inflamasyon sendromu, non-immünojenik bronkospazm ve bronşit, astım, üst solunum yolu mukozasında ve gözlerde irritasyon gibi solunum sıkıntısı rahatsızlıklarına yakalanma riskleri yüksektir⁸⁴. Tarım sektöründe hastalık dağılımı incelendiğinde ilk sırada solunum sistemi hastalıkları, ikinci sırada kas iskelet sistemi hastalıkları yer almaktadır⁸⁵.

Kapalı barınma ortamlarında ısınma ihtiyacı nedeniyle solumak zorunda kalınan odun, kömür ve tezek dumanı kronik obstrüktif akciğer hastalığına yakalanma tehlikesi doğurmaktadır.

Silika gibi inorganik tozlarla temas, başta arsenik olmak üzere toprağın içeriğinde bulunan birçok ağır metal, solunum sistemi rahatsızlıklarına yol açmaktadır.

Komisyonumuzun 12.02.2015 tarihli toplantısında Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesi Başhekim Yardımcısı Dr. Engin TUTKUN, mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldığı dış etkenler ve bunların sebep olduğu bazı hastalıkları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Organik tozlar (endotoksinler, pamuk, hayvan yemleri, hayvan atıkları): astım, astım benzeri sendrom, kronik bronşit, hipersensitivite pnömoniti (Çiftçi akciğeri);
- İnorganik tozlar (silisyum dioksit): pulmoner fibrosis, kronik bronşit; gazlar (amonyak, hidrojen sülfid, nitroz oksit, metan, karbon monoksit) astım benzeri sendrom, trakeobronşit, silo hastalığı, pulmoner ödem,
- Pestisitler (organofosfatlar, parakuat ve fumiganlar): pulmoner fibrosis, pulmoner ödem, bronkospazm,

⁸⁴ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e., s.11

⁸⁵ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e., s.64

- Gübreler (anhidroz amonyak): müköz membran iritasyonu, trakeobronşit,
- Dezenfektanlar (klor, Kuaterner bileşikler): solunum sistemi iritasyonu, bronkospazm,
- Solventler (akaryakıt, pestisit solüsyonları): müköz membran iritasyonu,
- Kaynak dumanı (nitroz oksit, ozon, metaller): bronşit, amfizem,
- Zoonotik enfeksiyonlar (Mikroorganizmalar): antraks, Q ateşi, psitakosis.

3.3.2.3. Kas İskelet Sistemi Hastalıkları

Değişik iklim koşulları ve ısı farklarının olduğu ortamlarda, rüzgâr, yağmur, aşırı sıcak, güneş ışınlarına maruz kalan mevsimlik tarım işçileri, çok tekrarlayan hareketler, titreşimli aletlerin kullanımı, elle ağır taşıma ve uygun olmayan duruş pozisyonunda sıklıkla öne eğilmiş halde uzun süre çalışmaya bağlı; el, el bileği tendiniti, karpal tünel ve kubital tünel sendromu, pronator teres sendromu, diz ve kalça artritisi, bel ağrısı, el hastalıkları, omuz hastalıkları, bel, boyun ve omuzda ligamant hasarı, el-kol vibrasyon sendromu, tetik parmak, kronik sırt ve bel ağrıları gibi kas iskelet sistemi hastalıkları ile karşılaşıyorlar⁸⁶.

Traktör ve biçerdöver gibi yüksek düzeyde titreşim yaratan aletler tekrarlayan mikrotravmaya bağlı olarak omurga deformasyonu yaratmaktadır.

3.3.2.4. Bulaşıcı Hastalıklar

Kullanılan içme-kullanma suyu ile temiz olmayan suların sebze ve meyve yetiştirilmesinde sulama amacıyla kullanılması nedeniyle yayılan mikroorganizmaların tarım çalışanlarında ve bu ürünleri tüketen insanlarda hastalıklara neden olduğu bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sulama kanallarının kenarlarına kurulmuş yerleşim yerlerinde su ihtiyacının kuyu kazılarak karşılanması, atık su kanallarından sızmalara sebebiyet vermekte, insan ve hayvan dışkıları hem içme hem de kullanma suyuna karışarak tifo, kolera, hepatit A gibi ishalleri hastalıklara yol açmaktadır.

Suya yeterli miktarda erişim imkânının olmaması bit, pedikülozis, trahom, basilli dizanteri gibi hastalıklara yol açabilmektedir⁸⁷.

Bazı parazit yumurtaları suda yaşayan omurgasız canlılar aracılığıyla bulaşarak şistozomiazis, hepatit A, salmonella gibi hastalıklara ve yine su üzerinde yaşayan biyolojik faktörler sıtma, tripanozomiazis ve sarı ateş gibi sağlık sorunlarına sebebiyet verebilmektedir⁸⁸.

Mevsimlik göç hareketleri sırasında bölgeye özgü Şark Çıbanı gibi endemik hastalıklar taşınabilmekte ve göç edilen yerdeki toplumda bu hastalıkların görülme sıklığı artabilmektedir.

3.3.2.5. Termal Stres

Aşırı sıcak ortamlarda uzun süre çalışmak; vücuttan terlemeyle aşırı derecede sıvı kaybı, kardiyovasküler sistemin baskılanması, tansiyon düşüklüğü, santral sinir sistemi uyarılması ya da baskılanması gibi nedenlerle; konfüzyon, sersemleme, nöbet geçirme, vücut ısısının çok yüksek düzeylere çıkması şeklinde klinik tablolara neden olabilmektedir.

⁸⁶ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e., s.12

⁸⁷ A.g.e., s.12

⁸⁸ A.g.e., s.13

3.3.2.6. Hayvanlardan Bulaşan Hastalıklar

Hayvanlardan insanlara soluma, beslenme, hayvan ısırılmaları, deri teması gibi direkt veya indirekt temas ile bulaşan ve mevsimlik tarım işçilerinin de önemli bir risk grubunu teşkil ettiği bu hastalıklar aşağıdadır⁸⁹:

- Bakteri kaynaklı zoonozlar: brusellozis, şarbon, leptospirozis, ruam, tularemi
- Virüs kaynaklı zoonozlar: kuduz, kırım kongo kanamalı ateşi, hantavirüs enfeksiyonu, batı nil virüsü enfeksiyonu
- Mantar kaynaklı zoonozlar: aspergillozis, aktinomikozis, microsporum canis enfeksiyonu
- Mikroorganizma kaynaklı zoonozlar: leishmaiazis, babeziyozis, sıtma, kist hidatik
- Parazitik solucan kaynaklı zoonozlar: trişinozis, ekinokokkozis, tenyazis

Çalışılan bölgeye, temas edilen hayvana ve yapılan işin niteliğine göre hastalık etkenleri değişebilmektedir. Örneğin süt sığırcılığı yapanlarda; sütçü nodülü (bir DNA virüsü olan parapoxvirüs), bruselloz (Brusella türleri), peptospirosis, Q ateşi ve ringworm hastalığı (trikofitonlarla oluşan bir dermatomikoz türü) ön planda iken, et sığırcılığı yapanlarda kuduz ve leptospiroz riskleri daha ön plana çıkmaktadır.

Koyunların arasında çalışan bir tarım işçisinde Orf Hastalığı (kontagiyöz ektima) ya da enfeksiyöz ensefalomyelit riski daha yüksektir.

3.3.2.7. Bağışıklık Sistemi Hastalıkları

Tarım işçilerinin maruz kaldığı kimyasallar, timus, dalak gibi immün sistem organlarının fonksiyonlarını olumsuz etkileyerek lenfosit, doğal öldürücü hücreler adı verilen NK hücrelerini (NK - Natural Killers) baskılayarak bağışıklık sistemini zayıflatmaktadır.

3.3.2.8. Kaza ve Yaralanmalar

Çiftlik hayvanı, üretimde kullanılan makineler, toprak işleme aletleri, el aletleri, traktörler, ağaç kesme aletleri, güç kaynakları, kamyon, diğer taşıtlar, sıvılar, pestisitler, kimyasallar nedeniyle sert cisim çarpmaları, kayma, takılmalar, zararlı etkene maruz kalma, yol kazaları, yanıklar, yorgunluktan düşmeler gibi çeşitli kazalar yaşanmaktadır.

3.3.2.9. İşitme Kaybı

Tarım silo makinaları, silindir/darbeleri kırıcı, tahıl temizleme makinası, biçerdöver, ilaçlama makinaları, motorlu ağaç testeresi gibi makinaların yarattığı yüksek ses başta tarım makinası operatörleri olmak üzere tarım işçilerinde işitme kayıplarına neden olabilmektedir.

3.3.2.10. Cilt Hastalıkları

Eldiven ve benzeri koruyucu olmadan yapılan toplama ve hasat işleri, zehirli sarmaşık, zehirli meşe, zehirli sumak, kanarya otu gibi bitkiler, güneş ve ısıya fazlaca maruz kalma, hayvanlardan bulaşan mantar hastalıkları, eklem bacaklılar ve böceklerin sokmaları tarım işçilerinde enfeksiyöz dermatit, iritan kontakt dermatit, alerjik kontakt dermatit, arthropod kaynaklı dermatit ve güneş yanıkları gibi cilt hastalıklarına yol açmaktadır⁹⁰.

⁸⁹ A.g.e., s.13

⁹⁰ A.g.e., s.14

3.3.2.11. Endokrin Sistem Bozuklukları

Birçok pestisitın puberte prekoks, polikistik over sendromu gibi endokrin anomalilerle çok yakın ilişkisi bilinmektedir. Bu tür kimyasallar hormon dengelerinde yaptığı bozukluklar nedeniyle meme kanseri oluşumu ihtimalini artırmaktadır.

3.3.2.12. Kanserler

Mevsimlik tarım işçileri, aşırı güneş etkilenimi, zirai ilaçlar, beslenme yetersizliği, sağlıklı temiz suya ulaşamama gibi nedenlerle lipoma, lösemi, miyeloma, prostat, deri ve beyini içeren birçok kanser türünde risk grubunda bulunmaktadırlar.

Epidemiyolojik bilimsel çalışmalarda lenfoma, non-Hodgkin lenfoma, lösemi, melanom, ösofagus, mide, prostat, testis, akciğer, kolon, rektum, karaciğer ve akciğer kanseri gibi kanser türleri pestisit maruziyeti ile ilişkilendirilmektedir.

3.3.2.13. Sinir Sistemi Bozuklukları

Tarımsal üretimde kullanılan kimyasallar gelişimsel bozukluklar ve agresif davranışlarda artış, intiharlara kadar uzanabilen depresif bozukluklar, kişilik değişiklikleri, konsantrasyon zorluğu, hafıza bozukluğu, kas gücünde azalma, gecikmiş periferik nöropati ve parkinson gibi hastalıklara neden olmaktadır.

3.3.2.14. Psiko-sosyal Sorunlar

Hasat döneminde kötü hava koşulları, makinelerin bozulması, hayvanların hastalanması, sosyal dışlanma, uzun çalışma süreleri, daimi ikametgâhtan uzun süre uzak kalma, düşük gelir ile yaşamı idame ettirme mecburiyeti gibi unsurlar, söz konusu işçiler için depresyon başta olmak üzere pek çok ruhsal bozukluğa yol açabilecek unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.3. Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma

3.3.3.1. Genel Sağlık Sigortası

Ülkemizde kişinin aylık gelirinın asgari ücretin üçte birden daha az olması ve hane içinde başka gelir elde eden bulunmaması halinde genel sağlık sigortası primleri devlet tarafından ödenmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin de bu uygulamadan büyük ölçüde faydalandıkları görülmektedir. Kalkınma Atölyesinin yaptığı çalışmaya⁹¹ göre sosyal güvenlik dağılımı aşağıdaki gibidir:

- Genel sağlık sigortası primi devlet tarafından ödenenler yüzde 64,5
- Primi işveren tarafından ödenen yüzde 16,6
- İsteğe bağlı sigorta (Bağkur/Tarım sigortası) yüzde 3,6
- Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) yüzde 16,6
- Genel sağlık sigortası primini kendisini ödeyen yüzde 1,2
- Sosyal güvencesi olmayan yüzde 13,0.

Görüldüğü gibi mevsimlik tarım işçisi ailelerin yarından fazlasının genel sağlık sigortası primi devlet tarafından ödenmektedir. Bu durum sağlık hizmetlerinden yararlanma açısından olumlu bir tablo olarak değerlendirilebilir.

⁹¹ Kalkınma Atölyesi; Fındık Hasadının Oyuncuları: Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması, Altan Matbaası, Ankara, Temmuz 2014, s.93

3.3.3.2. Aile Hekimliği

Mevsimlik tarım işçilerine sunulan erken tanı ve tedavi hizmetleri ve gezici sağlık hizmetinin yeterli olmadığı görülmektedir. İşçiler teşhis ve tedavi hizmetlerine ulaşmakta güçlük çekmektedirler.

Aile hekimliği uygulaması tüm vatandaşları kapsamalıdır. Mevsimlik tarım işçileri asıl ikamet ettikleri illerde kendi aile hekimlerinden, göç ettikleri illerde ise misafir hasta olarak diğer aile hekimlerinden hizmet alabilmektedirler, ancak, aile hekimliği sisteminde hekim ücreti, kesin kayıtlı hastalar üzerinden hesaplanmakta ve misafir hastalar bu hesaba katılmamaktadır. Dolayısıyla bir mevsimlik tarım işçisine misafir hasta statüsünde hizmet sunma hususunda parasal bir müşevvik söz konusu değildir. Aile hekimi kaydına alınan gebenin ve bebeğin kontrol, takip ve izleminin gereği gibi yapılmaması hakkında ise hak edişinden kesinti yapılması yönünde bir performans cezası öngörülmüştür. Bu durum aile hekimlerinin, tarım işçilerinin bölgeyi terk etmeleri sonrası artık takiplerini yapamayacak olmalarından doğacak cezadan kaçınmak adına tespit ve takibe hiç başlamamayı tercih etmelerine yol açmaktadır. Bu konu 22.01.2015 tarihli Komisyon toplantısında Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zeynep ŞİMŞEK ve 28.01.2015 tarihli Komisyon toplantısında Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanı Prof. Dr. Seçil ÖZKAN tarafından da dile getirilmiştir. Prof. Dr. Zeynep ŞİMŞEK aile hekimlerinin mevsimlik tarım işçilerinin gebelik takibini yapmaktan kaçınabildiklerini ifade etmiştir. Prof. Dr. Seçil ÖZKAN ise aile hekimlerinin gebeliği tespit etmezse ya da geç tespit ederse performans cezası aldığını, bu nedenle aile hekimlerinin gebeyi takip etse bile bu durumu bilgi sistemine girmemeye çalıştığını ifade etmiştir.

Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde gerçekleştirdiği ev ziyaretinde Fatma Buz mevsimlik tarım işçisi Konya İli Yunak İlçesinde çocuğuna aşı yaptırmak için aile hekimine üç kez başvurduğunu ancak aile hekiminin aşı yapamayacağını ifade ettiğini Komisyonumuza bildirmiştir. Harran Üniversitesince yapılan bir saha araştırmasında sorulan “Son 1 yıl içerisinde aile hekiminiz/hemşireniz kaç kez geldi ya da telefon etti?” sorusuna “işçilerin % 83,5’i gelmedi/aramadı” cevabını vermiştir⁹². Bu koşullar neticesinde gebe ve bebek kontrolleri yeterince yapılamamaktadır. Mevsimlik tarım işçileri içerisinde her iki gebeden biri ve her dört bebekten ise üçü aile hekimi tarafından izlenememektedir⁹³.

Komisyonumuzca mevsimlik tarım işçilerine sunulan sağlık hizmeti ve eğitimi uygulamalarının yetersiz olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanı Prof. Dr. Seçil ÖZKAN tarafından yapılan bilgilendirmeye göre mevsimlik tarım işçileri içerisinde gebe izlemesi yapılan kadın sayısı 1.294, izlenen 0-2 yaş bebek sayısı 4.411, alınan topuk kanı sayısı 400, aşı yapılan bebek/çocuk sayısı 4637’dir. Yaklaşık bir milyon nüfusa sahip mevsimlik tarım işçilerine sunulan hizmetlere dair ortaya konulan istatistikler mevsimlik tarım işçilerine sunulan sağlık hizmetinin ne denli kısıtlı kaldığını gözler önüne sermektedir.

3.3.3.3. Bilgiye Erişim

Toplum sağlığını geliştirme ve hastalıkları önlemede, kişinin sağlıklı ilgili etkin ve uygun kararları verebilmesi için sağlık bilgilerini okuma, anlama ve kullanma kabiliyeti olarak tanımlanan “sağlık okuryazarlığı”, sağlık hizmetinden yararlanacak bireyler için son derece önemlidir. Kişinin sağlık hizmetinden yararlanabilmesi için öncelikle sağlık sisteminin nasıl kullanılabileceği ve bu sistemden nasıl yararlanılabileceğinin bilinmesi gereklidir. Örgün ve yaygın eğitime erişim olanaklarının

⁹² Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.56

⁹³ A.g.e, s.58

kısıtlılığı ve okuryazarlık oranının düşüklüğü tarım işçilerinin “sağlık okuryazarlığını” da düşüren unsurlar olarak sağlık hizmetlerine erişim konusunda önemli bir engeldir.

Tarım işçileri çoğunlukla herhangi bir şikâyetleri olduğunda daha bağımsız hareket etme yeteneği olan iş aracısına başvurarak ondan yardım istemektedirler⁹⁴. Nitekim Komisyonumuzca 14.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde düzenlenen çalıştayın katılımcılarından tarım işçisi Fatma Vurdu, işçilik yaptığı dönemde, arazide doğum sancıları başladığında tarım aracısından yardım istediklerini dile getirmiştir. Komisyonumuz üyesi Aydın Milletvekili Sayın Ali Gültekin KILINÇ’ın neden 112 acil servisi aramadıkları sorusuna ise tarım aracısından başka kimseyi aramanın akıllarına gelmediğini ifade etmiştir.

Şartlı nakit transferi uygulamasının sağlık ayağında 0-6 yaş arasındaki küçük çocuklara yönelik “Sağlık Yardımı” ve gebelere yönelik “Gebelik Yardımı” yer almaktadır. Yardımın şartları; 0-6 yaş arası çocukların düzenli olarak kontrole götürülmesi, gebeliğin ilk 3 ayından itibaren düzenli olarak kontrole gidilmesi ve doğumun hastanede yapılmasıdır. Mevsimlik tarım işçileri maalesef şartlı nakit transferi ile ilgili yeterli bilgiye sahip değildir⁹⁵.

3.3.3.4. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Sağlık sorunları açısından daha fazla hastalanma ve ölme riski altında bulunan bebeklerin ve üreme çağındaki kadınların aile hekimliği hizmetine erişebilmeleri için nüfus kayıtlarının olması gerekmektedir. Çalışma biçimleri sürekli yer değiştirmeye dayanan mevsimlik tarım işçilerinin adrese dayalı kayıt sisteminde, kadınların %12,5’i erkeklerin %8’i, 5 yaş ve altı grupta çocukların % 21,2’si olmak üzere toplamda yaklaşık % 10’unun nüfus kaydının olmadığı tahmin edilmektedir⁹⁶. Nüfusa kayıt olmama nedeni, çocuğun tarlada doğmuş olması nedeniyle doğum raporunun olmayışı, bu nedenle kayıtta sorun yaşanması; 6-7 ay tarlada çalıştıktan sonra nüfus kaydını ikamet ettikleri ile döndükten sonra yaptırımları durumunda ceza ödeme zorunluluğu ve işçilerin çalışma bölgelerinde nüfus cüzdanının gerekli olmadığını düşünmeleridir. Bunun sonucunda gebe olduğunu bildiren her dört kadından biri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine kayıtlı olmadığı için aile hekimine kayıtlı değilken her on kadından yaklaşık birinin aile hekiminde gebe olduğu kaydı bulunmamaktadır⁹⁷.

3.3.3.5. Ulaşım ve Çalışma Koşulları

Şahsi bir taşıta sahip olmayan ve şehir merkezlerine uzak alanlarda çalışan işçilerinin sağlık sorunu yaşadıklarında bir sağlık merkezine ulaşım olanakları kısıtlıdır. Beden gücüne dayanan bir iş yapmaları ve barınma koşulları nedeniyle beden ve kıyafet temizliği imkânları kısıtlı olan mevsimlik tarım işçileri sağlık kuruluşlarına müracaat etmekten çekinebilmektedirler.

Sağlık sorunu nedeniyle bir sağlık kuruluşuna gitme, mevsimlik tarım işçileri için yevmiyeden mahrum kalma anlamına gelmektedir. Üstelik sağlık sorunu yaşayan kişi tek başına hastaneye gidemeyecek durumdaysa bir başka işçi ile gitmesi gerekecektir ki bu durum yevmiye kaybını iki katına çıkaracaktır. Bu nedenle tarım işçileri sağlık sorunları ile ilgili bir sağlık kuruluşuna müracaat etmek için tarım mevsiminin sonlanmasını beklemeyi tercih etmektedirler.

3.3.3.6. İletişim Becerisi

Mevsimlik tarım işçilerinin Türkçe bilgisinin yetersizliğinin getirdiği iletişim sorunu sağlık hizmetlerinin yeterince alınmasını güçleştirmektedir. Tarım işçileri arasında evde konuşulan dil %60’ında

⁹⁴ ÇSGB; a.g.e., s.125

⁹⁵ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e., s.41

⁹⁶ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.39

⁹⁷ A.g.e, s.57,58

Kürtçe, %30'unda Arapça ve yaklaşık %10'unda Türkçedir⁹⁸. Özellikle kadınların büyük bir kesimi Türkçe bilmemekte ve Türkçe bilenler de Türkçeyi anlayacak düzeyde kavrama yeteneğinden mahrum durumda bulunmaktadır⁹⁹.

İşçilerin hastane gibi resmi kurumlara ilişkin deneyimlerinin az olması ve ana dillerinin Kürtçe olması, hastalıkları ciddi bir hayati tehlike doğurmadıkça bir sağlık kuruluşuna başvurmalarına yol açmaktadır¹⁰⁰.

Harran Üniversitesi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu arasında İşbirliği Protokolü imzalanarak ve "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı" adıyla başlatılan ülke modeli geliştirme çalışmaları neticesinde "sağlık aracılığı" sistemi uygulamaya konulmuştur. Doğru ve yeterli sağlık bilgisinin yaygınlaştırılmasını sağlamak, sağlık kurumları ile aileler arasında köprü vazifesi yaparak sağlık hizmetine erişimlerini arttırmak amacıyla mevsimlik tarım işçilerinin içlerinden seçilen ve yetiştirilen sağlık araçları iletişim sorunlarının aşılması noktasında son derece yerinde bir uygulamadır.

3.4. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ SORUNLARI^{101,102,103,104,105,106,107,108}

İş sağlığı ve güvenliği (İSG) olgusu, sadece çalışan ve işvereni bireysel anlamda ilgilendiren bir konu olmayıp, aynı zamanda işletmelerdeki verimliliğe, toplum sağlığına ve sosyal barışa etkileri bulunmaktadır.

Tarım, yapısı gereği insana en fazla gereksinim gösteren ve insan ile doğayı yakınlaştıran etkinlik alanıdır. Dolayısıyla tarım sektöründeki emek unsurunun yeri, fonksiyonu, sorunları ve çözüm yolları kalkınma ve toplumsal refah açısından ele alınmalı ve konuya gereken önem verilmelidir.

Türkiye'de tarım, ulusal gelir ve ekonomiye katkısına bağlı olarak önemli bir role sahiptir. Tarımsal yapımızın bir sonucu olarak hem özel sektör hem de kamu sektöründe çalışan geçici işçiler, sürekli işçilerden çok daha fazla sayıdadır. Tarımsal üretimin mevsimlik oluşu, tarım işçilerinin üretim sürecinde yoğun işgücüne gereksinim duyulan dönemlerde mevsimlik istihdamı gerektirmektedir. Tarım işçilerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan, ülkemiz koşullarında tarım işletmelerinin işgücü gereksinimlerini karşılamada vazgeçilmez bir öge olan mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının çözülebilmesi ancak bu sorunların gerçek yaşamda var oldukları biçimde somut olarak ortaya konması ile mümkündür.

Tarımda iş sağlığı ve güvenliğinin, iyi tanımlanmış bir strateji ile ifade edilmesi gerekir, hem ticari (büyük çiftlikler) hem de küçük ölçekli tarlaları kapsayan tarımsal gelişim politikasına entegre edilmesi zorunludur. Tarımdaki işçiler için aşamalı mesleki önleme hizmetlerinin gelişimi, etkili ulusal politikaların uygulanmasını, önlemeyi vurgulayan spesifik programları ve stratejik eylem planlarını

⁹⁸ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.61

⁹⁹ ILO Türkiye Temsilciliği; a.g.e. s.7

¹⁰⁰ ÇOKAUM- AKÇAM; a.g.e., s.36

¹⁰¹ Code of Practice on Safety and Health in Agriculture, ILO, Geneva, 2010.

¹⁰² AHIOĞLU S.S.; Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği ve Risk Değerlendirmesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.

¹⁰³ Tarım, Orman ve Hayvancılık Faaliyetlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, <http://www.alarko-carrier.com.tr/Intranet/ServisKapsi/Dosya/ISG/6331/32-Tar%C4%B1m.%20Orman%C4%B1l%C4%B1k%20ve%20Hayvanc%C4%B1l%C4%B1k%20Faaliyetlerinde%20%C4%B0%C5%9F%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%20ve%20G%C3%BCvenli%C4%9Fi.pdf>, Son Erişim Tarihi:22.02.2015.

¹⁰⁴ Tarımda Güvenlik ve Sağlık (Uluslararası Çalışma Örgütü Düzenlemeleri), ÇASGEM, Ankara, 2013.

¹⁰⁵ I. Tarım Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu-Çevresel ve Mesleki Riskler Bildiri Kitabı, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2012.

¹⁰⁶ GÜNDOĞDU K.; Tarım ve Orman İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, Adana, 2014.

¹⁰⁷ KALYON A.; Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği ve Risk Değerlendirmesi, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, İstanbul, 2014.

¹⁰⁸ DEMİREL H.; Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, Çalışma Dünyası Dergisi, 2(1), 88-100, 2014.

gerektirir. Mesleki sağlık ile ilgili uygulamaların, temel sağlık hizmetleri yapısı içine entegre edilmesi gerekir.

Sürdürülebilir tarımsal gelişmeyi sağlamak için işgücü verimliliğinin işçilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, işçilere ve ailelerine uygun çalışma ve yaşam koşullarının sağlanması, onların sağlık ve refahlarının korunması ve bunlara uygun bir çevrenin sağlanması yoluyla artırılması gerekir. Üretim kalite standartları ağdaş küresel eğilimlerle çalışma koşullarındaki düzenlemelerin birlikte gitmesini gerekli kılmaktadır. Tarımdaki alışma koşulları, güvenlik ve sağlık önlemleri yoluyla geçerli ve maliyet-etkin bir yolla anlamlı bir biçimde geliştirilebilir. Mesleki sağlık ve güvenlik hizmetlerine yapılacak yatırım, çalışma koşullarını, üst düzey işçi verimliliği ve daha sağlıklı işçi ilişkileri oluşmasını sağlamıştır. Uygun iş mevzuatı ve sosyal koruma tedbirlerinin benimsenmesi, bu yönde atılacak en önemli adımlardır.

Türkiye'nin tarımsal potansiyeli ve üretime yönelik genel bilgiler önceki bölümlerde belirtilmiştir.

Farklı ülkelerin ya da aynı ülkede farklı bölgelerin ekonomik gelişimlerdeki eşitsizlikler, tarım sektöründe iki farklı üretim yansıması oluşturabilmektedir. Bunlardan ilki, tarım alanında çalışanların büyük bir kısmını oluşturan geçim sağlamak için yapılan, daha az beceri isteyen çiftçilik olarak tanımlanırken diğeri üst düzeyde otomasyon sürecine dayanan ve bunun sonucu olarak da göreceli olarak daha az işçiyle daha yüksek verim elde edilen çiftçiliktir.

Sosyal Güvenlik Kurumunun 2013 yılı istatistiklerine göre; “tarımla ilgili meslek türü, ormancılık, bahçecilik, balık çiftçiliği, canlı hayvanlarla çalışma”larda 1037 iş kazası meydana gelmiş, bu iş kazalarının 923'üne erkek 114'üne kadın çalışanlar maruz kalmış ve bu iş kazalarında 21 erkek 1 kadın işçi olmak üzere toplam 22 işçi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca daha önceden yakalandığı meslek hastalığı neticesinde 1 erkek tarım işçisi 2013 yılında hayatını kaybetmiştir. 2013 yılı için tarım işkolunda herhangi bir meslek hastalığı tanısı ise yapılmamıştır. Meslek hastalığı tanısı olmaması bu sektörde meslek hastalığı olmadığı anlamına gelmemektedir. Ülkemizde meslek hastalıkları sayılarının beklentiler doğrultusunda olmayışının tıbbi, yasal ve sosyal taraflara ilişkin birçok nedeni vardır. Meslek hastalıklarının tespitine ilişkin prosedür sorunları, işçilerin ve işverenlerin bu konuda bilinçli olmayışı ve hekimlerin bu konuda yeterince duyarlı olmamaları meslek hastalığı kayıtlarının sağlıklı olmayışının ana nedenleridir. Birinci basamak koruyucu sağlık hizmetlerinin sunulduğu aile hekimliği ve toplum sağlığı merkezlerinde İSG konusunda yeterince bilinç oluşturulamadığından bu kurumlara başvuran tarım işçilerinin sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesi istenen seviyede olmamaktadır.

Sektördeki yaygın kayıt dışılık nedeniyle tarım işçilerinin çok büyük bir kısmı temel İSG hizmetlerinden yoksun bir ortamda çalışmaktadır. Hiçbir işçi işyeri hekimini veya iş güvenliği uzmanını görmemektedir. Bu durum da yine meslek hastalıklarının tespiti ve genel İSG önlemlerinin alınması noktasında eksiklikler ortaya çıkarmaktadır.

Diğeri önemli bir sorun da tarımda çalışanların ücretlerinin çok düşük olması, buna karşın çalışma saatlerinin uzun ve belirsiz olmasıdır. Bu zorluklar, bir yandan çalışma yaşamında eşitsizliği artırırken diğeri yandan çalışanların sağlık ve güvenliklerini önemli ölçüde tehlikeye sokmaktadır.

Mevsimlik işçiler kalabalık olarak uygun olmayan araçlarda (kamyon kasaları vb.), uygun olmayan şekilde (yolcu kapasitesinin üstünde yolculu araçlarda) ve gerekli sürücülük niteliğinden yoksun şoförlerin kullandığı araçlarda yolculuk yapmakta, bu da hayati tehlikeler doğurmaktadır. Her yıl ülkemizde birçok mevsimlik tarım işçisi trafik kazalarında yaşamını kaybetmekte veya yaralanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin uygun olmayan barınma ve beslenme sorunları da önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Tarım işçilerinin yaşadıkları ve çalıştıkları ortamların uygunsuzluğu özellikle gezici tarım işçileri için büyük sağlık ve güvenlik sorunları oluşturmaktadır. Ayrıca işçilerin çocukları da eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalabilmektedirler. Bu da ayrı bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında tarım sektöründe çalışanların maruz kaldıkları sağlık ve güvenlik sorunları, diğer endüstri alanlarındaki çalışanlarla benzerdir. Başka bir deyişle, tarım çalışanları da, işle ilgili fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psiko-sosyal faktörlere bağlı mesleki hastalık ve iş kazası tehlikesi ile karşı karşıyadır. Ancak çalışma şartları, sorunlarla karşılaşma sıklıkları, çevresel ve kişisel hijyen ve sosyal sorunlar yönünden farklılıklar gösterir.

Tarımda kullanılan kimyasallar, çalışma ortamının uygunsuz koşulları ve kullanılan araç gereçler ile oluşan hastalıklar, yaralanmalar ve ölümler tarım işçiliğinde yaygın olarak gözlenmektedir. Kimyasalların yanında biyolojik ve fiziksel etkenler de birçok organda çeşitli hastalıklara neden olabilmektedir. Tarım işçilerinin mesleki sağlık sorunlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz: Solunum Sorunları, Deri Hastalıkları, Kas-İskelet Sistemi Hastalıkları, Üreme Sağlığı Sorunları, Hayvan Kaynaklı Hastalıklar, Kanseri Hastalığı Sorunları ve İş Kazalarına Bağlı Yaralanmalar. Ayrıca, sosyal ve ekonomik zorluklar psiko-sosyal sorunlara neden olabilmektedir.

Tarımda makineleşmenin sınırlı olması, çoğu işin beden gücüne dayanması, tarla sahiplerinin çoğunun nispeten küçük denilebilecek bir alan üzerinde faaliyet göstermesi ve aile fertlerinin dönemsel olarak tamamının çalışması nedeniyle istihdam açısından farklılıklar arz etmektedir.

Tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliği yönünden alınacak genel önlemler çerçevesinde; bütün çalışanlara yapılacak işin tehlikelerini ve korunma yöntemlerini de içerecek şekilde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmelidir. Her bir tarımsal faaliyette iş ve işlemlerin farklılıklar göstermesi, farklı araç gereç veya ekipman kullanımı ve farklı kimyasalların tatbiki gibi nedenler ile çalışanlar farklı tehlike kaynaklarına maruz kalabileceğinden yapılacak faaliyete yönelik risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

Tarım sektöründeki kazaların ve sağlık sorunlarının birçok nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan en sık karşılaşılanlar şunlardır:

- Makine ve araç-gereçler ile çalışmalarda çarpma, kesme, delme vb. nedenlerle yaralanma veya ölüm,
- Aşırı gürültü ve titreşime maruz kalma sonucunda sağlık sorunları meydana gelmesi,
- Kayma, takılma ve yüksekte düşme gibi nedenlerle yaralanma ve ölümler,
- Yetersiz ekipman ve araçlar, doğal olmayan vücut pozisyonu veya ağır yükler, tekrarlanan işler, uzun süreli statik duruşlar vb. diğer nedenlere bağlı ergonomik problemler,
- Kimyasallara, tozlara, hastalık yapıcı biyolojik ajanlara maruz kalma sonucunda sağlık sorunları meydana gelmesi,
- Kırsal ortamlarda yaygın olarak görülen, aşırı sıcak ve soğuk sert hava koşullarına bağlı sağlık problemleri,
- Vahşi hayvan saldırılarına maruz kalarak yaralanma veya ölüm vb.

3.4.1. Tarım Makine ve İş Ekipmanlarında Sağlık ve Güvenlik

Tarım, tehlikeli birçok makine ve süreci kullanmayı gerektirir. Traktör, saban, tırmık, tohumlama teçhizatı, püskürtme teçhizatı, biçerdöver, biçme makinesi, balya makinesi, öğütücü, kamyon, vagon,

römork, tüm arazi araçları, toprak işleme teçhizatı, gübreleme, kaldırma teçhizatı vb. makine ve iş ekipmanları tarımda en yaygın kullanılanlardır.

Başlıca güvenlik riskleri, travma sonucu yaralanma da dahil, kesici parçalar, dişliler, kayışlar, şaftlar, diğer hareketli parçalar, patlayan hidrolik hortum veya çalışan elektrikli teçhizat ile temasa bağlı oluşan kesici, yanık, elektrik çarpması, kırık ve uzuv kopmalarıdır ama bunlarla sınırlı değildir. Bu tür yaralanmalar üretimin yanı sıra bakım-onarım ve temizlik sırasında veya tıkanıklıklar açılırken de oluşabilir. Tarımda pek çok işçi yaralanmalarında hastanelere ulaşımında zorluklar yaşanabildiğinden bu tür yaralanmaların etkileri daha da ağır olabilir.

3.4.1.1. Traktör ve Her Türlü Arazide Kullanılabilen Araçlarda Sağlık ve Güvenlik

Traktör tarımda güç sağlayan en önemli teçhizattır ve tarımsal üretimde ve tarla bakımında oluşan yaralanma ve ölümlerin büyük bölümüyle ilişkilidir. Eski model traktörler devrilmeye karşı güvenlik kabini ve emniyet kemeri gibi güncel güvenlik donanımlarıyla donatılmaması nedeniyle özel dikkat gerektirir. Ayrıca güvenlik kabinleri hava koşullarının olumsuz etkilerinden, gürültüden ve traktörden düşmelerden de korumaktadır.

Traktörlerde alınabilecek güvenlik önlemleri şunlardır:

- Traktörleri ve arazi araçlarını sadece yetkili kişiler kullanmalıdır.
- Koltuklarda bir kişi oturmalıdır.
- Çocuklar bu araçlara bindirilmemelidir.
- Traktör ve arazi araçları emniyet kemeri takılmadan kullanılmamalıdır.
- Sürücü kabinlerinde emniyet kemeri bulunmalı, iklimlendirme yapılabilir.
- Kabinde gürültü önlenemiyor ise, kulaklık kullanılmalıdır.
- Devrilmeye karşı yük araçlara dengeli yüklenmeli, aşırı yüklemeye yapılmamalıdır.
- Arazi araçları ve ekipmanları işçi taşımak için kullanılmamalıdır.
- Römork yüklü ise, yokuş inerken hız yapılmamalı, dönüşlerde ve engebeli arazide araç hızı azaltılmalıdır.
- Tarlada diğer işçilerin yakınında makinelerle çalışma yapılmamalı; işçiler iş araçları çevresinde durmamalıdır.
- Arazi araçlarında işçinin kas-iskelet sistemi rahatsızlığını önleyecek nitelikte oturma yeri bulunmalıdır.
- Bir araçla çekilirken, traktör çelik halat ile bağlanmalı, halat kopması riskine karşı, iki araç arasında insan bulunmamalıdır.
- Frenler, acil durum freni, farlar, sinyal lambaları ve diğer güvenlik cihazları düzenli bakımdan geçirilmelidir.

3.4.1.2. Diğer Makine ve Ekipmanlarda Sağlık ve Güvenlik

Tarım işçileri, toprağı sürmek, tohum ekmek, tarımsal kimyasalları uygulamak, biçmek depolamak, balyalamak, yem öğütme, gübre taşımak vb. pek çok görevi yapmak için tasarlanmış birçok teçhizat ve araç kullanır.

Pulluk ve saban, mibzer, elde taşınan veya makineye takılan kimyasal püskürtme teçhizatı, biçerdöver, karıştırıcı, orak, balya makinesi, yem öğütücüsü, gübre atıcı ve hidrolik aletler ve diğerleri, doğru koruma yapılmadığında ağır yaralanmalara hatta ölüme yol açabilmektedir. Bu araçlarda uzuv kopması, ezilme veya kapma riski yaratan dönen parçalar, keskin kesici uçlar, aktarma kayışları, tahrir zincirleri, besleme hortumu ve hareket dişlileri tehlike noktaları bulunur.

Çapa, çekiç, kol demiri, kazma, tokmak, orak, tırpan, pala ve sallama gibi el aletleri ve taşınabilir elektrikli aletler, bazıları maluliyet veya ölümlü sonuçlanabilen sıyrık ve kesiler ile uzuv veya parmak kopmalarına veya diğer yaralanmalara yol açabilir.

Makinelerden düşmek önemli bir ağır yaralanma nedenidir. Bu makinelerdeki (örneğin saman yapma makinesi) yüksek gürültüye uzun süreli maruziyet işitme kaybına yol açabilir. Titreşim ise hem kas-iskelet sistemine zarar verebilir hem de psikolojik sorunlara yol açabilir. Araçlardaki oturma yerleri ve tarımsal araç kullanımının diğer boyutları (ergonomik) kas-iskelet yaralanmalarına yol açabilir.

Güvenli olmayan veya hatalı teçhizat kullanılmasına ve yetkisiz kişilerin makineleri kullanmasına izin verilmemelidir. Özellikle çocuklar her türlü tarım teçhizatından uzak tutulmalıdır. İşveren, işçilerin teçhizat kullanmaya başlamadan önce eğitilmelerini sağlamalıdır. Ergonomik açıdan uygun olmayan teçhizat nedeniyle oluşan kazaları önlemek için işçilerin kendilerine (özellikle kadın ve genç işçilere) uygun teçhizat sağlanmalıdır. İşveren, koruyucular ve diğer güvenlik donanımı da dahil, makine ve teçhizatın düzenli bakımlarının yapılmasını ve güvenli durumda korunmasını sağlamalıdır. Ayrıca, bu tür bakımların kayıtları da tutulmalıdır. İşveren, aletlerin etkin, bakımlı ve çalışır durumda tutulmasını sağlamalıdır. Ayrıca bu makinelerdeki, tıkanıklıkları gidermek veya başka nedenlerle tehlikeli bölgelerine erişmek gerektiğinde makinelerin tamamen durdurulması sağlamalıdır ve etiketleme vb. önlemlerle istem dışı çalıştırılması önlenmelidir.

Başka yöntemlerle azaltılamamış risk hala varlığını sürdürüyorsa, işveren tulum, eldiven, koruyucu gözlük, güvenlik botu ve işitme koruyucusu gibi uygun kişisel koruyucu donanımları (KKD) sağlamalıdır.

3.4.1.3. Enerji Kaynaklarında Sağlık ve Güvenlik

Peş çok tarım teçhizatı elektrik vb. İSG için önemli tehlike oluşturabilecek enerji kaynaklarını kullanır. Enerji kaynaklarının kullanıldığı ortamlarda yeni ve öngörülemeyen tehlikeler oluşabilir. Ayrıca tarım arazilerinin yakınından geçen enerji nakil hatları da dikkat edilmesi gereken diğer bir husustur.

Her yıl tarım sektöründe elektrikle vb. enerji kaynaklarına bağlı çeşitli kazalar meydana gelmektedir. Bu kazaların birçoğu yüksek gerilim hatları ile ilişkilidir. Ayrıca elektrik tesisatlarındaki ve ekipmanlarındaki problemler yangınlara da neden olabilmektedir.

İşçilerin çalışma noktası yakınında enerji nakil hatları bulunması durumunda uyarılarak buralara doğrudan veya dolaylı temasın engellenmesi gerekmektedir. Ayrıca elektrik vb. enerji kaynağıyla çalışan makine ve teçhizatlar sadece gerekli eğitimi almış ve yetkili kişiler tarafından bakım ve onarıma tabi tutulmalıdır.

Zarar görmüş kablolar hemen tamir edilmeli ya da değiştirilmelidir. Taşınabilir ekipmanlar, güvenli ve izole trafodan azaltılmış olarak alınan voltajda çalışmalıdır. Ayrıca bir problem olduğunda anında gücü kesebilecek kaçak akım röleleri bağlanmalıdır.

3.4.2. Tarımda Ergonomi

Tarımsal görevlerin yapılacağı fiziksel çalışma çevresinin (gürültü, sıcaklık, aydınlatma, termal konfor) doğası, öngörülen işte uygulanan çalışma biçimi (iş yeri ve tesis tasarımı, tarımsal malzemenin kaldırılması ve taşınması dahil), işlerin programlanması (vardiyalı çalışma yapılması dahil) ve işçilerin özellikleri (demografik, fizyolojik, insan hatası ve yaralanan işçilerin tanı ve tedavisi dahil) gibi ergonomik etmenler tarım işçilerinin sağlık ve güvenlik çıktılarına etkiler.

Tarımsal çalışma, eğilip bükülmeyi, uzanmayı, vücut zorlandığı bir konumdayken yinelenen hareketler yapmayı veya tarım teçhizatı kullanılırken soğuk veya sıcak bir ortamda oturmayı da içeren ve ergonomik yönden olumsuz süreçlerde çalışmaları kapsar. Ekonomik, topografik, teknik, sosyo-kültürel vb. etmenler hem makineleşmeyi hem de makine kullanımını sınırlayabilir, ayrıca makine kullanılırken teçhizat tasarımı ve titreşim nedeniyle yeni ergonomik riskler ortaya çıkabilir. Birçok tarım alanında, salt insan gücünün yerini alacak teknolojiler tasarlayıp sürece katmakta büyük engellerle karşılaşmakta ve insan gücüne bağımlılık sürmektedir.

Elle tohum ekmek, ürün bakımı (ot yolma, budama, aşılama), elle taze meyve ve sebze toplamak ve ürünlerin hasat sonrası işlemleri işçilerde travma birikimine bağlı bozukluklara, boyun, kol ve bel rahatsızlıklarına yol açar. Ayrıca ağır gübre torbası, yem torbası vb. (aktarma ve taşıma işlerinde) yükleri kaldırmak da önemli risk kaynaklarından. Bu sorunlara karşı uygun araçlarla yükleri parçalayarak aktarmak veya vücut zorlanmasını azaltıcı araç gereç kullanmak basit çözümlerdir.

Termal konfor; soğukta ve sıcakta olduğu hissine kapılmamak hava sıcaklığı, radyant ısı, hava hızı ve nem gibi çevresel etmenlerin, giysi yalıtımı ve çalışırken bedenin ürettiği metabolik sıcaklık gibi kişisel etmenlerin bileşiminin ürünüdür. Bir bireyin boyu, kilosu, yaşı, cinsiyeti ve sağlık durumu termal konforu etkiler. Termal konfor şartlarına uygun olmayan, genellikle aşırı sıcak ve güneş ışığına doğrudan maruz kalınan durumlarda ısı stres, ısıl yorgunluk, kramp ve bayılma gibi rahatsızlıklara yol açar. Ayrıca doğrudan güneş ışığına maruz kalan gözlerde ilerleyen dönemlerde katarakt oluşabilmektedir. Gebe kadınların termal konforun uygun olmadığı ortamlarda çalışması hem kendi hem de çocuğun sağlığını olumsuz etkiler. Hatta bu durum ölü doğumlara bile sebep olabilir.

Ürün bakımı ve hasadında çok tekrarlanan bir işi elle tek taraflı olarak yapmak ve uygulanan kuvvet ve el hareketinin hızı, üst kas iskelet yaralanması riskini artırır. Eğilerek çalışma kas krampları ve diğer kas iskelet yaralanmaları için genel bir risk etmenidir. Bel bu tür etkinliklerden özellikle etkilenir. Elden iletilen titreşime aşırı maruziyet üst uzuvların kan damarlarında, sinir ve kaslarında, kemik ve eklemlerinde bozukluklara yol açabilir. Tam vücut titreşimi ise, şiddeti ve süresine bağlı olarak, gebe kadınlarda erken doğum problemine, çevresel sinir hastalıklarına, prostat iltihabına ve akut ve kronik sırt zedelenmelerine yol açabilir.

İşverenler bu konuda tanımlanmış ergonomik sorunları ortadan kaldıracak ve meydana gelebilecek sağlık problemlerini ve yaralanmaları engelleyecek denetim önlemlerini uygulamak için risk değerlendirmesine dayanan bir plan geliştirmelidir. Tehlikeyi ortadan kaldırmaya öncelik verilmeli, daha sonra tehlike zararsız veya az zararlı yöntem, iş süreci veya alet ile yer değiştirme yoluyla en aza indirilmelidir. Bunların gerçekleştirilemeyeceği durumlarda, işçileri bilgilendirme, çalışma sürelerine ilişkin düzenlemeler yapma ve işçilere KKD verilmesi gibi yöntemlere başvurulmalıdır.

Örneğin güneş ışığına doğrudan maruz olunan bir çalışmada, tarım işçilerinin sık sık kısa süreli aralıklarla dinlenebileceği yerler hazırlanarak buralarda yeterli miktarda içilebilir su vb. gıda bulundurulmalıdır. Ayrıca çalışanların pamuklu kıyafetler giymesi ve güneşten koruyucu başlık kullanması ve güneş ışınlarının zararlı etkilerinden gözleri koruyan gözlükler temin edilerek kullanılması sağlanmalıdır.

3.4.3. Tarımda Kimyasal, Biyolojik Ajan ve Toz Maruziyeti

Tarımsal üretimde kullanılan kimyasalların (ilaç, gübre, hormon vb.) olumsuz etkilerinin insan ve toplum sağlığı üzerindeki zararları artarak kendini hissettirmektedir. Tarım kimyasallarının dünyada

yaygın kullanılması işverenleri, işçileri ve toplumun geneline ciddi sağlık risklerinden koruyacak sıkı bir denetimi gerektirir.

Zirai ilaçlar başta olmak üzere, çalışma ortamında meydana gelecek olan toz ve gazlar da tarım işçileri ve genel halk sağlığı için ciddi riskler oluşturmaktadır. Tarımda iş sağlığı ve güvenliğinde en önemli sorun tarım kimyasallarına maruziyet olup, en tehlikeli tarım kimyasalları ise zirai ilaçlardır (pestisitler).

İşçiler için tehlikeli bir zehirli madde olan gübre doğrudan temas halinde cilt tahrişi ve bulunduğu susuz amonyak gazı etkisi ile olası ciddi solunum etkileri oluşturabilir. Gübre kullanırken maruziyeti en aza indirmek için özen gösterilmelidir.

Dizel de dahil, yakıt kullanılan tarım makinelerinden yayılan egzoz dumanı, önemli bir solunum tehlikesi yarattığı için, işçinin maruziyeti en aza indirilmelidir. Ayrıca kapalı alanlarda egzoz dumanının havadaki konsantrasyonu artacağından daha da tehlikeli olabilecektir.

Kimyasal maddeler, cilt temasıyla, solunum ve ağız yoluyla vücuda girer. Kimyasallar, başta solunum sistemi rahatsızlıkları olmak üzere cilt problemlerine, iç organlarda kalıcı hasarlara, uzun dönemde kansere, kadın ve erkeklerde cinsel işlev bozukluklarına, üreme ve doğurganlık üzerinde olumsuz etkilere, anne karnındaki bebeklerde ve büyüme çağındaki çocuklarda gelişim bozukluklarına, kalıcı sinir sistemi bozukluklarına, karaciğer ve tiroit hastalıklarına neden olmaktadır. Çocuklar, genç işçiler, doğurgan kadınlar ve gebeler daha hızlı ve yoğun şekilde etkilendikleri için kimyasallardan ve sağlıksız ortam koşullarından uzak tutulmalı ve özel olarak korunmalıdır.

Tarımda bu kimyasal maddelerle çalışmalarda işçilerin sağlık ve güvenliği yönünden karşı karşıya oldukları tehlikeleri ortadan kaldırmak veya en az düzeye indirmek için şu önlemler alınmalıdır:

- Tarla ve seralarda uygun iş organizasyonu yapılmalıdır.
- İlaçlama, gübreleme vb. kimyasal maddelere maruziyet olabilecek işlerde en az sayıda işçi kullanılmalıdır.
- İşçilerin maruz kalacakları madde miktarlarının ve maruziyet sürelerinin mümkün olan en az düzeyde olması sağlanmalıdır.
- Bu kimyasalların tatbik edileceği araç-gereçlere aktarım maruziyet oluşturmayacak ya da en az düzeyde olacak şekilde yapılmalıdır (gerekirse yardımcı ekipman kullanımı vb.).
- İşçilerin kişisel temizlikleri için uygun ve yeterli şartlar sağlanmalı ve kimyasal maruziyetin olabileceği durumlar için ayrıca tedbirler (göz duşu, losyonlar vb.) alınmalıdır.
- Tehlikeli kimyasal maddelerin, atık ve artıkların en uygun şekilde kullanılması, taşınması ve depolanması için bilim ve tekniğe uygun gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- İkame yöntemi uygulanarak, tüm bu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarının hiç ya da mümkün olduğu kadar az kullanılması, bunların yerine aynı görevi yapan organik gübre ve biyolojik mücadele yöntemlerini içeren “Ekolojik Tarım Sisteminin” benimsenmesi sağlanabilir.

Zararlı istilasımı denetlemek için etkin koruyucu kimyasal ve biyolojik denetim, yetiştirme teknikleri, ürün veya mera rotasyonu ve/veya diğer uygulamalar benzeri birçok yöntemin birlikte kullanıldığı bütünsel zararlı mücadele yönetimi, maruziyeti azaltmada yararlı olabilir.

3.4.3.1. Pestisitler

Zirai ilaçlar (pestisitler), istenmeyen bitki ve canlıları denetim altında tutmak/önlemek için kullanılan maddeler, bitki büyümesini ayarlayıcı maddeler, yaprak dökülmesini sağlayan maddeler ve nem alıcı olarak kullanılan maddelerdir.

Kullanım alanlarına, etkin maddenin kimyasal yapısına, grubuna ve toksisite derecesine bağlı olarak zirai ilaçlar değişik gruplar altına alınmıştır. Günümüzde etkin maddesine göre pestisit el kitabına giren ilaçların değişik formülasyonları ile oluşturulmuş 20.000'den fazla ticari isimde zirai ilaç mevcuttur.

Pestisitler; görünüşlerine, fiziksel yapılarına, formülasyon şekillerine, mücadele ettikleri zararlı ve hastalık grubu ile bunların biyolojik dönemine, içerdikleri aktif madde cins ve grubuna, zehirlilik derecesine ve kullanım tekniğine göre çok değişik şekillerde sınıflandırılabilirler. Pestisitlerin sınıflandırılmasında; mücadele ettikleri zararlı grubuna ve formülasyon şekillerine göre olan sınıflandırma daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Pestisitler formülasyon şekillerine göre, toz ilaçlar (Dust), ıslanabilir toz ilaçlar (WP), emülsiyon konsantre ilaçlar (EC veya EM), solüsyon konsantre ilaçlar (SC), suda çözünabilir toz ilaçlar (SP), yazlık ve kışık yağlar, granüller (G), peletler, tabletler, toz tohum ilaçları, sıvı tohum ilaçları, aerosoller, zehirli yemler, kapsül şekli verilmiş formülasyonlar, akıcı konsantreler (FC) ve kuru akışkanlar olarak sınıflandırılabilir.

Pestisitler kullandıkları zararlı grubuna göre ise; böcekleri öldürenler (İnsektisit), fungusları (mantarları) öldürenler (Fungusit), fungusların faaliyetini durduranlar (Fungustatik), yabancı otları öldürenler (Herbisit), örümcekleri öldürenler (Akarisit), bakterileri öldürenler (Bakterisit), yaprak bitlerini öldürenler (Afisit), kemirgenleri öldürenler (Rodentisit), nematodları öldürenler (Nematosit), salyangozları öldürenler (Mollussisit), algleri öldürenler (Algisit), kuşları öldüren veya kaçırınlar (Auensit), kaçırganlar (Repellent), çekiciler (Atrakant) şeklinde sınıflandırılabilir.

Pestisitler vücuda en kolay deri teması ve solunum yollarıyla girebilir. Etkileşim olması durumunda ise deride aylarca kalabilirler. Deri yolu ile giren ilaçların emilme hızı, ciltte yara ya da kesik olması, cildin nemli veya terli olması ya da ilacın ciltte uzun süre kalması durumlarına göre değişkenlik gösterebilir. Özellikle emilim hızı yüksek olan zirai ilaçlar vücuda; kulak yolu, avuç içi, kafa derisi, ön kol, gözler ve genital bölgeden giriş yaparlar. Eğer ilaç solvent (uçucu) formda kullanılıyorsa emilim daha hızlı olur.

Çiftçiler, tarım işçileri ve diğer işçiler, çim ve bahçe bakım görevlileri gibi ilaç formülasyonu hazırlayan kişiler, ilaç imalatında çalışan işçiler, hasat ve bakım işlerinde çalışanlar kullanım dolayısıyla ilaçlardan zarar görebilirler. Zirai ilaçların insan sağlığına olan etkisini temel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

Akut Zehirlenme: İlacın bir alımıyla ani olarak ortaya çıkan zehirlenmedir. İlaçlı ürünü yiyenlerde, fazla yoğun ortamda solunum yoluyla ya da cilde teması ile maruz kalmalarda ortaya çıkar. Bulantı ve kusma en sık görülen belirtilerdir.

Kronik Zehirlenme: İlacın tekrarlanan maruziyetleri neticesinde vücutta birikmesiyle oluşan zehirlenmelerdir. Etki ve belirtileri uzun vadede ortaya çıkmaktadır.

Alerjik Etki: Daha çok hassas insanlarda ve genellikle ilaç uygulaması yapan veya ilacın bulunduğu ortamda çalışan işçilerde görülür. Gözlerde kanlanma, ciltte kızarma veya kaşıntı oluşabilir.

Kanser Etkisi: Daha çok ilacın kimyasal yapısına bağlı olarak ortaya çıkar ve uzun vadede görülebilen etkilerdendir.

Tarımsal alanlara, orman veya bahçelere uygulanan pestisitler havaya, su ve toprağa, oradan da bu ortamlarda yaşayan diğer canlılara geçmekte ve bu şekilde dönüşüme uğramaktadır. Bir pestisit çevredeki hareketlerini onun kimyasal yapısı, fiziksel özellikleri, formülasyon tipi, uygulama şekli, iklim ve tarımsal koşullar gibi faktörler etkilemektedir.

Pestisitlerin püskürtülerek uygulanması sırasında bir kısmı evaporasyon ve dağılma nedeniyle kaybolurken, diğer kısmı bitki üzerinde ve toprak yüzeyinde kalmaktadır. Havaya karışan pestisit rüzgarlarla taşınabilir; yağmur, sis veya kar yağışıyla tekrar yeryüzüne dönebilir. Bu yolla hedef olmayan diğer organizma ve bitkilere ulaşan pestisit, bunlarda kalıntı ve toksisiteye neden olabilir.

Toprak ve bitki uygulamalarından sonra toprak yüzeyinde kalan pestisitler, yağmur suları ile yüzey akışı şeklinde veya toprak içerisinde aşağıya doğru yıkanmak suretiyle taban suyu ve diğer su kaynaklarına ulaşabilirler. Eğim, bitki örtüsü, formülasyon, toprak tipi ve yağış miktarına bağlı olarak taşınan pestisitler, bu sularla balık ve diğer omurgasız su organizmalarının ölmesine; bu organizmalardaki pestisit kalıntısının insanların gıda zincirine girmesi ve kontamine olmuş suların içilmesiyle kronik toksisitenin oluşmasına neden olurlar.

Bu nedenlerle tarım kimyasallarının kullanımının bilinçli olarak yapılması gerekmektedir. Tarım ilaçlarının kullanımında yapılan başlıca hatalar şunlardır:

- Ülkemizde en çok yapılan hataların başında geniş spektrumlu ilaçların kullanılması gelmektedir. Oysaki ilaç kullanımından önce hastalık ya da zararlı öncelikle tespit edilmeli sonrasında spesifik olan ilaçların kullanılması tercih edilmelidir. Aksi takdirde zararlı böcekler kontrol altında tutulmak istenir iken faydalı böceklerin ölümüne neden olunmaktadır. Bu da biyolojik mücadeleyi olumsuz etkilemekte ve ekolojik dengeyi bozmaktadır.

- Aynı tür zararlılara sürekli aynı etken maddeli ilaçların kullanımı ile hedef zararlıların sonraki nesillerinde o etken maddeye direnç kazanmasıyla, ilaçların etkinliği azalmakta ve bu durumda daha da fazla ilaç kullanılmaktadır.

- Ürünlerin ambalajında bulunan kullanım kurallarına uyulmamaktadır.
- İlaçlar, ruhsatlı olmadığı ürünle ilgili olarak kullanılabilir.
- Bekleme süresi dolmadan ürün hasat edilmektedir.

Korunma bakımından en etkili yol teknik korunma uygulamalarıdır. Solunum yolundan olan maruziyeti önlemek üzere havalandırma sistemleri kurulmalı, gereken durumlarda maske kullanılmalıdır. Pestisit uygulanması sırasında da maske kullanımı yoluna gidilebilir. Uygulama rüzgarsız havada yapılmalı, ya da püskürtme yapılırken rüzgar arkadan gelecek şekilde yönlendirilmelidir. Deri yolundan olan maruziyetin önüne geçmek için sırtta taşınan deponun sızdırmazlığı konusuna özen gösterilmeli, uygulama sırasında sızdırmaz giysi giyilmelidir.

3.4.3.2. Tarımda Tozlar, Diğer Tanecikli Maddeler ve Biyolojik Ajanlara Maruziyet ile Vahşi Hayvanlara Bağlı Sağlık ve Güvenlik Sorunları

Tarımsal üretim işçilerin sağlığı için potansiyel tehlike yaratan çeşitli tozlara ve biyolojik etkenlere maruz kalmaya yol açabilir. Bunlar çalışma çevresindeki tozları ve başka tanecikli maddeleri, hayvan atıklarını, zoonozları, parazitleri, vahşi hayvan ısırma ve sokmalarını kapsar.

Bunların yanı sıra evcil hayvanların sebep olabileceği yaralanmalar da zaman zaman görülebilmektedir. Tarım işçilerinde bu tür yaralanmalar genellikle tepmeler ve ısırılmalar şeklinde

meydana gelmektedir. Hayvanlara nasıl yaklaşılması gerektiğini bilmeyen işçilerin hatalı davranışları da yaralanma riskini artırmaktadır. Hayvanların tehdit algısını tetikleyici davranışlar ve göremedikleri kör noktalarda durmak işçilerin ısırma, toslama, tepme gibi hayvan reaksiyonlarına maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Evcil hayvan kaynaklı yaralanmaları önlemek için alınacak tedbirler arasında; çiftçilere, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere işçilere ve ailelerine eğitim verilmesi, hayvanla ilgili işlerde çalışacak kişilerin hayvanın tepkilerini tetikleyici davranışlardan kaçınan kişilerden seçilmesi ve özellikle çok sayıda hayvanın bulunduğu büyük çiftliklerde hayvan kaynaklı risklerden koruyucu mühendislik yaklaşımlarının geliştirilmesi, risklerin değerlendirilerek düzeltici-önleyici tedbirlerin alınması sayılabilir.

Ulusal mevzuatımıza göre; işveren, biyolojik maruziyet meydana gelebilecek yerlerde çalışanların maruziyetini önlemek ve çalışanların biyolojik ajanların tehlikelerinden korunması için gerekli tüm koruyucu ve önleyici tedbirleri almakla yükümlüdür. Başka bir deyişle, işverenler öncelikle biyolojik maruziyet riski bulunan noktalarda bu oluşumu engelleyici veya azaltıcı tedbirler almak, bu amaçla gerek mühendislik çözümlerine başvurmak, eğer alınan tedbirler yeterli olmaz ise çalışanlara hayvansal atıkların niteliğine uygun kişisel koruyucu donanımları vermek ve bunların kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür. Özellikle hayvancılıkla ilgili işlerde çalışanlara olmak üzere biyolojik maruziyet altında çalışan işçilerin periyodik olarak sağlık muayenelerinin yaptırılması gerekmektedir.

Aşağıdaki bölümlerde; tarım işçilerinin tozlar, diğer tanecikli maddeler ve biyolojik ajanlara maruziyet ile vahşi hayvanlara bağlı sağlık ve güvenlik sorunları ele alınmıştır.

3.4.3.2.1. Tozlar

Tozlar çeşitli tahıl, bakliyat ve diğer tarla bitkilerinin üretiminde oluşur. Sıklıkla tohum hazırlama, hasat, ilk işleme, temizleme, torbalama ve ürünün pazara taşınması gibi işlemler sırasında ortaya çıkar. Tozlar saman, küspe, tahıl kabuğu, küf, mantar ve bakteri artıkları, bioaerosoller, endotoksinler, pestisit artıkları, arındırıcı gazlar ve silika tanecikleri gibi bileşenleri kapsar. Ayrıca hayvansal üretimde farklı toz tanecikleri de oluşabilmektedir.

Solunan tanecikler çok küçük olabileceği için akciğerlerde alveollere kadar ulaşarak, çeşitli solunum sorunlarına yol açabilir. İşçilerin akciğerleri zararlı etkenlere maruz kalmaya bağlı akut (kısa erimli) akciğer hasarlarından veya kronik obstrüktif akciğer hastalığı, astım, organik zehirli toz sendromu ve “çiftçi akciğeri” olarak da bilinen akut alerjik alveolit gibi uzun erimli hasarlardan etkilenebilir.

Podoconiosis, volkanik bölgelerde özellikle kırmızı killi toprakta çıplak ayakla çalışan kişilerde görülen bir hastalıktır. Volkanik topraklardaki çok küçük silis tanecikleri deriden geçerek lenfatik sistem iltihabına yol açabilir. Bu hastalık, ayakkabı giyilerek önlenebilir.

Ayrıca havada belli bir konsantrasyonun üzerinde bulunan organik tozlar ciddi tarım tesislerinde toz patlaması tehlikesine ve buna bağlı yangınlara, yangınların sonucunda da yaralanma veya ölüme yol açabilir.

Ulusal mevzuatımıza göre; işveren, her türlü tozun meydana geldiği yerlerde çalışanların toz maruziyetini önlemek ve çalışanların toz ile ilgili tehlikelerden korunması için gerekli tüm koruyucu ve önleyici tedbirleri almakla yükümlüdür.

Bu bağlamda işverenler öncelikle toz oluşumunu engelleyici veya azaltıcı tedbirler almak, bu amaçla gerekli ise mühendislik çözümlerine başvurmak, eğer alınan tedbirler yeterli olmaz ise çalışanlara tozun niteliğine uygun kişisel koruyucu donanımları vermek ve bunların kullanılmasını sağlamakla

yükümlüdür. Ayrıca toz altında çalışan işçilerin periyodik olarak sağlık muayenelerinin yapılması gerekmektedir.

3.4.3.2.2. Hayvansal Atıklar

Tarım işçileri köylerde kendi getirdikleri veya diğer köylülere ait hayvanlar ile doğrudan temas halindedirler. Bu durum, gübre ve sıvı atık benzeri hayvan atıklarına ve dolayısıyla amonyak, hidrojen sülfid (H_2S), metan, bakteri ve zoonozla maruz kalma risklerine yol açabilir.

Amonyak (NH_3) kümes barınaklarındaki kapalı alanlarda idrar ve dışkının ürünü olarak yüksek düzeylerde bulunur. Maruz kaldığında ortaya çıkan belirtiler göz sulanması, solunum yolu tahrişidir.

Hidrojen sülfid (H_2S) lağım borularında ve atık depolanan tesislerde, organik maddelerin oksijensiz çürümesi sonucunda açığa çıkar. Hidrojen sülfid maruziyeti çok tehlikelidir ve ani ölümlere yol açabilir.

İşçilerdeki, özellikle de gençlerle çocuklardaki enfeksiyonlar yeraltı sularının *ecoli* veya koliform bakterilerle ikincil kirlenmesine bağlı oluşur. Yeraltı sularının ve diğer suların bu tür bakterilerle kirlenmesi ishal gibi ciddi mide, bağırsak ve böbrek hastalıklarına ve diğer sağlık sorunlarına ve hatta ölüme yol açabilir.

İşverenler tehlikeyi yok etmeye yönelik önlemleri almak veya işçi maruziyetini en aza indirecek mühendislik ve denetim stratejilerini belirlemek için risk değerlendirmesi yapmalıdır. İşverenler çiftlik hayvanlarının gübrelerinin toplandığı ve depolandığı tesislerin insanların kullandığı kanalizasyon sistemlerinden fiziksel olarak ayrılmasını sağlamalıdır.

Hayvan yetiştirme tesisleri, sıvı gübre, kafesli bir zemin altından veya gübre çukurunda toplanırken, hidrojen sülfid maruziyetinin denetlenebileceği bir biçimde inşa edilmelidir.

İşverenler; işçi, gübre depolanan lağım, tank veya çukur gibi kapalı bir mekana girmeden önce mekandaki hidrojen sülfid düzeyini denetleyecek doğrudan ölçüm yapan gaz dedektörü sağlamalıdır. Bunun yanı sıra işverenler, kapalı bir mekanda çalışmak için görevlendirilen işçilerin, önceden seçilmiş ve mekâna güvenli bir biçimde girme ve çalışma ve KKD'leri doğru kullanma konularında eğitilmelerini sağlamalıdır.

Çalışma alanlarında ve özellikle de kapalı yerlerde, gübre türü atıkların zehirli gaz yaymasını önlemek çok önemlidir. Bu yayılımı önlemek için; hayvanların tutulduğu yerler çok iyi havalandırılmalı, hayvan atıkları kanalizasyona atılmamalı, gübre depolarında gaz dedektörü bulunmalı ve uygun kişisel koruyucu donanım (maske, önlük, bot vb.) takmadan bu depolara girilmemelidir.

Ayrıca, işçilerin su ihtiyacı yeraltı suyu ile karşılanıyorsa; bu sular kullanılmadan önce analizlerinin yapılması sağlanmalıdır ve bu analizler periyodik olarak tekrarlanmalıdır. Uygun olmayan suların hiçbir şekilde kullanılmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

3.4.3.2.3. Zoonozlar

Tarım işçileri, hasta hayvanlar veya bu hayvanların atıklarıyla temas ettiklerinde veya bu hayvanlardan elde edilmiş ürünleri (süt, az pişmiş et) yediklerinde veya kirlenmiş içme suyu içtiklerinde ve bulaşık dokuları ve dışkıları yok ederken zoonoz belirtileri gösterebilirler. Zoonozlar; virüs, bakteri ve parazitleri içeren çeşitli etkenler tarafından oluşturulur ve bulaşıcı ishal veya grip gibi hastalıkları taklit eder ve insanlar genellikle son konakçılardır.

Coğu olayda hayvan, sadece zoonotik etken taşıyıcısı olarak rol oynar, kendisinde herhangi bir enfeksiyon gelişmez. Zoonotik hastalıkların dünya üzerindeki dağılımı, hava koşulları, hijyen ve sosyoekonomik koşullar gibi ekolojik faktörlere göre değişmektedir.

Zoonotik hastalıkların bulaşma yolları ise dışkı, idrar, salya, kan, süt, hayvansal besinler, hayvanlarla veya atlarına serilen saman/talaş ile direkt temas ve ağız veya solunum yoludur.

Enfekte hayvanların dokularına dokunulunca bulaşan ve deride yaralar oluşturan şarbon; enfekte hayvanlarının plasenta gibi dokularına dokunulunca bulaşan ve kişide ateş yapan brusella, öncelikle enfekte besin ve sularla çiftlik hayvanlarından bulaşan ve ishal gibi mide bağırsak sistemi hastalıkları yapan kampilobakter ve cryptosporidium enfeksiyonları, kemirgenler ile çiftlik hayvanlarından, derinin kirli sularla temas etmesiyle bulaşan ve ateş yapan leptospiroz, kümes hayvanları ve kuşların dışkı tozlarını solunmasıyla zatürreeye yol açan psitakkoz ve virüs taşıyan köpekler ile vahşi hayvanların ısırmasıyla bulaşan ve ölümle sonuçlanabilen ciddi sinir sistemi sorunlarına yol açan kuduz, bazı zoonoz örnekleridir.

Öncelikle bu konu hayvan sağlığı, halk sağlığı ve iş sağlığını birlikte etkileyen bir konu olması nedeniyle bu alanlarda bilgi paylaşımının sürekli olması gerekmektedir. Bu alanların yetkilileri vaka tespitinde alınacak önlemleri ve tedbirleri ortak şekilde kararlaştırarak uygulamalıdır. İşverenler ise, hastalık yok etme yöntemlerini birlikte kullanarak zoonozları yok etmek için mücadele etmelidir. Bu mücadele izlenmesi gereken yöntemler şunlardır: hayvan ve insanları aşılama, insan ve hayvanların güvenli su kaynaklarını korumak, insan ve hayvan atıklarını uygun biçimde yok etmek, çalışma çevresini ve işçi barınaklarını sağlıklı hale getirmek, açık yaraları temizlemek ve korumak, besin maddelerini doğru saklamak ve hazırlamak (sütü pastörize etmek, eti iyi pişirmek), KKD kullanmak (pirinç tarlasında bot kullanmak gibi), dirençli türler gelişmesini önlemek için antibiyotikleri dikkatli kullanmaktır.

3.4.3.2.4. Vahşi Hayvanlar

Tarım işçileri tarlalarda ayı, kurt, köpek vb. vahşi hayvanların saldırılarına maruz kalabileceği gibi yılan, böcek, örümcek, akrep vb. hayvanların sokmalarından zehirlenebilir.

Açık arazilerde vahşi hayvan saldırılarından korunmak için tarım işçilerinin yalnız çalışmamaları, işçilerin bu tür durumlarda neler yapması gerektiğine ilişkin eğitilmeleri ve saldırılardan koruyucu teknik donanım (köpeksavar, silah gibi) vb. tedbirlerin alınması sağlanabilir.

Yılan ısırmaları, zamanının çoğunu tarlalarda, ağaçlık alanlarda geçiren tarım işçilerinde görülür. Isırma belirti ve bulguları yılanın cinsine göre değişir. Bulgular genellikle yerel ve sistemik tepkiler olarak gruplandırılır. Yerel tepkiler bir çift delik izini çevreleyen kızarıklık ve şişliktir. Sistemik etkileri ise; zehirli yılanlarda görülür ve panik, bulantı, kusma, tükürük salgısı ve terleme artışı ile solunum kasları felcine bağlı solunum güçlüğü ve sonunda solunum yetmezliğidir. Zehrin kan pıhtılaşmasını etkilemesi beden deliklerinden dış kanamaya, organ kanamalarıyla iç kanamaya ve yoğun kan kaybı nedeniyle de ölüme yol açabilir.

Böcek, örümcek ve akrep ısırması ve sokması, bitki yetiştirme, meyve, sebze ve tahıl hasadı veya bu ürünleri taşıma ve depolama işlerinde çalışan tarım işçilerinin sık yaşadıkları deneyimlerdir. Bu tür yaralanmaya eklem bacaklı örümceğimsiler (örümcek, akrep, güneş örümceği), kenemsiler (kene, akar), çıyanlar, altı bacaklılar (arı, eşekarası, kelebek ve tatarcık) gibi omurgasızlar da yol açabilir. Zehirli etkilere (zehirlenme) maruz kalan kişiler için mesleki tehlikedir ve batmış bir iğne, iğne deliği çevresinde kızarıklık ve şişlik, ağrı, yerel kaşıntı gibi belirtileri vardır. Karşılaşılabilecek sistemik etkiler; panik (bilinen alerjik duyarlılık veya çok sayıda böcek ısırması nedeniyle), tükürük salgısı ve terleme artışı,

alerjik duyarlılığı olan işçilerde de kasılma, titreme, uzuv felci, ölümcül olabilecek şok ve sonunda yemek borusu ödeme ve solunum kaslarındaki felce bağlı solunumun yetmezliği nedeniyle ölümdür.

Tarım işçilerinin ayakkabı, çizme, eldiven ve iş elbiseleri bu tür canlıların ulaşamayacağı güvenli bir yerde saklanmalıdır. İşçiler ise giymeden önce bu eşyalarını mutlaka kontrol etmelidir. Binalar, dinlenme ve uyuma yerleri iyi aydınlatılmalı, kapı ve pencereleri tellenmelidir. Zehirli hayvanların bulunduğu bölgelerde çalışılıyor ise, çalışma alanı taş yığını, atık ve molozlardan temizlenmeli, iyi aydınlatılmalı, karanlıkta çalışma önlenmeli ve böcek kovucular kullanılmalıdır. İlk yardım personeli ve diğer personel olası hayvan sokmalarına ve saldırılarına karşı eğitilmelidir. İlk yardımda kullanılmak üzere panzehir, acil müdahale malzemeleri hazır bulundurulmalıdır. İşçilerin alerji kayıtları tutulmalı, alerjisi olanlar yanında epinefrin iğnesi taşınmalıdır. Tetanos aşılarının takibi iyi yapılmalıdır. Ayakkabı, iş kıyafeti, yüz-boyun tülü, eldiven gibi kişisel koruyucular uygun malzemeden yapılmış olmalı, açık alanları bulunmamalıdır.

Ayrıca alınabilecek diğer önlemler şunlardır:

- Zehirli hayvanların yaraladığı işçilere olay anında neler yapılacağına ilişkin acil durum yönetimi talimatları oluşturulmalı ve yeterli sayıda işçi bu durumda yapılacaklarla ilgili ilk yardım için eğitilmelidir.
- İlk yardım çantalarında etkilenen işçiye uygulamak için panzehir (bölgesel risklere uygun), seyreltik amonyak, permanganat ve hipoklorit losyonları bulundurulmalıdır.
- İşçilerin böcek ısırma ve sokmalarına karşı ciddi alerjik tepki vermiş oldukları olaylar ve bu olaylarda önerilmiş tedavi seçenekleri yazılı olarak kaydedilmelidir. Isırma ve sokma alerjisi öyküsü olan işçilerin yanlarında epinefrin iğnesi taşınmaları desteklenmelidir.
- İşçiler ısırılmaya maruz kalma riski ve yılan veya zehirli örümcek sokmasının belirti ve bulguları konularında ve yılanların ve diğer tehlikeli hayvanların olası yaşam alanlarını fark edebilmeleri, saldırı ile karşılaştıklarında, doğru tepki verebilmeleri için eğitilmelidir.
- İşverenler işçilerin tetanos aşılamalarının güncel tutulmasını sağlamalıdır.

3.4.3.2.5. Parazitler

Bir taşıyıcıyla taşınan hastalıklar ve parazit enfeksiyonlar tarım işçilerinin sağlığı, iyilik hali ve verimliliği için büyük bir tehlike oluşturur. Sivrisinek, karasinek, pire ve kene bakteri, virüs ve paraziter etkenler gibi mikro-organizmaları insanlara bulaştıran taşıyıcı böceklerdir. Taşıyıcılar rüzgar veya taşıma sistemleriyle geniş alanlara yayılır ve uygun koşullarda hastalıkların yeni alanlara yerleşmesine olanak sağlar.

En sık karşılaşılan taşıyıcı böcekler ve taşıdıkları hastalıklar şunlardır: Sivrisinek (Dang humması, Batı Nil virüsü, Rift Vadisi humması, sıtma); kene (ansefalit, kayalık dağlar benekli humması, tularemi, Q humması, Lyme hastalığı, Kırım-Kongo kanamalı ateşi); pire (veba); sinekler (Trypanosoma, Leishmaniasis) ve diğer böcekler (Chagas hastalığı).

Tatlı su salyangozları, bilharzias olarak da bilinen şistozomiyazise yol açan parazitik taşıyıcılarıdır. Mesleki maruziyet parazit bulaşmış suyla temas edilirse, örneğin sulama yapılırken veya pirinç tarlasında çalışırken oluşur. Baraj, sulama sistemleri ve kanalların inşa edilmesi şistozomiyazisin yeni alanlara yayılmasına ve örülme sıklığının artmasını tetiklemektedir. Sağlıksız su kaynakları ve lağım suyu boşaltma sistemlerinin yetersizliği de bu duruma arttırıcı etmenlerdendir.

Parazitik solucan veya kurtçuklar, askariasis, drakunkuliyazis, elefantiazis, kancalı kurt, lenfatik filariyazis, onkoserkiyazis, şistozomiyazis ve trişüriyazis gibi enfeksiyonların kaynağıdır. Bunlar, yoksul

kırsal alanlarda çok yaygın olarak görülen ve güçten düşüren hastalıklar olup topraktan ve alınan besinlerden geçebilmektedir.

Yetkili makamlar; tarım işçilerini etkileyen başlıca taşıyıcı ile taşınan hastalıkları ve paraziter enfeksiyonları gözden geçirmeli, bunları yok etmek veya azaltmak için halk sağlığı önlemlerini geliştirmeli, işverenleri ve işçileri enfeksiyonu önlemek ve sağlık halini geliştirmek için uygulayabilecekleri önlemler hakkında bilgilendirmelidir.

Toplu korunmaya yönelik olarak şistozomiyazis bulunan alanlarda yetkili makamlar salyangoz yayılımını önlemek veya azaltmak için baraj, sulama sistemi ve kanal tasarımlarıyla ilgili standartlar oluşturulabilir. İşverenlerde taşıyıcıyı yok etmek veya denetlemek için; yaşam alanlarını yok etmek (atılmış otomobil veya kamyon lastikleri, durgun su bulunan havuz veya göletler, yollardaki çukurlar, yem veya ürün çuvallarından ya da meyve veya fındık ağacının budanmış dallarından oluşan yığınlar, vb.), inşaat alanlarındaki kanalizasyonları, özel araba yollarını, su yolu ve banketleri iyileştirmek, yağmur suyu toplama havuzlarının ve diğer su depolarının üzerini böceklerle karşı perde veya ağla örtmek, sulama sistemlerinin salyangoz yayılımını önleyecek biçimde tasarlanıp, kullanılmasını sağlamak (örneğin hızlı su akışı ve uygun boşaltma sağlayarak ve su girişlerini perdeleyerek yetişkin salyangozların girmelerini ve bu yolla yayılmalarını engelleyerek) gibi önlemler alabilirler.

Taşıyıcının bulaştırma döngüsüyle ilgili olan ve insan ve hayvanlarda kullanılan aşılar yeterince depolanmalı ve doğru kullanılmalıdır. Tedavide sık kullanılan ilaçlara dirençli patojen türleri gelişmeye başladığı için, kemoprofilaksi için tedavi uyarıları yapılmalıdır.

İşverenler mevsimlik gezici tarım işçilerine çalışma yerlerinde koruyucu giysi (uzun pantolon, uzun kollu, üzerine oturan, dar bileklikli giysi ve çorap), barınma yerlerinde de cibinlik vb. koruyucular sağlamalıdır. Ayrıca bu parazitleri uzaklaştırıcı ve yan etkisi bulunmayan losyon vb. ürünlerin kullanımını teşvik edilebilir.

Ülkemizde yaygın olarak görülmesi ve ölümlere yol açması nedeniyle keneler ve Kırım Kongo Kanamalı Ateşi (KKKA) hastalığı konusu ayrıca ele alınmalıdır. KKKA hastalığı virüsü, kene siklusu ile doğada sirküle olan, hayvanlara ve insanlara enfekte kenelerin ısırması ile bulaşan bir hastalıktır. Keneler zorunlu kan emici artropodlar olup, Dünya'nın her bölgesinde yaygın olarak gözlenmektedirler. İnsanlar virüsü; enfekte kenelerin yapışması/kan emmesi sırasında salgıladıkları tükürük salgısı yoluyla, enfekte kenelerin çıplak elle ezilmesi sırasında temasla, viremik hayvanların kan ve dokuları ile temasla, viremik hastalarla (kan ve diğer vücut sıvıları) temas ile almaktadır. Virüs, hastalığın yerleşik olduğu bölgelerde, insanlar dışında, çeşitli hayvan türlerinde (örneğin, sığır, koyun, keçi, antilop ve diğer yabani çift tırnaklılar, fare, tavşan, kirpi, deve kuşu vb.) de tespit edilmiştir. Ancak hayvanlarda hastalık yapmaz veya çok hafif seyirli hastalık yapar.

Yapışan keneler, kesinlikle öldürülmeden, ezilmeden/patlatılmadan ve kenenin ağız kısmı koparılmadan, bir pensle doğrudan düz olarak, döndürmeden yavaşça çekilip alınmalıdır. Isırılan yere; bol sabunlu suyla yıkanıp temizlendikten sonra iyotlu antiseptik (tentürdiyot) sürülmelidir. Çıplak elle keneye temas edilmemeli eğer elle tutulacaksa eldiven giyilmeli veya naylon bir poşet yardımı ile keneler toplanmalıdır. Vücuttaki kenelerin üzerine herhangi bir kimyasal madde (alkol, kolonya, gazyağı vb.) dökülmemeli, sigara veya ateş kullanarak keneler uzaklaştırılmamalıdır. Çünkü bu maddeler kenenin kusmasına sebebiyet vereceğinden hastalık bulaştırma riskini artırmaktadır. Isırılan kişinin iki hafta süreyle ateş, yoğun halsizlik, baş ağrısı, bulantı, kusma gibi belirtiler yönünden takip edilmesi gerekmektedir.

Tüm enfeksiyon hastalıklarında olduğu gibi KKKK'A'da da korunma ve kontrol önlemlerinin alınması çok önemli ve gereklidir. Alınabilecek bazı önlemler şu şekildedir:

- Gerek insanları gerekse hayvanları kene enfestasyonlarından korumak için böcek kaçıranlar dikkatli bir şekilde kullanılabilir.
- Açık araziye çıkıldığında, açık renkli, bacakları kapatan kıyafetler ve uzun kollu giysiler tercih edilmeli, pantolon çorapların içine sokulmalı, kapalı ayakkabı giyilmelidir.
- Hayvan kanı, dokusu veya hayvana ait diğer vücut sıvıları ile temas sırasında doğrudan teması engelleyici gerekli korunma önlemleri alınmalıdır.
- Ayrıca bütün işçilerin bu konuda eğitilerek bilgilendirilmesi gerekir.

3.4.4. Tarım Tesislerinde Sağlık ve Güvenlik

Mevsimlik tarım işlerinde çalışanlar için pek karşılaşılabilecek bir durum olmamakla birlikte, dönemsel olarak tarımsal ürün ayıklama, paketlenme, depolama vb. işlerde de mevsimlik tarım işçileri (geçici ve gezici olarak) görülebilmektedir. Bu tarım işletmelerinde tesisleşme söz konusu olduğundan buralarda da mevsimlik tarım işçileri İSG bakımından bazı tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedir.

Tarım işletmelerinde atölye, hayvan barınağı, depo, kuyu ve pompalar, ürün işleme ve makine bakım yapıları, ağıl ve kümesler ile çeşitli tür ve büyüklükteki diğer tesisler yer alır.

Birçok tehlike tasarım, inşa ve bakım sırasında önlenemez veya en aza indirilebilir. Bunlardan birinin yetersizliği işçilerin tehlikelere maruz kalmalarına yol açabilir.

Yaralanmalara (burkulma, incinme, eklem, kas, bağ, kırılganlık ve kemik zedelenmeleri) bu tesislerdeki tasarım ve bakım yetersizliği yol açar. Yürüme yolu olmaması, koridorlara malzeme bırakılması, basamak ve merdivenlerin hasarlı, açıklıkların korumasız olması, yağmur, çamur, gübre, saman ve diğer maddelerin zemini kayganlaştırması başlıca yetersizliklerdir. Çürük çatı ve siloların, yüksek ve korunmasız araçların üzerinde çalışmak da yüksekte düşmeye yol açabilir.

Aydınlatmanın ve görüş mesafesinin yetersizliği de önemli bir etmen olabilir. Örneğin; aydınlatması iyi olan bir yerden, kötü olan bir yere girildiğinde veya tersi olduğunda kayma, tökezleme ve düşme riski artabilir. İşçilerin taşıdıkları yüklerin görme alanını kapatması veya çok ağır ya da taşınmasının güç olması da kaza riskini artırır.

Güvenli tasarım, inşa ve bakım her tesisin yaşam döngüsünde dikkate alınmalıdır. Tesisler inşaat düzenlemelerine uygun olmalıdır. Yer seçimi, yapısal sağlık, düzen ve temizlik, aydınlatma, yönlendirici ve uyarıcı işaretler ile havalandırma, yangın tedbirleri, depolama ve elektrik tesisatı en önemli unsurlardır.

Tarımsal tesislerde zeminler sağlam biçimde inşa edilmeli ve yanıcı olmayan malzeme kullanılmalıdır. Zemindeki çukurlar ve diğer boşluklar kapatılmalı veya kullanılmıyorsa, belirgin uyarı işaretleriyle işaretlenerek kullanımı engellenmelidir. Bu alanlar daima iyi aydınlatılmalıdır. Rampa ve yürüyüş yolları yangına dayanıklı asansör veya merdivenler aracılığıyla ulaşılabilir olmalıdır. Rampa, yürüyüş yolu ve merdivenlerde korkuluklar bulunmalıdır. İzgaralı yürüyüş yollarında gözenek açıklığı nesnelerin düşerek aşağıdaki kişileri yaralamasını önleyecek kadar küçük olmalı ve izgaralar güvenli bir biçimde sabitleştirilmelidir. Seyyar yüksek çalışma yerlerine uygun koruyucu tırabzan veya kenarlık takılmalıdır. Düşme riski tamamen ortadan kaldırılamıyorsa, işçilere paraşüt tipi emniyet kemeri gibi düşmeyi önleyici uygun koruyucu donanım verilmeli ve işçilere bu KKD'leri nasıl kullanacakları öğretilmelidir.

Havalandırma tarım tesisleri için önemli hususlardan biridir. Ahır, atölye, hayvan barınağı, yem ve ürün depoları gibi tarım tesislerinde, sınırlı alanlarda çalışmak, kapalı mekânlarda havalandırma yetersizliği, olumsuz sağlık sorunlarına yol açabilir. Meyve ve sebzeler için ortamı denetlenebilen depolar, bazı tahıl siloları ve gübre depoları gibi tesislerde, solunum için yeterli oksijen olmaması yaşamsal tehlike yaratabilir. Bu nedenlerle işverenler tesislerde gerekli havalandırma tertibatının kurulmasını ve işlerliğini sağlamakla yükümlüdürler. Havalandırmanın yapılamadığı bölgelerde ise gerekli solunum maskesi temin edilerek işçilerin kullanılması sağlanır.

Pek çok tarım tesisinde, özellikle de eskilerinde, tavan ve duvar yalıtımında, ısıtma teçhizatı çevresinde ve yapılarda asbest kullanılmıştır. Kaplanmamış her asbest yünü, o alanda çalışan işçiler için ciddi bir tehlike oluşturur. Bütün asbest türleri tehlikelidir ve tarım tesislerinde asbest liflerine maruz kalmak işçiler için çok ciddi risk oluşturur. Asbeste soluyarak veya yutarak maruz kalmak solunum ve sindirim yolu hastalıklarının yanı sıra, ölümcül olabilen asbestoz ve mezotelyoma gibi kronik hastalıklara da sebep olabilmektedir.

Ülkemizde asbest kullanımı yasaklanmıştır. Ancak eski yapılarda yalıtım amaçlı asbest kullanılmış olabilmektedir. İşveren asbestli malzemelerin taşınır, saklanır veya yok edilirken denetim yapılmasını veya uygunsa, asbest liflerinin serbestleşmesini önlemek için güvenli bir yerde korunmasını sağlamalıdır. Bu işler yetkili uzmanlar tarafından ulusal mevzuat ve tekniğe uygun bir şekilde yürütülmelidir. Ayrıca işverenler işçilerin korunması için gerekli önlemler alınmadan, asbest içeren bir malzemenin dağılmasına yol açacak bir işin yapılmasına izin vermemelidir. Yalıtım yünü kullanılması durumunda ise, lif ve toz oluşumu, en uygun ürün veya kullanma yöntemi seçilerek en aza indirilmeli ve yalıtım teknolojilerindeki değişim ve gelişim takip edilmelidir.

Tarım tesislerinde en çok; tahta, çöp, saman, kâğıt, plastik vb. katı yanıcılardan kaynaklı (A sınıfı), benzin, mazot, akaryakıt, metanol gibi yanıcı sıvılardan kaynaklanan (B sınıfı) ve kablo, tel, kaynak, elektrik motorları gibi elektrik kaynaklı yangınlar olmak üzere üç ana yangın sınıfı ile karşılaşılır.

Depolama alanlarındaki yanıcı malzemeler de dahil, ilgili tüm kaynakların yol açabileceği yangın güvenliği riskleri değerlendirilmelidir. İşverenler yangına yol açabilecek veya yangını destekleyebilecek atık malzemelerin tarımla ilgili binalarda dağınık bir biçimde tutulmamasını, yangın riski olan binalarda etkili bir yangın alarmı sisteminin kurulmasını ve yeterli sayıda uygun tipte, kullanıma hazır şekilde yangın söndürücüleri bulundurulmasını sağlamalıdır.

3.4.5. Silolarda Sağlık ve Güvenlik

Ekilen hububat; toplandıktan sonra başlangıçtaki kalitesini koruması için tüketime verinceye kadar çeşitli şekillerde depolanır. En uygun depolama şekli silolarda depolamadır. Silolar çalışanlar için iş sağlığı ve güvenliği yönünden ciddi riskler taşımaktadır. Mevcut ve gelecek tehlikeleri bilmek bu silolarda yaşanabilecek kazaların önüne geçmeye, önleyici bir yaklaşım sergilemeye imkan sağlayacaktır. Toz patlaması, yüksekte düşme, yangın, elektrik çarpması girdap içine çekilme ve boğulma hububat silolarındaki en temel tehlikelerdir.

Girdap içine çekilme tehlikesiyle en çok silo boşaltılırken işçilerin gerekli önlemler alınmadan içeri girmesi ve hareket eden ürünün üzerinde durması sırasında karşılaşılır. Böyle bir durumda akan ürün saniyeler içinde bir bataklık gibi kişiyi içine çekebilmektedir. Diğer bir tehlike durumu ise nemli ürünün topaklanarak üst tabakada köprü oluşturması halinde yaşanabilmektedir. Bir diğer tehlikeli durum ise, silo çeperlerinde kalmış ürünün onu temizlemek için uğraşan çalışanın üstüne aniden yığılması ve kişiyi soluksuz bırakmasıdır.

Boğulma çalışanın hububat yığınının altında kalması ve siloda biriken toksik gazlara maruziyet sonucunda da gerçekleşebilmektedir. Silolar kapalı alanlardır ve hububat doldurulduktan hemen sonra fermentasyon sonucu NO, NO₂, N₂O₄, CO₂ gazlarının; bozulma, çürüme vb. durum sonrasında ise CH₄, NH₃ ve H₂S gazlarının ortamdaki konsantrasyonu artmaktadır. Önlem alınmadan girildiğinde ise bu silolarda akut zehirlenmeler, boğulmalar yaşanabilmektedir.

Silolarda girdap içine çekilme ve boğulma riskini önlemek için alınabilecek önlemler şöyle sıralanabilir:

- Çalışanlar, yükleme ya da boşaltma yapılırken asla silolara girmemelidir. Siloya girilmeden önce beklenmeden bir operasyonun olmasını engellemek için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Çalışanlar siloya asla tek başlarına girmemeli, biri çalışanı gözlemlemek, diğeri ise acil durumda yardım getirmek için görevlendirilmiş en az 2 kişi siloya giren çalışana nezaret etmelidir. Silo içinde gerekli haberleşme için tedbirler alınmalıdır.
- Bütün yüzeylerde, hububatın topaklanarak köprü oluşturabileceği düşünülerek içeri girmeden önce hububat yüzeyi bir çubukla dışarıdan kontrol edilmelidir. Aynı şekilde silo çeperinde de yapışma olabileceğinden silo içine girilmeden dışarıdan çubuk yardımıyla temizlenmelidir.
- Toksik gazlardan kaynaklanabilecek boğulma tehlikelerini önlemek için ise silolara girmeden önce en az 30 dakika havalandırılmalıdır. Silonun büyüklüğüne göre bu havalandırma süresi uzatılabilir. Gerektiğinde kişisel koruyucu olarak maske kullanılması sağlanmalıdır.

Hububatların siloya doldurulması veya silodan alınması esnada açığa çıkan hububat tozları havada asılı kalarak patlama tehlikesi oluşturabilmektedir. Hububatlar içerisinde buğday, mısır, pirinç, yulaf ve pamuk tozları patlayıcı niteliktedir. Tozun patlaması için havada belirli bir konsantrasyona ulaşması ve bir kıvılcım kaynağının olması gerekmektedir. Statik elektrik boşalması ve sürtünmeyle ısınmış yataklar birer kıvılcım kaynağı olabilmektedir.

Toz patlamasının önlenmesi için aşağıdaki önlemler alınabilir:

- Yatakların, konveyör ve bantların düzenli bakımının yapılarak yağlama eksikliği ya da sürtünmeden dolayı aşırı ısınarak kıvılcım kaynağı oluşturması önlenmelidir.
- Toz oluşumunun yoğun olduğu bölümlerde havalandırma yapılmalıdır.
- Toz patlamasının söz konusu olabileceği yerlerde kıvılcım kaynağı olabilecek durumlar yasaklanmalıdır.
- Toz patlamasının olabileceği bölümler patlama oluşmasını engelleyici uygun ekipmanlar ile tesisatlandırılmalıdır.

Yüksekten düşme tehlikesi silolarda da karşılaşılabilecek ciddi bir tehlikedir. Bu tehlike genellikle ulaşım merdivenlerin uygunsuzluğu nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle merdivenlerin düzenli olarak bakımının yapılması, uygun olmayan merdivenlerin kullanımının engellenmesi, dikey merdivenlere emniyet kafesinin yapılması, belirli yüksekliğin üstünde ara dinlenme noktalarının oluşturulması ve korkulukların yeterli mukavemette olması sağlanmalıdır. Ayrıca emniyet kemeri vb. yüksekte düşmeyi önleyici tedbirler alınarak çalışmalar yapılmalıdır.

Siloların elektrik tesisatındaki sorunlar hem işçilerin çarpılmasına hem de yangın çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle elektrik tesisatı uygun şekilde tasarlanarak tesis edilmeli ve ana ve ara panolarda kaçak akım rölesi kullanılmalıdır.

Silolarda olası yangın tehlikesi için gerekli tesisatlandırma yapılmalı ve ara bölgelerde yangın söndürme ekipmanları bulundurulmalıdır.

3.4.6. İnsan, Malzeme ve Teçhizat Taşınmasında Sağlık ve Güvenlik

Tarımsal üretimde teçhizat, malzeme ve insan taşınması temel bir işlemdir. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri yerden çalışacakları bölgeye intikalleri “Ulaşım Sorunları” başlığı altında ele alındı. Bu bölümde tarım işçilerinin geçici olarak barındıkları yerlerden çalışacakları tarla veya araziye taşınmalarında dikkat edilmesi gerekli hususlar ve ürün, malzeme ve teçhizat vb. şeylerin taşınmasındaki sağlık güvenlik önlemleri ele alınmıştır. Tarım işçileri taşınırken otobüs, kamyon, römork, otomobil, arazi aracı, bisiklet vb. arazi ve ulaşım yollarının durumuna göre çeşitli taşıma araçları kullanılabilir. Ancak tarım işçileri, barınma yerlerinden çalışacakları tarlalara götürülürken arazi koşulları sebebiyle ve bir seferde daha fazla işçi götürülebilmek düşüncesiyle traktörlerin arkasına takılan römorklar ile taşınabilmektedir. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatı, bu tür taşımlara, ancak güvenliğin tam olarak sağlanması şartıyla izin vermektedir. Söz konusu mevzuat, taşıma sırasında iş yapılması durumunda da ayrıca hız vb. tedbirlerin alınması öngörmektedir.

Kendi tutma sistemi olmayan araçlarda her sürücü ve yolcu için emniyet kemeri bulunmalı ve kullanılmalıdır.

Araç sürücüleri kullanılan taşıma aracının tehlikeleri, güvenlik özellikleri ve güvenli işletim uygulamaları hakkında gerekli eğitimi almış olmalıdırlar. Sürücüler özel taşıma türlerinde ve yüklerde uygulanacak gerekler ve yasaklarla ilgili ayrıca eğitim almalıdırlar.

Taşıma araçları, devrilme koruması, aydınlatma, işaretleme, frenler, lastikler, direksiyon, korna, geri gitme sesli sinyali gibi uyarı aygıtları, ayna, ön siperlik, ön siperlik silecekleri, yakıt sistemi, egzoz sistemi, havalandırma, çekme sistemi de dahil güvenlik ile ilgili tüm teçhizat, bileşenler ve sistemler için belirlenmiş şartlara uygun olmalıdır.

Araçların bakımı düzenli olarak yapılmalı ve güvenli sürüş için gerekli güvenlik donanımlarının işlerliği sürüşten önce kontrol edilmelidir.

Yükleri bağlama, sabitleme ve güvenlik altına alma bileşenleri ve sistemleri, amaçlanan uygulama için gerekli başarımlı ölçütlerini karşılayacak ve güvenli biçimde kullanılıp serbest bırakılacak biçimde tasarlanmalıdır.

Araç yükleme alanları yüklerin yer değiştirmesini, hareket etmesini, düşmesini, patlamasını, sızmasını, parçalanmasını veya bir biçimde denetim dışına çıkmasını önleyecek biçimde tasarlanarak inşa edilmelidir.

Taşıma işlemleri vardiya zamanlamalarına, trafik örüntülerine ve iklim koşullarına göre gerçekleştirilmelidir.

3.4.7. Tarım Sahasındaki (Açık Alanda) Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik

Tarımsal etkinlik sırasında işçiler, işlerini yaparken iklimsel ve çevresel etmenlere maruz kalır. Ortamdaki hava sıcaklığı, nem, rüzgar, toz fırtınası, yağış, yıldırım ve güneş ışınması önemli potansiyel tehlikelerdir. Bazı tarımsal işletmelerde bu etmenler sera, galeri ve iklimlendirilen ortamlar sayesinde denetleniyor olsa da pek çok tarımsal etkinlik açık havada yürütülür ve ortamdaki termal ve çevresel koşullar ile aydınlatmaya tabidir.

Termal maruziyet hakkında bilgi sahibi olunması, tarım işçilerinin genel güvenlik ve sağlığı bakımından yaşamsal önem taşır. İşçilerin sosyal tesis ve dinlenme alanları da dahil, uzun süre sıcak veya

soğuk çalışma çevrelerine maruz kalmaları temel tehlikelerdir. Isı stresi, sıcak çarpması, sıcağa bağlı bitkinlik, bayılma, ısı krampları ve döküntüleriyle birlikte anılır. Fırtınalı hava, uygunsuz koruyucu giysi, ortama adaptasyonun tam olarak sağlanamaması, yoğun çalışma veya yetersiz dinlenme ve yenilenme sürelerinin olması ile bir araya geldiğinde sıcak ve soğuk streslerine ve hipotermiye bağlı riskler ağırlaşabilir. Gebe kadınların çalıştırılması durumunda ise, kadın ve fetüsün sağlığı ciddi tehlikelere maruz kalır.

Su kaybı tarım işçileri için temel bir sorundur ve ölümcül olabilir. İlk evrelerde terlemenin azalması, bayılma, zihin karışıklığı, baş dönmesi, baş ağrısı, sıcak döküntüleri, sinirlilik, eşgüdüm kaybı, kas krampı ve bitkinlik gibi belirtilere yol açabilir. Bununla birlikte ciddi su kaybı ölümcül olabilir ve susamama gibi belirtiler oluşmaya başladığında acil sağlık müdahalesine tabi tutmak yaşamsal önem taşır.

İşverenler aşırı sıcak veya soğuk çalışma ortamlarına veya sert havaya maruz kalan işçileri aşağıdaki konularda eğitmelidir:

- Isı stresi ve hipotermiden korunmak için neler yapılması gerektiği, ısı stresine ve hipotermiye yol açacak belirtilerin neler olduğu ve bu belirtiler ortaya çıktığında neler yapılması gerektiği ile acil müdahalenin hangi şekilde yapılacağı,
- Yeterli süre dinlenmenin ve görevi dönüşümlü yapmanın önemi,
- Kurtarma ve ilk yardım önlemlerinin uygulanması,
- Yüksek veya düşük sıcaklıklara bağlı yaralanma ve hastalanma riskleri arttığında başlatılacak eylem,
- Yüksek veya düşük sıcaklıklara deri ve solunum yoluyla maruziyetin azaltılmasında bütün KKD'lerin bedene tam uygun olmasının önemi.

Tarım işçileri cilt maruziyetine bağlı soğuk stresi, hipotermi, soğuk yaralanması riskleriyle karşı karşıya olduklarında, işverenler;

- İşçilerin katmanlı uygun giysi, başlık, yalıtımlı çizme ve eldiven kullanarak korunmalarını sağlamalıdır,
- İşçilerin aşırı soğuk havalarda kullanmaları için tasarlanmış KKD sağlamalıdır,
- Rüzgar hızını kesmek ve yönünü değiştirmek için kalkan ve engeller sağlayabilir,
- İşçiler ılık bir çalışma veya dinlenme alanından daha soğuk olan ve bedeninin temas ettiği bölümlerinde deri yaralanmasına yol açan kuvvetli bir rüzgara maruz kaldıkları durumlarda, ek önlemler almalıdır,
- Aşırı soğuk sıcaklıklara veya sert hava koşullarına maruz kalan her işçiye yeterli dinleme süresi tanımalıdır.

Güneş ışınlarının ürettiği ultraviyole ışımaya maruziyet deri ve göz hasarına neden olabilir. Deri hasarı genellikle geri döndürülemezdir. Hem tekrarlanan, hem de aralıklı ve yoğun maruziyetler deri kanseri, katarakt, deride erken kırışma ve berelenme risklerini artırır. Maruziyet güneşli yaz günlerinde ve kar kaplı yüzeylerden yansıma durumlarında artar.

İşverenler sürekli kullanılmaya uygun losyon benzeri güneş koruyucu ürünler, güneşin zararlı ışınlarından gözleri koruyucu gözlük, bedene tam uyan iş elbisesi, güneş koruyucu başlık gibi kişisel koruyucuları işçilere ücretsiz olarak sağlamalıdır. Ayrıca bu koruyucuların uygunluğunun da yetkili makamlarca onaylanmış olması gerekir.

3.4.8. Yaşam Tesisleri

3.4.8.1. Barınma

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınmaya ilişkin sorunları “Barınma Sorunları” bölümünde ele alınmıştır. Ancak bu bölümde iş sağlığı ve güvenliğini yönünden bir takım değerlendirmeler yapılmıştır.

İnsana uygun konut ve barınma olanağı ve uygun yaşam çevresi işçilerin ve ailelerinin sağlığına ve esenliğine katkı yapar.

Barınma, dinlenme ve sosyal amaçlı kullanılan tesisler, yanıcı olmayan ve kolay tutuşmayan malzemeden inşa edilmelidir. Barınma amacıyla çadır ve branda kullanılmamalıdır. Barınma yerlerinin ısıtılmasında, duman, gaz ve yangın tehlikesine karşı gerekli tedbirler alınmalı, mangal, maltız, açık ateş vb. ısıtma tercihlerinin kullanımı yasaklanmalıdır. Bu yerlerde uygun ve yeterli hijyenik şartlar, aydınlatma, havalandırma ve termal konfor şartları sağlanmalıdır. Barınma yerlerinde yeterli sayıda kadın ve erkekler için ayrı konumlandırılmış şekilde tuvalet, lavabo, duş yerleri bulunmalıdır. Bu yerlerde temizlik malzemeleri ile üst baş temizliği için gerekli tedbirler alınmalıdır. Barınma yerlerinde asgari mahremiyet sağlanmalıdır.

Uygulanabilir olduğu ölçüde, işçilerin barınma yerleri okul, alışveriş merkezi, spor tesisi ve dinlenme alanları gibi ortak kullanılan tesislere yakın olmalıdır. Eğer barınma yerleri tarlalara yakın yerlere (araziye) konumlandırılmış ise kimyasal uygulaması işçilerin yaşama alanlarını etkilemeyecek biçimde yürütülmelidir.

3.4.8.2. İçme Suyu

Su kaybı bedensel ve zihinsel yeterliliği hızla azaltarak verimliliği düşürür ve kaza riskini artırır. Bu nedenle işveren işçilere kolay erişilebilen, yeterli içme suyu sağlamalıdır. Tarlalarda hava sıcaklığı, nem ve yapılan iş de dikkate alınarak, bütün işçilerin gereksinimini karşılayacak kadar su temin edilmelidir.

Taşınabilir su sebilleri sağlıklı içme suyu içilebilecek biçimde tasarlanmalı, üretilmeli, korunmalı ve daima kapalı tutulmalıdır. Bu sebillerin bir musluğu olmalıdır. İçine el sokulabilen tank, varil, kova gibi açık kaplar kullanılmamalı, su içmek için kişiye özel maşrapa veya kap verilmelidir.

İçilmez su kaynakları suyun güvenilir olmadığını, içmek, kişisel temizlik, gıdaları yıkamak, yemek pişirmek ve yeme kaplarını yıkamak ve diğer temizleme faaliyetleri ile giysileri yıkamak için kullanılmayacağını belirtecek biçimde işaretlenmelidir.

Ayrıca işçilerin barınma noktalarına da işçilerin kolay erişebileceği, ihtiyaçlarını karşılayabileceği nitelikte temiz su sağlanmalıdır.

3.4.8.3. Duş ve Tuvaletler

İşverenler; çalışma ve dinlenme yerlerine yakın yerlerde, kadınlar ve erkekler için ayrı olmak üzere, uygun havalandırma, aydınlatma, termal konfor ve hijyen şartları sağlanacak nitelikte yeterli sayıda tuvalet ve lavabo tesis etmelidir. Tuvalet ve lavabolarda gerekli temizlik malzemelerinin bulundurulması temin edilmelidir.

Tuvalet ve lavabolar, insan ve çevre sağlığı yönünden risk oluşturmayacak şekilde su depolarına, su geçen yerlere, gıda maddelerinin depolandığı veya işlendiği yerlere uzak şekilde yerleştirmelidir.

İşverenler uzak yerlerde seyyar tuvalet kurulmasını veya yakın tuvaletlere anında taşıma olanağını sağlamalıdır.

3.4.8.4. Beslenme

Uygun olmayan ve yetersiz beslenme, sağlık sorunlarına ve verimlilik kaybına yol açabilir. İşverenler, işçilerin ağır bedensel çalışmada yeterli enerji almalarını ve dengeli beslenmelerini sağlamalıdır.

Yemekler; kirlenmemesi için hijyenik koşullarda hazırlanıp, işlenmeli ve saklanmalıdır. İşçilerin uygun bir şekilde ve uygun yerlerde yemeklerini yemeleri temin edilmelidir.

3.4.8.5. İlk Yardım ve Tıbbi Bakım

İşverenler işçilerin arasında yeterli sayıda ilkyardım eğitimi almış personel bulunmasını sağlamalıdır. Yeter miktarda temel ilkyardım malzemesi bulundurulması, arazi koşullarında ısı, nem, toz ve kötüye kullanıma karşı korunması ve ihtiyaç durumunda kolayca erişilerek kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

İlk yardım dolaplarının içeriği işçilere yönelik risklere ve ilk yardım sağlayıcının korunmasına uygun olmalı, düzenli denetlenmeli ve gerekiyorsa değiştirilmelidir. İlk yardım dolaplarında ilk yardım teçhizatından başka bir şey bulundurulmamalıdır. Ayrıca işçiler temel ilk yardım tedbirlerine karşı bilgilendirilmelidir.

3.4.8.6. Geçici Dinlenme Barınakları

İşçilerin tarla (çalışma bölgeleri) veya yakınında, kötü havadan korunmak ve dinlenme aralarını geçirmek, beslenmek vb. ihtiyaçları için kolay erişilebilir nitelikte barınaklar bulunmalıdır. Sıcak iklimlerde bu yerlerin gölgelik bir alanda kurulması tercih edilmelidir.

3.4.9. Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü Kazandırma

İş sağlığı ve güvenliğinde daha ileriye gitmenin temel yolu toplumda İSG kültürü oluşturmaktan geçer. Böylelikle hem daha bilinçli çalışanlar hem de sorumluluklarının farkında olan işverenler görevlerini en iyi şekilde yapabileceklerdir.

Tarımda İSG farkındalığı oluşturabilmek için; başta İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü olmak üzere, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı ve diğer ilgili kurumlar tarım sektöründe çalışmanın tehlikeleri ve bunlardan sakınmanın en uygun yolları hakkında eğitim kampanyaları yürütmelidir. Bu kampanyaları yürütürken şu etkinlikler yapılabilir:

- Kırsal destekçi ve eğitimden destek alınması,
- Afiş, broşür, dergi vb. bilgilendirme dokümanlarının dağıtılması,
- Kamu spotları oluşturularak yayınlanması,
- Hijyen ve güvenlikle ilgili sergiler ve uygulamaya dönük gösterimler düzenlenmesi ve ücretsiz temizlik malzemesi dağıtım kampanyaları yapılması,
- İlkokul da dahil eğitim ve öğretimin her kademesinde iş sağlığı ve güvenliği konusunun müfredata eklenmesi,
- Tarımda çalışanlara ve işverenlere tarımda kullanılan yeni çalışma yöntemleri, araç-gereçler, kimyasallar vb. konularda konferanslar düzenlenmesi, ilgili fuarlara katılım sağlanması,
- İş müfettişlerinin tarım eğitimi yapılan fakülteleri ve okulları aralıklı olarak ziyaret ederek tarımda genel güvenlik ve sağlık riskleri hakkında söyleşiler yapması,

- Özellikle tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemlerde işçilere yönelik kısa süreli eğitim organizasyonlarının yapılması,
- Tarımda İSG ile ilgili çalıştay, seminer ve ödüllü yarışmalar düzenlenmesi.

3.5. EĞİTİM SORUNLARI

Türkiye'nin en yoksul gruplarından birini oluşturan, esasen emek-yoğun bir iş yapan, sunduğu iktisadi girdi bilgi ve teknoloji gerektirmeyen, vasıfsız işgücü olarak değerlendirilen, tarımsal faaliyetlerde kol kuvvetinden yararlanan insanlar olarak mevsimlik tarım işçileri, dikey sosyal hareketliliği oldukça düşük bir grup olmaları itibarıyla bilhassa eğitim hizmetlerine erişimleri açısından değerlendirilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığınca 20.04.2011 tarihinde “Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimi” konulu, 2011/25 sayılı bir Genelge yayımlanmıştır. Gerek tarım işçilerine dair araştırma raporları ve bilimsel yayınlardan gerekse de Komisyonumuzun saha ziyaretlerinden, Milli Eğitim Bakanlığınca 29.01.2015 tarihli Komisyon toplantısında mevcudiyeti ve uygulanması hakkında bilgi verilmeyen mezkûr Genelgenin hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır.

3.5.1. Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi

Geçici/gezici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla buldukları illerden diğer illere aileleri ile giden çocuklar, eğitime erişim konusunda oldukça dezavantajlı bir durumdadır.

Türkiye’de 2012 yılı itibarıyla çalışan çocuk sayısı 6-14 yaş grubunda 292 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin kişidir; çocukların istihdam oranı 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-17 yaş grubunda ise %15,6’dır; 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %44,8’i kentsel, %55,2’si kırsal yerlerde yaşamakta olup %68,8’i erkek ve %31,2’si ise kız çocuklarıdır¹⁰⁹. %44,7’si tarım sektöründe çalışan çocukların %49,8’i bir okula devam ederken, %50,2’si okula devam etmemektedir; yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8’i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3’ü bir okula devam etmektedir¹¹⁰.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarında ilköğretim net okullaşma oranı (6-13 yaşlar) kızlarda %74, erkeklerde %78’dir. Lise için (14-16 yaşlar) net okullaşma oranı ise kızlarda yaklaşık %23 iken, erkeklerde %33’dür¹¹¹.

3.5.1.1. Geçici Yerleşim Yerlerinde Eğitim

Mevsimlik tarım işçisi aileler, geçinmelerine yetecek kadar ücret elde edebilmek için çocuklarının çalışmasına ihtiyaç duymaktadırlar. Mevsimlik işçi çocukları tarım sektöründe işgücü kaynağı olarak kullanılmakta ve bu çocukların okullara kayıt ve devamlarında sorunlar yaşanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri arasında çocuk işçiliğinin kaygı verici boyutlara ulaştığı görülmektedir. Eğitim çağındaki çocuklar (6-14 yaş) aileleriyle birlikte tarım işlerinde yevmiyeli olarak yoğun şekilde çalıştırılmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri Türkiye ortalamasının üzerinde bir ortalama çocuk sayısına sahiptir. Tarım işçisi ailelerin ortalama çocuk sayısı 5-6’dır¹¹². Bu aileler için çocukların çalıştırılmaması tarım işçiliğinden elde edilecek kazancı bir hayli düşürmektedir. Tarım işçisi ailelerin önemli bir bölümü çocuklarının çalışarak aile bütçesine katkı sağlamaları gerektiğini düşündüklerinden, çalışma ortamında eğitim imkânları sağlansa dahi çocuklarını okula göndermeme eğilimindedir. Bu nedenle aileler

¹⁰⁹ TÜİK; Çocuk İşgücü Anketi, 2012

¹¹⁰ A.g.ç.

¹¹¹ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.40

¹¹² ÇOKAUM- AKÇAM; a.g.e., s.21

çocuklarını okula göndermek yerine çalıştırmayı tercih etmektedir. Nitekim Komisyonumuzca 14.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde düzenlenen çalıştayın katılımcılarından Adıyaman Tarım İş Aracıları Derneği Başkan Yardımcısı Mehmet Akman çocuklarını çalıştırmayan ailelerin geçinemeyeceklerini ifade etmiş ve bu husus çalıştay katılımcısı tarım işçileri tarafından da onaylanmıştır. Benzer bir tecrübe de Komisyonumuzun Ordu İlinde gerçekleştirdiği çalıştayda Ordu Vali Yardımcısı Ömer Adar tarafından dile getirilmiştir. Sayın Adar, tarım işçisi ailelerin çocuklarının çalıştırılmasına izin verilmediği takdirde şehri terk edeceklerini kendisine ifade ettikleri bilgisini Komisyonumuzla paylaşmıştır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının okuldan uzak kalmalarının bir nedeni de bebek/çocuk bakımı sorunudur. Tarım işçisi aileler içerisinde çocuk bakımı yine bir başka çocuğun vazifesi olabilmektedir. Tarım işçisi anneler küçük çocuklarına yeterince zaman ayıramadıklarından aile içerisinde eğer bakıma muhtaç bebek veya çocuk varsa bunların bakımı kız çocukları ya da ailenin yaşlıları tarafından üstlenilmektedir¹¹³. Mevsimlik tarım işçilerinin küçük çocuklarının bakımını okul çağındaki çocukların üstlenmesi, bu çocukların okula gönderilmelerini güçleştirmektedir.

Oranları düşük olmakla birlikte çalışma döneminde çocuklarının eğitime devam etmelerini isteyen mevsimlik tarım işçisi aileleri, çocuklarının buldukları yerde okula nakletmek konusunda sıkıntı yaşamaktadır. E-okul sisteminde öğrenci nakil nedenleri arasında “mevsimli tarım işçisi öğrencisi” seçeneği yerine “her ikisi de çalışan velilerin iş yeri adresi kayıt bölgesi içerisinde” seçeneği kullanılmaktadır. Bu seçenek sistemin kullanıcıları tarafından yeterince anlaşılmadığı için nakil taleplerinde sorun yaşandığı görülmektedir.

Öğrencilerin kayıtları sürekli ikamet ettikleri yerlerde bulunduğu tarım mevsimine denk gelen sürelerde yapılan temel eğitimden ortaöğretime geçiş sınavı gibi sınavlara girememektedirler.

Tarım işçiliği döneminde eğitime devam edebilen çocuklar, tarım işçiliğinin gezici olarak yapıyor olmasından dolayı bir yılda 3-4 kez okul değiştirmek zorunda kalabilmektedir. Bu durumun ise eğitim motivasyonlarında ve başarılarında azalma meydana getireceği aşikârdır.

Tarım işçisi ailelerin çocuklarından özellikle birinci sınıfı yeni tamamlamış olanlar, tarım işlerinde çalıştıkları dönemde ders kitabı ve benzeri okuma materyallerinden mahrum olduklarından okuma-yazmayı unutabilmektedir.

Komisyonumuz çalışmaları sırasında tarım işçisi ailelerin çocuklarını Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına (YİBO) gönderme konusundaki eğilimlerinin daha yüksek olduğu müşahade edilmiştir.

3.5.1.2. Daimi Yerleşim Yerlerinde Eğitim

İşçilerin yarısından fazlası yılın en az 6 ayında tarımsal işlerde çalışmaktadır¹¹⁴. Mevsimlik tarım işçiliğini yerleşik olarak yapan ailelerin çocuklarının okula devamı konusunda gezici olarak çalışan ailelerin çocuklarına kıyasla daha az sorun bulunmaktadır. Yerleşik olmayan ailelerin çocukları, okul dönemlerine denk gelen mevsimlik göçler sırasında eğitimlerine ara vermek zorunda kalmaktadırlar. Okula ara veren çocukların bir kısmı, iş mevsimi bittikten sonra okula devam edememektedir¹¹⁵.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının çoğunluğu okula kayıtlı olmasına rağmen öğretim olanaklarından, çalışma döneminin uzunluğuna bağlı olarak 3-6 ay arasında değişen süreyle mahrum kalmaktadır. Komisyonumuzun 14.02.2015 tarihli Şanlıurfa Uluhan Köyü ziyaretinde Abdurrahman

¹¹³ MİGA; a.g.e.; s.12

¹¹⁴ ÇSGB; a.g.e.; s.89 -119

¹¹⁵ ÖZBEKMEZCİ Ş ve SAHİL S.; a.g.e., s.266

BEYAZ isimli emekli bir öğretmen mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının okula Kasım-Aralık aylarında başladığını, Mart-Nisan aylarında ise ayrıldıklarını ifade etmiştir. Komisyonumuzun 15.02.2015 tarihinde Adana Yüreğir’de gerçekleştirdiği yerleşim yeri ziyaretinde ise Hatice isimli bir tarım işçisi çocuğu öğretim sezonlarının ikinci dönemlerinde okula devam edemediğini bildirmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarına ait e-okul veri tabanında yer alan özürlü ve özürsüz devamsızlık nedenleri incelendiğinde, tarım işleri nedeniyle çocukların okullarından uzaklaştırıldıkları görülmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarından eğitime ara verme nedeniyle akranlarından daha düşük bir sınıf seviyesinde eğitime devam etmek durumunda kalan öğrenciler eğitim isteklerini yitirebilmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarında devam ettikleri sınıfın seviyesine göre bilgi eksikliği bulunmaktadır. Tarım işçisi çocuklarının eksiklerinin kapatılabilmesi için derslerin tekrar edilmesi, hızlı tekrar nedeniyle bu çocuklar için kavrayamama sorununa yol açmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi çocuklar için yapılan ders tekrarları okula devam eden çocukların yeni konulara geçememesine yol açarak devamsızlığı bulunmayan çocuklarda derse karşı ilgi azalmasına, eğitim ve başarı durumlarının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerinin yaklaşık %28’inin aylık geliri 500 TL’nin, %58’inin aylık geliri ise 750 TL’nin altındadır¹¹⁶. Düşük bir gelir seviyesine sahip olan ve geçimlerini sağlayacak ölçüde kazanç elde etmekte zorlanan mevsimlik tarım işçilerince çocuklarının giyim, kırtasiye, beslenme, ulaşım gibi okul masrafları karşılanamayacak düzeyde ilave bir yük olarak görülmektedir.

Şartlı Nakit Transferi, ekonomik güçlükler nedeniyle temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumuna tabi olmayan ve düzenli bir geliri olmayan nüfusun en yoksul kesimine yönelik sunulan bir yardım programıdır. Bu programın bir ayağı olarak 6-17 yaş arasında eğitim çağındaki çocuklara yönelik eğitim yardımı sunulmaktadır ancak araştırmalar, mevsimlik tarım işçisi ailelerin söz konusu eğitim yardımıyla ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığını göstermektedir¹¹⁷. Diğer taraftan şartlı nakit transferi ile sunulan özendirici yardım ile mecburi öğretim çağındaki tüm çocukların okula gönderilmemesi halinde uygulanacak cezanın toplamı çocuk işçi yevmiesinin altında kalarak çocuklarının eğitimi konusunda ailelerini ikna etmeye yetmeyebilmektedir. Çocuğunu okula göndermeyen aileye verilmesi gereken kanuni cezalar ise gerek ailelerin maddi durumu gerekse de denetimin yetersizliği nedeniyle sağlıklı şekilde uygulanamamaktadır.

3.5.2. Yetişkin Eğitimi

Mevsimlik tarım işçisi ebeveynlerin eğitim düzeyleri düşük ve eğitim hizmetleri hakkındaki bilinç düzeyi yetersizdir. Mevsimlik tarım işçilerinin önemli bir bölümü okuryazar değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Ankara, Adana ve Şanlıurfa illerinde 2011 yılında yaptığı saha araştırmasına göre¹¹⁸ işçiler arasında okuryazarlık oranı %50,14’tür ve okuryazar olanların ise neredeyse tamamı ilkökul veya ortaokul mezunudur. Çukurova yöresinde yapılan bir araştırmaya göre erkekler %54,20 oranında okuma yazma bilirken, kadınlar %19,63 oranında okuma yazma bilmektedir¹¹⁹.

¹¹⁶ ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.14

¹¹⁷ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e., s.41

¹¹⁸ ÇSGB; a.g.e. s.89-119

¹¹⁹ ÖZBEKMEZCİ Ş ve SAHİL S.; a.g.e., s.266

Ülkemizde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan bireylerin çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır¹²⁰. Tarım işçisi ailelerde özellikle kadınlarda okuryazarlık oranı oldukça düşüktür. Bilhassa annelerin okul ve eğitimle ilişkisi ya hiç olmamıştır ya da bu ilişki çok sınırlı kalmıştır. 15-19 yaşlarında yaklaşık her üç kadından biri, 20-24 yaşlarında her iki kadından biri ilkokula gitmemiş ya da ilkokulu bitirmemişken; 25 yaş üstü kadınların ise dördü üçü ilkokula gidememiş ya da okulu bitirememiştir¹²¹.

Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM) ile Ankara Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin (AKÇAM) Adıyaman, Diyarbakır, Hatay, Kahramanmaraş, Mersin ve Şanlıurfa illerinde yaptığı araştırmaya¹²² göre ise, mevsimlik tarım işçilerinin;

- %35,3'i okuryazar değil,
- %9,7'si okuryazar,
- %26,1'i ilkokul mezunu,
- %19,8'i ilköğretim mezunu,
- %8,2'si lise mezunu,
- %0,9'u üniversite mezunudur.

Büyük bir kısmının ilkokul çağında olması bakımından çocukların % 64'lük bir kısmı okuma yazma bilmekte fakat sınırlı bir kısmı ilkokuldan sonra eğitimlerine devam edebilmektedir¹²³.

Tarım işçilerinin mesleki tecrübe eksiklikleri ile okuryazar olmamaları arasında birbirini besleyen, çift yönlü bir nedensellik mevcuttur. Komisyonumuzca 14.02.2015 tarihinde Şanlıurfa İlinde düzenlenen çalıştayın katılımcılarından Şaha Çiftçi isimli tarım işçisi, eşinin okuma-yazma bilmediği için bir fabrikaya yaptığı iş başvurusunun reddedildiğini ifade etmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin eğitim hizmetlerine ulaşmalarında yaşanan en büyük sıkıntılardan biri Türkçe olarak yeterli iletişim kurulamaması veya Türkçeyi hiç bilmemeleridir. Tarım işçileri içerisinde evde konuşulan dil, %60 oranında Kürtçe, %30 oranında Arapça ve yaklaşık %10 oranında Türkçedir¹²⁴. Özellikle kadınların büyük bir kesimi Türkçe bilmemekte ve Türkçe bilenler de Türkçeyi anlayacak düzeyde kavrama yeteneğinden mahrum durumda bulunmaktadır¹²⁵. Bu durum tarım işçilerinin sunulan yaygın veya mesleki eğitim hizmetlerine erişmeleri önünde önemli bir engeldir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaklaşık %90'ının tarım işçiliği dışında bir iş tecrübesi bulunmamaktadır¹²⁶. Mevsimlik tarım işlerinin olmadığı dönemde ücretli olarak çalışan tarım işçilerinin oranı %10'un altındadır¹²⁷. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçileri yaparak öğrenme adı verilen mesleki eğitim biçimi bakımından da oldukça dezavantajlı durumdadırlar.

Yerleşim yerlerinde elektrige ulaşım olanağının olmaması ve mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik güçlerinin yetersizliği nedeniyle televizyon, radyo, internet gibi araçların kullanılmaması bilginin tarım işçilerine kitle iletişim yoluyla aktarılmasını olanaksız kılmaktadır.

¹²⁰ A.g.e., s.267

¹²¹ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.40

¹²² ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.20

¹²³ ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; a.g.e. s.266

¹²⁴ Harran Ü. ve UNFPA; a.g.e, s.61

¹²⁵ Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği; a.g.e, s.7

¹²⁶ ÇSGB; a.g.e. s.89-119

¹²⁷ ÇOKAUM-AKÇAM; a.g.e., s.7

3.6. SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI

Ülkemizde tarımsal işlerin dağınık bir şekilde ülke düzeyine yayılmış bulunması, çok çeşitli ve mevsimlik olması, iş gücünün mevsimlere ve doğa koşullarına göre başka bölgelere göç etmesi gibi değişik çalışma biçimleri nedeniyle tarımda çalışanları işçi ve işveren olarak ayırmanın güç olması ve sektördeki kayıt dışılığın yaygınlığı, sosyal güvenlik sorununun çözümünü güçleştirmektedir. Bu sebeple tarım sektöründe çalışan bu kesim, uzun yıllar sosyal güvenlik mevzuatının kapsamı dışında kalmıştır. Sigortalılık süreci içerisinde tarım sigortalılık türleri, geçmişte farklı kanunlarla düzenlenmiş sürekli ve süreksiz çalışanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bu durum;

- Tarımda hizmet akdi ile sürekli çalışanlar (Mülga 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında),
- Tarımda hizmet akdi ile süreksiz çalışanlar (Mülga 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında),
- Tarımda kendi ad ve hesabına çalışanlar (Mülga 2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında),

Şeklinde 3 farklı statü için 3 farklı yasanın düzenlenmesine yol açmıştır. Bu statülerin hiçbirine uymayan neredeyse tamamının kayıt dışı olduğu mevsimlik tarım işçileri sosyal güvenceden yoksun kesimi oluşturmaktadır. Onlara yönelik özel bir yasanın olmayışı genel olarak çalışma ilişkilerinde Borçlar Kanunu hükümlerine tabi olmalarına neden olmaktadır. Bireysel iş hukuku açısından ülkemizde tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile ilgili olarak 4857 sayılı İş Kanunu'nun 1'inci maddesinde aynı Kanun'un 4'üncü maddesinde sayılan istisnalar dışında bütün işyerlerine ve bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine ve işçilerine faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacağı düzenlenmiş, 4'üncü maddede belirtilen istisnalar başlığı altında bu Kanun'un 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde, aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işlerinde uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Böylece tarım işçilerinin belli bir kısmı kapsama alınarak sosyal güvenlikleri açısından çalışma şartları, ücretleri, tatil ve izinleri, işin yürütümü yönünden iş teftişi ve denetimi gibi hükümlerinden yararlanmaları sağlanırken tarım işçilerinin büyük kesimi ve bu kapsamda da çoğunluğu oluşturan özellikle mevsimlik tarım işçileri bu hükümlerden yararlanamamaktadırlar.

3.6.1. Tarımda Hizmet Akdi İle Daimi Çalışanlar (Mülga 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)

Ülkemizde tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile tarihsel sürece baktığımız zaman bu konudaki ilk düzenleme 1977 yılında gerçekleştirilmiştir. 1964 yılında yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu yaklaşık 13 yıl boyunca tarım işçilerini kapsam dışında bırakmış, 1977 yılında 2100 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası 506 sayılı Kanun'da kısmen de olsa tarım işçileri ilk defa sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Bu Kanun ile kamu sektöründeki tarım/orman işlerinde ücretle çalışan işçiler, özel sektördeki tarım/orman işlerinde ücretli ve sürekli olarak çalışan işçiler, tarım sanatlarına ait işlerde, tarım işyerlerinde yapılan ve tarım işlerinden sayılmayan işlerde ve tarım işyeri sayılmayan işyerlerinin park, bahçe, fidanlıklar ve benzeri işlerinde çalışanlar hariç tarım işlerinde çalışanların sigortalı sayılmayacakları hükme bağlanmıştır. Böylece kamu ve özel sektördeki daimi tarım işçileri ile kamu sektöründe çalışan süreksiz tarım işçileri bu Kanun'un uygulaması açısından sigortalı sayılırken özel sektöre ait tarım/orman işlerinde süreksiz olarak çalışan işçiler genellikle de gezici ya da süreksiz olarak çalışan mevsimlik tarım işçileri kapsam dışında bırakılmaktadır (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu 3'üncü madde).

3.6.2. Tarımda Hizmet Akdi İle Süreksiz Çalışanlar (2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun özel sektörde süreksiz olarak çalışan tarım işçilerini kapsam dışında tutması zamanla bu boşluğu doldurma çabalarını gündeme getirmiş, bunun sonucu 1983 yılında kabul edilen ve 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe giren 2925 sayılı “Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu” uygulamaya konulmuştur. Her ne kadar bu Kanun, tarım işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenliğinin sağlanması gayesiyle çıkarılmışsa da 506 sayılı Sosyal Sigortaları Kanunu kapsamında yukarıda ayrıntıları belirtilen tarımda hizmet akdi ile sürekli olarak çalışan sigortalılara sağlanan iş kazası ve meslek hastalıklarına, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı zorunlu sigortalılık durumları 2925 sayılı Kanun'a tabi sigortalı olan tarım işçileri için ya hiç öngörülmemiş ya da kısmen öngörülmüş olması, aynı Kanun'un 2'nci maddesinde yer alan “...süreksiz (geçici) olarak tarım işlerinde hizmet akdiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla bu Kanuna göre sigortalı sayılırlar.” hükmü gereğince bu sigortalılığı kişilerin “isteklerine” bırakılmış bulunması mevsimlik tarım işçilerini bu Kanun'a tabi prim ödeyerek sigortalı çalışmak yerine genel olarak kayıt dışı çalışmaya sevk etmiştir.

Söz konusu Kanun'da risklere karşı 506 sayılı Kanun'dan farklı olarak bazı olumsuz nitelikte öngörülen düzenlemeler olarak

- Analık sigortasının uygulanmaması,
 - Ölen sigortalının anne ve babası hak sahibi sayılmadığından bunlara ölüm aylığı ve geliri bağlanmaması ve ölüm toptan ödemesi yapılmaması, buna karşılık sadece eş ve çocuklara aylık ya da gelir bağlanması,
 - İş kazası sonucunda sağlık yardımlarından faydalanmak için iş kazası olduğu tarihten en az 3 ay önce sigortalının tescil edilmiş olmasını ve sigortalılığın sona ermemiş bulunması,
 - Evlenmesi dolayısıyla işinden ayrılan kadın sigortalılara evlenme toptan ödemesi yapılmaması,
 - Ölüm aylığı ya da geliri alan kız çocuklarına evlenmeleri halinde evlenme yardımı adı altında ödeme yapılmamasını
- Sıralamak mümkündür.

Yine 2925 sayılı Kanun'a tabi sigortalılar tabi olanlar açısından, öngörülen prim oranları olarak %12,5'i genel sağlık sigortası primi, % 20'si malullük yaşlılık ve ölüm sigortası primi olmak üzere toplam %32,5 olup bu oranın 506 Sayılı Kanun'a tabi sigortalı kişilerden (%34,5) daha düşük olması ve ayda 15 gün üzerinden prim ödenmesi avantaj gibi gözükse de düşük ücretlerle ve olumsuz çalışma koşullarında çalışan mevsimlik tarım işçileri bakımından bu sigorta primlerini ödeme yükümlülüğü ve isteğe bağlı sigortalılık sistemi istenilen başarılı sonucu getirmemiştir.

Tablo 13: 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu'na Tabi Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	85.717	46.554	35.888	22.291

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

2925 sayılı Kanun kapsamındaki sigortalılara ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere sağlık yardımları yapılmakta, gerekli şartları taşıyanlara malullük, yaşlılık ve hak sahiplerine de ölüm aylığı bağlanmakta, ayrıca bu sigortalıların iş kazası veya meslek hastalığı hallerinde de gerekli sağlık yardımları yapılmakta, % 10 ve üzeri çalışma gücü kayıplarında da sürekli iş göremezlik geliri sağlanmaktadır. Ancak bu durum 2925 sayılı Kanuna tabi olarak gerçek sigortalı olmak yerine sahte sigortalılığı beraberinde getirmiştir. Kentlerde yaşayan kişilerin daha düşük prim ödeyerek sağlık

yardımlarından faydalanmak ve daha kolay emekli olabilmek için gerçeğe aykırı beyanda bulunarak 2925 sayılı Kanuna tabi sigortalı oldukları görülmüştür.

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1 Ekim 2008 tarihinden önce 2925 sayılı Kanunu'na tabi olanlar bu yeni Kanunla birlikte 4/a (eski adıyla SSK'lı) kapsamında sigortalı sayılmışlardır. 5510 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra kamuda tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar hariç olmak üzere tarım işlerinde hizmet akdiyle süreksiz (geçici) çalışan tarım işçileri "Sigortalı Sayılmayanlar" grubu içerisinde yer almış (5510 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesi), diğer bir deyimle özel sektör tarım ve orman işlerinde süreksiz (geçici) olarak çalışanların sigortalı olma olanağı ortadan kaldırılmıştı. 2011 yılının başlarına kadar devam eden ve adil olmayan bu uygulama 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren 6111 sayılı yasayla 5510 sayılı Kanun'a eklenen "Tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz (geçici) olarak çalışanların sigortalılığı" başlıklı "Ek-5" inci maddesiyle sona ermiş böylece bu kesimin tekrar sosyal güvenliğe kavuşmasının yolu açılmıştır.

Ancak burada da "Ek-5" kapsamında sigortalılığın başlayabilmesi için çoğunluğunu mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğu özel sektör tarım ve orman işlerinde süreksiz (geçici) olarak çalışanlarının "Tarım İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgesi"ni sürekli ikametlerinin ya da çalıştıkları yerin bağlı bulunduğu muhtarlık ile ikamet ettikleri veya çalıştıkları il ya da ilçede bulunan tarım müdürlüklerine onaylatarak sosyal güvenlik il müdürlüğüne/sosyal güvenlik merkezine müracaat etmeleri gerekmekte, bu da yine mevsimlik tarım işçilerinin sigortalılığını onların isteklerine bırakmaktadır.

Yine Ek-5 kapsamındaki sigortalılar için öngörülen %20'si malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları, %12,5'i genel sağlık sigortası ve %2'si de iş kazası/meslek hastalıkları sigortası primi olmak üzere toplam %34,5 oranında prim ödeme yükümlülüğü, ayrıca bu kapsamdaki sigortalılardan alınan primlerin her yıl için (gün bazında) bir puan artırılması (Ek-5 kapsamındaki düzenlemenin yürürlüğe girdiği 2011 yılında 18 gün ile başlayan her yıl 1 gün artırmak suretiyle 2015 tarihi itibarıyla 22 güne ulaşan süre üzerinden prim alınarak 30 gün hizmet kazanılması) mevsimlik tarım işçileri bakımından sosyal güvenlik kapsamına girme konusunda caydırıcı nitelik taşıyan düzenlemeler olarak gözükmektedir.

Öte yandan 5510 sayılı Kanun'un 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin (1) numaralı alt bendi uyarınca harcamaları, taşınır taşınmazları ile bunlardan doğan hakları da dikkate alınarak, SGK tarafından belirlenecek test yöntemleri ve veriler kullanılarak tespit edilecek aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az tarım işçileri genel sağlık sigortalısı sayılarak bu kişilerin primleri devlet tarafından karşılanmakta, sadece hastalanmaları halinde tedavi olabilmektedirler.

Çünkü Ek-5'inci madde kapsamında sigortalı olanlara ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere sağlık yardımları yapılmakta (sigorta prim borçlarını tecil ve taksitlendirenler hariç 60 günden daha fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcun bulunmaması gerekmektedir), gerekli şartları taşıyanlara malullük, yaşlılık ve hak sahiplerine de ölüm aylığı bağlanmakta ise de hastalık ve analık primlerini ödemedikleri için hastalık ve analık sigortasından faydalanamamaktadırlar. Ayrıca tedavi sonucu kendilerine iş göremezlik raporu verildiği halde geçici iş göremezlik ödeneği ödenmemektedir.

Yine bu sigortalılara iş kazası veya meslek hastalığı hallerinde gerekli sağlık yardımlarının yapılması, istirahatli kaldıkları günlerde geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesi, % 10 ve üzeri çalışma gücü kayıplarında da sürekli iş göremezlik geliri bağlanması, ölümü halinde ise hak sahiplerine ölüm aylığı ve cenaze ödeneği ödenmesi; iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olmaları ve sigortalılıklarının sona ermemiş olması, geçici iş göremezlik ödeneği ödenebilmesi, gelir veya aylık bağlanabilmesi için de prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması şartına bağlanmakta, bu

süre öncesi meydana gelen iş kazalarında sigortalıya bu haklar verilmemektedir. Oysa 5510 sayılı Kanun'un 4/a kapsamındaki (eski SSK statüsünde) bir sigortalısından böyle bir şart istenmemektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere sigortalıları açısından olumsuz hükümler içermesine rağmen Ek-5 düzenlemesi, çoğunluğu mevsimlik tarım işçileri olmak üzere tarım veya orman işlerinde süreksiz (geçici) olarak “fiilen çalışan” kişiler için getirilmiş bir düzenlemedir. Ancak Ek-5 kapsamında “Tarım ve Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Çalışanlara Ait Giriş Bildirgelerini” veren kişilerin gerçekte fiilen tarım veya orman işlerinde çalışmalarının olup olmadığı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından denetlenmediğinden bu kişilerin büyük kısmı fiili olarak tarım işiyle uğraşmayı kolay sigortalılıktan ve avantajlarından yararlanarak emekli olmak isteyen kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 14: EK-5 Kapsamında Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	118.714	162.830	235.534	243.195

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

Bu bakımdan da EK-5 sigortalı sayısı yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere yıllar itibarıyla ciddi artış göstermekte, bu düzenleme uygun prim şartları karşılığında sağladığı yardım ve hizmetler nedeniyle süreksiz tarım işçilerinden ziyade bu düzenlemeden yararlanmak isteyen kişiler tarafından değerlendirilmektedir.

Yine isteğe bağlı sigortalılıkta yatırılan primler; 5510 sayılı Kanun'a göre 4/b (yani Bağ-Kur) statüsünde değerlendirilmekte, bu sigortalıların Sigorta Primine Esas Kazanç (SPEK) tabanı ve tavanı arasında kendilerince belirlenen günlük kazancın %32'i oranında aylık 30 gün üzerinden prim ödemeleri gerekmektedir.

Tablo 15: İsteğe Bağlı Sigortalı Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2012 Aralık	2013 Temmuz	2014 Ekim	2014 Kasım
Sigortalı Sayısı	356.340	388.503	129.796	129.135

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Raporlama 8 Ocak 2015

Ancak burada 5510 sayılı Kanunu'na göre 4/b (yani Bağ-Kur) sigortalısı olmak üzere isteğe bağlı sigortalılık primlerini yatıran (şartları taşıyan diğer kimselerle birlikte tarım sektöründe çalışanlar için de geçerlidir) sigortalı sayısının yukarıdaki tabloda gösterilen yıllara göre dağılımında ödenen prim tutarının fazlalığı ile beraber emeklilik şartlarının da daha ağır olması sebebiyle isteğe bağlı sigortalı sayısının giderek azaldığı (daha avantajlı olan örneğin Ek-5 sigortalılığına kaçış olduğu) görülmektedir.

3.6.3. Tarımda Kendi Ad ve Hesabına Çalışanlar (2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında)

Tarım kesiminde faaliyet gösteren geçici, gezici ve daimi tarım işçilerinin sosyal güvenlikleri 506 sayılı Kanun, kısmen de 2925 sayılı Kanun ile ve sonrasında 5510 Sayılı Kanun'a eklenen EK-5 maddesi kapsamında düzenlenmiş ancak, tarım kesiminde faaliyet gösteren bir diğer grup olan tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlarla ilgili boşluğu doldurmak amacıyla 17.10.1983 tarihinde 2926 sayılı Tarımda Kendi Ad ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu'nu kabul ederek bu gruba giren tarım işçilerinin BAĞ-KUR kapsamında sosyal güvenlik kapsamına alınmaları öngörülmüş, ancak bu düzenleme 5510 sayılı Kanun'un 5754 sayılı Kanunla değişik 106'ncı maddesi uyarınca 1 Ekim 2008 tarihi itibarıyla de yürürlükten kaldırılmıştır.

Söz konusu Kanun'un geçerli olduğu dönemde tarımda kendi ad ve hesabına bağımsız çalışanlara sosyal güvenlik kapsamına giren malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası ile 1998 tarihinde bu Kanun'a eklenen ek bir madde ile sağlık sigortasının sağlanması amaçlanmış, Kanun'un 2'nci maddesinde

kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işveren hizmet akdine bağlı olmaksızın tarımsal faaliyette bulunanlardan 22 yaşını doldurmuş olan erkekler ile 22 yaşını doldurmuş bulunan aile reisi kadınlar bu kanun bakımından sigortalı sayılacaklardır hükmü getirilmiştir. Ayrıca 2926 sayılı Kanun'un 2'nci maddesine eklenen ek fıkra ile uygulama tarihinde 50 yaşını dolduran kadınlarla 55 yaşını dolduran erkeklerin istekleri halinde kapsama alınacakları belirtilmiştir.

Sonuç olarak tarım kesiminde çalışanlar, farklı statülerine dayanarak farklı hak-yükümlülük ilişkileri kurmuş olan sosyal güvenlik kuruluşlarına paylaştırılmış, bu durum hem adaletsizlikleri, hem de uygulamada tıkanıklıkları beraberinde getirmiş bulunmaktadır. Tarım kesiminde çalışanlar gerçekte çok geniş bir nüfusu kapsamış olmalarına rağmen sosyal güvenlik sisteminin içindeki oranları oldukça düşük kalmıştır. Özellikle isteğe bağlılık yoluyla ve diğer düzenlemelerle kapsam genişletilmeye çalışılmışsa da sayılarda ya ciddi düşüşler yaşanmış ya da fiilen tarımda çalışmayan kimselerce sistem istismar edilmiştir.

Tarımda daha çok mevsimlik tarım işçileri arasında yaşanan kayıt dışılık, sosyal güvenlik sisteminde görülen denetim yetersizliği, yüksek prim yükümlülükleri, sosyal güvenlik rejimleri ile ilgili norm ve standart birliğine aykırı muhtelif düzenlemelerin varlığı ve modern sosyal güvenlik sistemlerinin öngördüğü zorunlu sigortalılığa karşılık bazı kanunlarda ortaya konulan isteğe bağlılık prensibi, bugün ülkemizde sayıları yaklaşık 485 bin olan ve aileleri ile birlikte yaklaşık bir milyon civarında nüfusa sahip mevsimlik tarım işçileri için sosyal güvenliğin en önemli sorunlardan biri olmasına yol açmaktadır. Son yıllarda tarımsal teknolojinin gelişmesiyle birlikte gelişen tarımsal makinelerin ve zirai mücadele ilaçlarıyla diğer kimyasalların zararlı etkileri göz önüne alındığı zaman özellikle mevsimlik tarım işçilerinin sağlık sorunlarının diğer çalışanlardan çok daha fazla ve ileri boyutlarda olduğu görülecek, ülkemizde sağlık ve sosyal güvenliğin birbiriyle olan yakın ilişkisi dikkate alındığında bu konumdaki kimselerin sosyal güvenlik kapsamına alınmalarının önemi bir kez daha öne çıkacaktır.

Tarım sektörü, gıda teminin ana kaynağı olma özelliği ve önemine, sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu hammaddeyi temin etmesi açısından da hayati öneme sahiptir. Tarım işçilerinin kayıt altına alınması noktasında çok sıkıntı yaşanmaktadır. Tarım işçiliğinin ailenin tüm fertleri ile yapılması, çalışan sayısının günden güne değişiklik göstermesi, çalışmaların süreksiz olması, hasat zamanlarında çalışma saatlerinin iklim koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermesi, çalışanların kayıt altına alınmasını güçleştirmektedir. Ayrıca, bölgesel durumlarda tarım kesiminde çalışan işçilerin büyük bir bölümünün yeşil kart (eski adıyla) sahibi olmaları nedeniyle tarım işçisi olarak sosyal güvenlik kapsamına girmekten imtina ettikleri, sigortalı olarak bildirilmesi halinde ise işten ayrılarak çalışmadıkları ve bu durumun özellikle hasat zamanlarında işverenleri çok büyük sıkıntıya soktuğu, sigortalı olarak bildirim yapılmaması halinde ise kaçak işçi çalıştırır duruma düştükleri ve özellikle iş kazaları yönünden sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

3.7. ÜCRET VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ SORUNU

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ilişkilerini belirleyen iki temel aktör araçlar ve işverenlerdir. Her iki taraf arasında belirleyici aktör ise araçlardır. Bu çerçevede mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ilişkilerinin araçlar üzerinden yürütüldüğünü söylemek mümkündür. İşçilerin alacağı ücretler, çalışma şartları, çalışma süreleri, izin kullanıp kullanmayacakları, hastalandıklarında sağlık hizmetine nasıl erişecekleri gibi hususlar çoğunlukla araçların belirleyici olduğu konulardır.

Çalışma yasalarında işverene karşı işçinin sadakat borcu vardır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinde bu sadakat borcu işverene değil araçlara karşı gösterilmektedir. Zira işçilerle araçlar arasında

oluşan bağımlılık ilişkisi, araçların işçilerden sadakat beklemesine neden olmaktadır. Sadakat beklentisi de normal çalışma yaşamından farklı olan tarım işçilerinde görülen bağımlılık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Buradaki bağımlılık ilişkisinin oluşmasının temel iki nedeni vardır. Birincisi araçlar daha çok akrabalar, hemşeriler ve komşular üzerinden birincil ilişkiler kullanırlar. Burada esas olan çalışma ilişkilerinin ilkeleri değil dayanışma, bağımlılık, karşılıklı güven gibi duygulardır. Nitekim, işçilerden komisyon alınması yasak olmasına rağmen, işçilerin kendileri ile yapılan görüşmelerde komisyon bedelinin iş araçlarının hakkı olduklarını söylemesi birincil ilişkilerin sonucudur. Bağımlılık ilişkisinin oluşmasının ikinci nedeni ise işçilerin çalışmadıkları dönemlerde daha sonra ödemek üzere araçlardan aldıkları borçlardır. İşçiler çalışmadıkları dönemde araçlardan aldıkları avanslarla hayatlarını sürdürmekte ve çalışma dönemi geldiğinde kendine borç veren araçtan başka bir araçla çalışamaz duruma gelmektedir. Her iki nedenle ortaya çıkan bağımlılık ilişkisi işçilerin çalışma ilişkilerinin tümünü etkilemektedir. İşçilerin ücretlere, çalışma sürelerine ve çalışma şartlarına yapacakları her türlü itiraz, nankörlük ve sadakatsizlik olarak görülmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri, yoksulluk içinde olmaları ve gittikleri yerlerde geçici çalışmaları nedeniyle ailece çalışmak zorundadırlar. Bu geçici çalışmayla elde edecekleri gelirle yılın diğer döneminde hayatlarını idame edeceklerdir. Ailenin bütün fertlerinin çalışmak zorunda olması kadın çalışanlar, çocuk işçiliği ve bazen de yaşlı çalışanlar gibi çalışma ilişkilerine ait önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

İşçilerin karşılaştığı önemli sorunlardan biri de işsizliktir. Buldukları bölgelerde iş imkânlarının olmaması nedeniyle başka yerlere göç eden işçiler, geldikleri yerlerde de iş bulamama riskiyle karşı karşıyadır. Sektörün büyük oranda kayıt dışı olması çalışma hayatına ilişkin birçok yasal düzenlemenin uygulanmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle çalışma hayatında işçiler için uygulanacak asgari standartlar bile çoğu zaman uygulanmamaktadır. Tarım işçilerinin İş Kanunu kapsamı dışında olması (50'den az işçi çalıştırılan tarım işyerleri ve işletmeleri) çalışma ilişkilerinde sorun yaşamalarına neden olmaktadır. İşçilerin İş Kanunu kapsamının dışında olması çalışma ilişkilerinde insan onuruna yakışır bir çalışma hayatını engellemektedir. Yapılan görüşmelerde mevsimlik gezici tarım işçilerinin önemli olarak nitelendirdiği bir diğer sorun ise çalışma sürelerinin uzunluğudur. Özellikle kadın çalışanlar uzun süre çalıştıktan sonra çadırlarına döndüklerinde kendilerini ev işlerinin beklediğini söylemektedirler. Zaten uzun çalışma sürelerinin olmasından şikayet eden kadın işçiler, çadırda yemek, bulaşık ve çocuk bakımı gibi işlerin kendilerini fiziksel yönden olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

Sonuç olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma hayatı bakımından insan onuruna yaraşır şartlarda çalışmadıkları ortadadır. Uzun çalışma süreleri (12-16 saat), düşük ücret, büyük çoğunluğunun sosyal güvenlik hakkından yoksun olması, hafta tatili olmaması, sağlıkta erişim hakkının yeterince olmaması ve benzeri nedenlerle çalışma ilişkilerinde önemli sorunlar yaşanmaktadır.

3.7.1. Ücretlerin Belirlenmesi ve Ücret Durumu

Ücret çalışanların hayatlarını sürdürmesine sağlayan tutardır. Bu bakımdan çalışanlar açısından ücret büyük öneme sahiptir. Mevsimlik tarım işçileri açısından tek bir ücret sistemi yoktur. Ücretler genellikle günlük-yevmiye, götürü, dekar ya da dönüm başına belirlenmektedir. Ücret gidilen bölgeye ve ürün desenine göre değişmektedir. Pamuk için belirlenen ücretle kayısı için belirlenen ücret birbirinden farklıdır. Bölgesel şartlarda ücret durumunu ve ücretlendirme biçimini değiştirmektedir. İşçilerle yapılan görüşmelerde Adana civarında ücretlerin 34-55 TL arasında değiştiği ve ücretlerin günlük olduğu, hangi nedenle olursa olsun (hastalık, yağış) çalışılmayan günler için ücret ödenmediği söylenmiştir. Ancak son

dönemde Suriyeli sığınmacıların artık mevsimlik tarım işlerinde çalışmaya başlaması ücretleri düşüren bir etkiye neden olmaktadır.

Zira işverenler daha düşük ücretlere razı olmak zorunda olan Suriyeli sığınmacıları tercih ederek, ücretlerin genel seviyesini aşağı doğru çekmektedir. Birçok yerde ücretler ziraat odaları, işverenler ve kamu kurumlarınınca birlikte belirlenmektedir. Ücretler gidilen yerlere ve ürün desenlerine göre değişse de değişmeyen tek şey aracılardan ücretlerden aldığı komisyonudur. Genel olarak günlük ya da götürü ücretin yüzde 10'u komisyon olarak alınmaktadır. Fındık hasadı yapılan yerlerde ise işçi ücretleri, illerde valiliğin, ilçelerde kaymakamlığın başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından, fındık hasadından yaklaşık 20 gün önce belirlenir. Tüm bu belirlemelere rağmen tüm mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücretlerini belirleyen bir standart yoktur. Yapılan bazı araştırmalarda işçilerin belirlenen bu ücreti yeterince bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Zira araçlar vasıtasıyla sağlanan işlerde işverenler çalışma şartlarını belirleyen temel aktör araçlardır. Ayrıca işçiler aile fertleriyle beraber çalıştıkları için ücreti hane reisinin bilmesi yeterli görülmektedir.

Ordu'da her yıl fındık hasadında çalışacak işçilere ödenecek asgari ücret belirlemesi yapılmaktadır. Son 3 yıla ait fiyatlandırma aşağıdaki gibidir:

Tablo 16: Ordu'da Fındık Hasadında Çalışacak İşçilere Yönelik Ücretlendirme (2012-2014)

İş Türü	2012	2013	2014
İşçi	35 TL	38 TL	45 TL
Çuvalcı	50-60 TL	55-65 TL	60-70 TL
Katırcı	100 TL	110 TL	120 TL
Aracı	60-70 TL	65-75 TL	65-75 TL

Mevsimlik tarım işçileri ücretler önceden belirlenmiş olsa bile çoğunlukla ücretlerinin çalışırken belirlendiğine inanmaktadırlar. Bir diğer anlatımla işçiler işleriyle ücretleri arasında yakın ilişki olduğunu düşünmektedir. Bu durum işçilerin çalıştıkları süre içinde baskı altında çalışmalarına neden olmaktadır. Ücretin alındığı kişi çoğunlukla araçlar ve işverenlerdir. Ücretlerin verildiği kişi ise hane reisleridir.

Ücret konusunda uyumsuzluk çıktığında en başta karşılıklı diyalog yoluna başvurulmaktadır. Çalışma ilişkilerinde birincil ilişkiler (aile, dayanışma, hemşerilik ve komşuluk) hakim olduğu için diyalog yolu seçilmektedir. Ayrıca ortada yazılı bir sözleşmenin olmaması da sorunu hukuk yoluyla çözmeyi engellemektedir. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, yazılı bir sözleşme yapılmasını öngörmesine rağmen sözleşme yapılmaması ayrı bir sorundur.

3.8. ARACI İLİŞKİLERİ SORUNLARI

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma sistemini belirleyen en önemli aktörlerden biri iş araçlarıdır. Yasal düzenlemelerde isimleri “iş aracı” olarak geçerken halk arasında “elçi”, “yarıcı”, “çavuş” ve “dayıbaşı” olarak da anılmaktadır. Bundan sonra yasal kavram olan “aracı” kavramını kullanacağız. İş ilişkileri çerçevesinde önemli bir işlev gören araçlar, işçiler açısından iş teminini sağlayan aktör olarak tanımlanırken, işverenler açısından da işçi teminini sağlayan önemli bir aktör olarak görülmektedir. Normal çalışma ilişkilerinde bir araya gelen işçi ve işverenler, mevsimlik gezici tarım işlerinin yapıldığı işlerde doğrudan ilişki kurmazlar. Çalışma ilişkisinin tabi olduğu şartlar büyük ölçüde araçlar üzerinden belirlenmektedir.

İşverenler tek tek işçi aramak yerine aracı yoluyla işini kolayca gördürmekte, işçiler ise iş aramak yerine aracı yoluyla iş bulmaktadır. Araçlar işçilere çalışmadıkları dönemlerde de borç vererek bir bakıma çalışanları gelecek dönem için kendilerine bağımlı hale getirirler. Aracı, gerek işverenler gerekse işçilerin ihtiyaç duyduğu bir Aracılık sistemi bugünün değil belki de yüzyıllardır süren bir sistem

günümüzdeki izdüşümüdür. İşçiler ve işverenler arasında ilişki kuran bir aktör olmasına rağmen, mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücret, barınma, sağlık ve yaşam şartlarına ilişkin yaşadığı sorunların kaynaklarında biri de aracılardır. Zira yasalar ve yönetmelikler aracılara çok açık yükümlülükler getirmesine rağmen bunların çoğu yerine getirilmemektedir. Sektörün neredeyse yüzde 95'inin kayıt dışı olması aracılık sisteminin yasal çerçevede çalışmamasına neden olmaktadır.

Aracılar iş sezonu başlamadan önce, işverenlerin ihtiyaç duyduğu işçilerin sayısını ve işçilere ödenecek günlük ücreti, işverenle birlikte belirledikten sonra, mevsimlik tarım işçilerine giderek iş mevsiminde çalıştıracakları işçileri belirlemektedir. Aracılar çalışılmayan dönemde işverenden aldıkları para ile işçilere avans vererek sektöre işçi sağlamaktadır¹²⁸.

3.8.1. İş Aracılığıyla İlgili Mevzuat

Mevsimlik gezici tarım işçileri aracılılarıyla ilgili düzenlemelerin yasal dayanakları 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği ve 2010/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'dir. 4904 Sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu'nun 3'üncü maddesinin (d) bendinde, Türkiye İş Kurumunun görevlerinden biri de "...tarım işlerinde ücretli iş ve işçi bulma aracılığına izin verilmesi ve kaldırılmasına ilişkin işlemleri yapmak" şeklinde düzenlenmiştir.

27.05.2010 tarihli ve 27593 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği ise mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücret, çalışma şartları, barınma ve benzeri hususlarda yapılması gerekenlere ilişkin kapsayıcı bir düzenlemedir. 2010/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin 23 Mart 2010 tarihinde yayınlanmasıyla mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi konusunda oldukça kapsamlı bir sistem öngörülmüştür.

3.8.2. Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'ne göre aracı, "Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişiler" olarak tanılanmaktadır. Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumunca yapılır. Ancak, Kurum il müdürlüğü veya hizmet merkezi bulunmayan ya da olmasına rağmen haberleşme, ulaşım ve koordinasyon gücüne olan yerlerde, Kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir. Kurumdan izin alınmadan aracılık yapılamaz. Aracıların işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücret yalnızca işverenden alınır. Ancak yapılan alan araştırmalarında ve mevsimlik gezici tarım işçileriyle yapılan görüşmelerde aracıların büyük bir bölümü işçilerden genellikle yüzde 10 aracı payı aldıkları tespit edilmiştir. İster günlük ister götürü ücret olsun %10 komisyon bedeli almalarına rağmen tarımda iş aracıları, işçi ve işverenlerin vazgeçemediği bir aktördür.

3.8.3. Tarım Aracısında Aranılan Nitelikler

Tarım aracıları olmak belirli şartlar gerekmektedir. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'ne göre tarım aracıları olmak için şu şartlar gereklidir: Türk vatandaşı olmak, 18 yaşını bitirmiş olmak, kamu haklarından yoksun bulunmamak, Türk Ceza Kanunu'nun 53'üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak, en az ilkökul mezunu olmak, Kurumca belirlenen miktardaki masraf karşılığının yatırılması ve tüzel kişilerce

¹²⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.4904&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=4904>

şirket kuruluş sözleşmesinin yayımlandığı ticaret sicil gazetesinin bir örneğinin Kuruma ibraz edilmesi şarttır. Uygulamada yapılan kimi araştırmalarda iş aracılarında aranan niteliklere sahip olmadıkları görülecektir. İş araçlarının en az ilkokul mezunu olma şartı varken yapılan bir araştırmaya katılan araçların yüzde 30'unun ilkokul mezunu olmadığı görülmüştür.

Tablo 17: İş Araçlarının Öğrenim Durumları

Öğrenim Durumları	Sayı	%
Okuryazar değil	8	14,5
Okuryazar	9	16,4
İlkokul mezunu	24	43,6
İlköğretim mezunu	9	16,4
Lise mezunu	5	9,1
Toplam	55	98,2

3.8.4. Yasal İzinli Tarım Araçlarının Sayısı ve Aracılık Süresi

Aracılık belgeleri üç yıl süre ile geçerlidir. Bu süre sonunda aracılığı sürdürmek isteyenlerin belgeleri izin yenileme masraf karşılığının yatırılması ve uygun görülmesi halinde üçer yıllık olarak Kurum tarafından yenilenir. Aracılık, yalnız aracılık belgesi almış olanlarca yapılır; başkasına devredilemez, vekalet yoluyla yürütülemez. Ülkemizde resmi olarak izinli tarım aracı sayısı 726'dır. İllere göre dağılımı aşağıda verilen izinli tarım aracı sayısının en fazla olduğu iller Adana, Şanlıurfa ve Mersin'dir. İzinli tarım aracı 726 aracının 399'u bu üç ilimizde faaliyet göstermektedir.

Tablo 18: İş Araçlarının İllere Göre Dağılımı

İLLER	İZİNLİ TARIM ARACISI
Adana	140
Amasya	7
Ankara	7
Aydın	5
Balıkesir	17
Bursa	77
Çanakkale	44
Diyarbakır	14
Eskişehir	12
Hatay	16
İzmir	21
Konya	51
Manisa	24
Mersin	129
Şırnak	6
Şanlıurfa	130
Diğer İller	26
TOPLAM	726

3.8.5. Tarım Araçlarının Yönetmelik Çerçevesinde Yükümlülükleri

Mevcut yasal düzenlemeler araçlara önemli yükümlülükler getirmektedir. Aracılık sisteminin öngördüğü yükümlülükler tam olarak yerine getirilmiş olsa bugün mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşadığı birçok sorun çözülmüş olurdu. Büyük ölçüde kayıt dışı olan bir sektördeki iş araçlarının da kayıt dışı olması sorunu derinleştirmektedir. Bu çerçevede Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği araçlara aşağıdaki yükümlülükleri getirmektedir:

1. İşverenler ve işçiler ile yapılmış, örneği Yönetmelik ekinde bulunan Kurumca hazırlanmış sözleşmelerin birer örneğini düzenleme tarihinden itibaren on iş günü içinde onaylanmak üzere Kuruma ulaştırmak.

2. İşçilerden ücret almamak, hizmetlerinin karşılığını yalnız işverenlerden istemek ve Kurumca onaylanmış bu sözleşmelerde gösterilen dışında, harç, masraf ve ücret almamak.

3. İşçilere işe başlamadan önce yapılacak iş, ücret ve diğer hususlar hakkında gerekli bilgileri vermek.

4. İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanması hususunda işverenle birlikte doğrudan kontrol ve gözetim yapmak.

5. Ücretlerin kararlaştırılan ödeme biçimine göre (günlük, haftalık, aylık, parça başına, götürü, vs.) işverence her işçinin kendisine ödenmesini sağlamak.

6. İşçilerin günlük brüt kazançlarınının 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39'uncu maddesinde belirtilen asgari ücretin altında olmamasını sağlamak.

7. İşçilerin barınma yerlerini, yeme ve yatma durumlarını sağlığa ve barınma koşullarına uygun biçimde sağlamak için mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvuruları yaparak takip etmek.

3.8.6. Araçların Rapor Verme Yükümlülüğü ve Aracılık Belgesinin İptali

Araçlar, yaptıkları çalışmalara ilişkin olarak yılda bir kez Kuruma rapor vermek zorundadır. Tarım aracıları için aranan nitelikleri yitiren veya başlangıçta bu nitelikleri taşımadığı sonradan anlaşılan, aracılığı başkasına devreden, Yönetmelik'te belirtilen raporu iki kez süresi içinde vermeyen ve/veya raporda gerçeğe aykırı bilgi veren, Yapılacak denetim sonucunda aracılık yapmasında sakınca görülen veya iş bulduğu işçilerden ücret aldığı tespit edilen araçların belgeleri Kurumca iptal edilir. Aracılık belgesi verilenler ve belgesi iptal edilenler Kurum tarafından yerel gazetede ve Kurum internet sitesinde duyurulur. Belgesi iptal edilen araçlara en az 1, en çok 3 yıl süreyle yeniden belge verilmez.

3.8.7. Denetleme ve İdari Para Cezası

Tarım araçları, Türkiye İş Kurumu ile Mülki İdare Amirlerince denetlenir. Kurumdan izin belgesi almadan veya geçerlilik süresi sona eren aracı belgesini yenilemeden tarımda iş ve işçi bulma aracılığı yaptığı tespit edilenler ile tarım işverenleri ve tarım işçileri ile Kurumda sözleşme imzalamayan ya da kurum dışında imzaladığı sözleşmeyi Kuruma süresi içinde ibraz etmeyenlere, eylem başka bir idari ihlal oluştursa dahi 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu'nun 20'nci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca, Kurumca istenen bilgi ve belgelerle, Yönetmelikte belirtilen raporu vermeyenlere aynı Kanun'un 20'nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca, Mülki İdare Amirlerince verilen emre aykırı hareket edenlere ise 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 32'nci maddesi uyarınca idari para cezası verilir. Aşağıdaki tabloda yaklaşık 2,5 yıl içinde tespit edilen eksiklikler nedeniyle toplamda 86 bin TL idari para cezası verilmesi aslında aracı sisteminin kayıt dışılığına işaret etmektedir. Zira yaklaşık 485 bin gezici tarım işçisinin olduğu bir sektörde bu kadar az sayıda eksikliğin tespit edilmesi de önemli bir sorundur.

Tablo 19: İş Aracılarına Uygulanan İdari Para Cezaları

CEZA TARİHİ	UYGULAMA NEDENİ	İL	CEZA MİKTARI (TL)
15.06.2012	İzinsiz Aracılık	Adana	5.938
15.06.2012	Rapor Vermemek	Adana	2.718
18.10.2012	İzinsiz Aracılık	Manisa	5.938
11.07.2013	İzinsiz Aracılık	Konya	6.400
29.07.2013	İzinsiz Aracılık	Adana	6.400
29.07.2013	İzinsiz Aracılık	Adana	6.400
29.07.2013	İzinsiz Aracılık	Adana	6.400
29.07.2013	İzinsiz Aracılık	Adana	6.400
05.09.2013	Rapor Vermemek	Balıkesir	2.928
05.09.2013	Rapor Vermemek	Balıkesir	2.928
18.04.2014	Rapor Vermemek	Tekirdağ	3.043
15.01.2014	İzinsiz Yabancıya Aracılık Etmek	Konya	7.325
23.06.2014	Rapor Vermemek	Eskişehir	3.043
23.06.2014	Rapor Vermemek	Eskişehir	3.043
24.06.2014	İzinsiz Aracılık	Aksaray	6.651
12.08.2014	Rapor Vermemek	Balıkesir	3.043
17.09.2014	İzinsiz Yabancıya Aracılık Etmek	Konya	7.612
TOPLAM			86.210 TL

3.8.8. 2010/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin Araçlarla İlgili Düzenlemeleri

Başbakanlık Genelgesi'nde çok ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Özellikle iş araçlarıyla ilgili Türkiye İş Kurumuna belli görevler vermiştir. Başbakanlık Genelgesi'nin "işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır" şeklindeki talimatına rağmen bu konuda İş-Kur tarafından henüz bir veri tabanı oluşturulamamıştır.

Başbakanlık Genelgesi'nde "Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyumsuzluklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir" denilmektedir. Uygulamada yaklaşık olarak sayıları 485 bini bulan mevsimlik gezici tarım işçilerinin büyük bir bölümü belgesi olmayan iş araçlarıyla iş bulduğuna göre bu konuda da yeterince tedbir alınmadığı görülmektedir. Ayrıca kayıt dışı aracılık sisteminin çok yaygın olması, buna aykırı davranışlara verilen idari para cezalarının toplam miktarının yaklaşık 86 bin TL olması bu konuda önemli ölçüde mesafe alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.9. SOSYAL ÇEVRE İLE İLİŞKİLİ SORUNLAR

Toplumların sosyal dinamiklerinin ve özelliklerinin belirlenmesinde o toplum içinde yaşayan insanların barınma biçimleri, geçim kaynakları, sosyo-kültürel özellikleri, eğitim düzeyi, sağlık altyapısı, coğrafi koşullar, gelenek-görenek, örf ve inanç gibi birçok faktör rol oynamaktadır. Asayiş ve sosyal çevre açısından, bir topluluğun yaşadığı coğrafyada sürekli ikamet etmesi, sürekli göçer halde olması veya bir bölgeyi asıl yurt olarak belirleyip dönemsel olarak başka bölgelere çalışmak üzere seyahat etmesi, konunun farklı değerlendirmelere tabi tutulmasını gerektirmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumunun "Ekim 2014 Hanehalkı İşgücü Anketi" verilerine göre ülkemizde 15 yaş ve üstü nüfusta 26.138.000 istihdam işgücünün 5.404.000 kadarı tarım alanında çalışmaktadır. Tarım işgücünün 127.000'i sürekli tarım işçisi, 485.000'i geçici ve mevsimlik tarım işçilerinden teşekkül etmiştir. Bu veriler ışığında tarım işgücünün yaklaşık % 10'u geçimini temin etmek üzere yaşadığı yerleri dönemsel olarak terk ederek başka bölgelerde yaşayan insanlardan oluşmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliğinde aile bireyleri toplu bir şekilde göç ettikleri için istihdam işgücünde hesaba katılmayan 15 yaş altı çocuklar ile beraber düşünüldüğünde yaklaşık 1 milyon kişi her yıl düzenli

olarak iç göç yaşamaktadır. Mevsimlik gezici işçilerin gittikleri bölgede kalış süreleri, ürün çeşidi ve istihdam piyasasıyla doğrudan bağlantılıdır. İşçiler 2 aydan 8 aya kadar değişen sürelerde geçici ikamet alanlarında yaşamaktadırlar. Ortalama 4 ay kadar sürekli yaşam alanından başka bölgelerde ilkel koşullarda toplu şekilde barınma ve çalışma mecburiyeti bir takım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir.

Ağırlıklı olarak sosyal çevre sorunları başlığı altında incelenen sorunlar; kötü yaşam koşulları, ekonomik gelir dengesizlikleri, bölgeler arası kültür farkları, yasal düzenlemelerin yetersizlikleri, örgütsel organizasyonun bulunmaması, eğitim düzeyinin düşük olması ve toplumsal önyargıların doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının tüm yönleriyle araştırılarak çözüm önerilerinin tespiti amacıyla ilgili kurum, kuruluş, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşların bilgisine başvurulmuştur. İşçilerin asayiş sorunlarına yönelik, akademik veya kurumsal olarak yapılan araştırmalar sonucunda somut tespit edilmiş, ciddi bir bulguya rastlanmamıştır. İçişleri Bakanlığının Komisyonumuza sunduğu bilgi ve belgeler temelinde aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Ülkemizde genel olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinden kaynaklanan veya bunların karıştığı asayiş olaylarının yok denecek kadar az olduğu, tespit edilebilen asayiş olaylarının ise hayatın günlük akışından kaynaklanan basit vakalar olduğu, bizzat mevsimlik tarım işçiliği vasfından kaynaklanan bir güvenlik riskinin olmadığı gözlemlenmiştir. Bunun da söz konusu işçilerin yıllardır aynı bölgeye çalışmaya gelen kişilerden olması, işveren ve yöre halkı ile aralarında bir hukukun olmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte mevsimlik gezici tarım işçilerine bakış konusunda bir takım sosyo-kültürel önyargıların olduğu da bir gerçektir. Bunun da zaman zaman istenmeyen birtakım sorunlara sebep olduğu bilinmektedir.

Diğer yandan mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili sağlıklı bir envanter çalışması bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun büyük ölçüde 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu'nun uygulanmamasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Komisyonumuz, işçilerin sorunlarını tespit amacıyla 15.02.2015 tarihinde Adana İli Karataş ilçesinde incelemelerde bulunmuştur. Karpuz ekiminde çalışan, çadırlarda kalan işçilerle yapılan görüşmelerde; su kanalına düşerek boğulan bir kadın işçiden, köpekler tarafından saldırıya uğrayan çocuklardan ve okulda yaşanan çocuk kavgalarından bahsedilmiştir. Asayiş ve güvenlik sorunuyla ilgili kayda değer sürekli bir bulgu gözlemlenmemiştir. Çadır ziyareti sonrası Kadıköy Sulama Birliğinde işçi, işveren, elçi, muhtar ve yerel yöneticiler ile birlikte toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda söz alan bir işveren; hırsızlık olayının yaşandığını, Büyükşehir statüsüne geçişte jandarmadan polise güvenlik sorumluluğunun devrinde ekiplerin sayısının yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca tarla kenarlarına kurulan çadırların drenaj sistemlerine zarar vermesinden kaynaklı tarlalarında maddi hasar oluştuğunu beyan etmiştir. Bu görüşmeler ışığında asayiş olaylarının İçişleri Bakanlığının raporu ile paralellik arz ettiği görülmüştür.

Türkiyenin herhangi bir bölgesinden başka bir yöresine gerçekleşen mevsimlik iş göçünde, farklı etnik kökene sahip toplulukların çalışma alanında asayiş olaylarına veya etnik farklılıklardan kaynaklanan sosyal dışlanmaya yol açmadığı gözlenmiştir. Hatta çoğu bölgede çalışan işçiler ile işverenler arasında yakınlaşmaların olduğu, her yıl aynı işveren ile çalışıldığı, dolayısıyla karşılıklı güven ve bağlılık duygularının olduğu gözlenmiştir. Ancak farklı yaşam kültürlerinin, düşük ekonomik gelir ve sosyal

yaşam şartları ile kötü barınma ve sağlık sorunlarının da etkisiyle zaman zaman adı konulmamış bir dışlanmaya dönüştüğü göz ardı edilemez bir gerçektir.

Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ile birlikte ülkenin bölgeleri arasında gelişmişlik düzeyinde büyük ölçüde orantısız değişimler yaşanmaktadır. Üretimde teknolojik ve modern yöntemlerin uygulandığı tarım sahaları ile gelişen sanayi sektöründe emek yoğun işgücünden makine ve otomasyon iş gücüne doğru bir geçiş gerçekleşmektedir. Bu da niteliksiz işgücünü başka arayışlara yönlendirerek nitelikli ve eğitilmiş iş gücünü hem ekonomik hem sosyal yönden güçlü kılmaktadır. Niteliksiz olan ve geleneksel metotlarla üretim gerçekleştiren insanlar çalışacak daha fazla alan bulmak için emek iş gücünün talep edildiği, yaşadığı bölgelerden uzak diyarlara dōnensel göçler gerçekleştirmektedirler.

Genellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşayan insanlar İç Anadolu, Karadeniz, Ege ve Marmara Bölgelerine iş bulmak amacıyla gitmektedirler. Aile bireylerinin tümünün gelir getireceği en verimli alan olan mevsimlik tarım işçiliği yapısı itibariyle geçici, ancak işçiler ve aileleri için sürekli iş konumundadır. Ürünlerin ekim ve hasat zamanlarında periyodik olarak yapılan çalışmalar sonucunda asıl ikamet edilen illere dönülmekle orada kazanılan paralar memleketlerinde geçimlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere kaynak oluşturmaktadır. Dolayısıyla tüm aile bireylerinin asgari masraf ile çalışma zamanını geçirerek geriye dönmeleri aile reisleri tarafından teşvik edilmekte ve zorlanmaktadır. Öyle ki iş hayatına doğrudan katılan kadınların ve gençlerin ücretleri dahi aile reisinde toplanarak harcamalar tek elden yapılmaktadır. Dolayısıyla asıl ikamet edilen ilde insani yaşam koşullarını oluşturmaya çalışan aileler, çalışma alanında zorunlu ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamaya çalıştıklarından aşırı yoksul bir görünüm sergilemektedir.

Yoksulluk az gelişmişlikle bağlantılı olarak barınmadan beslenmeye, eğitimden sağlık ve diğer hizmetlere erişimdeki yoksulluğa ve bunun sonucu olan fiziksel yoksunluk durumunda, yeterli istihdamın olmamasında ve diğer türden ayrımcılıklarla bütünleştğinde artar. Yoksulluk, birçok durumda, karar alma mekanizmalarından dışlanma; siyasal sürece, çalışma hayatına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlanmasına ve yurttaşlık haklarının kullanılmamasına neden olur. Sosyal dışlanmanın bu süreçte yoksulluğu yeniden bir kısır döngüde üretmesi yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır. Sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve mekânsal boyutları bulunmaktadır. Bu alanlardaki yetersizlikler ve sosyal iklime uyumu sağlayacak kapasitenin olmayışı her bir alanda ayrı ayrı dışlanmaları gösterebilmekle beraber içe içe geçmiş alanların birbirini besleyerek ortaya çıkardığı sosyal dışlanmayı görebilmek de mümkündür. Mal ve hizmetlere erişim, geçinme yoksunluğu veya gelir yoksunluğu, yeni tüketim kültüründe satın alma gücünün yetersizliği, işgücü piyasasına katılabilmek için temel kaynaklardan mahrumiyet (eğitim, ulaşım gibi), işsizlik, eğreti istihdam, enformel istihdam ve atipik istihdam (güvencesiz iş) gibi maddi boyutlar ekonomik alandaki dışlanmayı meydana getirmektedirler. Mülkiyetten ve konuttan dışlanma, eğitim-sağlık gibi sosyal refah hizmetlerinden dışlanma, ise toplumsal alandaki dışlanmaya girmektedir. Demokratik haklar, vatandaşlık ve insan hakları, yönetime katılım gibi siyasal katılımı içeren yönler ise siyasal alandaki dışlanmaya işaret etmektedir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerin dışlanma biçimleri, bu boyutlarının özelliklerini ortaya koyarak anlaşılabilir¹²⁹.

3.9.1. Yaşam Koşullarından Dolayı Dışlanma

Gezici mevsimlik tarım işçileri diğer iş kollarına göre çok daha fazla göçer durumunda olan işçilerdir. İşçilerin büyük çoğunluğunu toprak sahibi olmayan insanlar oluşturmaktadır. Ancak kendi

¹²⁹ GEÇGİN E.; Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009

topraklarında işveren konumunda toprak sahibi olan insanlar da kendi tarlalarındaki tarım faaliyetleri zamanı dışında, geçim kaynağı bulabilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi bölgesinden uzak alanlarda işçilik yapmaktadırlar. Çalışmak için tüm aile bireyleri ile beraber seyahat eden ve yaşam alanını çalıştığı arazinin yakınında oluşturmak zorunda kalan işçiler barınma alt yapısının bulunmadığı tarla, dere, kanal kenarlarında geçici barınma alanları oluşturmaktadırlar. Genelde kendi kurdukları derme çatma çadırlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. İşçiler sürekli ikamet ettiği illerde çok daha konforlu, normal yaşam koşullarını sağlayacak bina ve meskûn alanlarda oturmaktadırlar. Ancak mevsimlik iş için gelinen alanlarda işçilerin kendi kendilerine geçici gözle bakmaları, masrafları minimize ederek elde edilen gelire memleketine dönmek istemeleri, daha basit yaşam şartları oluşturarak kolaylık sağlama istekleri, kendi içlerinde organizasyon ve örgütlenme yapılarının olmayışı, gelenek ve göreneklere bağlı bir takım sebeplerden ailevi ve akrabalık bağlarıyla bölgesel yaşam alanı oluşturma isteklerinden dolayı çadırlar şeklinde barınaklar oluşturularak ikamet edilmektedir.

2010 yılında “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi” (METİP) başlatılmıştır. Bu proje il özel idarelerine aktarılan ödenek ve diğer yerel katkılar ile hayata geçirilmiştir. Projenin uygulanmaya başladığı 2010 yılından bu yana 38 il valiliği tarafından teklif edilen 65 yerel proje desteklenmiştir. Proje finansmanı için tahsis edilen 96.242.021,00 TL ödenegün;

72 Milyon TL’si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi,
5 Milyon TL’si eğitim,
3 Milyon TL’si sağlık,

16 Milyon TL’si diğer harcamalardan oluşmakta olup, söz konusu projeler illerde valilik bünyesindeki İl Özel İdareleri veya Köylere Hizmet Götürme Birlikleri tarafından yürütülmüştür.

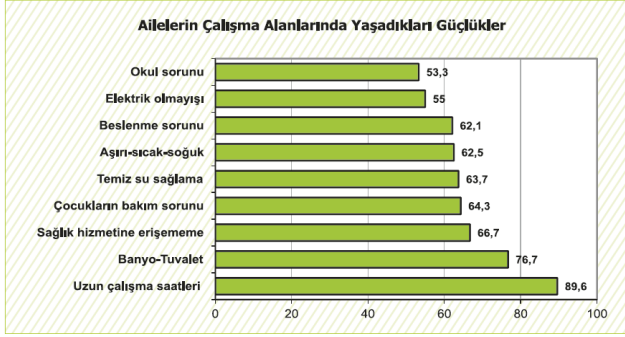
Komisyon çalışmaları sırasında komisyona davet edilen, konuyla ilgili araştırma ve çalışması olan akademisyenler, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ve gönüllü teşekküllerin ifadelerinde METİP kapsamında yapılan barınma alanlarının işlevsel olmadığı, işçiler tarafından kullanılmadığı ifade edilmiştir. Komisyonunun saha çalışmasını yaptığı alanlarda mezkûr ifadelere paralel izlenimler elde edilmiştir. Ayrıca yapılmış olan barınma ve kolaylık alanlarının ülke içinde göç eden nüfus göz önüne alındığında nicelik olarak dahi kifayetsiz olduğu aşikârdır.

Sonuç olarak işçilerin METİP projesi veya yerel çabalar sonunda oluşturulmuş barınma alanlarında çoğunlukla ikamet etmedikleri anlaşılmıştır. Bunun nedeni olarak;

- Çalışma bölgesine uzaklık ile işe gidiş ve geliş süresinde zaman kaybı, (kabala tutulan işte çalışılabilecek tüm zamanın değerlendirilmesi açısından kayıp olarak görülmektedir)
- İşverenin işçilerin taşınması konusunda ek maliyetlere katlanmak istememesi,
- İşin özelliği açısından, ürünün korunması ve muhafazası için ani müdahale gerektiren durumlara karşı işverenin işçileri ürüne en yakın bölgede istemesi,
- İşçilerin arazi sahibinin sunacağı imkânlardan yararlanma isteği (elektrik, temiz su, yakacak gibi),
- İşçilerin sosyalleşme aracı olarak yöre halkının yoğunlukla yaşadığı yere veya yol güzergahına yakın olma istekleri,
- Yapılan barınakların işçilerin örf ve adetlerine uygun olmayan şekilde yapılmış olması sayılabilir.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin %99,9'u ikamet ettikleri evlerinde iyileştirilmiş içme suyuna ulaşabilir iken, bu oran çalıştıkları alanda %33'dür. İşçilerin çalışma alanında karşı karşıya kaldığı güçlükler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹³⁰.

Şekil 2: Ailelerin Çalışma Alanlarında Yaşadıkları Güçlükler

Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere işçiler çalışma alanında büyük çoğunlukla okul, elektrik, beslenme, aşırı sıcak ve soğuk, temiz su temini, çocukların bakımı, sağlık hizmetlerine erişim, banyo, tuvalet ve uzun çalışma saatleri gibi en temel insani ihtiyaçları sorun olarak görmekte ve bu sorunların çözümü için yetkililerden yardım talep etmektedirler. Çünkü asıl ikamet ettikleri illerde, asgari düzeyde bu koşulları sağlayacak imkânlarla sahiptirler. Kendi illerinde kayıtlı oldukları bir aile hekimliği bulunmakta, hatta çalışmak için yola çıkmadan önce ilaçlarını, kontrollerini aile hekimlerince temin etmektedirler. Çalışma bölgesinde gelir kaybına uğramamak için misafir aile uygulaması altında o bölgenin aile hekimine giderek zaman kaybetmek istememektedirler.

Komisyonun saha çalışmalarında, işçiler, bu yaşam koşullarına bağlı sosyal dışlanma yaşadıklarını, yerel halkın kendilerini göçebe, kent hayatını bilmeyen insanlar şeklinde tanımladığını ve bunların doğal olarak bir önyargı oluşturduğunu dile getirmişlerdir. İşçiler, devlet desteği ile kendilerine uygun bir yaşam alanı oluşturulur ise memnuniyetle buralarda kalabileceklerini ifade etmişlerdir.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları çalışma koşullarından daha hafif sayılmaz. Mevsimlik tarım işçileri barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçları bakımından da toplumun çok gerisinde bulunmaktadır. Örneğin mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının aşılama oranlarının genel ortalamanın oldukça altında olduğu bilinmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, çoğunlukla tarlalarda, altyapısı olmayan çadır ya da barakalarda elektrik, su, kanalizasyon, çöp toplama imkânları olmadan yaşamaktadırlar. Çadırlar, genellikle küçüktür ve toprak zemin üzerinde bulunurlar. Yaşam ve çalışma ortamında atık suların çoğu zaman açığa bırakılması, sağlıklı banyo ve tuvaletlerin olmaması, sivrisinek, fare, yılan, akrep, kırkayak vb. böceklerin yaşam ortamında bulunması, sağlıksız içme ve kullanma suyu, saklanamayan ve korunamayan gıdalar durumunun ne kadar sağlıksız olduğunu ortaya koymaktadır. Çadır gruplarının yerleşim yeri olarak seçtiği sulama kanalları ve anayolların civarlarının yarattığı trafik kazaları, boğulma, kanala düşme vb. tehlikeler bu sağlıksız durumunun bir başka boyutudur.

Mevsimlik tarım işçileri; aile mahremiyetini sağlamaktan uzak uygunsuz konutlarda barınmakta, yeterli ve dengeli beslenememekte, temiz giyinmemektedirler. Eğlence ve spor gibi sosyal etkinliklere

¹³⁰ ŞİMŞEK Z.; 2012.Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması

katılamamaktadırlar. Yılın en az dokuz ayında farklı yerlerde yaşamaları nedeniyle seçme ve seçilme hakkını da kullanamamaktadırlar.

Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk emeği sömürüsünün önlenememesi ve okul döneminde iş başında olmaları nedeniyle okul çağındaki çocukları dahi eğitim-öğretim hakkından yararlanamamaktadırlar. Yapılan bir araştırmaya göre mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının %94'ü okula düzenli devam edememektedir. Araştırmaya katılan çocukların %96,5'i okul hakkında olumlu ifadeler kullanırken sadece %3,5'i okulu sevmediğini belirtmiştir. Okulun olumsuzluklarıyla ilgili ilginç bir yanıt “okula sürekli gitmediğim için okulda istenmiyorum” olmuştur. Çocukların önemli bir bölümü okula devam etmemekte, buna karşın aileler, çocuklarının okula gitmelerini istemektedirler. Çocukların %89,5'i ailesinin gelecekte kendisinin okumasını istediğini belirtmiştir. Çocuklara “ne yapıldığı takdirde okula devam edebilirsin?” diye sorulduğunda, “ailelere sürekli yaşadıkları yerlerde iş imkânı yaratılması” en sık yanıt olarak verilmiştir. Maddi yetersizlikler eğitimin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının %76,6'sı da tarlada çalışmaktadır. Çalışan çocukların günlük ortalama çalışma süresi 10,1 saat, haftalık ortalama çalışma süresi ise 6,17 gündür.

Mevsimlik tarım göçü ve işçiliği sırasında maruz kalınan koşullar çocuğun sadece fiziksel değil, bilişsel gelişimini de olumsuz şekillerde etkilemektedir. Başta yetersiz beslenme, zirai kimyasallara maruz kalma, aşırı stres olmak üzere mevsimlik tarım göçü ve işçiliği çocuğun sinir sistemi ve buna bağlı olarak bilişsel gelişimine zarar veren riskleri artırmaktadır. Çocuğun bilişsel gelişimi de doğrudan eğitim süreçlerine etkin katılımını etkileyebilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarının elverişsizliği aynı zamanda onların yerli halkla iletişim kurmalarını engelleyen ve dışlanmalarına sebep olan bir etken olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kötü barınma koşulları işçilerin yoksulluklarını daha fazla görünür hale getirmektedir. Bazı işçiler özellikle yaşama koşullarının kötü olması nedeniyle yerli halkın kendilerinden uzak durduklarını düşünmektedirler. Yaşam koşullarının kötü olması kadınları ve çocukları daha fazla etkilemektedir. Kadınlar yorucu tarım işçiliğinin ardından ev ve aile yaşamına ilişkin olarak çadır koşullarında yemek hazırlama ve yemek sonrası temizlik, çocuk bakımı, giyeceklerin hazırlanması ve bakımı, yaşam ünitesinin temizliği ve su temini gibi görevleri de yerine getirmektedir. Yaşadıkları yerlerle ilgili bu zorluklar para biriktirme baskısı ile birleşince işçilerin yetersiz beslenmelerine sebep olmaktadır. Dolayısıyla özellikle çocukların bulaşıcı hastalık, gelişim bozuklukları gibi sorunlarla daha fazla karşılaşmaları olasıdır. Kısa dönemde çocuğun sağlık ve eğitim konuları başta olmak üzere maruz kaldığı tüm bu olumsuzluklar uzun dönemde geri döndürülmesi güç sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bireyin çocuk yaşlarda eğitim sürecini erken terk etmiş olması yoksulluk ve yoksunluk hâlinin devam etmesine, mevsimlik göç sırasında maruz kaldığı olumsuz barınma ve çalışma koşulları da tüm hayatı boyunca kronik sağlık sorunları yaşamasına yol açabilmektedir. Yine çocuk yaşta tarım işçisi olarak çalışmak veya mevsimlik tarım göçüne katılmak çocuğun şiddet, ihmal, istismar ve toplumsal dışlanma açısından kırılganlığını artırabilmekte, buna bağlı olarak duygusal ve toplumsal gelişimini olumsuz şekilde etkileyebilmektedir.

Oldukça zor koşullarda yaşayan tarım işçilerinin verdikleri emek, ekonomik yaşamlarında belirli bir refah düzeyini yakalamalarını sağlayamamaktadır. Kendilerine ait bir evden, sürekli çalışılabilir bir işten ve insanca yaşamın gerektirdiği ortamlardan uzak olan tarım işçisi aileler hayatlarını ancak karın doyurmaya dayalı bir beslenme ve yaşam biçimi ile sürdürmektedirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin yukarıda sayılan sorunlara ek olarak, coğrafi ve sosyal izolasyon ile birlikte kültür ve dil farklılıklarının neden olduğu engellerle de karşılaştığı bilinmektedir. Bu çalışmada

değınilenlerle sınırlı olmadığı bilinen tüm bu temel yaşam haklarından yoksunluk durumu, sadece belirli bölgelerde çalışan mevsimlik tarım işçilerine özgü değildir. Mevsimlik tarım işçileri Türkiye'nin genelinde benzer problemlerle karşılaşmaktadırlar¹³¹.

3.9.2. Yasal Dışlanma

Mevsimlik gezici tarım işçilerin sosyal güvenlik ve iş hayatını düzenleyen yasal mevzuatlar “Ulusal Mevzuat” bölümünde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak mevsimlik gezici tarım işçilerine özgü kapsamlı bir mevzuat düzenlenmediğinden izin, hastalık, ücret gibi sosyal haklardan mahrum bırakılmaktadırlar.

Türk hukuk sistemi içerisinde mevsimlik tarım işçilerine yönelik özel bir kanun bulunmamaktadır. Sadece İş Kanunu'nun bazı maddelerinde ve diğer bazı kanunlarda mevsimlik işlere değinilmiştir. Bu yüzden uygulamada karşılaşılan sorunlar Yargıtay içtihatlarıyla çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Mevsimlik işçilere ilişkin uygulamada karşılaşılan pek çok sorunun çözümünü sağlayabilecek özgün kanuni düzenlemeler mevzuatımızda yer almamaktadır. Sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde çalışanlar İş Kanunu hükümlerinden yararlanabilmektedir. Ancak mevsimlik tarım işçileri geçici sürelerle farklı işlerde çalıştıklarından genelde kayıtdışı olmakta ve mevsimlik tarım işçisi-işveren ilişkisi yürürlükteki İş Kanunu kapsamına girmemektedir. Dolayısıyla bu ilişki, amacı işçiyi korumak olmayan Borçlar Kanunu'na devredilmektedir. Ancak, gerek Borçlar Kanunu gerek İş Kanunu mevsimlik tarım işçilerine özgü sorunlara yönelik düzenlemeler içermemektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin hak kayıplarına uğramaması ve istismarın önlenmesi için öncelikle bu kanuni boşlukların doldurulması ve mevzuatta dağınık bir şekilde yer alan düzenlemelerin bir araya getirildiği açık ve kapsamlı bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir¹³².

Sosyal ve ekonomik yönden dezavantajlı grup olan mevsimlik gezici tarım işçilerinin kayıtdışı çalışma koşullarından dolayı herhangi bir kanun kapsamı içinde değerlendirilmemesi ve ilgili kurumlar tarafından periyodik denetimlere tabi tutulmaması işveren lehine ve işçi aleyhine bir duruma yol açmaktadır. Kişisel hak ve menfaatlerin yasalar ile korunmadığı durumlarda piyasa koşulları işçilerin haklarını belirleyerek maddi ve manevi kayıplara neden olmaktadır. İşçi ve işveren arasında elçilik müessesesinin devam etme sebeplerinden birisi alacak ve verecek konularında ortada garantör konumunda mercilerin tespitine duyulan ihtiyaçtır. İşçi ve işveren arasında genel itibarıyla bir iş akdi yapılmamakla beraber İl İzleme Kurullarının etkin çalışması ile yevmiye ve rayiç bedellerin tespit edilerek hak kayıplarının önüne geçilebilmektedir. Yasal olarak kapsam dışında bırakılma veya konuya özgü kanuni düzenlemenin yapılmamış olması; kanunu uygulayan resmi görevlilerin ve denetlenen işverenler açısından kişisel insiyatif haline gelerek işçilerin hukukunun göz ardı edilmesine fırsat oluşturmaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında mevsimlik tarım işçiliğindeki sosyal dışlanma aşağıdaki hususlar temelinde değerlendirilebilir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde ekonomik açıdan sosyal dışlanma, öncelikle işçilik ücreti ile ilgilidir. Hâlihazırda işçiler ücretlerin belirlenmesinde herhangi bir etkiye sahip değillerdir. Kamu otoritesi, çiftçiler ve tüccarlar ekonomik alandaki dışlanmanın aktörleri ve tekelleri konumundadırlar.

¹³¹ TOPSAK F.; Mevsimlik Tarım İşçileri, TBMM Araştırma Merkezi, 2015.

¹³² A.g.ç., 2015.

Mevsimlik tarım işçiliği, sosyal sermaye ve kültürel sermayenin son derece düşük olmasından dolayı kendini yeniden üreten bir sistem olup, bu sistem, başta çocuk ve kadın emeği olmak üzere hane içinde bir sömürü mekanizması yaratabilmektedir. Modern hayata katılımı ve gündelik hayatın modern kanallar aracılığıyla yeniden üretilmesi noktasında bir dışlanma söz konusudur.

Bunun yanında geleneksel ataerkil yapıdan kaynaklı olarak kadının kendi dünyasına sıkışıp kalması başka bir sosyal dışlanma boyutudur. Çocukların eğitimden geri kalması insan kaynaklarının dikey hareketlilik içinde seferber edilememesine, dolayısıyla geleceğe yönelik olarak “çözüm bulabilme kapasitelerinin” belirli kalıplar içerisinde sürmesine yol açmaktadır.

Kadınlar gündelik modern hayattan ataerkillikten dolayı dışlanırken çocuklar ise gerekli modern şartlardan uzak tutulmalarından dolayı dışlanmaya maruz kalarak “ötekilik” hissini oluşmasına neden olmaktadır.

Yine çadırların köyle uzak mesafede kurulmaya köylüler tarafından zorlanması da mekânsal ve toplumsal dışlanmayı doğrulamaktadır.

Etnik kimlik bakımından görünürde herhangi bir dışlanma söz konusu değilse de “karşılıklı muhtaçlık” ekseninde zorunlu bir kabul ve “Müslümanlık” kimliği önemli bir sosyal bağ olarak rolünü oynayabilmektedir. Bu kimlik bir şekilde toplumsal açıdan tutunma aracı olarak kullanılabilir¹³³.

3.10. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARI

Tarım sektörünün önemli işgücünü kadınlar oluşturmaktadır. Yaşanan sorunlar mevsimlik tarım işçilerinin tümünü etkilemekle birlikte, kadınları daha fazla etkilemektedir. Kadınlarda ortaya çıkan sorunlar doğacak bebeğin sağlığını da doğrudan etkilediğinden ayrıca önem taşımaktadır. Yetersiz hijyen koşulları, düşük sosyo-ekonomik düzey, genç yaşta evlenme ve beraberinde adölesan gebelikler, tarım alanlarında doğum öncesi, sırası ve sonrası sağlık hizmetine erişememe annenin ve bebeğin sağlık risklerini artırmakta hatta ölümlerine neden olabilmektedir. Tarımda mevsimlik çalışan kadınlarda ve çocuklarda demir eksikliğine ve vitamin B12 eksikliğine bağlı kansızlık ve diğer beslenme bozuklukları sıklıkla görülmektedir. Beslenme bozukluğunda yanlış beslenme alışkanlıkları, bağırsak parazitleri ve bilgi eksikliği önemli faktörlerdir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin ortalama 7-8 ay tarım alanlarında çalışmaları nedeniyle, her beş kişiden biri hasta olduğunda yanında götürdükleri ya da komşularından aldıkları ilaçları kullandıklarını belirtmişlerdir¹³⁴.

26 Şubat 2015 tarihinde Ordu ilinde düzenlenen çalıştayda Doç. Dr. Kezban ÇELİK tarafından yaptıkları araştırma bulgularına dayalı sunumda da mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları sorunlar özetlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadınların yaklaşık yarısı sağlıklarının iyi olmadığını ifade etmektedir. 2011 MTİ araştırmasında kadınların yaklaşık %30'unun aile hekimi yokken, 2014 yılı araştırmasında, bu oran %7,1'e düşmüştür. Ancak uzun süre tarlalarda yaşadıkları için kayıtlı oldukları Aile Sağlığı Merkezi'nden kadın sağlığı hizmetlerini alamamaktadırlar.

Mevsimlik tarımda çalışan 18 yaş altındaki her beş kadından dördü, her beş erkekten biri evlidir. Bilindiği gibi adölesan gebelerde büyüme ve gelişmenin tamamlanmamasına bağlı gebelik komplikasyonları, anne ve bebek ölümleri daha yüksektir.

Kadınlar tarım alanlarında, tarım işçiliğine ek olarak “ev işlerini ve çocukların bakımını” da üstlenmektedir. Kadınların %70'i ev işlerini tarlada da kadınların yaptığını, yaklaşık %15'i genç kadın ve

¹³³ GEÇGİN E.; Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009

¹³⁴ Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi; a.g.e.,

çocukların yaptığını, %6'sı yaşlı ya da tarlada çalışmayanların yaptığını, yaklaşık %9'u kadın-erkek herkesin birlikte yaptığını ya da erkeklerin yardım ettiğini belirtmiştir. Bütün bunlara ek olarak kadınların fizyolojik olarak yaşadıkları üreme fonksiyonları ile ilgili, adet görme, gebelik, doğum, emzirme gibi olayların getireceği sağlık ve sosyal sorunlar artmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi 15-49 yaş grubu her 10 kadından 7'si ilkokul birinci kademeyi bitirmemiştir. Kadınların yaklaşık yarısı aile büyüklerinin istememesi, her dört kadından biri yoksulluk, her on kadından biri evlerine yakın okul olmaması, diğerleri ise tarım işçiliği nedeniyle okula devam edemediklerini bildirmişlerdir.

Genel olarak 24 yaş altı her 6 kadından biri kendisi istemediği halde götücü usulüyle evlendirilirken, yaş ilerledikçe bu oran artmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların %92,8'i başka hiçbir işte çalışmamıştır. Kadınların yaklaşık %44'ü tarım alanlarında çalıştıkları süre içerisinde yerleşik halkın kendilerine iyi davrandığını belirtirken, %25'i yerleşik halkla ilişkilerinin olmadığını, %18'i kendilerine cahil/görgüsüz gibi davrandığını, %10,3'ü davranışların bazen iyi bazen kötü olduğunu, %3'ü ise terörist gibi davrandığını belirtmiştir.

Kadınların tamamına yakını (%94) ücretin erkeklere ödendiğini bildirmişlerdir. Yaklaşık 2 kadından biri mevsimlik tarım işçiliğini hemen bırakmak istediğini, beş kadından biri çalışabildiği kadar devam edeceğini, beş kadından biri para biriktirene kadar çalışacağını, her yüz kadından 5'i ise evlenene kadar çalışacağını söylemiştir.

Kadınların %44'ü barınma koşullarının iyileştirilmesi, %28'i sigorta yapılması ve %28'i ücretin artırılması durumunda mevsimlik tarım işçiliğinin iyi bir iş olacağını ifade etmişlerdir. Yaklaşık iki kadından biri tarım dışında bir işte çalışmak isterken, yaklaşık %30'u tarım sektöründe çalışmak istediğini, %16'sı işin fark etmediğini, %4'ü ise çalışmak istemediğini belirtmiştir. Genç yaştakilerin %60'ı tarım dışını tercih ederken, ileri yaşta tarım daha fazla tercih edilmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi iki kadından biri aile içinde tartışmalara katılıp fikrinin önemsendiğini söylerken, üç kadından biri “tartışmalara katılmam” cevabını vermiş, yaklaşık on kadından biri de tartışmalara katıldığı halde fikrinin önemsenmediğini belirtmiştir. Genç yaşta olanlarda tartışmalara katılmama oranı daha yüksektir.

Mevsimlik tarım işçisi iki kadından biri hayatının herhangi bir döneminde fiziksel, duygusal, ekonomik ya da cinsel şiddete uğramaktadır. Ayrıca %55'i eşinden ya da aile büyüklerinden izinsiz sağlık hizmetine başvuramamaktadır.

3.11. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ SORUNU

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitimleriyle ilgili problemler, raporun “Eğitim Sorunları” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde sadece çocukların çalıştırılması hususuyla ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 1'inci maddesinde çocuğun tanımı yapılmıştır. ILO 87'nci Genel Konferansında kabul edilen 182 sayılı “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”ne göre çocuk ifadesi 18 yaşın altındaki herkesi kapsamaktadır¹³⁵.

¹³⁵ GÜLÇUBUK B.; Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2012/2, s. 77-78

4857 sayılı İş Kanunu'nun 71'inci maddesi gereğince çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te; 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış işçi, genç işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış işçi ise çocuk işçi olarak tanımlanmıştır.

Çocuk işgücü (child-labour) kavramı ile çocuk çalışması (child-work) kavramı sık sık birbiriyle karıştırılmaktadır. Çocuk işgücü, çocuğun eğitimini engelleyen, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk çalışmasında ise, çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen işlerde çalışan çocuklar kastedilmektedir¹³⁶.

Çocuk işçiliği, 18 yaşın altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren ve onları eğitimden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi şeklinde ifade edilebilir¹³⁷.

Çocuk istihdamı, çocuğun çocukluk dönemi faaliyetlerini, potansiyelini ve saygınlığını kısıtlayan ve çocuğun fiziksel ve zihinsel (mental) gelişimine zarar veren iş olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk istihdamını “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, azami çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır¹³⁸.

Ülkemizin de onaylamış olduğu ILO'nun 182 sayılı “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi”nde; tarımda çocuk işçiliği, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak tanımlanmaktadır.

3.11.1. Tarımda Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Süreci

20. yüzyıla gelene kadar sınırlı sayıda düzenleme yapılmış, ILO'nun kurulmasından sonra ise çalışmalar ivme kazanmıştır. Bu çalışmalar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir¹³⁹:

- Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 1919 yılında yapılan toplantısında çocuk işçiliğine ilişkin ilk sözleşme olan 5 sayılı “Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi” kabul edilmiş, bunu izleyen 50 yıl boyunca kabul edilen 9 sözleşme daha farklı sektörlerdeki asgari çalışma yaşını düzenlemiştir.
- 1973 yılında 138 sayılı “Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi” ile bütün ekonomik sektörlerdeki çalışan çocuklar kapsam altına alınmıştır.
- Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu 1989'da “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini” kabul etmiştir. Bu, dünya üzerinde çocuk hakları konusunda kabul edilen en kapsamlı sözleşmedir.
- Çocuk Hakları Sözleşmesinin BM Genel Kurulunda benimsenmesinden kısa bir süre sonra 1990 yılında “Dünya Çocuk Zirvesi” gerçekleştirilmiştir. Çocuklar İçin Dünya Zirvesi, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programının (IPEC) esin kaynağı olmuştur.
- Çocuk işçiliği ile mücadele eden ulusal programlara uluslararası destek sağlamak amacıyla 1992'de ILO, IPEC başlatmıştır.
- 1995 Kopenhag Sosyal Gelişme için Dünya Zirvesi'nde bir bildirme ve eylem planı kabul edilmiş ve çocuk işçiliğinin yasaklanması için bütün ülkelere çağrıda bulunulmuştur.

¹³⁶ KAHRAMANOĞLU E.; Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara, 1996, s. 5

¹³⁷ ÇSGB; Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı, 2007, Ankara, s. 9

¹³⁸ ŞAHİNLİ M.A. ve ŞAHBAZ N.; Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent, Kır, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15(3), 2013, s. 30

¹³⁹ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 13-14

• 1998’de Uluslararası Çalışma Konferansı “İşyerlerinde Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi”ni kabul etmiştir. Bu bildirme ile ilgili sözleşmeleri onaylasa da onaylamasa da ILO üyesi bütün devletlerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir.

• ILO 1999’da 182 sayılı “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” ve 190 sayılı tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu Sözleşmede tarımda çocuk işçiliği de çocuk işçiliğinin en kötü biçimi olarak tanımlanmıştır.

• 2002 yılında düzenlenen konferansta ILO 12 Haziran’ı “Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü” olarak ilan etmiştir.

• 17 Nisan 2007 tarihinde Avrupa Parlamentosu’nda (AP) çocuk haklarını konu alan bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta konunun önemi vurgulanarak 18 üye ülkede var olan çocuk ombudsmanlarının ve diğer ülkelerden de bu konuda atanacak temsilcilerin, UNICEF’in ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla çocuk hakları konusunda daimi bir forum oluşturulması gerektiğinin altı çizilmiştir.

3.11.2. Tarımda Çocuk İşçiliğine İlişkin Genel Değerlendirme

Dünyada yaklaşık 450 milyon tarım işçisinin bulunduğu, tarım işçilerinin %60’ından fazlasının yoksulluk sınırı altında yaşadığı, en az %80’nin sosyal güvencesinin bulunmadığı ve %70’inin tarlalarda çocuklarıyla birlikte çalıştıkları bildirilmektedir¹⁴⁰.

ILO’nun 2013 yılında yayınladığı “Global Child Labour Development: Measuring Trends from 2008 to 2012” Raporu’nda tüm dünyada ekonomik faaliyetlerde yer alan çocuk sayısı (children in employment) (5-17 yaş) 264 milyon olarak belirlenmiş ve bu rakamın 2008 yılına göre 42 milyon azaldığı belirtilmiştir. Çocuk işçi kavramını (child labor), çocuk istihdamından daha kısıtlı bir kategori ve 138 ile 182 sayılı Sözleşmeler uyarınca yasal olarak çalışan çocuklar dışında gören ILO, toplam çocuk nüfusunun yaklaşık %10’u olan 168 milyon çocuğun 2012 yılında istihdam edildiğini belirtmektedir. Küresel çocuk işçi sayısı 2008’deki 215 milyondan (%13,6), 2012’de 168 milyona (%10,6) düşmüştür¹⁴¹.

Maplecroft’un 2012 yılında yayınladığı Dünya Çocuk İşçiliği Risk Endeksi’ne göre Türkiye çocuk işgücü açısından yüksek riskli ve dikkatle izlenmesi gereken ülkeler arasında yer almaktadır¹⁴².

Türkiye genelinde 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı, 15 milyon 247 bin kişidir. Bu yaş grubundaki çocukların %66,5’i kentsel, %33,5’i kırsal yerlerdedir. Çocukların %91,5’i bir okula devam ederken, %8,5’i okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çocukların %97,2’si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise %74,7’si okula devam etmektedir¹⁴³.

Ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9’dur. Bu yaş grubundaki istihdam oranı 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşmiştir. Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-17 yaş grubunda ise %15,6’dır. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %44,8’i kentsel, %55,2’si kırsal yerlerde yaşamakta olup, %68,8’i erkek ve %31,2’si ise kız çocuklarıdır¹⁴⁴.

¹⁴⁰ ŞİMŞEK Z. ve KORUK İ., Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri; Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği, Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı:105, 2009, s. 7

¹⁴¹ ILO; Global Child Labour Development: Measuring trends from 2008 to 2012, Geneva, 2013, s. vii

¹⁴² Verisk Maplecroft; Child Labour Global Index-2012, http://maplecroft.com/about/news/child_labour_2012.html (Erişim Tarihi:02.03.2015)

¹⁴³ TÜİK; Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları 2012, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (Erişim Tarihi:02.03.2015)

¹⁴⁴ TÜİK; a.g.ç., 2012

İşteki duruma göre; çalışan çocukların %52,6'sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2'si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir¹⁴⁵.

Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır¹⁴⁶.

Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almıştır. Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azalmıştır¹⁴⁷.

2006 yılı ve 2012 yıllarına ait çocuk işgücü istatistiğine ilişkin TÜİK verileri Tablo 20'de verilmiştir:

Tablo 20: Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri (6,17 yaş)

Göstergeler	2006		2012	
	(Bin Kişi)	(%)	(Bin kişi)	(%)
6-17 yaş grubu nüfus	15.025		15.247	
İstihdam (6-17 yaş)	890		893	
Yaş grubu				
6-14	285	32	292	32,7
15-17	605	68	601	67,3
Cinsiyet				
Erkek	601	67,5	614	68,8
Kadın	289	32,5	279	31,2
Yerleşim Yeri				
Kent	490	55,1	400	44,8
Kır	400	44,9	493	55,2
Sektör				
Tarım	326	36,6	399	44,7
Sanayi	275	30,9	217	24,3
Hizmet	289	32,5	277	31
İşteki durum				
Ücretli veya yevmiyeli	505	56,7	470	52,6
Kendi hesabına	24	2,7	10	1,1
Ücretsiz aile işçisi	362	40,7	413	46,2
İstihdam Oranı (6-17 yaş)				
6-14		2,5		2,6
15-17		16,6		15,6

Kaynak: TÜİK; Çocuk İşgücü Araştırması, 2012.

2012 yılı çalışan çocuklar anketi sonuçlarına göre, ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, 6-17 yaş grubundaki çocukların çalışma nedenlerinin başında %41,4 ile hanehalkı gelirene katkıda bulunmak”, ikinci sırayı %28,7 ile “hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak”, üçüncü sırayı ise %15,2 ile “iş öğrenmek, meslek sahibi olmak” almaktadır. Ailenin isteği nedeniyle çalıştığını belirten çocukların oranı %6, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise %6,8'dir¹⁴⁸.

¹⁴⁵ TÜİK; a.g.ç., 2012

¹⁴⁶ TÜİK; a.g.ç., 2012

¹⁴⁷ TÜİK; a.g.ç., 2012

¹⁴⁸ TÜİK; Çalışan Çocuklar 2012, TÜİK Matbaası, Ankara, 2013, s. 19

2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan çalışan çocuklar anketi sonuçlarına göre, 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık fiili çalışma süresi yedi saat ve daha az olanların oranı %15,5'dir. Bununla birlikte çalışan çocukların %46,7'sinin haftada 40 saat ve daha fazla süreyle çalıştığı görülmektedir¹⁴⁹. Ortalama haftalık fiili çalışma süresi, 6-14 yaş grubundaki çocuklar için 27,9 saat iken, 15-17 yaş grubundaki çocuklar için 45,8 saattir¹⁵⁰.

3.11.3. Mevzuatımızda Çocuk İşçiliği Düzenlemeleri

Anayasanın 50'nci maddesine göre; "kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar." Bu açılarından bakıldığında tarımda çalışan çocuk işçiliği yasak olan bir işçilik biçimidir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun, Çalışma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasağı başlıklı 71'inci maddesine göre; "15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler." Ayrıca; "Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez."

4857 sayılı İş Kanunu'nun 71'inci maddesi gereğince çıkarılan "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"te şu düzenlemeler yer almaktadır:

- Çocuk ve genç işçinin işe yerleştirilmesinde ve çalışması süresince güvenliği, sağlığı, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psiko-sosyal gelişimi, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır.
- İşverenler çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını temin edeceklerdir.
- Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortamlarda yapılan işlerde, aşırı sıcak ve soğuk ortamda çalışma gerektiren işlerde, sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan maddeler ile yapılan işlerde 18 yaşını doldurmamış işçiler çalıştırılmaz.
- Çocuk ve genç işçileri çocuklara karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyen, yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olan, işveren veya işveren vekilleri çalıştıramazlar.
- Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri ve kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ile ipek böcekçiliği işlerinde çocuk ve genç işçi çalıştırılabilmektedir.

4857 sayılı İş Kanununun 53'üncü maddesinde en az bir yıl çalışmış olan onsekiz ve daha küçük yaştaki işçilere 20 günden az yıllık ücretli izin verilemeyeceği belirtilmiştir. 6018 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile özel kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, genel hizmet sözleşmesi hükümlerinin, kıyas yoluyla çıraklık sözleşmesine de uygulanacağı düzenlenmiş (md 393) ve ayrıca bir yıl hizmeti olan 18 yaşından küçük işçilerin en az 3 hafta ücretli yıllık izin kullanacağı hüküm altına alınmıştır (md 422).

1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanun'un 69'uncu maddesine göre sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kadınların gece çalıştırılması esas itibarıyla yasaktır. 173'üncü maddeye göre 12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat

¹⁴⁹ TÜİK; a.g.ç., s. 21

¹⁵⁰ TÜİK; a.g.ç., s. 23

müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaklanmıştır. 16 yaşından küçük işçiler günde en fazla sekiz saat çalıştırılabilir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında 18 yaşın altındaki işçilerin sigortanın bütün dallarına ilişkin prim ücreti kesilmektedir. Ancak 18 yaşından önce geçmiş bulunan süreler sigortalılık süresinin hesabında dikkate alınmamaktadır¹⁵¹.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanun'un 59'uncu maddesinde "İlköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel işyerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar" denilmektedir ve bu dönem asıl olarak eğitim yapılarak değerlendirilecek dönem olarak öngörülmektedir.

3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'nun 9'uncu maddesi "ilkokulu bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlık amacı ile çıraklık dönemine kadar işyerlerinde aday çırak olarak eğitilirler" diyerek bir mesleğe hazırlık dönemini düzenlemektedir. 10'uncu maddesi "13 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak" hükmü ile çırak olunabilecek yaşları belirlemektedir. Yine bu Kanun'un 26'ncı maddesi ise, "Aday çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencilere işletmelerce her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin verilir" hükmüyle çocuklara tatil hakkı sağlamaktadır¹⁵².

3.11.4. Uluslararası Mevzuatta Çocuk İşçiliği Düzenlemeleri

Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri: 1946 yılında kurulan UNICEF'in amacı II. Dünya Savaşı sonrasında 13 Avrupa ülkesindeki çocuklara yardım etmektir. On yıldan fazla bir süre çocuk sağlığı konularında üzerinde çalıştıktan sonra 1961'de görevlerinde önemli bir gelişme olmuş ve eğitim de UNICEF'in uğraş alanı içine alınmıştır¹⁵³.

10.12.1948 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" Türkiye tarafından 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanunla onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Beyannamenin 25'nci maddesinin ikinci bedinde, çocuklara özel bakım ve yardım görme hakkı tanınmaktadır. Beyannamenin çocuk işçileri kötü şartlardan korumanın genel şartlarını sağladığı görülmektedir¹⁵⁴.

Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20.11.1989 tarihinde onaylanarak 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi imzalayarak, 09.12.1994 tarihinde 17, 29 ve 30'uncu maddelerine Anayasa ve Lozan Antlaşması çerçevesinde çekince koyarak 4058 sayılı Kanunla kabul etmiştir¹⁵⁵. Bu sözleşme çerçevesinde TBMM bünyesinde kurulan Çocuk Hakları İzleme Komitesi, Sözleşme'nin Türkiye'de uygulanması, Çocuk Haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin uygulama sonuçlarının izlenmesi, sürecin raporlanması ve eksikliklerin giderilmesi için görevlendirilmiştir¹⁵⁶.

UNICEF'in çalışmalarının temelini oluşturan bu sözleşmenin 32'nci maddesinde, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel,

¹⁵¹ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 31

¹⁵² ALPAR M.B.; Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında 182 Sayılı ILO Sözleşmesi ile İlgili Çalışma Hayatı Mevzuatı, Kamu-İş; 7(1), 2002, s. 11

¹⁵³ UNICEF, Tarihçe, <http://www.unicefturk.org/index.php?p=unicefnedir&sub=tarihce> (Erişim Tarihi:02.03.2015)

¹⁵⁴ ALPAR M.B.; a.g.e., s. 4

¹⁵⁵ A.g.e., s. 4

¹⁵⁶ ÇAĞLAR Ş.; Türkiye'de En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması: 2014 Hedefine Doğru Yol Haritası, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/cocukisciligipdf/yolharitasi.pdf>, s. 4 (Erişim Tarihi:02.03.2015)

zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkı üzerinde durulmuştur¹⁵⁷.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmesinin hemen ardından 1990 yılının Eylül ayında New York'ta 71 ülkenin katılımıyla Dünya Çocuk Zirvesi gerçekleştirilmiş ve bu zirvede her çocuğa daha iyi bir gelecek sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayımlanmıştır. Bu hedeflerden bir tanesi de özellikle güç koşullardaki çocukların korunmasıdır. Bu tarihten sonra çocuk işçiliği ile mücadele dünyanın gündemine girmiştir¹⁵⁸.

Avrupa Birliği (AB) Düzenlemeleri: AB'de çocuk işçiliği ile ilgili düzenlemeler; Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, AB Temel Haklar Bildirgesi, Çalışan Gençlerin İşyerinde Korunması Hakkında Konsey Direktifidir.

18.10.1961 tarihinde Torino'da imzalanan 16.06.1989 tarihli ve 3581 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "Avrupa Sosyal Şartı" kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve korunma hakkını "Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı" başlıklı 7'nci maddenin onuncu bendinde sağlamıştır¹⁵⁹. Buna göre 15 yaşın altındaki çocukların istihdamının yasak olması ve 15-18 yaş grubundaki gençlerin de işyerinde korunması gerekmektedir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı bu konuda çocuk ve genç işçilerin daha da lehine olabilecek bir yaklaşım göstererek çalışma saatlerinin sınırlanmasının zorunlu olduğu yaş tavanını 16'dan 18'e çıkarmış, 3 hafta olan asgari ücretli yıllık izin süresini de dört haftaya çıkarmıştır¹⁶⁰. Söz konusu Şart; 25.01.1996 tarihinde Strasburg'da kabul edilmiş, 09.06.1999 tarihinde ülkemiz tarafından da imzalanmıştır.

18.01.2001 tarihli ve 4620 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi"nin onaylanmasına ilişkin 2002/3910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 02.05.2002 tarih ve 24743 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır¹⁶¹. Kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ile ilgili hak, I. Bölümün sözleşmenin uygulanma alanı ve amacı başlıklı 1'inci maddesinde sağlanmıştır. Bu madde, "18 yaşına gelmemiş çocukların çıkarları için, haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir akdi merci önündeki, kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini teminen kullanılmasını kolaylaştırmak amacını taşımaktadır." hükmüne yer vermiştir¹⁶².

AB Temel Haklar Şartı'nın 24'üncü maddesi çocuk hakları, 32'nci maddesi ise çocuk işçiliğinin yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması ile ilgilidir. "Dayanışma" başlığı altındaki 32'nci maddeye göre; çocuk işçiliği yasaktır, asgari çalışma yaşı gençler için öngörülmuş daha elverişli kurallara hanel getirmemek şartıyla ve sınırlı istisnalar dışında zorunlu eğitimi tamamlama yaşından küçük olamayacağı kaydedilmiştir. Ayrıca işe alınan gençler, yaşlarına uygun çalışma koşullarına sahip olmalı ve güvenliklerine, sağlıklarına ve zihinsel, fiziksel, ahlaki veya sosyal gelişimlerine zarar verecek veya eğitimlerini engelleyecek her türlü işten veya ekonomik sömürden korunmalıdır¹⁶³.

1994 tarih ve 94/33/EC sayılı Çalışan Gençlerin İşyerinde Korunması Hakkında Konsey Direktifi, Avrupa Konseyinin topluluk iş hukukuna ilişkin düzenlemelerini kapsayan direktifi olup, direktifte göre

¹⁵⁷ ALPAR M.B.; a.g.e., s. 5

¹⁵⁸ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 10

¹⁵⁹ ALPAR M.B.; a.g.e., s. 5

¹⁶⁰ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 19

¹⁶¹ ALPAR M.B.; a.g.e., s. 5

¹⁶² A.g.e., s. 5-6

¹⁶³ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 20-21

üye devletler asgari çalışma yaşının zorunlu eğitim için öngörülen yaşın altında olmaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu hükümle AB’de çocuk işçiliği yasaklanmıştır. Böylece asgari çalışma yaşı 15 olarak belirlenmiş, 15-18 yaş arası çalışanlar genç işçi olarak tanımlanmış ve üye devletlerin, genç işçilerin işyerinde korunması ve sağlıklı bir iş ortamında çalışabilmesi için gerekli önlemler alınması öngörülmüştür¹⁶⁴. Genç işçilerin işyerinde korunması ile ilgili en önemli konulardan biri olan çalışma saatlerinin sınırlandırılması da direktifte vurgulanan konulardan biridir. Üye devletler her 24 saatlik zamanda çocukların aralıksız 14 saat, gençlerin ise aralıksız 12 saat dinlenmelerini mümkün kılacak tedbirleri almak zorundadır¹⁶⁵.

ILO Sözleşmeleri: ILO; yıllardan beri çocuk işçiliğinin yasaklanması, çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve nihai olarak çocuk işçiliğinin kaldırılması ile ilgili olarak birçok sözleşme ve tavsiye kararını kabul etmiştir¹⁶⁶.

Uluslararası Çalışma Konferansı’nın 1919 yılında yapılan toplantısında çocuk işçiliğine ilişkin ilk sözleşme olan 5 sayılı “Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Bunu izleyen 50 yıl boyunca kabul edilen 9 sözleşme daha farklı sektörlerdeki asgari çalışma yaşını düzenlemiştir¹⁶⁷.

Çocuk işçiliği ile mücadele eden ulusal programlara uluslararası destek sağlamak amacıyla 1992’de ILO IPEC’i başlatmıştır¹⁶⁸. Programın uzun vadeli asıl hedefi çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak iken kısa ve orta vadeli hedefleri çocukların korunması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesidir¹⁶⁹.

1998’de Uluslararası Çalışma Konferansı İşyerinde Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi’ni kabul etmiştir. Bu bildirge ile ilgili sözleşmeleri onaylansa da onaylamasa da ILO üyesi bütün devletlerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir¹⁷⁰.

ILO’nun çocuk işçiliği ile ilgili iki temel sözleşmesi bulunmaktadır. 1973 tarih ve 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi, çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu sözleşme, 1999 tarihinde kabul edilen 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi ve 190 sayılı tavsiye kararı ile pekiştirilmiştir. Bu sözleşme, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin hemen sona erdirilmesine yönelik ivedi önlemlerin alınmasını öngörmektedir¹⁷¹. Türkiye bu Sözleşmeyi 2001 yılında onaylamış bulunmaktadır.

ILO’nun tehlikeli çocuk işçiliğinin yok edilmesine yönelik stratejileri 3 prensibe dayanır: önleme, geri çekme ve koruma. İlk olarak tehlikeli işlere girme potansiyeli olan çocuklar tespit edilerek bunların bu tür faaliyet içinde yer almalarına engel olunmalıdır (önleme). Bu işlerde yer alan çocuklar belirlenerek işlerinden çıkarılır ve okul veya becerilerini geliştirebilecekleri eğitim programlarına yerleştirilirler. Ayrıca bunların tekrar tehlikeli olarak tanımlanan işlere geri dönmesi olasılığına karşı gözetim altında tutulurlar (geri çekme). Ülkelerinde istihdama kabul asgari yaşını geçmiş olan çocuklar ise işyerlerindeki sağlık ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi yoluyla koruma altına alınırlar (koruma)¹⁷².

¹⁶⁴ A.g.e., s. 21

¹⁶⁵ A.g.e., s. 21-22

¹⁶⁶ ALPAR M.B.; a.g.e., s. 2

¹⁶⁷ AVŞAR Z. ve ÖGÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 13

¹⁶⁸ A.g.e., s. 17

¹⁶⁹ A.g.e., s. 18

¹⁷⁰ A.g.e., s. 14

¹⁷¹ GÜLÇUBUK B.; a.g.e., s. 78

¹⁷² AVŞAR Z. ve ÖGÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 16

3.11.5. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Dünya genelinde çocuklar çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemizde de çocuklar çalışma yaşamında erken yaşta yer almaktadır. Çocukların çocukluklarını yaşamadan küçük yaşlarda çalışma hayatına atılması, çocukların gelişimini olumsuz etkilemekte, eğitim imkanlarından yararlanmalarını kısıtlamaktadır.

Ülkemizde; gelir dağılımındaki adaletsizlikler, işsizlik, eğitim imkanlarına ulaşmada karşılaşılan sıkıntılar, göç ve çarpık şehirleşme, işverenlerin çocuk işçileri ucuz işgücü olarak görmeleri, çalışma hayatının düzenlenmesinde karşılaşılan mevzuat eksiklikleri ve etkin denetim yapılamaması ve ailelerin bakış açısı, çocuk işçiliğinin ana nedenleridir. Tarım sektörü gibi kalifiye işgücü gerektirmeyen sektörlerde özellikle çocuk işgücünün talep edilmesine neden olmaktadır.

3.11.5.1. Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, Dünya Bankası’na göre; açlık, konutsuzluk, hasta olunca doktora ulaşamamak, okula gidememek ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, iş sahibi olamamak, gelecekte korkmak, sağlıklı olmayan ortamlarda çocukların hastalık yüzünden kaybedilmesi olarak ifade edilmektedir¹⁷³.

Çocuk işçiliği üzerine yapılan araştırmalar ve yürütülen çalışmalar çocuk işçiliğinin ana nedenini yoksulluk olarak göstermektedir. Ailelerin yeterli bütçeye sahip olmaması ve ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak, çalışma hayatına itmelerine neden olmaktadır. Ekonomik nedenle, özellikle okul masraflarının karşılanmasında ailelerin yetersiz kalması veya çocuğun işten alınması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybı, çocuğun okuldan ayrılmasında en önemli etken olmaktadır.

Aileler arasında yoksulluğu artıran bir diğer neden de düşük gelire karşı kalabalık nüfustur denilebilir. Kırdan kente göç, düzensiz kentleşme, kentsel işsizlik ve gelir dağılımı gibi sorunlara neden olmakta, aile gelirindeki hızlı düşüşler, çocuklarda dahil olduğu tüm aile fertlerini çalışmaya zorlamaktadır.

3.11.5.2. İşsizlik

Hanehalkı bireylerinden anne ve babanın işsiz olması çocuğun çalışmasına etki etmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş İstanbul Grup Başkanlığı’nın deri işkolunda çalışan çocuklarla ilgili yaptığı araştırmada çalışan çocukların %91’inin annesinin, %44’ünün ise babasının işsiz olduğu tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere, hanehalkı yetişkinlerinin işsiz olması veya düzenli gelire sahip olmaması, çocuk işçiliğini büyük ölçüde etkilemektedir.

Dar gelirlili ailelerde yetişkinlerin işsizliği, zorunlu olarak ailenin yaşamını devam ettirebilmesi için hanedeki küçükleri, kayıt dışı sektörde çalışmaya itmektir.

TÜİK Ekim 2014 verilerine göre Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2014 yılı Ekim döneminde 3 milyon 43 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise %10,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı erkeklerde %9,1 kadınlarda ise %13,3 olmuştur. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı %12,5 olarak tahmin edilmiştir. 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı %19,7 iken, 15-64 yaş grubunda bu oran %10,6 olarak gerçekleşmiştir¹⁷⁴.

¹⁷³ AKÇO S.; Medeni Hukuk Açısından Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim, İstanbul, 1997, s. 108

¹⁷⁴ TÜİK; İşgücü Anketi Sonuçları, 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18632> (Erişim Tarihi:02.03.2015)

3.11.5.3. Eğitimle İlgili Sebepler

Ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması çocuklarını çalıştırmalarına yol açabilmektedir. Çocuklar, ebeveynleri tarafından işgücü olarak görülmekte, tarlada yevmiye kazanacak birey olarak çalışmaları beklenmektedir. Aile nüfusunun çok kalabalık olması, sadece ebeveynlerin sigortalı bir işte asgari ücretle çalışmaları halinde dahi, geçim sıkıntısı endişesine neden olmaktadır.

Eğitim ve gelir düzeyi düşük olan aileler, çocuklarını okula göndermenin kısa veya uzun vadede maddi ve ekonomik bir yarar sağlamayacağına inanmaktadır Eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan aileler ise çocuklarının okula devam ederek iyi bir iş, meslek ve gelecek sahibi olabileceğine inanmaktadır¹⁷⁵. Bu bakımdan ebeveynlerin eğitim düzeyi, çocuk istihdamını önemli ölçüde etkilemektedir.

Çocukların çalıştırılmasının önemli bir nedeni de, ülkenin eğitim olanaklarının sınırlı olmasıdır. Eğitime ilişkin altyapının yeterince gelişmemiş olması ve çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen etkenler sonucu, eğitim sistemine dahil olamayan çocuklar, ya çalışma yaşamına girmekte ya da işsiz kalmaktadır¹⁷⁶.

Mevsimlik tarım işçiliği ilköğretim çağındaki çocukların eğitime devamını etkileyen önemli faktörlerden birisi durumundadır. Ülkemizde, tarım alanında çalışma biçimleri arasında, koşulları en ağır olan, mevsimlik tarım işçiliğidir. Bu çalışmanın en yoğun olduğu dönemlerde çocuklar okullarına düzenli devam edememekte, eğitim döneminin başını ve sonunu büyük ölçüde kaçırmakta, derslerinde geri kalmakta ve yeniden okula döndüklerinde bu açığı kapatamamaktadır. Doğal olarak gelişen başarısızlıklar da okul terklerine neden olabilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları genellikle eğitimlerini yarıda bırakmak veya eğitimlerine ara vermek zorunda kalmaktadır. Şanlıurfa ilimizde yapılan çalıştayda mevsimlik gezici tarım işçileri Nisan ayı itibarıyla tarlalara çalışmaya gittiklerini ve Aralık ayında da ikametlerine dönüş yaptıklarını ve çocuklarını da yanlarında götürmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Okullarda eğitim-öğretim döneminin Eylül-Haziran ayları arasında olduğu düşünüldüğünde bu işçilerin çocuklarının eğitimi büyük oranda kesintiye uğramaktadır ya da çocuklar okuldan soğuyarak ayrılmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri tarlalarda genellikle ailece çalışmakta, çocuklar da tarlalarda çalışarak ailesine ekonomik katkı vermektedir. Çalışma dönemi nedeniyle eğitimini yarıda bırakan veya eğitime hiç başlamayan çocukların eğitim kurumlarına devamı, gelecekleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada Milli Eğitim Bakanlığına önemli sorumluluklar düşmektedir. Tarım işçiliğinden dolayı eğitim göremeyen veya eğitimini yarıda bırakan çocuklara yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında olanak sağlanması sorunun çözümünde önemli bir aşama olacaktır.

3.11.5.4. Geleneksel Bakış

Ülkemizde çocuk işçiliğinin yaygın olmasının sebepleri arasında toplumun geleneksel bakış açısı da yer almaktadır.

Leibenstein'in "Doğurganlığın Ekonomik Teorisi"ne göre, çocuğun aileye üç faydası vardır. Bunlardan birincisi çocuğun üretim aracı olarak faydası, ikincisi sosyal güvenlik aracı olarak faydası, üçüncüsü ise çocuğun bir neşe kaynağı olması faydasıdır. Birinci fayda ekonomik, ikinci fayda hem ekonomik hem sosyal, üçüncüsü ise psikolojik türde özelliğe sahiptir. Ailede gelir düzeyi düşüğe, çocuğun faydası daha çok ekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Düşük gelirli aileler, çocuğu bir üretim

¹⁷⁵ ÇSGB; Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorun Bizim Bilgilendirme Materyali: 1. Kitap, 2005, s. 28

¹⁷⁶ İLİK B. ve TÜRKMEN Z.; İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi Dokümanı, ILO Türkiye Yayınları, Ankara 1994, s. 5

aracı olarak görmekte, onu bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul etmektedir. Ailede gelir düzeyi arttıkça, çocuğun o aile için ekonomik bir fayda aracı olmaktan çok psikolojik bir doyum aracı olma özelliği ortaya çıkmaktadır¹⁷⁷.

Kırsal kültürde çocuk, yetişkin rolünü çok erken yaşlarda üstlenmektedir. Kız çocukları, anne tarlada çalıştığı için ev işlerini ve kardeşlerinin bakımını üstlenirken, erkek çocuklar hayvanların otlatılması, tarlada yetişkinlere yardım gibi işleri yapmaktadır. Çocuk, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, toplum da bu yapıyı normal karşılamakta ve kültürel bir değer olarak benimsemektedir¹⁷⁸.

3.11.5.5. Mevzuat Eksikliği

Ülkemizde çalışma hayatını düzenleyen, 4857 sayılı İş Kanunu ve bu kanuna göre hazırlanan yönetmelikler, uluslararası mevzuat ve normlarla uyum içerisindedir. Mevzuatla ilgili en önemli sorun, tarım sektöründe yaşanmaktadır. 50 ve altı işçi çalıştıran tarım işletmeleri İş Kanunu kapsamında değildir. Dolayısıyla tarım sektöründe işgücünün denetimi, 50'den fazla, daimi statüde, tam zamanlı işçi çalıştıran işletmelerde yapılabilmekte, 50'den daha az işçi çalıştıran tarım işletmelerinde işgücünün denetimi mümkün olmamaktadır. Ancak, Türkiye'de tarım sektöründe çalışanların %98'i küçük tarım işletmelerinde istihdam edilmektedir. Bu nedenle, çocukların çalışma koşulları ve güvenliği konularında önemli risklere sahip tarım sektöründe, mesleki, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili önlemleri almak neredeyse imkansız hale gelmektedir¹⁷⁹.

Diğer bir neden ise konu ile ilgili mevzuat eksiklikleri ya da mevzuatın etkin uygulanamamasıdır. Çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işlerle ev hizmetlerinin İş Kanunu'nun kapsamı dışında olması yanında, kapsamda olan işyerlerinin denetiminin etkin olarak yapılamaması, cezai müeyyidelerin yetersizliği, denetim yapan kurum ve kişilerin denetimlerde çocuk işçiliğinin göz ardı etmeleri veya yaklaşım tarzlarındaki yetersizlikler bu alandaki ciddi sorunlardır. Ayrıca denetim kaynaklarının kıt olması ve gerekli imkanların sunulmaması da mevzuatın uygulanmasını izleme noktasında yetersizliklere yol açmaktadır.

3.11.5.6. İşverenlerin Talebi

İşverenler, yetişkin işçilere oranla daha düşük ücret ödedikleri, emirlerine kolayca baş eğdikleri ve uysallıkları yüzünden çocuk işçi çalıştırmaya eğilimlidir. Ekonomik durum kötüye gittiğinde çocuk işçilerin işten çıkarılmasında çok fazla sorun yaşanmamaktadır. Yasa dışı yollardan çalıştıkları için şikayette bulunamamaları, işverenlerin bu çocukları çalıştırmada etkili olmaktadır.

İşgücü maliyetlerindeki yükseklik, çocukların ucuz işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin çocuk istihdamının sakıncaları konusunda yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik imkanlarının yeterli olmaması işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerine neden olmaktadır.

3.11.6. Tarımda Çocuk İşçiliğinin Neden Olduğu Sorunlar

Genel olarak mevsimlik gezici tarım işçiliğinin çalışma koşullarının oldukça kötü olduğu, bunun üzerine göçün getirdiği pek çok sorun, kötü yaşam koşulları gibi olumsuzlukların üstüne eklendiği bilinmektedir. Çocuk işçiliği, çocuğun okul hayatından ve sosyal çevreden dışlanmasına neden olmakta, psikolojik ve fiziksel olarak çocuğa zarar vermektedir.

¹⁷⁷ KAHRAMANOĞLU E.; Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara, 1996, s. 139

¹⁷⁸ ŞİŞMAN Y.; Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s. 5

¹⁷⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/cocukparlamentosu2003.htm>, (Erişim Tarihi:24.02.2015)

Çocukların tarım alanlarında çalışması çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bunlardan en önemlileri arasında büyüme ve gelişme geriliği, yaşam kalitesinin düşmesi, eğitim hakkının engellenmesi sayılabilir.

Eğitim çağında çocukların çalışmaları tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Çalıştıkları sektörler ve çalışma biçimleri ne olursa olsun, çocuklar çalışma yaşamında ortak risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Çalışma ortamı, yapılan işler çocukların yaşlarına uygun olmayıp ruhsal ve fiziksel sağlıklarını tehdit etmektedir¹⁸⁰.

3.11.6.1. Fiziksel Riskler

Tarım sektöründe çalışan çocuk işçilerin maruz kalabilecekleri fiziksel tehlike türleri ve risk düzeyleri şunlardır¹⁸¹:

1. Ekim ve hasat dönemlerinde çalışma saatleri çok uzundur; tarlaya gidiş geliş haricinde genellikle şafaktan gün batımına kadar çalışılmaktadır. İşin yoğunluğundan dolayı çalışanların dinlenme molası verme şansı çok azdır ve çalışma gününün çok uzun olması nedeniyle çalışanların kendilerini yenileyebilmeleri ve dinlenmeler için yeterli zaman bulunmamaktadır.

2. Tarım işlerinin büyük bölümü fiziksel olarak zorlayıcı ve yorucudur. Bunlar genellikle uzun süreler boyunca ayakta durmayı, eğilmeyi, çökmeyi, muhtelif pozisyonlarda tekrar edilen ve kuvvet uygulamayı gerektiren hareketleri (bkz. kesici aletler) içeren ve ayrıca uzak mesafeler boyunca sepet, ürün demeti, su kapları gibi ağır ya da biçimsiz yükleri taşımayı gerektiren işlerdir.

3. Çocuklar çoğunlukla aşırı sıcak ortamlarda çalışmak zorundadır. Çocuklar uygun giysileri, ayakkabıları ve koruyucu donanımları olmadan sıcak güneş altında ya da soğuk ve ıslak ortamlarda çalışmak zorunda kalabilirler. Sıcaklığın aşırı olduğu koşullarda içme suyu bulamadıkları için susuzluk (dehidrasyon) baş dönmesi yaşayabilirler.

4. Çocuk işçiler tehlikeli kesici aletler kullanırlar; tahılları, samanları, otları ve çalılıkları kesmek için pala, bıçak, orak, tırpan gibi birçok kesici alet kullanılmaktadır. Kesicilerle oldukça sık karşılaşmakta ve hatta çocuğun herhangi bir uzvunu kaybetmesi gibi daha ciddi yaralanmalar da yaşanabilmektedir. Kesme işiyle ilgili tekrarlayıcı ve kuvvet gerektiren hareketler de kas iskelet gelişimlerine zarar verebilir.

5. Çocuklar düşme ve düşen nesnelere sebebiyle yaralanma riski altındadır. Çocuk işçiler genellikle ürünlerin hasadı sırasında yardımcı olarak kullanılırlar. Ağaçların yüksek noktalarında yetişen meyveleri toplarken ağaç tepelerinden ya da merdivenden düşebilir ya da ağaçlardan düşen meyveler nedeniyle yaralanabilirler.

6. Cilt problemleri yaygındır. Çocukların çalışırken ellerinden geçen ürünlerin birçoğu alerjileri, kaşıntıları, kabarcıkları, vb. tetikleyebilecek aşındırıcı, dikenli ya da cildi tahriş etme özelliğine sahip yapıdadır.

7. Çocuk işçiler, tarlalarda kullanılan motorlu araç ya da ağır makineler tarafından yaralanma, hatta yaşamlarını yitirme riski altındadır. Bu tür araç ve makineler nedeniyle meydana gelen kazalar arasında; çok kuvvetli makine ve ekipmanları işletirken meydana gelen kazalar; traktörlerin ters dönmesi; tarladan toplanan ürünlerin taşınmasında kullanılan traktör, römork, kamyonet ve ağır vagonların çarpması; hareket halindeki römorkların ya da diğer makinelerin üstüne tırmanırken ya da üzerinden inerken kayma ya da yanlış adım atma sonucunda bu araçların altında kalarak ezilmek gibi durumlar yer almaktadır.

¹⁸⁰ TOR H.; Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Zeitschrift für die Welt der Türke, 2(2), 2010, s. 34

¹⁸¹ HURST P.; Tehlikeli Çocuk İşçiliği, OSHA, 2007, s. 4-5

3.11.6.2. Psikolojik Riskler

Çok küçük yaşta tam gün çalışma, aşırı fiziksel, zihinsel, psikolojik ve toplumsal strese neden olan iş yapma, kötü koşullarda düşük ücret ile çalışma, çocuk onurunu zedeleyecek işleri yapma gibi koşullar çocukların psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocukların yaptığı işler çok ciddi psikolojik problemler ortaya çıkarabilmektedir. Çalışan çocukların sosyal ve psikolojik sorunları üzerine Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) öncülüğünde dört çocuk grubu üzerinde yapılan araştırmada, ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. İncelenen ilk grup, evlerde çocuk bakıcılığı ve ev işleri yapan çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların içe kapanıklık, çekingenlik, yaşının altında gelişme, depresyon, aşağılık duygusu, ebeveynlere karşı çıkma sorunlarını yaşadıkları tespit edilmiştir. İncelenen ikinci grup, ekili alanlarda ve çiftliklerde çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu gruptaki çocukların yorgun, bezgin, kayıtsız ve içe dönük kendisini değersiz hissetme sorunları yaşadıkları görülmüştür. İncelenen üçüncü grup; ayakkabı boyacısı, gazete satıcısı, sokak süpürücüsü, market ve/veya büfelede satıcı, hırsızlık gibi yasa dışı işler yapan ve sokaklarda çalışan çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocuklarda, düzenli ve programlı yapısal etkinliklere karşı isteksizlik, aşırı yorgunluk, aşırı sigara ve alkollü içki tüketimi, zührevi hastalıklar, ailevi kontrole karşı çıkma, yasa dışı işlere girme, bedensel gelişememe ve bozulma sorunları görülmektedir. Aynı araştırmada yer alan dördüncü grup ise halı ve kibrit fabrikalarında çalışan çocuklardan oluşmaktadır Bu işler, sorumluluk, dakiklik ve dikkat gerektirdiğinden çocuklarda büyük bir stres yarattığı ve duygularını köreltiği ortaya çıkmıştır¹⁸².

Ülkemizde çalışan çocuklarla ilgili yapılan bir çalışmada da; çalışan çocuklarda öz saygı eksikliği, utangaçlık, suçluluk duygusunda artış, intihar düşüncesi, olumsuz sosyal davranışlar, kendine olan güven eksikliği, depresyon, karşı cinsten korkma, uyumsuzluk, anksiyete, sık görülen bulgular olmuştur. Ayrıca çocukların iş ortamında işi yanlış yapınca azarlandıkları ve kötü muameleyle karşılaştıkları buna bağlı olarak korku duygusunu yoğun olarak yaşadıkları ortaya çıkmıştır¹⁸³.

3.11.6.3. Sosyolojik Riskler

Yoksulluk nedeniyle ailelerin, çocuğun eğitim masraflarını karşılayamaması, çocuğun okula devamını engellemekte; yeterli eğitim alamaması aile bireyleri gibi çocuğun da gelecekteki donanımsız yetişkin, düşük gelirli vasıfsız işgücü olmasına neden olmakta, bu durum da yoksulluk kısır döngüsüne yol açmaktadır¹⁸⁴.

Çocuk işçiliği çocuğun eğitim hayatına da zarar veren bir olgudur. Eğitimi tamamlayamayan çocuğun yaşamın geri kalan kısmında toplumsal kısır döngüden kurtulup kendini geliştirme şansı çok düşük olacak ve belli bir çevrenin kalıpları arasında sıkışmış olarak yaşayacaktır¹⁸⁵.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ilişkilerinin ortaya koyduğu sorunların çok önemli bir oranı onlarla beraber olan aileleri ve çocukları içinde geçerlidir. Bu çocukların her yıl eğitimlerinin yarıda kesilmesi, onların okul başarısını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu olumsuz durum, onları geleceğin olası mevsimlik işçileri haline getirmektedir, böylece mevsimlik tarım işçiliği, sosyal olarak ebeveynlerden aktarılan bir durum olarak kendini göstermektedir¹⁸⁶.

¹⁸² TOR H.; a.g.e., s. 36

¹⁸³ FİDAN F.; Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo- Psikolojik Bakış. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 2004, s. 30-49

¹⁸⁴ TOR H.; a.g.e., s. 33

¹⁸⁵ AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 14.

¹⁸⁶ LORDOĞLU K. ve ETİLER, N.; Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma, Çalışma ve Toplum, 2014/2, s. 115

3.11.7. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Çalışmalar

1992 yılında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye’de IPEC programı başlatılmıştır. ILO/IPEC’in uzun vadeli asıl hedefi, çocuk işçiliğine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir¹⁸⁷. Bu çerçevede IPEC kapsamında ülkemizde de çeşitli faaliyetler yürütülmüştür.

Türkiye’de IPEC çerçevesinde, bugüne kadar yüzden fazla proje gerçekleştirilmiştir. Resmi kuruluşlar, sendika ve meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin katılımıyla yürütülen bu program, çalışan çocuk sorunu ile ilgili farklı kesimleri harekete geçirmiştir. Bu program çerçevesinde ulaşılan bazı sonuçlar arasında, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması; sokakta çalışan çocuklar için bakım merkezlerinin açılması ve meslek edindirme kurslarının düzenlenmesi; sanayi sektöründe çalışan çocuklar için sağlık hizmetleri; ilköğretimi bitiren çocukların çıraklık eğitimi merkezlerinden yararlanması; küçük işyerlerini hedefleyen İş Yeri Danışma ve Denetleme Grubunun oluşturulması yer almaktadır¹⁸⁸.

3.11.7.1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma Genel Müdürlüğü (ÇGM): Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hükümet adına ILO ve IPEC programında yer almak üzere mutabakat zaptını 1992 yılında imzalayarak, Türkiye’nin programa dahil olan ilk 6 üye ülkeden biri olmasına öncülük etmiştir. Bakanlık, kuruluş kanunuyla kendisine verilen görevler çerçevesinde ve ILO’nun ulusal paydaşı olarak, çocuk işçiliği ile 1992 yılından bu yana mücadele etmektedir.

Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Çalışan Çocuklar Bölümü tarafından ILO’nun 182 sayılı sözleşmesinde belirtilen doğrultuda, ilgili tüm kurum ve kuruluşların katkılarıyla çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi” 2005 yılında hazırlanmıştır. Bu program ile çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin faaliyetlerin, bütüncül, katılımcı ve takvimlendirilmiş bir ulusal program çerçevesinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Program çerçevesinde çocuk işçiliğini önlemeye yönelik temel stratejiler ve faaliyetler ile bunları uygulayacak kurum ve kuruluşlar ile sorumlulukları belirlenmiştir. Hazırlanan bu program ile çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılması gibi geniş kapsamlı tedbirlerle başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin 10 yıllık bir süre (2005-2015) içinde önlenmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Programa göre öncelikli hedef gruplar; “Sokakta Çalışma, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma, Tarımda Aile İşleri Dışında, Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışma” olarak belirlenmiştir.

ILO/IPEC projelerinin dışında Çalışan Çocuklar Bölümünün yürüttüğü bir diğer proje de “Tarladan Okula Projesi”dir. Proje 2005 Eylül ayında ABD Çalışma Bakanlığı ve ILO desteği ile ÇSGB ve Millî Eğitim Bakanlığı koordinasyonunda başlatılmıştır. Proje kapsamında, gezici ve mevsimlik tarım işlerinde çalışan veya çalıştırılma riski olan 10.000 çocuğa eğitim desteği sağlanması amaçlanmıştır. Proje, Ankara, Şanlıurfa, Gaziantep, Elazığ, Ağrı, Mardin illerinde 2004-2008 yılları arasında yürütülmüş, 26 Eylül 2008 tarihinde sona ermiştir. Proje kapsamında, 8.365 çocuk tespit edilmiş ve bu çocuklardan 5.571’i proje hizmetlerinden yararlanmıştır.

¹⁸⁷ ILO; Çocuk İşçiliği, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/child.htm> (Erişim Tarihi:02.03.2015)

¹⁸⁸ TOR H.; a.g.e., s. 38

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarını çözmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca METİP uygulanmaya başlanmıştır. METİP projesi (2010/6 sayılı Başbakanlık genelgesi kapsamında) ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin güvenli ulaşım, altyapıya sahip barınma alanları, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır.

Çocuk işçiliğinin Önlenmesinde Yerel Kaynakların Etkinleştirilmesi Projesi 2012-2014 yatırım programı kapsamında "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika Program Çerçevesi"nin etkin olarak uygulanmasını sağlamak ve böylece öncelikle en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak amacıyla beş pilot ilde uygulanmıştır. Çocuk İşçiliği İzleme Birimleri oluşturularak bu birimler aracılığıyla, ildeki diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamak suretiyle, öncelikle en kötü biçimler olmak üzere çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Ulusal İstihdam Stratejisi de çocuk işçiliği ile mücadele konusuna önem vermektedir. İstihdam-Sosyal Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi Ekseninin temel amaçları arasında "öncelikle çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin (sokakta, sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında mevsimlik gezici ve geçici tarım işleri) sonlandırılması yer almaktadır. Bu amaca ulaşmak için belirlenen hedef 2023 yılında özellikle sanayide ağır ve tehlikeli işlerde, sokakta ve mevsimlik gezici geçici tarımda gerçekleşen çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin tamamen ortadan kaldırılması, diğer alanlarda çocuk işçiliğinin ise %2'nin altına düşürülmesidir. Bu kapsamda eylem planında "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesinin" etkin olarak tüm illerde uygulanması ve İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının toplantı gündemine alınarak yerel koordinasyonun sağlanması eylemi yer almaktadır¹⁸⁹.

Stratejinin tarım sektöründe mevsimlik gezici-geçici işçilerin yapısal sorunlarının çözümü ile çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirler alınması tarım sektörünün temel amaçları arasında yer almaktadır. Gerekli teknik ve yasal önlemler alınarak tarım sektöründe aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuk işçiliği tamamiyle ortadan kaldırılması hedeflenmiş ve bunun için tarım sektöründe çocuk işçiliği önlenmesi politikası¹⁹⁰ ve bu kapsamda 2 eylem belirlenmiştir: Kırsal alanda çocuk ve gençlere karşılıksız burs ve kredi imkanları sağlanarak veya şartlı nakit transferinden yararlanma şartlarının kolaylaştırılarak eğitimde kalmalarının teşvik edilmesi ve özellikle mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitim sisteminde kalmasını teşvik edici özel düzenlemelerin yapılması¹⁹¹.

İş Teftiş Kurulu Başkanlığı (İTKB): İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasının denetlenmesinden sorumludur. ILO/IPEC projelerinin başlamasından bu yana çalışmalarda aktif olarak yer almış ve 8 proje tamamlamıştır. Bu projelerden birinde de ILO/IPEC programı konusunda 108 İş Müfettişi çocuk işçiliği konusunda ILO'dan eğitim almış ve daha sonra bu tüm müfettişlerin bu eğitimden geçmesi sağlanmıştır.

İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, çocuk işçiliği ile ilgili; ilgili mevzuatın çocuk işçiliğine ilişkin hükümlerinin etkin olarak uygulanmasının denetlenmesi, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik denetim politikalarının belirlenmesi, iş müfettişlerinin çalışmalarında ortaya çıkan mevzuattaki noksanlıklar ve boşluklar ile mevzuat ihtiyaçlarının belirlenmesi, 182 sayılı sözleşme çerçevesinde çocukların çalıştırılmayacakları işlerin tespiti, işçi ve işverenlerin bilgilendirilmesi ve duyarlılaştırılması faaliyetlerinin yürütülmesi, çocuk işçiliğiyle ilgili olarak denetim ve benzeri faaliyetleri yürüten diğer

¹⁸⁹ ÇSGB; Ulusal İstihdam Stratejisi, 2012, s. 37-38.

¹⁹⁰ A.g.k., s. 52-53

¹⁹¹ A.g.k., s. 105-106

kurumlarla işbirliği yapılması, çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü enformel sektörün kayıt altına alınması çalışmalarına katkı verilmesi görevlerini yürütmektedir. Teftiş sistemi revize edilmiş, çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi için müfettişlerin önerileri doğrultusunda 6 bölgede önlemler alınmıştır.

İş Teftiş Kurulu Başkanlığınca, ILO/IPEC kapsamında 1992-2007 yılları arasında farklı illerde, başta mobilya, tekstil ve otomotiv sektörü olmak üzere çeşitli sektörlerde çocuk işçüsünün sona erdirilmesine yönelik projeler yürütülmüştür; Çocuk İşçüsünün En Kötü Biçimlerinin İzmir’de Seçilen Sınai Meslek Dallarında 2003 Yılı İtibariyle Sona Erdirilmesi Projesi (2000-2004), Mobilya Sektöründe Çocuk İşçüsünün En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesine Yönelik Temel Veri Araştırma Projesi vb.

3.11.7.2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Sokakta Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi Projesi 11 ilde uygulamaya konulmuştur. Bu iller; Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Çorum, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Şanlıurfa’dır. 6.700 çocuğun hedeflendiği projede çocukların çalışma yaşamından çekilerek eğitime yönlendirmeleri amaçlanmıştır. 1.000 ailenin de mesleki eğitim ve gelir getirici etkinliklere katılımı sağlanmıştır¹⁹².

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün konuyla ilgili temel hedefleri arasında; çocuğa yönelik her türlü istismarı engellemek, çocuk işçüsünün sonlandırılmasına yönelik ilgili tüm sektörlerle etkin işbirliği yapmak sayılmıştır.

Çocuk hakları konusunda önemli belgelerden biri olan Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi (2013-2017), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü eşgüdümünde, Çocuk Vakfı, İstanbul Üniversitesi ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) işbirliği; ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve çocukların etkin katılım ve mutabakatıyla hazırlanmış ve 14 Aralık 2013 tarihli ve 28851 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Strateji Belgesi, 2013-2017 yılları arasında gerçekleştirilmesi gereken hedefleri içermektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için yapılması gereken eylemler ise Strateji Belgesinde belirtilerek, Eylem Planında detaylı olarak açıklanmaktadır.

Strateji genel çerçeveyi ortaya koymakta ve adalet, sağlık, eğitim, özel koruma hizmetleri ve medya gibi birçok alanda çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesini amaçlayan eylemleri belirlemektedir. Strateji eğitime erişim bakımından bölgesel farklılıkların devam ettiğini, engelli ve özel eğitime muhtaç çocukların, mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının ve Roman vatandaşların çocuklarının eğitime erişim konusunda bazı zorluklarla karşılaştığını tespit etmekte, çocuk işçüsünün ve çocuk yoksulluğunun endişe konusu olmaya devam ettiğini belirtmektedir.

Aileye ve Çocuğa Yönelik Destek ve Özel Koruma Hizmetlerini Geliştirmek amacı kapsamında, ihmal ve istismar mağduru olan çocuğa ve ailesine yönelik destek ve rehabilitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi hedefi ile sokakta çalıştırılan ve risk altındaki çocuklara yönelik rehabilitasyon hizmetleri, ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde iyileştirilecektir. Bu kapsamda, sokakta çalıştırılan çocukların sokakta çalıştırılma nedenlerinin ortadan kaldırılarak sokaktan çekilmeleri birincil hedef olacaktır. Yine aynı amaç altında çocuk işçüsünün önlenmesi ve çalışan çocukların haklarının korunması hedefi kapsamında dört eylem belirlenmiştir: (1) 2005 yılında hazırlanan ve 2005-2015 dönemini kapsayan “Çocuk İşçüsünün Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi” daha etkin uygulanması amacıyla güncellenecektir. (2) Çalışan çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal

¹⁹² AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; a.g.e., s. 36

gelişimlerinin ve çalışma koşullarının izlenebilmesi ve mevzuat uyarınca haklarının korunabilmesi için bir takip sistemi kurulacaktır. Bu takip sistemi kapsamında, illerde “Çocuk İşçiliği İzleme Birimleri” oluşturularak yerel düzeyde izleme sağlanacaktır. (3) Çocuk İşçiliği İzleme Birimleri tarafından çalışan çocukların gelişim süreçlerinin desteklenmesini sağlayacak programlar geliştirilecek ve uygulanacaktır. Çalışan çocukların sadece eğitimi için değil aynı zamanda dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmaları hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır. (4) Sanatsal, kültürel faaliyetlerde ve reklam sektöründe çalıştırılan çocuklara yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır¹⁹³.

3.11.7.3. Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı, çocuk işçiliğinin önlenmesinde önemli rol oynayacak bir kurumdur. Yapılan araştırmalarda, eğitimin çocuk istihdamını önleme de en etkili araç olduğu ortaya çıkmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının, çocuk işçiliği ile ilgili olarak yaptığı çalışmalardan bazıları;

- Çocuk işçiliği ile eğitim arasındaki ilişkinin ve eğitimin çocuk işçiliği üzerindeki etkilerinin araştırılması,
- Türkiye İş Kurumu ile işbirliği içinde teknik eğitim alan çocukların istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi,
- Çalıştıkları için eğitimlerine devam edemeyen veya devam edememe riski taşıyan çocukların eğitimlerine devamlarını veya eğitim sistemi içinde kalmalarını sağlayacak ve eğitim başarılarını artıracak faaliyetlerin yürütülmesi,
- Eğitim masraflarının yüksek olmasından dolayı okuldan ayrılan çocukların ve ailelerin desteklenmesi,
- Okul yöneticilerinin çalışan çocukların problemleri ve ihtiyaçları konusunda duyarlılaştırılması,
- Çocuk işçiliği ile ilgili veri toplama çalışmalarına destek sağlanmasıdır.

“Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarım İşlerindeki En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliğinin Eğitim Yoluyla Sona Erdirilmesi Projesi” Adana ili Karataş ilçesinde yürütülmüştür.

3.11.7.4. Kalkınma Bakanlığı

Çocuk işçiliği IPEC sonrasında Kalkınma Planlarında yer almış ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) çocuk işçiliği sorununun önemini koruduğu tespitiyle, çocukların çalışmasını önlemek için eğitim imkanlarından yararlanmayı engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, çocuk nüfusun tamamının zorunlu temel eğitim sürecinde kalmalarının sağlanması ve mesleki eğitime talep artırıcı bir eğitim sistemi oluşturulması, çocukların uzun dönemde çalışma hayatından tamamen çıkarılmalarını hedeflenmiştir¹⁹⁴.

9. Kalkınma Planı (2007-2013) çalışan çocuk sayısında azalma olmasına rağmen, çocuk işçiliği, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sorununun önemini koruduğu tespitini yapmış, çocuk işçiliğini önleyecek tedbirler alınmasını ve etkili bir şekilde uygulanmasını hedeflemiştir¹⁹⁵.

¹⁹³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi (2013-2017), 2013, s.58-61.

http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/ulusal_cocuk_haklari_strateji_belgesi_ve_eylem_plani.pdf (Erişim tarihi 28.02.2015)

¹⁹⁴ Kalkınma Bakanlığı; 2001, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 95-96

¹⁹⁵ Kalkınma Bakanlığı; Dokuzuncu Kalkınma Planı, s. 43, 89

10. Kalkınma Planı (2014-2018), çocuk işçiliğini çocuklar için önemli risk faktörleri arasında saymış, sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi politikasına yer vermiştir¹⁹⁶.

10. Kalkınma Planında daha önceki planlardan farklı olarak “Öncelikli Dönüşüm Programları” adıyla 25 adet özel uygulama programı yer almaktadır. Öncelikli Dönüşüm Programlarının tasarımında Plan hedefleri ve politikalarıyla bağlantı kurulmuş, bu politikaların etkin bir şekilde hayata geçirilebilmesi için programların temel unsurları ortaya konulmuştur¹⁹⁷.

2014-2018 Öncelikli Dönüşüm Programları eylem planları arasında çocuk işçiliğine yer veren Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı’nda “çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mevzuat hazırlıkları tamamlanacaktır.” şeklinde bir eylem öngörülmüştür¹⁹⁸.

Çocuk Çalışma Grubu Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda yer alan öneriler ise şu şekildedir¹⁹⁹:

- Öncelikle en kötü biçimleri (sokakta, sanayide ağır ve tehlikeli işlerde ve aile işleri dışında mevsimlik, gezici, geçici tarım işlerinde) olmak üzere, çocuk işçiliği ortadan kaldırılmalıdır.
- “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi 2005-2015’in etkin olarak uygulanması sağlanmalı ve Program 2015 yılında güncellenmelidir.
- Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları için eğitim ve kreş hizmetleri sürdürülebilir hale getirilmelidir.
- Çocuk işçiliğiyle mücadelede mevcut kurumsal yapılar güçlendirilmelidir.
- Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesine göre kurum ve kuruluşların ulusal ve yerel düzeyde sorumluluklarının yerine getirilmesi sağlanmalıdır.
- Ebeveyn işsizliğinin önlenmesi için Türkiye İş Kurumunun mesleki eğitim kursları daha etkin bir şekilde duyurulmalıdır.
- Çalışan çocuklara sürdürülebilir hizmet götürülmesi için destek mekanizmaları kurulmalıdır. Çocuk işçiliğinin önlenmesi için etkili bir izleme sistemi kurulmalıdır.
- Kurumlar arası bilgi alışverişini olanaklı kılacak etkili bir çocuk işçiliği izleme sistemi kurulmalıdır.
- Çocuk işgücü anketleri periyodik olarak tekrarlanmalıdır.
- Çocuk işçiliğiyle etkin mücadele için toplumsal bilinç ve farkındalık artırılmalı, medya etkin olarak kullanılmalıdır.
- Öncelikle kamu çalışanları olmak üzere toplumun tüm unsurlarının çocuk işçiliği konusunda kapasite ve duyarlılığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Yasal statüde çalışan çocukların çalışma koşulları iyileştirilmelidir.

3.11.7.5. Sivil Toplum Kuruluşları

Çocuk işçiliği işçi ve işveren konfederasyonlarının önemli bir gündemini oluşturmaktadır. Bu konuda çeşitli projeler yürütülmekte ve araştırmalar yapılmaktadır.

Çocuk İşçiliğine Karşı Toplumsal İşbirliği Projesi, TİSK ve TÜRK-İŞ tarafından Adana’da yürütülmüştür.

¹⁹⁶ Kalkınma Bakanlığı; Onuncu Kalkınma Planı, s. 42

¹⁹⁷ Kalkınma Bakanlığı; Öncelikli Dönüşüm Programları Bilgi Notu, s. 1

¹⁹⁸ Kalkınma Bakanlığı; Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı, s. 10

¹⁹⁹ Kalkınma Bakanlığı; Çocuk Çalışma Grubu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 33-34

2000-2001 döneminde TÜRK-İŞ'in öncülüğünde HAK-İŞ ve DİSK'le birlikte Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Bursa ve Çanakkale'de "Sokakta Yaşayan veya Yaşama Riski Olan Çocukların Eğitime Kazandırılması Projesi" çerçevesinde 1600 çalışan çocuk yatılı okullara yerleştirilmiştir.

2006 yılında, Türkiye'de sokakta çalışan/yaşayan çocukların sorunlarını en üst düzeyde dile getirmek, bu konuda toplantılar düzenlemek, gelişmeleri kamuoyu ile paylaşmak, ilgili kuruluşları yerelden merkeze doğru harekete geçirmek amacıyla "TÜRK-İŞ Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukları İzleme Projesi" geliştirilmiştir.

2006-2007 döneminde TİSK'le birlikte "Çalışan Çocukların Korunması İçin Toplumsal İşbirliği Projesi" geliştirilerek, proje çerçevesinde Adana'da Çocuklar İçin Toplumsal Destek Merkezi açılmıştır.

Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ), ILO/IPEC programı çerçevesinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. 03-04 Mart 2000 tarihinde, Sakarya'da Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu kapsamındaki alanlarda çalışan çıracıların sorunlarını araştırmak amacıyla 15.148 işyerinden rasgele seçilen 19 yaş ve altı 204 çocuğa anket uygulanmıştır. Araştırmada, çalışan çocukların büyük bir çoğunluğunun eğitim ve gelir seviyesi düşük ailelerden geldiği, ekonomik nedenlerle kötü koşullarda çalıştıkları, kendilerini ilgilendiren konularda bilinçsiz oldukları tespit edilmiştir. 21-22 Ocak 2000 Gaziantep ve 10-11 Şubat 2000 Karaman'da çocuk işçiliği ile mücadele seminerleri düzenlenmiştir. Seminer düzenlenen bu illerde, Eylem Komiteleri oluşturulmuş ve bu komiteler çocuk işçiliği ile mücadelenin etkin şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla eğitim almışlardır.

Çocuk işçiliği ile ilgili olarak; ILO ile ortaklaşa yürütülen proje kapsamında İstanbul, Çorlu ve Denizli'de çocuk işçiliğiyle mücadele eylem planı oluşturulmuştur. TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ ile ortaklaşa yürütülen "Sokaktan Eğitime" projesi kapsamında 6 ilde sokakta çalışan toplam 1710 çocuk yatılı ilköğretim bölge okullarına yönlendirilmiştir, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'e bağlı Genel-İş Sendikası, çocuk istismarının bir türü olan çocuk işçiliği sorununa dikkat çekmek için 2007 yılında öykü kitabı yayınlamıştır.

DİSK Araştırma Enstitüsü'nün 2013 yılında yayımlanmış Çocuk İşçiliği Raporu bulunmaktadır. Sebep, dünyadaki durum, TÜİK çocuk işgücü istatistiklerinin analizi ve öneriler yer almaktadır.

TİSK'in, IPEC projeleri kapsamındaki çalışmaları; zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitime yönlendirilmelerini, zorunlu eğitimini tamamlamış ve çalışmak zorunda kalan çocukların yasal çerçevede çalıştırılmaları ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi konularında işverenlerin ve ilgili çevrelerin duyarlılıklarını artırarak olumlu gelişmeler sağlanmasını, çocuklara, ailelerine ve işverenlerine sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesi amaçlanmıştır.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı; çalışan çocukların çalıştıkları ortamların geliştirilmesi ve onlara sağlık hizmeti sunulması konusunda "Fişek Modeli" olarak adlandırılan bir model oluşturmuştur. Bu model, çocuk çalıştıran küçük işyerlerinin çalışma ortamlarının geliştirilmesi ve buralarda çalışan çocukların başta koruyucu sağlık hizmetleri olmak üzere, "sosyal" boyutunu da içine alacak biçimde "iş sağlığı ve güvenliği" hizmetlerinden yararlanmalarını hedefleyen bir çalışmadır.

Metal, otomotiv sanayinde çalışan çocuklara sağlık hizmeti sağlamıştır. Ankara ve İstanbul'daki metal ve otomotiv sanayinde çalışan çocuklar için çıracılık okullarıyla işbirliği yaparak düzenli sağlık taramaları gerçekleştiren bir mobil klinik kurmuştur. Denizli'deki küçük işletmelerde çalışan kız çocuklarına da sağlık hizmeti sağlamıştır.

En önemli amaçlarından biri çocuk işçiliğiyle mücadele olan Kalkınma Atölyesi Kooperatifi 2013 yılında, mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çocuk istihdamının önlenmesi amacıyla yerel olanakları harekete geçirmek ve il düzeyinde eylem planları oluşturmak için 2013 yılında bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışmanın ilk iki alanı Malatya ve Eskişehir, son alanı ise her yıl yaklaşık 100 bin mevsimlik gezici tarım işçisinin geldiği tahmin edilen Adana ilinde gerçekleştirilmiştir.

Kalkınma Atölyesi, ayrıca, Haziran-Aralık 2013 tarihlerinde, Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Araçları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması'nı gerçekleştirmiştir. Bu temel araştırmaya yerel düzeyde fındık hasadı sürecinde yer alan bütün aktörlerin katılımı sağlanmıştır. Araştırma; ürün, yöre ve çalışan çocuklar özelinde kapsadığı konular bakımından, ilk olma özelliğini taşımaktadır.

2013 yılında "Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin Temel Araştırma" Raporu hazırlanmıştır. Araştırma kapsamındaki aileleriyle birlikte bulunan 354 çocuğun %76,6'sı "tarlada çalışma"ya katılmaktadır. Kızların %68,4'ü su taşıma, %63,7'si kardeşlere bakma, %66,6'sı eşyaları gözetme, %49,1'i temizlik yapma, %45,6'sı bulaşık yıkama, %30'u yemek yapma gibi işleri yerine getirmektedir. Tarlada günlük ortalama çalışma saatleri yaklaşık 10 saattir. Araştırma kapsamındaki 354 çocuğun 12'sinin okula kaydı hiç (%3'ünün) bulunmamaktadır. Kaydı bulunanların da sadece %2,3'ü okula düzenli devam edebilmiştir. Kayıtlı 342 çocuktan 334'ü (%94'ü) 2010-2011 eğitim öğretim yılında okula düzenli devam edememiş, 180 eğitim gününden ortalama 58,6 gün devamsızlık yapmıştır.

3.12. MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN YABANCI İŞÇİ SORUNU

Komisyonumuz çalışmaları sırasında başta Suriyeliler olmak üzere Gürcü işçilerin de mevsimlik işçilik yaptıkları bilgisi edinilmiştir. Gelişmiş tarım ülkelerinin bazılarında da, mevsimlik işgücü ihtiyacının çoğu yabancı uyruklu işçilerden sağlanmaktadır.

Suriye'de 2011'de olaylar başladığında bu kadar insan göçünün yaşanabileceği tahmin edilememiştir. 2011 yılının Ekim ayına gelindiğinde şiddetten ve savaştan kaçan Suriye vatandaşlarına açık kapı politikası uygulanacağı ilan edilmiş ve bu kişiler Türkiye'nin her yerinde işgücü piyasasına dahil olmuşlardır. Suriye ile uzun bir sınır komşuluğu olan ülkemizde yaklaşık 1 milyon 800 bin Suriyeli göçmen olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, ülkemiz açısından ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçları olacağı göz ardı edilmemelidir. Tüm dünyada çeşitli nedenlerle ülkesinden ayrılmaya zorlanan veya ayrıldığı ülkeye geri dönemeyenler, gittikleri ülkenin iş gücü piyasalarını, ekonomisini ve sosyal hayatını bir biçimde etkilemektedir.

Yabancı işçilerin mevsimlik tarım işlerinde çalışması nedeniyle işgücü piyasalarında ücretlerin aşağıya çekilmesi gibi sorunlar yaşanmaktadır. İşverenler yabancı işçileri ucuz işgücü deposu olarak görmekte ve çalışma izin belgeleri olmadığı halde çalıştırmaktadır. Yabancı uyruklarının daha düşük ücret ve ağır çalışma şartlarını çaresizlikten kabul ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum hem işgücü piyasaları açısından hem de sağlık ve sosyal sorunlar açısından risklere ve önemli ölçüde hizmet sunumunda güçlükler neden olmaktadır. Ayrıca sosyal patlamalar ve kitlesel kavgalar meydana gelebilmektedir. Yabancı uyruklu işçiler, ücretlerin düşmesine neden oldukları gerekçesiyle ülkemiz çalışanlarından tepki görmektedir. Komisyonumuzun, Adana'da mevsimlik gezici tarım işçileri ile yaptığı görüşmelerde ortalama 45 TL ücretleri olmasına rağmen, yabancı uyruklarının günlük 25-30 TL'ye çalışmaları nedeniyle işverenlerin ücretlerini düşürme baskısıyla karşı karşıya oldukları ifade edilmiştir. Yine yapılan görüşmelerde bazı işçilerin özellikle son zamanlarda artan Suriyeli işçiler nedeniyle işlerini kaybetme korkusu yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Ülkemizde işgücü istihdamı bakımından ikinci sektör olan tarım sektörünün işgücü değerlendirildiğinde, makineleşmeye bağlı insan gücü ihtiyacı azaltsa da, ürün çeşidi ve iş türlerine bağlı mevsimlik tarım işçiliği devam edecektir. Özellikle eğitim düzeyinin yükselmesi, kente göçün hızla devam etmesi, tarım dışı sektörlerle yönelme nedeniyle yabancı işçi çalıştırma ülkemiz açısından da söz konusudur. Bu noktada, diğer tarım ülkelerinde olduğu gibi, yabancı işçilerin de dikkate alındığı yasal ve yapısal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

3.13. ÖRGÜTLENME VE SİYASAL HAKLARIN KULLANIMINA YÖNELİK SORUNLAR

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin örgütlenme ve siyasal katılım bakımından sorunlar yaşadığı saptanmıştır. Mevsimlik tarım işçileri sendikal örgütlenme ve dernekleşme bakımından değerlendirildiğinde, kayıt dışı çalıştıkları için yasal sendikal örgütlenmelerinin olmadığı, ancak yaklaşık 3 işçi derneğinin ve iş araçlarının da kurduğu 2 derneğin olduğu görülmüştür. Dernek başkanları, ekonomik zorluklar, üyelerin eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle örgütlenme bilincinin olmaması, dernek ve örgütlenme giderlerini karşılayacak sürdürülebilir kaynakların olmaması ve sektördeki hakim dağılık ve süresiz çalışma biçiminin örgütlenmenin önündeki güçlükler arasında olduğunu belirtmişlerdir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin seçimlerin yapıldığı aylarda Türkiye'nin yaklaşık 50 ilinde çalışıyor olmaları nedeniyle oy kullanamadıkları tespit edilmiştir. Ülkemizde oy kullanmak için nüfusa dayalı kayıt sistemi esas alınması nedeniyle, mevsimlik tarım işçileri ikametleri dışındaki illerde kayıtları olmadığı için oy kullanamamaktadırlar. İkamet ettikleri yerlerde oy kullanmak istediklerinde günlük ücretlerinden mahrum kalmanın yanı sıra yol parası vermek gibi zorlayıcı etkenler ile karşı karşıya kalmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ İLE İLGİLİ İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

4.1. ULUSAL ÖRNEKLER

4.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın bu süreçte ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut durumlarının iyileştirilmesi ile ilgili Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı” ve 24/03/2010 tarih ve 2010/6 sayılı ve “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” konulu Başbakanlık Genelgesi’ni takiben “METİP” başlatılmıştır.

Başbakanlık genelgesinin ve eylem planının uygulanmasını takip ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Bakanlık bünyesinde “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulmuştur

Kurulda; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının Başkanlığında,

- İçişleri Bakanlığı,
 - Milli Eğitim Bakanlığı,
 - Sağlık Bakanlığı,
 - Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı,
 - Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı,
 - Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,
 - Türkiye İş Kurumu,
 - Tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası,
 - Türkiye Ziraat Odaları Birliği,
- temsilcileri yer almaktadır.

Projede, zor koşullarda çalışan mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayat şartlarının iyileştirilmesine yönelik Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanan strateji ve eylem planı çerçevesinde 2010-2013 yılları arasında valiliklerce hazırlanan projeler kapsamında il özel idareleri bütçelerine ödenek aktararak, tarım işçilerinin mevcut durumlarının barınma, ulaşım, sağlık, eğitim, güvenlik ve sosyal çevreyle ilişkiler konularında çalışma ve sosyal hayat şartlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

Projelerin bütçesi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine aktarılan ödenek ile belediyelerce ücretsiz çevre sağlığı hizmetleri, kamu sağlık birimlerince ücretsiz halk sağlığı hizmetleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından öğrencilere sağlanan kırtasiye ve giyim yardımları gibi yerel katkılardan oluşturulmuştur.

4.1.1.1 Proje Bileşenleri

Projenin bileşenleri 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile; ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevre ile ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik koşulları olarak belirlenmiştir.

4.1.1.1.1. Barınma

Barınma bileşeni ile: mevsimlik gezici tarım işçilerinin asgari imkânları haiz, yeterli, güvenli ve sağlıklı konaklama alanlarında barınmaları, hizmetlerin aksamadan yürütülmesini sağlamak üzere “Toplulaştırılmış Geçici Yerleşim Yerleri” oluşturulması amaçlanmıştır.

Barınma hizmeti açısından; mevsimlik gezici tarım işçilerinin asgari imkânları haiz, yeterli, güvenli ve sağlıklı konaklama alanlarında barınmaları sağlanmış ve toplulaştırılmış çadır yerleşimlerine sunulan hizmetlerin aksamadan yürütülmesini sağlamak üzere “Toplulaştırılmış Çadır Yerleşimi Yönetimleri” oluşturulmuştur. Yerleşkelerin zemin düzenlemesi yapılmış olup tamamında tarım işçilerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak ortak kullanım için tuvalet, çok amaçlı hizmet çadırları ve çöp toplama konteynerleri kurulmuştur. Bu çerçevede mevsimlik gezici tarım işçilerinin yeterli hayat alanı, tuvalet, banyo, ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama imkânları gibi asgari sosyal ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işçileri çalıştıran arazi sahibi veya işleyenlerce sağlanmadığı bölgelerde işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede alt yapısı il özel idarelerince hazırlanan toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulmuştur.

4.1.1.1.2. Ulaşım

Ulaşım bileşeni ile işçilerin göç döneminde güvenli ve sağlıklı bir şekilde yolculuk yapabilmesi, göç mevsiminde mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikametgâhlarından çalışacakları yerlere ve tarladan konaklama mahalline ulaşmaları esnasında yol güvenliklerinin artırılması amaçlanmıştır.

Ulaşım hizmeti açısından; göç mevsiminde mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikametgâhlarından çalışacakları yerlere ve tarladan konaklama mahalline ulaşmaları esnasında yol güvenlikleri artırılmıştır. Bu bağlamda, ulaşımında yol güvenliğini artırmak amacıyla, şehir içi nakillerde (tarladan konaklama mahalline) yük üzerinde yolcu taşınması engellenerek, işçilerin güvenli bir şekilde ulaşmaları hedeflenmiştir.

4.1.1.1.3. Eğitim

Eğitim bileşeni ile oluşturulan geçici yerleşim yerlerinde, mevsimlik gezici tarım işçilerinin zorunlu eğitim çağında olan ancak eğitimden uzak kalan çocuklarının eğitim hizmetlerine ulaşması amaçlanmıştır.

2010/6 Sayılı Genelge ile; işçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkanlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamlarının sağlanması öngörülmüştür. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanmakta, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin zorunlu eğitim çağında olan ancak eğitimden uzak kalan çocuklarının tamamının eğitim hizmetlerine ulaşması amacıyla;

- Yatılı Bölge Okullarına yönlendirilmeleri,
- Taşınmalı veya seyyar eğitim olanaklarından yararlandırılmaları,
- Açık ilköğretim eğitimi sunulması (okul çağından çıkmış olanlara),
- Yıl içerisinde sıkıştırılmış eğitim uygulanması,
- Çocukların çalıştıkları yörede yaz okulu açılması

seçeneklerinden uygun olan hizmetin sunulması öngörülmüştür.

4.1.1.1.4. Güvenlik

Güvenlik bileşeni ile konaklama alanlarının ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin güvenliğinin sağlanması, yabancı uyruklu kaçak tarım işçiliğinin önlenmesine yönelik etkin tedbirler alınması, göç alan/veren illerde güvenlikle ilgili bilinçlendirme çalışmaları yapılması hedeflenmiştir.

Güvenlik hizmeti açısından; konaklama alanlarının ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin güvenliği sağlanması öngörülmüştür.

4.1.1.1.5. Sosyal Çevreyle İlişkiler

Sosyal çevreyle ilişkiler bileşeni ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyalleşmelerine yönelik tedbirler alınması, her türlü sosyal dışlanışlığın önlenmesi ve toplumsal uyumun sağlanması için göç alan illerde bilinçlendirme çalışmaları yapılması hedeflenmiştir.

Sosyal çevreyle ilişkin hizmetler açısından ise; her türlü sosyal dışlanışlığın önlenmesi ve toplumsal uyumun sağlanması için göç alan illerde bilinçlendirme çalışmaları yapılması amaçlanmıştır.

4.1.1.1.6. Sağlık

Sağlık bileşeni ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin temel sağlık hizmetlerinden faydalanmaları, barınma yerlerindeki su ve çevre temizliği, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri konularında göç alan/veren tüm illerde bilinçlendirme çalışmaları yapılması amaçlanmıştır.

Sağlık hizmeti açısından; mevsimlik gezici tarım işçilerinin temel sağlık hizmetlerinden faydalanmaları sağlanarak barınma yerlerindeki su ve çevre temizliği önlemleri alınmıştır. Bu kapsamda mevsimlik gezici tarım işçilerinin yeterli ve düzenli sağlık hizmeti almaları amacıyla göç alan illerde hizmetlerin; öncelikle tam teşekküllü gezici sağlık araçlarıyla verilmesi olmak üzere, aile hekimleri ve aile sağlığı elemanlarınca verilmesi, toplum sağlığı merkezlerince verilmesi, seçeneklerinden uygun olan hizmetin sunulması öngörülmüştür.

Sağlık birimlerince mevsimlik gezici tarım işçilerinin ortak yerleşim alanlarına yönelik;

- Bulaşıcı ve kronik hastalıklar,
- Muayene ve tedavi hizmetleri,
- Çevre sağlığı (banyo, tuvalet vb. yerler),
- Gebe ve bebek kontrolü,
- Aşılama hizmetleri,
- Beslenme yetersizliği ve iyot, demir, D vitamini vb. kullanımı,
- Gıda güvenliği,
- İçme ve kullanma suyu analizi,
- Akılcı ilaç kullanımı,
- Özürlü bakımı,
- Ruh sağlığı vb.

konularda gezici tarım işçilerinin iş dönüş saatleri gözetilerek sağlık hizmetlerinin sunulması hedeflenmiştir. Diğer yandan barınma alanları ve çevresinin sağlık koşullarına uygunluğu konusunda önlemler alınması, barınakların çevresinde, sivrisinek, akrep, yılan, karasinek, kene vb. haşerelere karşı ilaçlama, yine tuvalet ve banyo gibi ortak kullanım alanlarının sağlık koşullarına uygunluğu konularında (tuvaletlerin kireçlenmesi vb.) tedbirler alınması hedeflenmiştir.

4.1.1.1.7. İş ve Sosyal Güvenlik

İş ve sosyal güvenlik bileşeni ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumlarının iyileştirilmesi, tarımda iş aracılığı sözleşmesinin zorunlu hale getirilmesi, iş araçlarının ve toprak sahiplerinin / işleyenlerin; ücret ödeme, genel sağlık sigortasından yararlanma, iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile ilgili usul ve esaslar hakkında bilinçlendirilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği dünyanın birçok ülkesi gibi ülkemiz tarım işgücü piyasasında varlığını uzun yıllardır sürdürmektedir. Bu çalışma şeklinin, yapısı gereği denetimi oldukça zor olduğundan tüm dünyada kayıt dışılık oranları görece yüksek seyretmektedir. Bu nedenle METİP kapsamında yürütülen çalışmalar kapsamında, tarımda iş aracılığı sözleşmesi zorunlu hale getirilmiş ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin sözleşme olmaksızın çalıştırılmaması yönünde tedbirler alınmıştır. Ayrıca, denetimin oldukça zor olduğu bu alanda ceza yerine teşvik edici bir politika tercih edilmiştir. Bu bağlamda 13.02.2011 tarih ve 6111 sayılı Kanun ile 5510 sayılı Kanunda (Geçici Madde 29) bir değişiklik yapılarak mevsimlik gezici tarım işçisi vatandaşlarımızdan; prime esas günlük kazanç alt sınırının on sekiz katı üzerinden başlanılarak, takip eden her yıl için bir puan artırılmak suretiyle prim alınması (otuz katını geçmemek üzere) ödenen primlerin ise sağlık ve emeklilik açısından 30 gün olarak değerlendirilmesi düzenlenmiştir. Bu şekilde kayıt dışılığın azaltılması hedefine uyumlu olarak, çalışma hayatının en dezavantajlı gruplarından olan mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin sosyal güvencenin tüm imkânlarından yararlanması hedeflenmiştir.

4.1.1.2. Projenin Çıktıları

2010 yılından bu yana 38 İl Valiliğince hazırlanan 65 projeye yaklaşık 96 milyon TL ödenek aktarılmıştır.

Gönderilen ödeneklerin yaklaşık ;

- 72 milyon TL'si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi,
- 5 milyon TL'si eğitim,
- 3 milyon TL'si sağlık,
- 16 milyon TL'si diğer harcamalardan oluşmaktadır.

300 bin mevsimlik gezici tarım işçisine ulaşılması öngörülen proje kapsamında 328.039 işçiye ulaşılmıştır. Barınma bileşeninden yaklaşık 240.000, eğitim bileşeninden yaklaşık 120.000, sağlık bileşeninden ise yaklaşık 170.000 kişi yararlanmıştır.

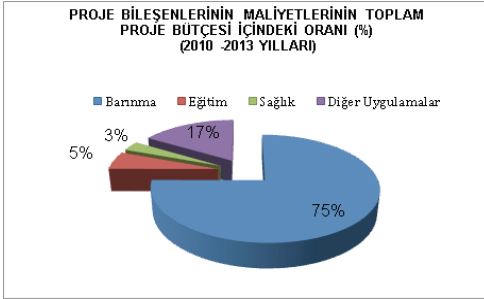
2010 yılından bu yana 38 İl Valiliğince hazırlanan 65 projeye yaklaşık 96 milyon TL ödenek aktarılmıştır.

Gönderilen ödeneklerin yaklaşık;

- 72 Milyon TL'si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi,
- 5 milyon TL'si eğitim,
- 3 milyon TL'si sağlık,
- 16 milyon TL'si diğer harcamalardan oluşmaktadır.

300 bin mevsimlik gezici tarım işçisine ulaşılması öngörülen proje kapsamında 328.039 işçiye ulaşılmıştır. Barınma bileşeninden yaklaşık 240.000, eğitim bileşeninden yaklaşık 120.000, sağlık bileşeninden ise yaklaşık 170.000 kişi yararlanmıştır.

Şekil 3: Proje Bileşenlerinin Maliyetlerinin Toplam Proje Bütçesi İçerisindeki Oranı (2010-2013)

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığınca, “Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının tespiti; başta güvenlik, barınma, beslenme, sağlık, eğitim, ulaşım ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi olmak üzere sorunlarının çözümüne yönelik olarak alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi” konulu 27/11/2014 tarih ve 5090 numaralı teftiş raporunun sonuç bölümü Komisyonumuzun rapor ekinde yer almaktadır.

Tablo 21: METİP Kapsamında Gönderilen Ödenekler (2010-2013)

İLLER	Tahsis Edilen Ödenek (TL)			Toplam
	2010	2011	2012	
Adana	7.277.734,50	887.996,00		8.165.730,50
Afyonkarahisar	1.819.100,00	239.256,80		2.058.356,80
Aksaray		805.198,00		805.198,00
Amasya		626.021,09		626.021,09
Ankara	1.452.500,00	2.737.073,00		4.189.573,00
Artvin			411.408,00	411.408,00
Balıkesir	941.200,00			941.200,00
Bayburt			501.500,00	501.500,00
Bitlis			2.007.376,76	2.007.376,76
Bursa	3.568.317,04	530.366,00		4.098.683,04
Çanakkale			559.841,56	559.841,56
Denizli			157.585,60	157.585,60
Diğer Uygulamalar		956.752,00		956.752,00
Düzce	1.743.780,00			1.743.780,00
Eskişehir		811.561,63	886.641,00	1.698.202,63
Gaziantep	1.898.500,00	404.610,00		2.303.110,00
Giresun	249.500,00	288.558,00	1.144.639,53	1.682.697,53
Hatay		4.767.684,00		4.767.684,00
Isparta	521.162,00		1.478.193,49	1.999.355,49
Kahramanmaraş	1.259.950,00			1.259.950,00
Kars				266.300,00
Karaman	1.338.000,00	825.883,32		2.163.883,32
Kayseri	2.048.485,99	645.000,00		2.693.485,99
Kırşehir	654.750,00			654.750,00
Kilis	394.240,00			394.240,00
Konya	7.533.252,00			7.533.252,00
Malatya	1.164.550,00			1.164.550,00
Manisa		1.652.980,00		1.652.980,00
Mersin	3.116.100,00			3.116.100,00
Nevşehir	932.779,80			932.779,80
Niğde		1.774.332,47		1.774.332,47
Ordu	1.651.487,00	877.232,80	487.736,42	2.916.456,22
Sakarya			535.000,00	535.000,00
Samsun	735.200,00			735.200,00
Sanlıurfa	757.350,00	2.946.500,00	10.434.016,00	13.933.856,00
Tokat		206.000,00		206.000,00
Uşak	1.495.843,00			1.495.843,00
Yozgat	1.427.500,00	1.825.000,00	2.090.000,00	5.342.500,00
TOPLAM	43.981.281,33	23.808.005,11	20.693.938,36	7.758.796,20

Tablo 22: METİP Kapsamında İllere Göre Ulaşılan Kişi Sayısı (2010-2013)

İLLER	Ulaşılan Kişi Sayısı				Toplam
	2010	2011	2012	2013	
Adana	19.104	9.500			28.604
Afyonkarahisar	6.000	1.000			7.000
Aksaray		4.000			4.000
Amasya		1.750			1.750
Ankara	15.000	10.110			25.110
Artvin			390		390
Balıkesir	4.000				4.000
Bayburt			500		500
Bitlis			1.500		1.500
Bursa	10.128	1.290			11.418
Çanakkale			650		650
Denizli			150	45	195
Diyarbakır		600			600
Düzce	25.000				25.000
Eskişehir		3.530	2.350		5.880
Gaziantep	10.325	750			11.075
Giresun	1.940	2.800	4.400		9.140
Hatay		6.400		1.500	7.900
Isparta	500		1.070	1.638	3.208
Kahramanmaraş	1.000				1.000
Kars	3.500	3.200		3.500	10.200
Karaman				42	42
Kayseri	1.400	1.300			2.700
Kırşehir	3.410			1.750	5.160
Kilis	250			250	500
Konya	12.852			800	13.652
Malatya	12.500				12.500
Manisa		15.850			15.850
Mersin	2.000				2.000
Nevşehir	3.000				3.000
Niğde		2.400			2.400
Ordu	11.000	11.000	10.000	10.500	42.500
Sakarya			10.000		10.000
Samsun	3.450			5.500	8.950
Şanlıurfa	5.528	1.362	11.950	8.750	27.590
Tokat		500			500
Uşak	8.000				8.000
Yozgat	5.575	4.000	4.000		13.575
TOPLAM	165.462	81.342	46.960	34.275	328.039

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yürütülen bu proje ile mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayat koşulları, bütünsel ve çok boyutlu bir bakış açısıyla belirlenerek, oluşturulan eylem planı çerçevesinde iyileştirilmeye çalışılmıştır. Proje başlarken ülke genelinde zor koşullarda çalışan 300 bin mevsimlik gezici tarım işçisinin çalışma ve sosyal hayat şartlarının iyileştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir. 2014 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 328 bin mevsimlik gezici tarım işçisine ulaşılmıştır.

2010-2013 yılları arasında METİP ödeneği İl Özel İdarelerine aktarılmıştır. İl Özel İdarelerinin tüzel kişiliğinin sona erdiği illerde; 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un "Devir tarihine kadar kullanılmayan kısımları İçişleri Bakanlığı merkez muhasebe birimi hesabına ödenir" (Geçici 1/25) hükmü gereğince kullanılmayan ödenekler İçişleri Bakanlığı'na aktarılmıştır. Söz konusu hüküm uyarınca Projeden artan ödeneği İçişleri Bakanlığına devreden illerden bazıları, bu alanda ödeneğe ihtiyaç duyduklarından söz konusu ödenekleri geri çekerek mevsimlik işçiler için kullanmaya devam etmektedir.

Projeye, 2014 ve 2015 yıllarında yatırım programına dâhil edilmediğinden bütçe ayrılmamıştır. Altyapısı METİP kapsamında oluşturulan hizmetlerin, proje kapsamında oluşturulan yerleşkelerde kurulan tesislerin tadil ve idamesinin 2014 yılından itibaren Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediye Başkanlıkları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı gibi kurumlarca yürütülmesi beklenmektedir.

4.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin Sağlığını Geliştirme Programı

Harran Üniversitesi tarafından 2004 yılından bu yana mevsimlik tarım işçilerinin sağlığını geliştirmeye yönelik programlar geliştirilmektedir. 2004-2007 yıllarında Şanlıurfa'da yürütülen araştırmalar özellikle alt-sosyo ekonomik düzeydeki mahallelerde 4 aileden birinin mevsimlik tarım işçisi olduğunu ortaya koymuştur. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin yaygın olması ve sağlık sorunlarının altında yatan önemli bir faktör olması nedeniyle, operasyonel (işlerliği test edici) düzeyde, bilimsel araştırmalara dayalı olarak, konuyla ilgili tüm tarafların katılımıyla çözüm üretip, üretilen çözümler test edildikten sonra uygulamaya koymayı esas alan bir müdahale programı geliştirme düşüncesi oluşmuştur. İlk pilot uygulamalar Birleşmiş Milletler-Sabancı Ortak Programı'na küçük fonlu projeler şeklinde yürütülmüştür. Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerine Gezici Sağlık Hizmeti Modelinin etkinliği saptandıktan sonra, o dönemde halk sağlığı hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğüne sonuçlar gönderilerek, 2008 yılında Bakanlığın yayınladığı genelge ile illerde 'İl Hıfzıssıhha Kurulu' kararıyla tarım alanlarında gezici sağlık hizmetleri yoluyla temel sağlık hizmetlerinin (temiz içme-kullanma suyu sağlama, bulaşıcı hastalıkların kontrolü, ana-çocuk sağlığı, sağlık eğitimi, temel ilaçların sağlanması) sunumuna yönelik çalışmalar yapılmıştır. Aynı yıl Şanlıurfa'da İl Genel Meclisi ile işbirliği yapılmış ve 4 adet içi Sağlık Ocağı tarzında tasarlanmış araçlar alınılarak mobil hizmet sunmaya başlanmıştır. Ancak aile hekimliği uygulamasına geçilmesiyle modelin uygulanması da sonlanmıştır. Sağlık bilgisinin yayılmasına yönelik ve hizmete erişimi kolaylaştırma amacıyla bir mahallede sağlık aracılığı modeli geliştirilmiştir. Sabancı Vakfı tarafından yürütülen programların tanıtıldığı (2009) bir toplantıda mevsimlik tarım işçisi aileler ve bu gruba yönelik çalışmalar sunularak, METİP projesi kapsamında konuyla ilgili yasal düzenlemelere ve alt yapı çalışmalarına başlanması kararı alınmıştır. METİP kapsamında sağlığı geliştirmeye yönelik katkıların sınırlılığı nedeniyle, 2011 yılında Harran Üniversitesi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu tarafından, Birleşmiş Milletler 5. Ülke programı kapsamında 'Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin Sağlığını Geliştirme Programı' yürütülmeye başlamıştır. Program halen Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa ve Adıyaman Valilikleri işbirliği ve Toros Tarım katkılarıyla devam etmektedir. Program kapsamında atılan adımlar aşağıdadır;

1. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin sorunlarını daha büyük örnekte ortaya koymak amacıyla Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi 2011 araştırmasının yapılması,

2. Araştırma sonuçlarına dayalı belirlenen sorunları ortadan kaldırmak için müdahale programlarının geliştirilmesi

3. Önerilen müdahale programlarının test edilmesi

4. Etkisi kanıtlanan programların ilgili taraflarla paylaşılması ve uygulamaya aktarılması.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak ilgili tüm kurum ve kuruluşların işbirliği ile çözüm önerileri tartışılmış ve aşağıdakiler belirlenmiştir.

1. **Mevsimlik tarım işçilerine sağlıklı yaşam davranışları kazandırmak ve kamu hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmak için;**

1.1. Toplumda dayalı sağlık eğitimi programlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması,

1.2. Hastalık ve erken ölümleri önleme bilgisini içeren broşür, radyo spotu gibi materyallerin hazırlanması ve dağıtımının sağlanması,

1.3. Nüfus kaydının önemini içeren broşür vb. hazırlanması ve kayıtların yapılması,

1.4. Sağlık araçları modelinin geliştirilmesi ve uygulanması,

1.5. Akran eğitimi yoluyla sağlık bilgisinin yaygınlaştırılması,

1.6. Yarıcı/elçilere yönelik sağlık eğitimi materyallerinin geliştirilmesi ve eğitimlerin yapılması.

2.1. Mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarına uygun hizmetlerin güçlendirilmesi için;

2.1. Vali, kaymakam başta olmak üzere ilgili kamu kurumlarının yöneticilerine tarım alanlarında hastalıkların ve erken ölümlerin önlenmesi ile eğitim ve diğer kamu hizmetlerine erişim için yapılması gereken çalışmalarla ilgili farkındalık eğitimlerinin yapılması,

2.2. Aile Sağlığı Merkezi ve Toplum Sağlığı Merkezi çalışanlarının farkındalığını artırıcı nitelikte eğitim materyallerinin geliştirilmesi, eğitimlerin yapılması,

2.3. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin yoğun olduğu tarım alanlarında Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından gezici sağlık hizmeti sunum modelinin yerleşik hale getirilmesi,

2.4. Sağlık araçlarının birinci basamak sağlık sistemine entegrasyonunun sağlanması,

2.5. Sağlık çalışanlarının mezuniyet öncesi eğitimlerine mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik bilgilerin eklenmesi,

2.6. Toplum Sağlığı Merkezleri Yönetmeliği'ne mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlerle ilgili maddelerin eklenmesinin sağlanması,

2.7. Din görevlilerine yönelik doğrudan işleriyle ilgili hastalıklar ve erken ölümler konusunda materyal geliştirilerek, eğitim programlarının uygulanması,

3. Sektörler arası işbirliğinin sağlanması için:

3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisinde araştırma komisyonunun kurulması,

3.2. Kurulması öngörülen mevsimlik tarım işçilerini izleme kurullarının il ve ilçelerde düzenli toplanmasının sağlanması,

3.3. İşveren sorumluluğunda tarım alanlarında sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması ve işçilerin kayıt altına alınması için yasal düzenlemelerin yapılması,

3.4. Yerel yönetimler tarafından mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarındaki alt yapı ihtiyaçlarının karşılanmasının sağlanması,

3.5. Tarım alanlarında iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin denetiminin yapılmasının sağlanması,

3.6. Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal yardım programlarından faydalanmalarının sürekliliğinin sağlanması,

3.7. Yarıcı/elçilerin işveren/ işgücü kayıt sistemine dahil edilmesi ve eğitim verilmesinin sağlanması,

3.8. Okuma-yazma kurslarının yaygınlaştırılması,

3.9. Çocukların eğitim yaşantılarının kesintiye uğramasının sağlanması,

- 3.10. Tarım alanlarında çocuklar için güvenli yaşam alanlarının oluşturulması,
- 3.11. Çiftçilerin güçlendirilmesine yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- 3.12. Özel sektör işbirliklerinin ve sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi,
- 3.13. Mevsimlik tarım işçilerinin derneklerinin güçlendirilmesi.

4. Farkındalık ve Savunuculuk Çalışmaları için

4.1. Mevsimlik tarım işçilerine yönelik hizmetlerin Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvanlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı politika yapma süreçlerine dahil edilmesi,

4.2. Yerel ve ulusal medyada mevsimlik tarım işçilerine yönelik duyarlılık artırma ve haber yapılmasını özendirme çalışmalarının yapılması.

Yukarıda belirtilen müdahale programlarına yönelik aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

1. Sağlık hizmetine erişimi artırmak için bilgi eksikliğini gidermek amacıyla hazırlanan rehberlerin ve broşürlerin yaygınlaştırılması.

2. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ile tarım alanlarında sağlık hizmetine erişimi sağlamak için işbirliği yapılmış ve 40 ilde Toplum Sağlığı Merkezlerinde çalışan yaklaşık 300 sağlık personeli eğitilmiş ve bu illerde gezici sağlık hizmeti uygulanmaya başlamıştır. 2014 yılında sağlık ekipleri tarafından toplam 158.877 mevsimlik tarım işçisi ziyaret edilmiş, bu illerde 8909 kadına 15-49 yaş izlemi, 1294 gebe takibi, 4411 0-2 yaş bebek izlemi, 400 çocuktan topuk kanı alınmış ve 4637 çocuğa ise aşı yapılmıştır. Bu illerde toplam 251 su örneği alınmıştır. Eğitim alan Toplum Sağlığı Merkezlerinin girişi ile bu illerde 92 kez Mevsimlik Tarım İşçisi İzleme Kurulu toplanmıştır. Bu kurulların aldığı kararlar Hıfzısıhha Kurulu'nun gündemini oluşturmuştur. Programın başarısı anlaşıldıktan sonra 5 Şubat 2015 tarihinde Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği'nin 30'uncu maddesinin ikinci bendinde Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetler açıklanmıştır.

3. Adıyaman ve Şanlıurfa il merkezinde Aile Sağlığı Merkezleri'nde görev yapan tüm sağlık personelinin eğitimi yapılmıştır, ancak aşırı personel hareketliliği nedeniyle eğitimler sistemli biçimde devam etmemiştir.(57 kişi Adıyaman- 205 kişi Şanlıurfa). Bu eğitimlerin tarımsal üretimin yoğun olduğu tüm illerde aile hekimi eğitim modülüne eklenmesi sağlanmalıdır.

4. Tıp Fakülteleri ile Hemşirelik ve Sağlık Yüksekokulları eğitim programlarında tarımda iş sağlığı ve güvenliği konularının yer alması sağlanmalıdır. Bu konuda bir modül hazırlanmış ve 6 üniversitede denenmiştir.

5. Yaklaşık 40 ilden vali yardımcısı, kaymakam ve kurum temsilcilerinin katıldığı farkındalık eğitimleri yapılmış ve broşürler hazırlanarak dağıtılmıştır. Eğitim alan kaymakamlar konuya yönelik buldukları yerlerde öngörülen sistemi işletmişlerdir. İçişleri Bakanlığı işbirliğiyle kaymakam hizmet-içi eğitim programına mevsimlik tarım işçisi ailelerin hizmete erişimlerine yönelik standart bir eğitim modülünün hazırlanması ve entegre edilmesi yönünde çalışmalar devam etmektedir.

6. Tarım iş araçlarının kayıt altına alınması ve belgelendirme sürecinde, tarım iş araçlarına yönelik resimli bir rehber hazırlanmış ve pilot çalışması yapılmıştır. Program kapsamında 187 tarım iş aracı eğitime alınmıştır. Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri ile İl Halk Sağlığı Müdürlükleri tarafından bu eğitimlerin sürekliliği sağlanmalıdır.

7. Mevsimlik tarım işçilerinin hastalıklarını ve erken ölümlerini önlemek için onların eğitimlerinde kullanılmak üzere ‘Sağlıklı Yaşam Rehberi; Hastalıklardan Korunmanın Altın Kuralları’ isimli rehber hazırlanmış, 233 kişi sağlık aracısı olarak yetiştirilmiştir. Şanlıurfa Valiliği tarafından 5 kişi Toplum Yararına Çalışma kapsamında işe başlatılmıştır. Sağlık araçları tarafından 2012-2014 yılları arasında toplam 21.594 mevsimlik tarım işçisi aileye hastalıkları önleme bilgisi aktarılmış, gebe, bebek izlemi ile erken tanı-tedavi hizmetlerine başvurmaları sağlanmıştır. Bu kişilerin Toplum Yararına Çalışma Programı kapsamındaki yasal düzenlemelerde değişiklik yapılarak, görev almaları sağlanmalıdır.

8. Mevsimlik tarım işçilerinin tarla dönüşünde dini eğitim için Kur’an Kurslarına devam etmeleri nedeniyle, Din Görevlisi Sağlık Rehberi hazırlanarak Şanlıurfa ve Adıyaman illerinin alt sosyo-ekonomik düzeydeki mahallelerinde görev yapan 235 din görevlisine bu eğitimler verilmiştir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikamet ettikleri illerde bu eğitimlerin sürekliliği sağlanmalıdır.(75 kişi Adıyaman- 159 kişi Şanlıurfa). Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hizmetçi eğitim programlarına konuların dahil edilmesi yararlı olacaktır.

4.2. ULUSLARARASI ÖRNEKLER

Bu bölümde mevsimlik tarım işçilerine yönelik mevzuat ve uygulamalar bakımından en iyi örnekler arasında yer alan Kanada’daki uygulamaya ayrıntılı olarak yer verilmekte, bazı Avrupa ülkelerindeki uygulamalar hakkında da özet bilgiler sunulmaktadır.

4.2.1. Kanada Uygulaması²⁰⁰

Kanada’nın mevsimlik tarım işçilerine olan talebi, tarımsal üretiminde ve ihracatında özellikle meyve-sebze yetiştiriciliği ve bahçe bitkilerinin artan önemi ile yakından ilgili bulunmaktadır. Özellikle Kanada’nın Ontario ve Quebec bölgeleri yetiştirilen tarımsal ürünler açısından mevsimlik tarım işçilerine gerek duyulan bölgeler arasında öne çıkmaktadır. Kanada’nın artan meyve-sebze iç tüketimi, serbest ticaret anlaşması çerçevesinde ABD’nin kuzey bölgesine giriş yapan tarımsal ürünlerinin artışı tarımsal üretime yönelik yatırımlarını artırmış, aile çiftliklerinin yerini birleşerek şirketleşmiş büyük tarım çiftlikleri almıştır. Bu dönüşüm sonrası Kanada önceleri domates, elma, tütün, salatalık, kayısı, kiraz, ginseng vb. meyve ve sebzelerin ithalatçısı iken mevsimlik tarım işçilerinin büyük çiftliklerde istihdamı sonrası başta ABD ve Meksika olmak üzere birçok ülkeye bu ürünleri ihraç eden bir ülke konumuna gelmiştir. Kanada’da 1990’lı yıllarda bağ-bahçe ürünlerinde çalışmak isteyen Kanadalıların veya Kanada’da sürekli oturma iznine sahip kişilerin, başka sektörleri tercih etmeleri sonucu bu sektörde yaşanan %25’lik bir düşüş, Kanada dışından mevsimlik tarım işçisi talebini ortaya çıkarmış, böylece Meksika ve Karayip ülkelerinden kabul edilen mevsimlik tarım işçisi sayısı her geçen gün artış göstermiştir. Bugün bu sektörde istihdam edilen işçilerin %53’ünü mevsimlik göçmen tarım işçileri oluşturmaktadır.

“Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP)” ilk olarak 1960’lı yıllarda Ontario’lu çiftçiler tarafından “Kanada Tarım İş Programı (CFLP)” kapsamında tütün plantasyonlarında çalıştırılmak üzere istihdam edilen Jamaikalı işçiler için özel bir girişim olarak başlamıştır. Söz konusu program 1966 yılına kadar düzensiz ve masraflı bir şekilde sürdürülmüş, bu tarihte Kanada Hükümeti’nin kontrolüne geçmiştir. Bu program Kanada Hükümeti açısından maliyeti düşük bir işgücü kaynağına dönüşmüş, mevsimlik gereksinimlere binaen iş akdiyle çalışan tarım işçilerinin hasat dönemlerinde ortaya çıkan kısa vadeli istihdam talebini karşılaması sağlanmıştır.

²⁰⁰ Employment and Social Development Canada, Hiring Seasonal Agricultural Workers, 2015

Kanada'nın başlattığı bu programa daha sonraları Barbados'lu işçiler de dahil edilmiş, meyve-sebze ve tütün yetiştiriciliği ve hasadıyla ilgili olarak ekim, budama, ilaçlama, sulama, gübreleme, mahsul toplama, elle seyreltme, ürün tasnifi gibi geniş yelpazede birçok tarımsal faaliyet bu işçilerle yürütülmüştür.

Söz konusu programın tanımında Kanadalı işverenlere her yılın 1 Ocak-15 Aralık tarihleri arasında azami 8 ay süre ile katılımcı ülkelere geçici yabancı işçi istihdam edebilmelerine imkan tanınmakta, bunun için de işverenlerden istihdamda;

• İstihdam edilen geçici yabancı işçilerin Meksika veya katılımcı Karayip ülkeleri vatandaşlarından olması,

- Belirlenen sektörlerdeki üretim için istenmesi,
- Faaliyetin tarımla ilgili bir faaliyet olması,

şeklinde 3 kriteri yerine getirmeleri istenmektedir.

Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP), Kanada ile katılımcı ülkeler (Meksika, Barbados, Dominik, Jamaika, Grenada ve diğer Karayip ülkeleri) arasında imzalanan ikili anlaşmalara göre yürütülmektedir. Bu anlaşmalarda katılımcı ülkeler açısından oluşturdukları işçi havuzunda;

• Geçici yabancı işçilerin seçimi ve işe alımı,

• İşçilerle ilgili gerekli resmi belgelerin hazırlanması,

• Kanada'da işçilere yardımcı olacak bir temsilcinin atanması öngörülmekte, Kanada Hükümetince çalışacak işçiler açısından ise;

- Tarım işlerinde tecrübeli olduklarının,
- Asgari 18 yaşını doldurduklarının,
- Katılımcı ülke vatandaşlarından olduklarının,

tespit edilip Kanada göçmen mevzuatı ile gönderen ülke mevzuatlarında istenen koşulları yerine getirdiklerinin teyit edilmesi istenmektedir.

Anılan program kapsamında tarımsal işler olarak arıcılık, meyve-sebze işleri (konservecilik dahil), çiçekçilik, Noel ağacı yetiştiriciliği, kanola tohumu üretimi, çim yetiştiriciliği, tütüncülük, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, süt ürünleri imalatı, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, at ve kümes hayvanları yetiştiriciliği olarak sıralanmakta, yapılacak faaliyetler olarak ise;

• Tarımsal makinelerin kullanımı,

• Balık dışında hayvanların yetiştirilmesi, bakımı, taşınması, besin güvenliği ile yukarıda belirtilen ürünlerin toplanması, taşınması ve değerlendirilmesi,

• Piyasa için üretilen ürünlerin, ağaçların ve çimlerin ekimi, bakımı ve hasadının yapılması öngörülmektedir.

Programın temel özellikleri aşağıda belirtilmektedir:

Ulaşım: Mevsimlik tarımsal faaliyetler için öngörülen geçici yabancı işçilerin ulaşım araçlarıyla (uçak, tren, otobüs, gemi, otomobil) Kanada'da çalışacakları yere, işin bitimi sonrası da tekrar ülkelerine dönüşleri ile ilgili yapacakları her türlü seyahat programlarının ayarlanması ve bu seyahat masraflarının karşılanması Kanadalı işverenlerce üstlenilmektedir. Ancak buradaki bazı masraflar Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP) Anlaşması'nda belirlenen miktarlar üzerinden işçilerin ücretlerinde yapılan kesintilerle karşılanmaktadır. İşverenlerce ulaşım masrafları ile ilgili fatura, bilet, uçuş kartı vb.

kayıtların en az 6 yıl süreyle saklanması gerekmekte, teftiş sırasında istenmesi halinde bu belgeleri sunması istenmektedir.

Barınma: Barınma işverenlerce geçici yabancı işçilere gerek çiftliklerde baraka şeklinde gerekse çiftliklerin dışında ücretsiz olarak uygun konut/barınma imkanı bulunması suretiyle sağlanmaktadır. Eğer işçilerin barındırılacağı konut, işverenin kendi arazisinin bulunduğu alanın dışında ise bu konutla ilgili işverenin o konut sahibi ile yaptığı kira sözleşmesinin bir örneği istenmekte, gerek çiftlik içerisinde gerekse dışarıdaki konutun uygun yaşam koşullarına sahip olup olmadığı il/bölge/belediye yetkili kurumu ya da ilgili yerel yönetim tarafından kendisine yetki verilmiş özel bir müfettiş tarafından denetlenmesi öngörülmektedir. Konut denetiminden sorumlu yetkili kurum ya da yetkili özel müfettiş tarafından işverene konutun yaşam standartlarına uygun olduğuna dair bir rapor sunulması, eğer sunulmazsa işverenin Mevsimlik Tarım İşçileri Programı Konut Teftiş Raporu Formu'nda (Schedule F) yer alan bilgileri doldurarak bildirimde bulunması gerekmektedir. Konutun yaşam koşullarına uygunluğunu ispat etmek üzere işveren yapacağı başvuruda geçici yabancı işçiye ihtiyaç duyduğunu gösteren ve Kanada Göç ve Vatandaşlık Dairesi'ne (CIC) gönderilen İş Piyasası Etki Değerlendirme Formu (LMIA) ile önceki sezon bu konut ile ilgili düzenlenen teftiş raporunun bir örneğini sunması, ayrıca konut için bu dönem istediği teftiş tarihini de bildirmesi gerekmektedir. İşverenin geçici yabancı işçiler gelmeden önce bu sezon için yetkili müfettiş tarafından imzalanmış konut teftiş raporunun bir örneğini mevsimlik tarım işçileri programını yürüten Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı'na (HRSDC) iletmesi istenmektedir. İşveren bu teftiş raporu ile ilgili masrafların tümünden sorumlu olup hiçbir şekilde geçici yabancı işçilere herhangi bir masraf çıkarması söz konusu değildir.

Yemek: İşverenler her bir işçi için 7 Kanada Doları'nı geçmeyecek şekilde uygun yemek vermekle sorumludurlar. İşçiler kendi yemeklerini hazırlama yolunu seçebilmekte, bu durumda işveren yemek pişirmek için gerekli malzeme ve ocak imkanını işçilere herhangi bir masraf yüklemekten sağlaması gerekmektedir. Her bir işçiye 5 saatlik kesintisiz çalışma sonrası en az 30 dakikalık yemek molası verilmekte, sabah ve öğleden sonraki çalışma sürelerinin ortasında yine 10'ar dakikalık dinlenme süreleri öngörülmektedir.

İstihdam Süresi ve Çalışma Saatleri: Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP) çerçevesinde istihdam süresi 8 aydan uzun, 6 haftalık süre içerisinde de 240 saatten az olamaz. Ancak acil bir durumun ortaya çıkması halinde özel istihdam ve çalışma süresi belirleme yetkisi Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı'na (HRSDC) tanınmış bulunmaktadır.

İşveren her bir işçi için çiftliğe ulaşmasını müteakip 7 günlük çalışma süresini deneme süresi olarak öngörebilmekte, bu süre zarfında görevin kötüye kullanılması ya da çalışmanın reddedilmesi hariç işçinin görevine son verememektedir.

Haftalık asgari çalışma süresi 40 saat olup haftada 6 gün arka arka çalışan kimseye 1 günlük dinlenme süresi verilmektedir.

Ücretler ve Kesintiler: Ücretler haftalık olarak Kanada Doları üzerinden;

- İşyerinin olduğu ilde/bölgede geçerli yasalar tarafından tespit edilmek,
- Kanadalılar ve Kanada'da sürekli oturma iznine sahip kimselerce yapılan aynı tür tarımsal işlere ödenen düzeyde ödenmek,
- Her yıl Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı (HRSDC) tarafından belirlenmek suretiyle ödenmektedir.

Ayrıca ülkede yerleşik bir sendika üyesi olarak çalışan geçici yabancı işçiler için ücret düzeyi toplu pazarlık/toplu sözleşme sürecinde belirlenen düzeyde yapılmaktadır. Geçici yabancı işçilerin ücretlerinden yapılan kesintiler yasayla veya yapılan iş akdine konulan hükümlerle belirlenmektedir.

Sağlık Sigortası: İşverenlerin deneme süresi sonrası geçici yabancı işçileri il/bölge sağlık sigortasına kaydettirmesi gerekmektedir. Ayrıca mevsimlik tarım işçilerini gönderen ülkeler de her iki ülke tarafından tanınan sigorta şirketlerine tıbbi sigorta, idari harçlar karşılığı ödeme yapmaktadırlar. Bunlar işveren tarafından işçilerin ücretlerinden yapılan kesintilerle karşılanmakta, ilgili ülkelerin Kanada’da bulunan resmi temsilcileri tarafından da bu kesintilerin tetkik ve takibi yapılarak işverene yardımcı olunmaktadır.

İş Sağlığı ve Güvenliği: Mevsimlik tarım işçilerine yönelik iş güvenliği sigortası ile ilgili ödemeler işveren tarafından yapılmaktadır. İş kazası ve meslek hastalıklarına karşı bu işçiler il/bölge iş güvenliği sigorta kurumları (İşçi Tazminat Kurulu ya da benzeri kamusal kurumlar) veya özel sigorta şirketleri aracılığıyla iş güvenliği sigortası kapsamına alınmakta, geçici yabancı işçilerin Kanada’ya gelişi ile birlikte uygulamaya konulmaktadır. Bu işçilerin iş güvenliği sigortası kapsamında olduklarını ispat yükü işverende olup bu konuda ilgili kurumdan ya da özel sigorta şirketinden alınan poliçenin bir örneğinin istendiğinde ibraz edilmesi gerekmektedir. İşverenin iş güvenliği sigortası ile ilgili herhangi bir masrafi geçici yabancı işçilerden tazmin etmesi mümkün değildir.

İşverenlerin zirai ilaçlar ile kimyasalların kullanımında il/bölge bağlamında geçerli olan mevzuata uyması gerekmekte, işçilere bu konuda bildirimde bulunarak;

- Ücretsiz koruyucu teçhizat tedarikini,
- Uygun mesleki eğitimi sunmasını,
- Yasanın öngördüğü yerlerde denetim yapılmasını sağlaması gerekmektedir.

İş Sözleşmeleri: İşverenlerin Kanada ile katılımcı ülkeler arasında yapılan Kanada Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP) Anlaşması’nı esas alarak geçici yabancı işçilerle iş akdi yapmaları ve bunu karşılıklı imzalamaları gerekmektedir. İşverenlerden ayrıca imzalanan iş akitlerini İş Piyasası Etki Değerlendirme Formu (LMIA) ile birlikte Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı’na (HRSDC) göndermeleri istenmektedir. Söz konusu iş akitlerinin ayrıca mevsimlik tarım işçisi gönderen ülkenin Kanada’daki işçi temsilcisi tarafından da imzalanması, geçici yabancı işçinin kimlik bilgilerinin LMIA formunda yer alması öngörülmektedir. İş akitlerinde tarafların her birinin hak ve yükümlülükleri, çalışma şartları ve karşılıklı sorumluluk konularını anlayıp kabul ettikleri kayıt altına alınmaktadır. İşveren ile geçici yabancı işçi arasında anlaşmazlıklar çıkması halinde bunun çözümünde iş akdinde yer alan hükümler esas alınmaktadır. İş akdinde yer alan hükümlerin ihlali veya ortaya çıkan uyumsuzluklara çözüm bulunamaması hatta olası tazminat ödeme durumunun ortaya çıkması halinde geçici yabancı işçinin, işverenin veya ilgili ülke işçi temsilcisinin Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı’nın (HRSDC) il/bölge birimi ile temas kurması öngörülmektedir. Burada Kanada’da bulunan ilgili ülke işçi temsilcileri “arabulucu” olarak devreye girmektedir. Arabuluculukta kendi vatandaşlarının haklarını gözeterek daha çok işçi dövizinin kendi ülkesine gitmesini gözetirken aynı zamanda işveren açısından da olaya bakarak kendi vatandaşlarının çalıştığı çiftliği bir başka ülkeye kaptırmamaya çalışması gerekmektedir.

Çalışma İzinleri: İşverenlerin geçici yabancı işçiler için Kanada Vatandaşlık ve Göç Dairesi’nden (CIC) çalışma izni almaları, bunun için de her bir işçi için 155 Kanada Doları çalışma izni harcı ödemeleri gerekmektedir. Bu harçlar daha sonra işçilerin ücretlerinden kesilerek karşılanmaktadır.

Çiftlikler Arası İşçilerin Transferi: Kanada ile geçici yabancı işçi gönderen ülkeler arasında yapılan Mevsimlik Tarım İşçileri Programı (CSAWP) Anlaşması, işçilerin bir çiftlikten başka bir çiftliğe yasal transferine; işçinin yazılı rızası, ilgili ülkenin Kanada nezdindeki işçi temsilcisi ile Kanada İnsan Kaynakları ve Vasıf Geliştirme Bakanlığı'nın (HRSDC) yazılı onayı sonrası izin verilmektedir. Örneğin bütün tarlasında çalışan bir işçi buradaki görevini bitirdikten sonra elma bahçesinde çalışmaya gidebilmesi yukarıdaki şartların yerine getirilmesi halinde mümkündür. Ancak bazen bu transferler işveren ile işçinin anlaşmazlıklarından kaynaklanabilmektedir. Bu transferler işçilere 8 aylık kazançlarını artırabilme imkanı vermekte, işverenlere de gereksinim duydukları işgücünü yeniden işçi temininde gerekli masraf ve prosedüre gerek kalmadan mevcut işçilerden karşılama olanağı getirmektedir. Mevzuat işverenlerin geçici yabancı işçileri gayri resmi olarak bir işverenden diğerine transfer etmelerine veya işverenler arasında paylaşmalarına izin vermemektedir. Bunun ihlal edilmesi halinde Kanada Göç ve Mülteci Koruma Yasası'nın ilgili hükümleri gereğince 50.000 Kanada Dolarına kadar para cezası ve hapis öngörülmektedir.

4.2.2. Hollanda Uygulaması^{201,202}

Hollanda çalışma mevzuatında mevsimlik işçiler ve geçici süreli çalışanlarla ilgili olarak genel düzenlemeler ve ayrıca bu gruptakilere özgü muhtelif düzenlemeler bulunmaktadır. Bunların başında toplu sözleşmelerle ilgili Tüzük gelmektedir. 1971 yılında çıkarılan bu Tüzük'te ücret, çalışma şartları ve süreleri, sendikal ilişkiler vb. gibi hususlar genel hatlarıyla yer almaktadır. Toplu sözleşme veya ikili bazda işçi işveren sözleşmesi yapılırken bu Tüzük hükümleri çerçevesinde kalmak gerekmektedir.

Ayrıca İş Piyasası Aracıları Yasası ve 1999 yılında çıkarılan Esneklik ve Güvenlik Yasası ile emekliliğe ilişkin mevzuatta bunlarla ilgili hükümler bulunmaktadır.

Hollanda'da işyerlerinin işgücü taleplerinin karşılanmasında, yani işgücü arz ve talebinin buluşturulmasında, aracılık hizmetleri verilmesi, aranan vasıfları taşıyan işsizlerin işyerlerine yönlendirilmesi, vasıfsız işsizlerin mesleki rehberlik ve eğitim kurumlarına yönlendirilmesi vb. hizmetler esas itibarıyla üçlü yapıyı özerk istihdam kurumları, özel istihdam büroları ve aracı taşeron kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.

Sadece geçici ve/veya mevsimlik işler için aracılık yapan aracı taşeron istihdam kuruluşları kısa süreli (genelde 1 yıldan daha az süreli ve çoğunlukla 1 hafta ile 3 ay arasında değişen) işler için vasıfsız veya düşük vasıflı eleman temini hizmetlerini yürütmektedirler. Genellikle tarım ve ev/büro temizlik işleri için eleman sağlayan bu kuruluşlar iş tekliflerini kabul eden işçi grupları ile doğrudan toplu iş sözleşmesi yapmakta ve bunları muhtelif aralıklarla talepte bulunan çeşitli işverenlere göndermektedirler. İşveren ile bu kanaldan gelen işçi arasında doğrudan bir akit mevcut olmayıp, taşeron ile işveren kendi aralarında ve karşılıklı çıkarlarını garanti altına alan bir anlaşma yapmaktadırlar. Taşeron temin ettiği her işçi için işverenden bir peşinat ve daha sonra çalışılan her gün için belirli bir meblağ almaktadır. Burada dikkat çeken husus, büro ile işçi grupları arasında genel hükümler içeren esnek bir toplu sözleşme yapılmasına karşın kişisel bazda çalışma ile ilgili ayrıntıları içeren herhangi bir iş akdi yapılmaması ve bu konuda yasalarda herhangi bir amir hükmün bulunmamasıdır.

Taşeron benzeri görev yapan bürolar, her ne kadar çoğu niteliksiz göçmen işçilere istidam sağlamak konusunda oldukça etkin iseler de, bunların kısa süreli vasıfsız eleman istihdamı ile iştigal etmeleri, yasalarda faaliyet ve sorumluluklarını ayrıntılı olarak düzenleyen hükümler bulunmaması ve

²⁰¹ European Migration Network, Ad-Hoc Query on management procedures for hiring seasonal workers in the country of origin for consecutive seasons, 2011

²⁰² European Commission-DG Employment and Social Affairs, Seasonal Workers in European Agriculture, 2002

muhatab oldukları işçi gruplarının lisan ve bilgi düzeylerinin sınırlı olması, bilfiil istihdam eden işverenin değil de bu taşeronların işçiyeye karşı yasal olarak sorumlu olmaları nedeniyle işçilerin istismar edilmeleri, uygun olmayan şartlarda uzun süreler köle gibi çalıştırılmaları, kolaylıkla işlerine son verilebilmesi, özel emeklilik sigortası primlerinin eksik yatırılması veya yatırılmaması gibi sorunların bulunduğu bilinmektedir.

Çoğunluğu uluslararası istihdam kuruluşları zincirinin birer halkası olarak görev yapan özel istihdam büroları, özel sektör için kısa ve uzun süreli işlerde istihdam edilecek elemanları temin etmektedirler. Bunlar diğer Avrupa ülkelerindeki benzerleri gibi ofisleri aracılığı ile veya ülke/Avrupa çapında reklam vererek büro işleri ile sanayi, ticaret ve hizmet kuruluşları için her vasıf ve düzeyde eleman aramakta ve kendilerine yapılan iş başvurularını da değerlendirmek suretiyle önceden talepte bulunmuş olan firmalara yönelmektedirler. Bunların kuruluş ve faaliyetleri Merkezi İstihdam Servisleri Otoritesinin onay ve denetimine tabi bulunmaktadır.

Çiçekçilik/sebze-meyve toplama sektöründe çalışanlar mevsimlik veya oldukça kısa süreler için istihdam edilmeleri nedeniyle bunların büyük bir bölümü işverenle iş akdi yapmamaktadırlar. Dolayısıyla, iş yeriyle ilişkileri kesildiğinde, eğer şifahi bir anlaşmaları yoksa, işverene karşı herhangi bir itiraz veya hak talebinde bulunma söz konusu olmamaktadır. Mevsimlik işçilerden 6 ay veya daha fazla ancak 1 yıldan az çalışacak olanlar için aracı işçi bulma büroları toplu iş akdi yapmakta ve işten çıkarma durumunda yasalarda yer alan ihbar tazminatı vb. gibi hususlarda işverenden talepte bulunabilmektedirler. Son zamanlarda hükümet ve işçi teşekkülleri mevsimlik işçilerin iş piyasasındaki güvence ve statülerini güçlendirmek için bazı ön çalışmalar yapmaktadırlar.

Hollanda Medeni Kanunu'nda mevsimlik veya geçici çalışanların farklı işverenlere bağlı olarak en az 3 yıl veya aralarında 1 yıl olmak kaydıyla arka arkaya 6'şar aylık 3 dönem çalışmaları durumunda sabit iş akdi yapılması ve akdin bir suretinin İş ve Gelir İdaresine gönderilmesi zorunlu tutulmaktadır.

Tarımda çalışan mevsimlik işçiler işe başlamadan önce, Tarım İşverenleri Kooperatifler Birliği tarafından hazırlanan kısa süreli (4 gün kadar) standart mesleki eğitime tabii tutulmakta ve bu kurslarda yapılan işin teknik temel nitelikleri ve kullanılan yöntemler yanında ağırlıklı olarak İSG konularında bilgiler verilmektedir. Kişi işe başladıktan sonra işverenlerin kendi imkan ve inisiyatifi ile her ay düzenlenen yarım veya bir günlük seminerler yoluyla bilgi tazelemesi ve yeni bilgilerin aktarılması gerçekleştirilmektedir. İnşaatlarda çalışan işçiler için de buna benzer bir uygulama söz konusu olup bunun finansman ve organizasyonunu Müteahhitler ve Taşeronlar Birliği üstlenmektedir.

Münhasıran geçici ve mevsimlik işçiler için kurulmuş ve onların haklarını savunan bir sendika Hollanda'da mevcut değildir. Bununla birlikte Hollanda'daki muhtelif işçi sendikaları konfederasyonlarında bu gruba girenlerle ilgili birer şube bulunmaktadır. Buna örnek olarak en büyük işçi sendikası federasyonu olan Hollanda İşçi Sendikaları Federasyonunun (FNV) bünyesinde faaliyet gösteren FNV Flex gösterilebilir. İşçilerin başvuruları halinde veya FNV'in kendi tespit ve bulguları doğrultusunda, genel sendikal haklar baz alınmak suretiyle arabuluculuk veya hukuk yoluyla bunların hakları savunulmaktadır.

Hollanda'da vatandaş olsun veya olmasın tüm yasal statüde ikamet edenler için geçerli bir sosyal güvenlik sistemi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bazı münferit ayrıntılar dışında mevsimlik işçiler için çıkarılmış bir sosyal güvenlik mevzuatı bulunmamaktadır. Ancak ikinci emeklilik aylığı olarak da tanımlanan işletme emeklilik sistemine prim yatırma açısından, mevsimlik işçileri işe yerleştiren aracı istihdam kuruluşları en az bir yıl sürekli kendilerine bağlı olarak çalışmamış olanların primlerini ödemek zorunda değildirler. Çalışma mevzuatında yer alan çalışma koşulları, asgari ücret, İSG, işçi ve işverenin

karşılıklı görev ve sorumlulukları vb. gibi hususlar İş Kanunu’nda yer aldığı şekliyle mevsimlik işçiler için de aynen geçerlidir ve bunlar için bu konularda farklı özel düzenlemeler bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle çalışma mevzuatının kapsamı içinde yer almaktadırlar.

4.2.3. İngiltere Uygulaması^{203,204}

İngiltere’de gerek çalışma hayatı, gerekse sosyal güvenlik bakımından mevsimlik işçilere özgü ayrı bir mevzuat bulunmamaktadır. Çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatı, tam zamanlı, kısmi-zamanlı ve geçici çalışma olarak tanımlanan tüm çalışma şekillerine uygulanmaktadır. Bununla beraber, AB ayrımcılıkla mücadele mevzuatına uyum sağlamak için 2002 yılında kabul edilen ve “Sabit/Belirli Süreli İşlerde Çalışanların Muamele Eşitliği (Prevention of Less Favourable Treatment of the Fixed-Term Employees 2002)” olarak adlandırılan kanun gücünde olmayan düzenlemeler ile sabit süreli sözleşmelerle çalışan işçilerin, karşılaştırılabilir devamlı işçilere nazaran mağduriyetlerinin önlenmesi amaçlanmakta ve bu işçilere devamlı işçilerle aynı istihdam koşullarının uygulanması öngörülmektedir. Bununla birlikte söz konusu düzenlemeler, işverenin nesnel gerekçelerle aynı koşulların uygulanamayacağını ispat etmesi halinde, muamele eşitliği prensibinden muafiyete imkan vermektedir. Sabit/Belirli süreli çalışma aşığıdaki alanları içermektedir:

- Mevsimlik çalışan tarım işçileri,
- Noel zamanı çalışan mağaza çalışanları,
- Analık iznini kullanmakta olan çalışanlar,
- Belli bir işi bitirme taahhüdünde olan çalışanlar (bir evin boyanması vb.).

Mevsimlik işçiler için sosyal güvenlik ödenekleri de sair çalışanlarla aynı esaslara göre belirlenmektedir.

Diğer taraftan, İngiltere İçişleri Bakanlığı, çiftçilerin kısa dönemli zirai işlerde çalıştırmak üzere yurtdışından niteliksiz işçi getirmelerine imkan veren “Mevsimlik Tarım İşçileri Programı” (Seasonal Agricultural Workers Scheme-SAWS) olarak adlandırılan bir programı uygulamaktadır. Söz konusu program, başlangıçta Avrupa Ekonomik Alanı dışından işçi getirmek amacıyla öngörülmekle birlikte, 2008 yılı Ocak ayından itibaren sadece Bulgaristan ve Romanya vatandaşlarının başvurularına açık olarak uygulanmaktadır. Söz konusu program, İngiltere İçişleri Bakanlığından onaylı ve Bakanlık adına hareket eden 9 işletme (operatör) eliyle yürütülmektedir. Operatörler çiftçiler adına faaliyet gösteren şirketler olabildiği gibi, tamamen kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere çiftçiler tarafından kurulan işletmeler de olabilmektedir. Programla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Programa katılanların özel beceri sahibi olmaları beklenmemektedir. Ancak çiftçiler daha önce tarım alanında belli bir tecrübe sahibi olan ve İngilizce bilen işçileri tercih etmektedirler.

Programa katılım süresi, maksimum 6 ay olmak üzere çiftçilerin ihtiyaçlarına göre belirlenerek katılımcılara verilen çalışma izninde belirtilmekte ve programa kabul edilenlere çalışma kartı verilmektedir.

Katılımcıların, İngiltere’ye gelmeden önce geri gönderilme veya seyahat sigortasına sahip olmaları, İngiltere’deki ilk haftaları süresince işe/ibate masraflarını karşılamak üzere yaklaşık 100 Sterlin dolayında nakit para ile uyku tulumu, kalın giyecekler ve botlar gibi çalışma gereçlerine sahip olmaları ve tetanos aşısı yaptırmış olmaları gibi koşullar aranmaktadır.

²⁰³ European Migration Network, Ad-Hoc Query on management procedures for hiring seasonal workers in the country of origin for consecutive seasons, 2011

²⁰⁴ European Commission-DG Employment and Social Affairs, Seasonal Workers in European Agriculture, 2002

SAWS programı çerçevesinde çalışanlara İngiltere mevzuatı (göç, istihdam, iş sağlığı ve güvenliği) uygulanmaktadır. İşçilere ödenen ücretler, yürürlükte olan Tarım Ücretleri Kurulu Talimatları ile tarım sektöründe tüm işçilere uygulanan mevzuat çerçevesinde belirlenmektedir.

SAWS programı çerçevesinde çalışanlar, ücretlerinden ulusal sigorta primleri ve gelir vergisi ödemekle yükümlüdürler, ancak öğrencilerin gelirlerinin sigorta primleri/vergi kesintileri için asgari kazanç limitlerinin altında olması halinde prim muafiyeti ve vergi iadeleri söz konusu olabilmektedir. İşçi, ödediği ulusal sigorta primlerinin prime dayalı herhangi bir sosyal güvenlik ödeneği (emeklilik aylığı dahil) bakımından yeterli olması ve söz konusu ödenek için gereken sair koşulları yerine getirmesi koşuluyla sosyal güvenlik ödenekleri bakımından da hak sahibidir.

İşveren, tüm çalışanların İngiltere iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına uygun koşullarda çalışmasını sağlamakla mükelleftir.

AB Çalışma Saatleri Direktiflerini esas alan İngiltere Çalışma Saatleri Düzenlemesine göre, bir işçinin azami çalışma saati haftalık 48 olarak belirlenmiş olup, işçinin ancak öngörülenden fazla çalışmak istediğine dair bir istisna anlaşması yapması halinde daha fazla çalışması söz konusu olabilir. Bununla birlikte işveren, işçiyi böyle bir anlaşma yapmaya zorlayamaz. İşverenlerin, 48 saatten fazla çalışmak isteyen işçilerin kayıtlarını tutma zorunluluğu bulunmaktadır. Günlük dinlenme saati 11 saat olup haftada 1 gün izin hakkı bulunmaktadır. Çalışma gününün 5.5 saatten fazla olması halinde en az 30 dakikalık dinlenme izni verilir. Dinlenme izni için ücret ödemesi yapılmaz. Ücretli izin hakkının kullanılmaması halinde, istihdam sona erdiğinde bu süre için ödeme yapılır. Çiftçilerin, çalışanları genellikle haftada 39 saat çalıştırmaları beklenmekte ancak istisnai hallerde (hava koşulları, talebin azalması vb.) kısa dönemler için bu sürenin altında çalışma da söz konusu olabilmektedir. 10 günü aşan bir süre zarfında çok az iş olması halinde, yetkili operatörün, işçinin başka bir tarım işvereni nezdinde istihdam edilmesini sağlamak üzere azami gayreti gösterme mükellefiyeti bulunmaktadır.

İşçilere çalışmaya başladıkları zaman istihdam ve ücret koşullarını belirten yazılı bir belge verilir.

İşçilerin, işverenlerine veya diğer çalışanlara karşı yasalara aykırı bir davranışı olması halinde, işlerine son verilmesi söz konusu olabilir. Bu durumda operatör işçiye alternatif bir işveren sağlayabilir, ancak bunun mümkün olmaması halinde programdan ihraç edilmesi söz konusu olabilir. İşçinin herhangi bir bildirimde bulunmaksızın çiftlikten ayrılması halinde işverenin ilgili operatörü durumdan haberdar etmesi, ilgili operatörün de işçinin çalışma hakkını suiistimal ettiğini İşçileri Bakanlığı'nın veri tabanına işlenmek üzere anılan Bakanlığa bildirmesi gerekmektedir.

Çiftçiler, çalışanlara genellikle çiftlikte olmak üzere çok cüzi bir ücret karşılığında mobil karavan, çiftlik evi vb. şekillerde sağlanan konaklama imkanı sunmaktadırlar.

SAWS programına birden fazla (kişinin dilediği kadar) katılma hakkı bulunmaktadır ancak yeniden katılım öncesi 3 aylık bir bekleme süresi mevcuttur.

4.2.4. Fransa Uygulaması^{205,206}

Fransa, AB üyesi ülkeler içerisinde mevsimlik işçiler ile ilgili uygulamanın en çok görüldüğü ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle tarım, gıda sanayi ve turizm sektörü mevsimlik işlerin icra edildiği sektörlerin başında gelmektedir. Söz konusu sektörler içerisinde mevsimlik tarım işçileri sebze-meyve toplama, bağ bozumu ve hasat işlerinde istihdam edilmektedir. 1 Ocak 2013 tarihi itibarıyla

²⁰⁵ European Migration Network, Ad-Hoc Query on management procedures for hiring seasonal workers in the country of origin for consecutive seasons, 2011

²⁰⁶ European Commission-DG Employment and Social Affairs, Seasonal Workers in European Agriculture, 2002

Fransa’da tarım sektöründe aktif olarak faaliyet gösteren toplam 1,2 milyon kişinin yaklaşık % 70’ini mevsimlik tarım işçileri oluşturmakta olup bu kişilerle akdedilmiş 826.000 adet mevsimlik iş sözleşmesi bulunmaktadır. Özellikle Fransa’nın Güney bölgelerinden Aquitaine Bölgesi (Bordeau, Pau vb.), Rhone-Alpes Bölgesi (Lyon, Saint-Etienne vb.), Languedoc-Roussillon Bölgesi (Montpellier, Nîmes vb.), Pays de la Loire Bölgesi (Nantes, Angers vb.) ve PACA Bölgesi (Marsilya, Nice vb.) bu istihdam türünün en sık görüldüğü bölgeler olup istihdam edilen mevsimlik tarım işçilerinin büyük çoğunluğunu da Fransız vatandaşları oluşturmaktadır.

Fransız iş hukukunda mevsimlik iş tanımı bulunmamakla beraber ortaya çıkan içtihatlarda “her yıl aşağı yukarı aynı tarihlerde tekrarlanan, işverenin talebinden bağımsız olarak, mevsimin ritmine veya ortak yaşam biçimine bağlı olarak ortaya çıkan işler” şeklinde bir tanımlama getirilmiştir. Mevsimlik nitelik arz eden işler için süresi belirli iş sözleşmesi kapsamında “Mevsimlik İş Sözleşmesi” adıyla özel bir sözleşme yapılması öngörülmekte, mevsimlik tarım işçileri de bu çerçevede kamu veya özel istihdam büroları ve kendi imkanları ile buldukları mevsimlik işlerde istihdam edilmektedir. Söz konusu sözleşme yazılı olarak yapılmakta, işin niteliğinin açıkça belirtilmesi istenmekte, toplam çalışma süresinin yılda 8 ayı aşmaması öngörülmekte, işe alınma, deneme süresi, aynı işyerinde arka arkaya çalışılması halinde bu sürenin kıdem tazminatında dikkate alınması, çalışma süresi, işçilerin entegrasyonu, iş sağlığı ve güvenliği, mevsimlik iş sözleşmesinin feshi ve sonuçları, kazanılan haklar ve aylık asgari ücretlere ilişkin hususlar sözleşmede kayıt altına alınmaktadır. İş sözleşmesinin hükümleri ne olursa olsun Fransa’da mevsimlik işlerde geçen süreler sigortalılıkta geçen süreler olarak mütalaa edildiğinden Fransa sosyal güvenlik mevzuatı gereğince (L.311-1 sayılı madde) mevsimlik tarım işçileri de ilgili sigorta kurumuna bildirimde bulunmak ve belirli bir gelir üzerinden prim ödemek suretiyle kısa ve uzun vadeli sigorta kolları kapsamında yer alan risk ve sigortalılıklardan yararlanma imkanı sunulmakta, ancak bu durumdaki işçilerin ikamet, barınma ve ulaşım giderlerinin işveren tarafından karşılanacağına ilişkin bir hüküm söz konusu mevzuatta yer almamaktadır. Sadece yapılan iş ilanlarında önerilen işin barınma imkanı sunup sunmadığı belirtilmektedir.

Fransız iş hukukunda, süresi belirli iş sözleşmesinin imzalanabileceği haller arasında mevsimlik karakter arz eden işler de yer almaktadır. Ne mevsim, ne de mevsimlik işin tanımı iş hukukunda yer almamakla birlikte, mevsimlik arz eden işler için süresi belirli iş sözleşmesi yapılması öngörülmektedir. Mevsimlik iş, içtihatlarda, “her yıl aşağı yukarı aynı tarihlerde tekrarlanan, işverenin talebinden bağımsız olarak, mevsimin ritmine veya ortak yaşam biçimine bağlı olarak ortaya çıkan işler” olarak tanımlanmaktadır.

Mevsimlik işçi statüsünde çalışanlar, süresi belirli iş sözleşmesi kapsamında, mevsimlik işçi kategorisinde özel bir iş sözleşmesine tabidirler. Mevsimlik iş sözleşmesinin diğer bütün süresi belirli iş sözleşmelerinde olduğu gibi, yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Mevsimlik iş sözleşmesinde işin niteliğinin açıkça belirtilmemesi halinde, bu sözleşme süresi belirsiz iş sözleşmesi olarak telakki edilmektedir. Mevsimlik iş sözleşmesinde, gelir koşulları, toplu sözleşme gibi hususlara da yer verilmektedir.

Mevsimlik iş sözleşmesinin sigortalıya, işe başladığı tarihten itibaren en geç iki gün içerisinde ulaştırılması gerekmektedir. Mevzuata göre mevsimlik iş sözleşmesinin süresi yılda 8 ayı aşmaması gerekir. Mevsimlik iş sözleşmesinin süresi belirlenmiş olabileceği gibi belirlenmemiş de olabilmektedir. Yapılacak işin süresinin kesin olmaması nedeniyle, mevsimlik iş sözleşmesinde işin kesin bitim tarihinin yer almaması halinde sözleşmenin süresi taraflarca asgari düzeyde belirlenmektedir. Sürenin uzaması halinde, sözleşmenin süresi mevsimle birlikte bitecek şekilde uzatılmaktadır. Deneme süresi, toplu

sözleşme ile öngörülen aleyhte hükümler hariç, haftada bir gün olmak kaydı ile ayda 8 gündür. Mevsimlik iş sözleşmesine gelecek sezon için bir hüküm konulabilmekte ancak bu hüküm “işe almada öncelik” şeklinde anlaşılmaktadır.

Aynı işyerinde mevsimlik iş sözleşmesi ile arka arkaya çalışılan süreler, kıdem tazminatının tespitinde dikkate alınmaktadır. İşyerinde uygulanan işyeri güvenliği ve sağlığı mevzuatı aynen mevsimlik işçilere de uygulanmaktadır. İş mevzuatında öngörülen hükümlere uyulmaması halinde, süresi belirli iş sözleşmesi süresi belirsiz iş akdine dönüştürülmekte, ilgili işçiye prensip olarak bir aylık ücretten az olmamak kaydı ile tazminat ödenmektedir. Çalışma mevzuatının ve ceza hukukunun ilgili maddelerini ihlal edenler para cezası öngörmektedir.

İş sözleşmesinin hükümleri ne olursa olsun mevsimlik işçi statüsü ile çalışanlar, işverenlerinden en az asgari ücrete eşit düzeyde veya toplu sözleşmede öngörülen daha uygun ücrete eşit ücret almaktadırlar. Mevsimlik işçi, ilk işgününden itibaren deneme süresinden sonra, aynı işyerinde aynı kategoride ve aynı işi gören ve süresi belirli iş akdi ile çalışan işçi ile aynı ücreti alır. Öte yandan, ücretli izin hakkına sahip olan mevsimlik işçi, mevsimlik iş sözleşmesinin süresi ne olursa olsun, ücretli izin hakkını karşılığında telif edici tazminat almak suretiyle kullanabilmektedir.

4.2.5. Belçika Uygulaması^{207,208}

Belçika çalışma mevzuatında “mevsimlik işçi” tanımı yer almamaktadır. Dolayısıyla mevsimlik işçilere yönelik herhangi bir özel çalışma mevzuatı bulunmamaktadır. Prensip olarak çalışanlara yönelik tüm mevzuat mevsimlik işçiler için de geçerli olmaktadır.

Ancak, Belçika çalışma mevzuatında “geçici - mevsimlik” işçi ifadesi tarım ve bahçe işlerinde fiziki güce dayalı olarak, bir takvim yılında tarım işlerinde en fazla 30 gün, bahçe işlerinde 65 gün çalışmasına izin verilen işçiler için kullanılmaktadır. Bu çalışma süresi en fazla 100 güne, ülke tarımında önemli bir yer tutan hindibağ tarımı için çıkarılabilmektedir.

Yukarıda ifade bulan “mevsimlik işçi/çalışma” kavramı, kaynağını esas itibarıyla sosyal güvenlik mevzuatından almaktadır. 27/06/1969 tarihli “Çalışanların Sosyal Güvenliğine Dair Yasa”nın uygulama tüzüğü olan 28/11/1969 tarihli Krallık Karamamesi'nin 8b maddesi geçici/mevsimlik çalışanlara bu yasanın sınırlı olarak uygulanacağını belirtmektedir. Sınırlı uygulamadan kastedilen sigorta primlerinin, alınan gerçek ücretler üzerinden değil, günlük sabit bir ücret üzerinden hesaplanmasıdır. Ayrıca bu gurup çalışanlara yıllık ücretli izin sigorta sistemi dışındaki tüm sigorta kolları uygulanmaktadır.

Mevsimlik Çalışanlara ilişkin Belçika mevzuatındaki genel bakış yukarıda ifade edildiği gibi olup, çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatları açısından bulunulabilen diğer hususlar aşağıda özetlenmektedir:

Özel bir mevzuat bulunmayıp, tarım ve bahçe işleri sektörlerinde sosyal taraflar arasında imzalanan ve Resmi Gazete’de yayımlanarak ulusal mevzuat haline dönüşen toplu sözleşmeler bulunmaktadır. Sektörel düzeyde imzalanan anlaşmaların bir kısmı mevsimlik/geçici çalışanlara uygulanmakta, örneğin mesleki eğitim, iş gysileri gibi, bazı anlaşmalarda da kapsam dışında bırakılmaktadırlar. Ayrıca ücretler Belçika genelinde tespit edilen asgari ücret esas alınmak üzere mevsimlik/geçici çalışanlar için yine sektörel düzeyde ayrıca tespit edilmektedir.

²⁰⁷ European Migration Network, Ad-Hoc Query on management procedures for hiring seasonal workers in the country of origin for consecutive seasons, 2011

²⁰⁸ European Commission-DG Employment and Social Affairs, Seasonal Workers in European Agriculture, 2002

Mevsimlik her işçi, işveren tarafından günlük olarak Ulusal Sosyal Güvenlik Ofisine bildirilmek zorundadır, bu nedenle herhangi bir yazılı sözleşme yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Mevsimlik işçiler de sendikalara üye olma hakkına sahiptirler. Ayrıca Belçika sisteminde sendikalara üye olma teşvik edildiğinden yine geçici/mevsimlik işçiler için düzenlenen yılsonu ve sendika primlerini düzenleyen toplu sözleşmeler sektörel düzeyde yapılmaktadır.

Mevsimlik/geçici statüde çalışanlar, genel itibarıyla Belçika mevzuatında istisnai bir durum olarak değerlendirilmektedir. Belçika sosyal güvenlik sistemi bireyi eğitim hayatının bitiminden itibaren bir şekilde sosyal güvenlik sistemine dahil etmektedir (Öğrencilerin bekleme süresini takiben çalışma hayatına girmeden işsizlik ödeneğinden yararlanmaları gibi). Bu nedenle, mevsimlik statüde çalışanlar ya işsizlik sigortasından yararlanmakta olan, emekli aylığı alanlar ya da türev haklardan yararlananlardır. Çalışma süresi çok sınırlı olduğu için mevsimlik çalışma doğrudan herhangi bir sosyal hak doğurmamaktadır. Ancak bu tür çalışmalar diğer çalışmalarla birleştirilebilmektedir.

İş kazası ve meslek hastalığına ilişkin sosyal güvenlik mevzuatı hükümleri, mevsimlik/geçici çalışanlar için de uygulanmaktadır.

Sağlık, hastalık sigortaları ülkede yasal ikamet eden ve başka bir ülke sosyal güvenlik sisteminden faydalanmayan herkesi kapsamaktadır.

Mevsimlik işçilerin barınma ve ulaşım durumları sektörel düzeyde yapılan toplu sözleşmelerde düzenlenmektedir.

4.2.6. İtalya Uygulaması^{209,210}

İtalya'da yaklaşık 2,5 milyonun üzerinde çiftlik işletmeciliği şeklinde iş imkanı bulunmaktadır. Bu işlerde 1,3 milyon kişi sürekli olarak istihdam edilirken özellikle mevsimlik tarım işleri için işverenlerin yaptığı talep üzerine yaklaşık 80.000 mevsimlik göçmen tarım işçisine (2010 yılı itibarıyla) tarımsal ürünlerin hasadı amacıyla geçici çalışma imkanı verilmektedir. Özellikle İtalya'nın güney bölgelerinde her yılın Eylül ve Ekim aylarında üzüm toplamak ve şarap yapım işlerinde çalıştırmak üzere başta ikili işbirliği anlaşması yaptığı Tunus, Arnavutluk, Fas, Moldova ve Mısır gibi ülkelerden olmak üzere Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova, Hırvatistan, Hindistan, Gana, Pakistan gibi ülkelerden de mevsimlik göçmen tarım işçisi kabul edilmektedir.

İtalyan mevzuatında "mevsimlik iş" ve "mevsimlik tarım işçisi" tanımı bulunmamakla birlikte sosyal taraflar arasında yapılan ulusal toplu sözleşmelerde mevsimlik tarım işçisi istihdamına izin veren hükümler konulması suretiyle bu işçilerin istihdamı sağlanmaktadır. Söz konusu toplu sözleşmede yer verilen hükümler çerçevesinde hazırlan iş akitlerinde çalışma ve dinlenme süreleri, iş sağlığı ve güvenliği koşulları, ücret vb. konulara atıfta bulunmaktadır. Mevsimlik göçmen tarım işçilerin istihdamında kamuya ait iş kurumunun yanı sıra özel iş bulma bürolarının devreye girmekte, ilgili ülkelerin kurum ve kuruluşları ile iş teminini sağlamaktadır. Söz konusu akitlerde ilgili ülkelerden gelen mevsimlik göçmen tarım işçileri için çalışma süresinin 9 ayı geçmemesi öngörülmekte, ülkeye girişlerini müteakip işverenin 5 gün içerisinde bu kimselere ilişkin işe giriş bildirgelerini sosyal güvenlik kurumlarına sunması istenmektedir.

²⁰⁹ European Migration Network, Ad-Hoc Query on management procedures for hiring seasonal workers in the country of origin for consecutive seasons, 2011

²¹⁰ European Commission-DG Employment and Social Affairs, Seasonal Workers in European Agriculture, 2002

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. ULAŞIM SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin insan taşımacılığına uygun olmayan araçlarda yolculuk yapmalarına bağlı olarak gerçekleşen trafik kazalarının önüne geçebilmek ve işçilerin göç döneminde ulaşımını güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapabilmelerini sağlamak için göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyonun sağlanması, hukuki düzenlemelerin yeterli hale getirilmesi, trafik denetimlerinin artırılması, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği tüm denetimlerinin titizlikle yerine getirilmesi gereklidir.

Tarım işçilerinin göç dönemlerinde tren seferleri artırılmalıdır. Tarımsal göç mevsimleri saptanarak tarım işçileri için yoğunluğa göre ek seferler konmalı veya vagon sayısı artırılmalıdır. Trenle yolculuğun özendirilmesi için tarım işçilerine özel indirim uygulanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin göç takvimleri/güzergahlarına ilişkin harita oluşturularak tarım işçilerinin ulaşım güvenliğine yönelik trafik denetimleri yapılmalıdır.

Göç mevsiminde artan güvenli ulaşım aracı ihtiyacının karşılanması ve mevsimlik tarım işçilerinin kalkış ve varış noktaları ile göç güzergahlarının belirlenmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı koordinasyonu ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından ulaşım planlaması yapılmalıdır.

Aşırı yolcu taşımaya bağlı kaza ve yaralanmaları önlemek için yoksul ailelerin ulaşım giderleri imkânlar ölçüsünde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ilgili sosyal yardım fonlarından karşılanması sağlanmalıdır. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 65'inci maddesinin (a) fıkrasında düzenlenen kapasitenin üzerinde yolcu taşıma cezasının caydırıcı hale getirilmesi ve fazladan alınan yolcu sayısına göre uygulanacak cezanın artırılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin uzun mesafelerde üstü kapalı araç kasalarında yolcu taşınmasına izin veren 130'uncu maddesi uzun mesafelerde araç kasalarında yolcu taşınmasını yasaklayacak şekilde değiştirilmelidir.

Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin lastik tekerlekli traktörlerle insan taşınmasını düzenleyen 131'inci maddesinin dördüncü fıkrasına bu tür ulaşımın yalnız kısa mesafede yapılabileceği şartı eklenmelidir.

Muayenesi olmayan araç yakalandığında, Karayolları Trafik Kanunu'nun 34'üncü maddesine göre cezai işlem uygulanmakta ve aracın muayenesinin yaptırılması için 7 gün süreyle izin verilmektedir. Bu 7 günlük süre sonunda muayenesi yaptırılmayan araçlara her seferinde Kanun'un 34'üncü maddesinden cezai işlem uygulanarak tekrar 7 gün izin verilmektedir. Muayenesi olmayan araç ilk yakalandığında Kanun'un 34'üncü maddesine göre cezai işlem uygulanarak 7 gün izin verilmesine devam edilmesi ancak mükerrer yakalanmalarında aracın çekiciyle otoparka çektirilmesi, tamirhaneye ve muayeneye götürülmesi işleminin yine çekiciyle yaptırılması ve her yakalanmada daha fazla ceza yazılması şeklinde mevzuat değişikliği gereklidir.

Muayene istasyonundan “ağır kusurlu” raporu alan ticari araçların muayene raporlarına “Trafığe Açık Karayollarında Kullanılmaz” ibaresi yazılmakta ve araç sürücüsüne teslim edilmektedir. Trafığe açık alanda yakalandığında ise muayene raporundaki kusurlar bölümü kontrol edilerek Kanun’un kusura karşılık gelen maddesinden cezai işlem uygulanmaktadır. Muayene istasyonundan “ağır kusurlu” raporu alan ve muayene raporlarına “Trafığe Açık Karayollarında Kullanılmaz” ibaresi yazılan araçların sürücülerine muayene istasyonundan çekici-kurtarıcı olmadan teslim edilmemesi sağlanmalıdır.

Üzerinde teknik değişiklik yapılan ancak aracı tescil eden kuruluşa yasanın öngördüğü bildirim yapılmadığı tespit edilen araçlar için ilgili kanun maddesinden ceza yazılarak 7 günlük bir izin verilmektedir. Bu süre sonunda eksiklik giderilmediği takdirde araçlar trafikten men edilerek, çekici/kurtarıcı marifetiyle götürülmek üzere sahibine teslim edilmektedir. Kanuni şartlara uyulmaksızın üzerinde teknik değişiklik yapıldığı tespit edilen araçlar için ilgili kanun maddesinden doğan cezai işlem uygulanmalı ve araç trafikten men edilerek otoparka çektirilmelidir. Otoparkta giderilebilmesi mümkün olan eksiklikler giderildikten sonra yerinde giderilemeyen eksiklikler için Ek-33A (izin belgesi) düzenlenerek çekici/kurtarıcı marifetiyle tamirhaneye götürülmek üzere sahibine teslim edilmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerini ulaşımını sağlayan araçlar için alınmak zorunda olunan D2/D4 belgesi yerine daha düşük bir bedelle özel bir belge verilmesi sağlanmalıdır.

Yol denetiminden sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarınca rutin denetimlerin yanında münhasıran tarım işçilerinin göçüne yönelik denetim uygulamaları benimsenmeli ve bu uygulamalar geçici değil daimi hizmetler olarak devam ettirilmelidir.

Tarım işçilerinin gerek şehirlerarası gerekse de çalışma alanı-konaklama alanı arasında taşınmasında, trafik kontrollerine yakalanmamak için gece yolculuğu tercih edilebilmektedir. Tek şoförle, uzun süreli ve tali yollar kullanılarak gerçekleştirilen seyahatler söz konusu olabilmektedir. Bu hususlar gerçekleştirilecek yol denetimlerinde dikkate alınmalı, denetimden kaçmak için kullanılabilen tali yollar saptanarak bu yolların bilhassa mevsimlik işçilerin göç döneminde denetlenmesi sağlanmalıdır.

Her aracın etkin bir şekilde denetiminin yapılması ve mükerrer denetimlerin önlenmesi için trafik denetimlerinde merkezi bir koordinasyon sisteminin oluşturulması sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları illerden, çalıştıkları illere ulaşırlarken çadır ve benzeri barınak gereçlerini, pişirme, yemek, aydınlatma için gerekli tüm eşyalarını ve gıda malzemelerini beraberinde götürmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan işçiler, traktör, kamyon, kamyonet gibi açık kasa taşıtlarda yükleri ile birlikte yolculuk yapmayı tercih etmektedir. İşçilerin çok fazla eşya ile ulaşım yapmak durumunda olmaları, maddi külfetine katlanılsa dahi, otobüsle yolculuk yapmalarını olanaksız hale getirebilmektedir. Bu itibarla söz konusu işçilerin şehirlerarası ulaşımında yük taşımaya daha elverişli olan tren yolculuklarına yönlendirilmelerinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesinin, mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım sırasında şehir içinde, otopark ve istasyonlarda, parklarda vs. elverişsiz koşullarda konaklama ve beklemlerine engel olmak için bu işçilere kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanmasını öngören 3’üncü maddesi hayata geçirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçisi gönderen illerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım masrafları imkânlar ölçüsünde karşılanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları yerle işyeri arasındaki taşıma koşullarının standartlara uygun yapılması için gereken önlemlerin işverence alınmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı ve söz konusu kısa mesafeli ulaşımların özellikle denetlenmesi sağlanmalıdır.

Ulaşım güvenliğine dair duyarlılık yaratma konusunda ilgili meslek odalarıyla işbirliği yapılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerine, iş araçlarına ve işverenlere yolculuk güvenliği konulu eğitici broşürler hazırlanmalı ve dağıtılmalıdır.

5.2. BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İşçilerin ihtiyaç duyduğu elektrik, su, konaklama, ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçları bakımından Devlet tarafından çeşitli imkânların sağlanması zorunludur.

2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi, İl Özel İdarelerine toplu yerleşim yerlerinin alt yapısını hazırlama, bu yerlerde seyyar kolaylık tesisleri kurma, çadır ve seyyar kolaylık tesislerinin gerekli hallerde kiralama ve hizmet satın alma yoluyla karşılanması, bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tanker, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini gibi birçok hususlarda görevler vermiştir. Bu kapsamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca 2010 yılında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) başlatılmış, İl Özel İdarelerine gönderilen ödenekler ile pek çok ilde mevsimlik tarım işçileri için toplu yerleşim yerleri yapılmıştır. Ancak 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir olan illerde özel idarelerin kaldırılması sonucu Genelgenin yüklediği görevlerin hangi kurum tarafından yerine getirileceği hususunda belirsizlik oluşmuştur. Bu belirsizliğin ortadan kaldırılması için söz konusu Genelge güncellenmelidir. Bu güncelleme kapsamında; Genelge hükümlerinin uygulanması konusunda koordinasyonun taşrada en yaygın ve güçlü örgütlenmeye sahip Bakanlık olan İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanması gereklidir. Genelgenin 1'inci maddesi, Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulunun "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı" yerine "İçişleri Bakanlığı Müsteşarı" başkanlığında oluşturulmasını sağlayacak şekilde değiştirilmelidir. Genelgenin 18'inci maddesi mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlerin, valiliklerce hazırlanacak projeler doğrultusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile karşılanması öngörülmektedir. Başbakanlık Genelgesinin 5, 7, 8, 9 ve 18'inci maddeleri ile il özel idarelerine yüklenmiş vazifelerin yapılacak değişiklikle büyükşehir belediyesi olan illerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarına verilmelidir.

İllerin ürün çeşidi, arazi büyüklüğü ve tarımda çalışma süreleri dikkate alınarak; tuvalet/banyo, çamaşır yıkama, sosyal yaşam alanı ile eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya dönük yapıların (zemin, su deposu, yanmaya karşı dayanıklı malzemeden üretilmiş sahra çadırı vb.) yer aldığı toplulaştırılmış geçici yaşam alanları mülki idare amirinin uhdesinde oluşturulmalı ve idame edilmelidir. İşçilerin barınma, elektrik, su vb. ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede İçişleri Bakanlığı tarafından uygun güvenli ve sağlıklı yaşam alanları oluşturulmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin konaklama alanlarının tahsisinde 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde öngörülen uygun büyüklükteki Hazine arazilerinin tercih edilmesi, bunların bulunmadığı

yerlerde özel kiralama yoluyla yer temi edilmesi, Ordu ilinde yapılan barınma alanı örnek alınarak oluşturulacak barınma alanlarının Toplum Yararına Çalışma Programı (TYP) çerçevesinde istihdam edilecek görevlilerce hizmetlerin sürekliliği sağlanmalıdır.

Geçici yerleşim yerlerinde tarım işçilerinin tuvalet, banyo, ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama imkânları, çöp biriktirme gereçleri gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Geçici yerleşim alanları; don, sel, heyelan, taşkın ve benzeri tabiat riskleri göz önünde bulundurularak, elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği ve barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki araziler arasından seçilmelidir.

İşçilerin çadırlarını kuracakları alanların zemini iyileştirilmeli, barınma yapılarının toprakla bağlantısını kesecek izolasyon yapılmalıdır. Yerleşim yerleri ile yolların arasına çamurun engellenmesi için taş-mucur döşenmelidir. Yerleşim yerlerindeki barınma yapıları arasındaki boşluklar her çadıra itfaiye ve ambulans ulaşımına olanak sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır.

Su ihtiyacı için alt yapı imkânları mahalli idarelerce sağlanmalıdır. Bölgesel içme suyu şebekelerinin yeterli olmadığı veya taşınmadığı yerlerde mahallinde sondaj, su tankı/tankeri veya arıtma tesisleri ile temiz suya erişim sorunları aşılanmalıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin sulama kanallarının yakınına yerleştirildiği yerlerde boğulmaların önüne geçebilmek için kanallar tel, çit gibi engelleyicilerle çevrelenmeli ve uyarıcı levhalar asılmalıdır.

Geçici yaşam alanlarının elektrik ihtiyacı, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle sağlanmalıdır.

Banyo ve tuvalet ihtiyacının arazi şartlarında, ilkel koşullarda giderilmemesi için seyyar kolaylık tesisleri kurulmalıdır. Beden gücüne dayanan bir iş yapan işçilerin sıcak suyla banyo yapmalarına olanak sağlanmalıdır. Geçici yaşam alanlarında kurulacak mahremiyeti sağlamış banyoların buralarda yaşayacak hanelerin tercihlerine göre tasarlanması ve sıcak su olanağının öncelikle güneş enerjisi yoluyla sağlanması gereklidir. Tuvalet atıkları kanalizasyon alt yapısıyla ya da kapalı çukurlarla bertaraf edilmelidir.

Yerleşkelerde ortak kullanılacak mutfak, ekmek pişirme alanları, çamaşır ve bulaşık yıkama bölümleri tesis etmek suretiyle mevsimlik tarım işçisi ailelerin hayatları kolaylaştırılmalıdır.

Geçici yerleşim yerlerinde sağlık ve eğitim görevlilerinin hizmet sunumuna yönelik kullanım alanları oluşturulmalıdır.

Geçici yerleşim yerlerinin inşası ve hizmetlerin idamesinde özellikle Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının kurumsal tecrübesinden istifade edilmelidir.

Mevsimlik tarım işçileri sofrası düzeni, yemek yeme şekli, giyim kuşam, çamaşır ve bulaşık yıkama, sorumluluk dağılımı, barınma, tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçlarını giderme gibi konularda güçlü alışkanlıklara ve göreneklere sahiptir. Ülkemizin çeşitli yerlerinde yerel yönetimlerce yapılmış geçici konaklama alanlarında kurulmuş olan barınma ve kolaylık tesisleri, işçilerin herkes ile aynı tuvaletleri kullanmak istememesi, tuvalet bakımının nasıl yapılması gerektiğini bilmemesi, aile reislerinin eşleri ve kızlarının ortak banyoları kullanmalarını istememesi gibi nedenlerle atıl kalmış ve harap vaziyete gelmiştir. Barınma hizmetlerinin sağlanmasına kültürel özelliklerin dikkate alınmasının önemi Komisyonumuzun 26.02.2015 tarihinde Ordu İlinde düzenlediği çalıştayda Ordu Vali Yardımcısı Ömer ADAR tarafından da dile getirilmiştir. Sayın ADAR, Ordu Valiliğince belirlenen konaklama alanlarının

işçilerce birbirine fazla yakın bulunduğunu ve bu nedenle kullanılmadığını ifade etmiştir. Benzer bir husus da barınma yapılarının büyüklüğünde ortaya çıkmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi aileler konaklarken geniş aile bütünlüklerini muhafaza etmek amacıyla mutlaka bir arada kalmak istemektedir. Bu nedenle işçiler çeşitli projelerle kurulmuş yerleşim yerlerindeki barınma yapılarını ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar küçük bulmaktadırlar. Bu itibarla toplulaştırılmış yerleşim yerleri ve kolaylık tesisleri gibi hizmetler, imkânlar ölçüsünde işçilerin talepleri nazara alınarak yapılmalıdır.

Ülkemizde aynı mevsimde farklı coğrafyalarda farklı iklim özellikleri gözlenmektedir. Mevsimlik tarım işçilerine bölge ve iklimlerin yapısına uygun hizmet sunabilmek için hizmetin nev'i merkezi değil mahalli idarelerce ve muhakkak hizmetin sunulacağı işçiler ve toprak sahibi/işverenler ile istişare edilerek tayin edilmeli ve sunulacak hizmetler bu anlayışa göre belirlenmelidir.

Taşınabilir yapıların tarım mevsimi dışında atıl kalmasından dolayı kullanılamaz hale gelmesinin önüne geçmek amacıyla mahalli kurum ve kuruluşlara ait depolarda, valiliklerin sorumluluğunda muhafaza edilmesi mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlerin sürdürülebilirliği noktasında önem arz etmektedir.

Çadırlara alt ve üstü yapı hizmetlerinin götürülmesini kolaylaştırmak için oluşturulacak yerleşim yeri sayısı asgari düzeyde tutulmalıdır. Bir alana yerleşim yeri kurulması için öncelikle toprak sahipleri ile görüşülerek ve bölgedeki zirai üretimin niteliği ve niceliği gözden geçirilerek o alanın tarım işçileri tarafından her yıl kullanılıp kullanılmayacağına dair araştırmaların yapılması gereklidir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri için yöresel toplu barınma mekânlarının elektrik, su hizmetlerinin abonelik ve harcama giderlerinin işverenler tarafından karşılanmasını sağlayacak şekilde destekleme programları üzerinden düzenlemeler yapılmalıdır.

Toplulaştırılmış yerleşim yerlerinin kurulmasıyla, barınma yapıları, ekmek, yemek pişirme alanları ve kolaylık tesisleri çalışma alanlarında mevcut olacağından tarım işçilerinin taşımak zorunda olacakları eşya miktarı azalacaktır. Böylece açık kasa araçlarda seyahat yapma yerine, otobüs ve tren kullanımı yaygınlaşacak ve ulaşım esnasında meydana gelebilecek kazalar azaltılabilecektir.

Gezici tarım işçilerinin olumsuz barınma koşulları, tuvalet, banyo ve çamaşır yıkama yerlerinin bulunmaması çeşitli temizlik ve sağlık sakıncaları yaratmaktadır. Dolayısıyla bu sorunların giderilmesi olası sağlık risklerinin kısmen bertaraf edilmesine yardımcı olacaktır. Yerleşim yerlerinin kurulması mobil sağlık ekipleri eliyle sunulacak hizmetlerin verimliliğini ve bu hizmetlerle ulaşılabilecek kişi sayısını da oldukça artıracaktır.

Toplulaştırılmış yerleşim yerlerinin tesisi ile aynı zamanda işçi haklarının teftişinin yapılması için elverişli bir ortam yaratılmış olacaktır.

Geçici konaklama alanlarında sunulacak hizmetler, işçilere kullanım alışkanlıkları kazandırılması sayesinde daimi ikametgâhlarında da barınma standartlarının yükselmesine vesile olacaktır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin barınma sorununun çözülmesi halinde, sağlık ve eğitim sorunlarının büyük bölümünün de çözülebileceği değerlendirilmektedir.

5.3. SAĞLIK SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin içerisinde bulunduğu sağlık koşullarını iyileştirmek için öncelikle sağlık düzeyini belirlemek, bu grupların ihtiyaçlarını tanımlamak ve ihtiyaçlara uygun müdahale programları geliştirmek gerekmektedir. Bu iyileştirme mevsimlik tarım işçileri için hastalıkları azaltmayı

amaçlayan çalışmalar yürütülmesi ve erişilebilir, uygun sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

5 Şubat 2015 tarih ve 29258 sayılı Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği ile Toplum Sağlığı Merkezlerinin mevsimlik nüfus hareketlerine ilişkin görevleri arasında “Mevsimsel tarım işçilerine sunulan sağlık hizmetlerinin kayıtlarını, Kurumun belirlediği standartlar doğrultusunda tutmak; bu kayıtları ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda kişinin kayıtlı olduğu aile hekimliği birimi ve toplum sağlığı merkezi (TSM) ile paylaşmak” hüküm altına alınmıştır (md.30 2/b). Söz konusu verilerin yalnız aile hekimliği sistemi ile entegre edilmekle kalmayıp mevsimlik tarım işçilerine hizmet sunacak diğer kamu kurumları ile de paylaşılması sağlanmalıdır.

Toplum Sağlığı Merkezleri ve Bağlı Birimler Yönetmeliği” ile Türkiye Halk Sağlığı Kurumunun 2014-2017 yıllarında yapacağı faaliyetleri kapsayan Stratejik Planı’nda dezavantajlı gruplar arasında zikredilen mevsimlik tarım işçilerinde toplumun diğer kesimlerine göre daha sık görülen hastalık ve erken ölümlerin önlenmesini sağlamak amacıyla aile ve toplum sağlığı merkezlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi, bu merkezlerde sunulmakta olan koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak tanı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilerek sürdürülmesi çalışmaları yapılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik sağlık hizmetlerinin sunumunun daha etkin ve nitelikli olarak yapılabilmesi için eğitim ve bilgilendirme çalışmaları geliştirilerek devam ettirilmelidir.

Tarım işçisi ailelerin gezici olarak çalışmaları nedeniyle sağlık hizmeti sunulması için yerlerinin tespit edilebilmesinde güçlük yaşanmaktadır. Bu bakımdan başta çiftçiler ve kolluk kuvvetlerinin Toplum Sağlığı Merkezlerine bu işçilerin yerlerinin bildirilmesi konusunda işbirliği yapması önem arz etmektedir.

Şehir merkezlerine uzak alanlarda çalışan işçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takiplerini periyodik olarak yapan mobil sağlık ekiplerinin sayısı artırılmalıdır. Mobil sağlık ekipleri işçilerin çalışma saatlerinde değil tarlaya döndükleri saatlerden sonra, akşam saatlerinde hizmet sunmalıdır. Toplum Sağlığı Merkezleri tarafından verilen mobil sağlık hizmetlerinin sıklığı ve süresi bölgede yaşayan mevsimlik tarım işçisi nüfusunun yoğunluğuna göre düzenlenmelidir.

Aile hekimliği veri tabanına kişinin mevsimlik tarım işçisi olup olmadığı ve göç bilgisi eklenmelidir.

Aile hekimliği sistemindeki gebenin ve bebeğin kontrol, takip ve izleminin gereği gibi yapılmaması halinde hekimin hak edişinden kesinti yapılması yönündeki uygulamadan doğan tespit ve takipten kaçınma sorununun önlenmesi adına mevsimlik tarım işçilerinin performans cezasından istisna tutulması gereklidir. Mevsimlik tarım işçisi aileler içerisindeki misafir gebe ve bebek statüsündeki hastalara sağlık hizmeti sunulmasını özendirme için ise aile hekimlerine maddi bir teşvik sunulması sağlanmalıdır.

Tarım işçilerine, sağlık çalışanları tarafından, kimyasallara karşı kişisel koruyucu kullanımı, arazi tipi tuvalet kullanma ve sağlıklı su ile ilgili bilgilerin verilmesi sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin başta sağlık, eğitim olmak tüm kamu hizmetlerine erişimlerini sağlamak ve bu işçilere rehberlik etmek amacıyla mevsimlik tarım işçileri arasından belirlenecek kişilerin “tarımda hizmet aracı” olarak görevlendirilmelerini sağlayacak yeni bir modelin oluşturulması ve bu model kapsamında istihdam edilecek tarımda hizmet araçlarının Toplum Yararına Çalışma Programı

kapsamına alınması sağlanmalıdır. Bu amaçla, Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesinde "tarımda hizmet aracı" tanımlanmalı, aynı Yönetmeliğin uygulanacak alanları düzenleyen 65'inci maddesindeki işlere tarımda hizmet aracı eklenmeli ve tarımda hizmet araçlarının mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak üzere gittiği illerde de istihdamına imkan sağlanmalıdır.

Mevsimlik işgücü göçünün olduğu il ve ilçe hıfzıssıhha kurullarında tarım işçilerinin sorunlarının görüşülmesi ve çözümlenmesinde daha aktif ve çözüme yönelik çalışmalar geliştirilmelidir.

Tıp fakülteleri, sağlık bilimleri fakülteleri, hemşirelik yüksekokulları ve tarım meslekleri ile ilgili eğitim kurumları başta olmak üzere sağlık, tarım, eğitim, diyanet ve sosyal hizmet çalışanlarının eğitimlerinde mevsimlik tarım işçiliğine yönelik dersler müfredata alınmalıdır.

İkamet edilen illerde, tarla dönüşü dini eğitim alma davranışları dikkate alınarak ve insan davranışlarında inancın etkisi düşünülerek din görevlilerinin doğrudan işleriyle ilgili konularda Müftülükler ve Halk Sağlığı Müdürlükleri işbirliğiyle eğitim almaları sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi göçünün yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde bulunan toplum sağlığı merkezlerinde sosyal hizmet uzmanı ve psikolog istihdamının sağlanması gereklidir.

Üreme sağlığı ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konularında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Gebelik ve doğum hizmetlerinin yanında kadınlara ve erkeklere yönelik eğitim, danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gereklidir.

Meydana gelebilecek kaza ve yaralanmaların önüne geçebilmek için yerleşim bölgelerinde gerekli tedbirler alınmalı, tarım sektöründe çalışanlar tarafından kullanılacak her türlü aracın kabul görmüş güvenlik standartları içerisinde ve insan anatomisine uygun, ergonomik şekilde üretilmesi gereklidir. Bu araçların kullanılması hususunda tarım işçilerine koruyucu teknoloji kullanımı, uyarı işaretlerinin kullanımı, operatörlerin eğitimi ve kişisel koruyucu araç gereç kullanımı eğitimi verilmesi sağlanmalıdır.

İşverenlerin tarım işçilerinin kaza ve yaralanmalarına karşı ilkyardım malzemesi dolabı bulundurması için gerekli düzenleme yapılmalıdır. Toplum Sağlığı Merkezlerince iş araçlarına ilkyardım eğitimi aldırılması zorunlu olmalı ve aralıklarla kontrolleri yapılmalıdır.

Tarım sektöründe verimliliğin artırılması için kullanılan zirai ilaçlarda yer alan tehlikeli kimyasalların yerine geçen daha az toksik maddelerin kullanılması özendirilmelidir. Hem işverenler hem tarım araçları hem de tarım işçileri için bitki koruma ürünlerinin insan sağlığına etkileri konusunda bilinçlendirici nitelikte yaygın halk sağlığı programları geliştirilmelidir.

Kullanılmış zirai ilaç ambalajlarının imha edilmesi alanında, satışı yapan bayiiler tarafından sorumluluğun üstlenilmesi sağlanmalı ve yatırım yapacak yatırımcılar için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından özel teşvik düzenlemeleri hayata geçirilmelidir.

Örgün ve yaygın eğitime erişme olanaklarının artırılması, bilhassa okuryazarlık oranının yükseltilmesi sağlık hizmetlerine erişim hususunda mevsimlik tarım işçilerini daha yetkin kılacaktır.

İşçilerin yerleşim yerlerinin belirli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması gereklidir. Evsel atıklarının uygun şekilde uzaklaştırılması veya yok edilmesi hizmetleri mahalli idareler tarafından etkin şekilde yerine getirilmelidir. Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve salgın kontrolüne yönelik kurumların eşgüdüm içinde çalışmaları gereklidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin ağır işlerde uzun sürelerle çalışarak yıpranmalarının önüne geçilebilmesi için denetimler artırılmalıdır. Çalışma saatleri yasaların belirlediği günlük çalışma saatlerine çekilmelidir. Günde iki ya da üç kez dinlenme olanağı yaratılmalıdır. Güneşin etkisini azaltmak amacıyla, temiz içme suyuna erişim sağlanmalı, şapka veya benzeri bir koruyucu kullanımı yaygınlaştırılmalı ve her işçinin ulaşabileceği uzaklıkta gölgeliklerin yapılması sağlanmalıdır.

Hayvanların yaşam yerlerinde toz ve gaz maruziyetinin önüne geçilebilmesini sağlayacak standartlar belirlenmeli, yasal düzenlemelerde yer alan asgari kişisel koruyucu tedbirleri sağlayacak ekipman kullanımı konusunda denetimler sağlanmalıdır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı taşra teşkilatınca verilen tarım makinalarının güvenli kullanımı, zirai mücadele ilaçlarının bilinçli kullanımı ve tarımda iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine mevsimlik tarım işçileri de dâhil edilmelidir.

Mevsimlik tarım işçilerine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılan gıda ve yakacak yardımları artırılmalıdır.

Şebeke suyunun tarım işçilerinin buldukları yerlere taşınmasının mümkün olmadığı yerlerde tarım işçilerinin su ihtiyacı için kullandıkları kuyu suları, tankerlerle taşınan sular ve dere ya da kanallardan sağlanan sular düzenli olarak tetkik edilmeli ve dezenfeksiyonu sağlanmalıdır.

Suyu temizlemede en yaygın yöntem klor kullanmaktır. Tarım toplumlarında özellikle bireysel su klorlamayı bilme, suyla bulaşan bulaşıcı hastalıkları önlemede anahtar konumdadır. Tarım işçilerinin tarım alanlarında çalıştıkları dönemde bireysel klorlamayı gerçekleştirebilmeleri önem taşımaktadır. Bu bakımdan tarım işçileri klor kullanımı ile ilgili bilgilendirilmeli, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı bölgelerde klor devlet eliyle dağıtılmalıdır.

Tarım işçilerinin tuvalet ihtiyaçları için açık alanları kullanmaması ve tuvalet atıklarının kanalizasyona bağlı ya da kapalı çukurlarla insan temasından etkin bir şekilde ayrılarak uygun şekilde uzaklaştırılması için gerekli altyapı yerel yönetimlerce sağlanmalı ve arazi tipi sağlıklı tuvalet yapımı öğretilmelidir.

Yerel yönetimlerce önceden duyurulacak belirli günlerde sunulacak taşıma hizmetleri ile alışveriş yapmalarının sağlanması, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarınca gıda dağıtımının sağlanması suretiyle hem beslenme problemleri çözülebilecek hem de ailelerin beslenme maddelerini bir ilden diğer bir ile taşıma mecburiyeti ortadan kaldırılacaktır.

Engelli ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanmalıdır.

Tarım işçilerinin yoğun olduğu yerleşim alanlarında mevsimlik tarım işçileri için temel risk faktörleri ve başa çıkma konusunda düzenli sağlık eğitimi programlarının yapılması gereklidir.

Toplum Sağlığı Merkezleri;

• İşçilerin sağlık sisteminin nasıl kullanılabileceği ve bu sistemden nasıl yararlanılabileceğini öğretmek ve onlara “sağlık okuryazarlığı” becerisi kazandırarak uygun sağlık davranışları geliştirebilmek ve,

- Nüfus cüzdanının, nüfus kaydının ve kimlik numarasının önemi,
- Kaza ve yaralanmalar konusunda için uygun araç gereç kullanımı,
- İlk yardım bilgisi,
- Zirai ilaçların zararları ve doğru kullanımları,
- Toz ve gaz etkilerinden kaçınmayı sağlayacak ekipmanların kullanımı,

- Su dezenfeksiyonu (Klor kullanımı vb.),
- Erken tanının önemi,
- Gebelik, doğum, bebek bakımı,
- 0-6 yaş arasındaki çocuklara yönelik 'Sağlık Yardımı' ve gebelere yönelik 'Gebelik Yardımı' öngören şartlı nakit transferi uygulaması,
- Kadına yönelik şiddet ve cezası,
- Testis ve meme kanserine karşı kendi kendine muayene,
- Üreme sağlığı,
- Adölesan annelik,
- Doğru beslenme,

gibi konularda farkındalık oluşturmak için mevsimlik tarım işçilerinin kolaylıkla anlayabileceği dilde, açık bilgiler ihtiva eden afiş, kitapçık vb. eğitici materyaller hazırlamalı ve dağıtmalıdır. Bu konularda radyo ve televizyon spotu hazırlanarak yayınlanmalıdır.

Yukarıda belirtilen koruyucu sağlık hizmetlerine erişimi artırmak için, mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri illerde aile sağlığı merkezlerinin artırılması ve aile hekimi ve aile sağlığı elemanının temin edilmesi sağlanmalıdır. Tarımsal üretimin yoğun olduğu illerde ise Toplum Sağlığı Merkezlerinin sayı ve nitelik açısından geliştirilmesi sağlanmalı, insan gücü ihtiyacı giderilmelidir.

5.4. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin iş sağlığı ve güvenliği sorunlarına yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

ILO'nun 184 sayılı “Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi”nin ülkemizde onaylanması sağlanmalıdır.

Tarımda kullanılan makine ve ekipmanın tasarımı, üretimi, kurulumu ve kullanımı hakkında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca belirlenen güvenlik standartlarına uygunluğunun tesisi sağlanmalı ve gerekli piyasa araştırması ve denetimleri yapılmalıdır.

Ayrıca halihazırda kullanılan traktörlerden eski ve güvenlik donanımlarından yoksun traktörlerin hurda indirimi vb. teşviklerle yenilenmesi sağlanmalıdır. Tarım Kredi Kooperatifleri Birliğince çiftçilerin yeni ve daha güvenli tarım aletlerine geçişleri teşvik edilmelidir.

Ziraat Odaları (gerekli belgeler verilmeden önce); işverenlere veya tarla sahiplerine yönelik kendilerinin ve tarım işçilerinin sağlık ve güvenliklerini koruyucu her türlü tedbiri almalarının gerekliliğine yönelik bilinçlendirme eğitimleri düzenlemelidir.

Hükümet, işveren ve işçi örgütleri, tarımda İSG sorunlarıyla ilgili farkındalığı artırmak, bu yerlerde İSG'yi geliştirmek ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde önleyici bir İSG kültürünü yaygınlaştırmak için ortak çaba göstermek amacıyla işbirliği yapılmalıdır.

Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği İşbirliği Protokolü çerçevesinde oluşturulan Ortak Danışma Kurulunun katılımcı kurumları artırılmalı ve toplantılar daha sık periyotlarla yapılmalıdır. Ayrıca Tarımda İSG konusunda bölgesel, ürün bazlı veya seçilecek spesifik alanlarda (örneğin “Tarımda Kullanılan Kimyasallar ve Bu Kimyasalların Sebep Olduğu Sağlık Problemlerinin Tespiti ve Önleme Yollarının Araştırılması Programı” gibi) programlar geliştirilerek yürütülmelidir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nün tarımla ilgili fuarlara katılarak stant açması tarım işverenlerine ve tarıma ilişkin üretim yapanlara ulaşmayı kolaylaştıracığından; buralara katılarak

bilgilendirici görseller izlettirmek, materyaller dağıtmak vb. faaliyetler yoluyla bu alanda İSG kültürü oluşturulmasına katkı verilebilir.

Tarım kimyasallarının gereksiz kullanımını önlemek için bu kimyasalların reçete ile satılması hususu Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından daha sıkı ve etkin bir denetim altına alınmalıdır.

Tarım kimyasalları üreticileri ve distribütörleri piyasaya sundukları ürünlerin ambalaj atıklarını toplayarak imha edilmesini sağlamalıdır. Bu kapsamda çiftçilerin kullandıkları kimyasallara ait ambalaj atıklarının tekrar getirmelerini sağlamak üzere bu kimyasal maddelerin ambalajları depozitolandırılabilir. Böylece tarım kimyasallarının çevreye olan tahribatı ve dolaylı olarak da işçilere olan zararı kısmen azaltılabilir.

Tarım kimyasalları üreticileri ve distribütörleri bütün ürünlerin içine; işçilerin ve işverenlerin anlayacağı nitelikte bu kimyasalların ne gibi etkileri olabileceği, bu etkilerden korunmak için neler yapılabileceği, beklenmedik maruziyetlerde neler yapılması gerektiği vb. hususları görsel ve okunabilir büyüklükte yazılarla Türkçe olarak ifade eden “Malzeme Güvenlik Bilgi Formu” benzeri bilgilendirme formlarını koymalıdır.

Meslek hastalığı tespitine ilişkin yeni düzenlemeler yapılarak, sağlık kurullarına meslek hastalığı tespiti yapabilen yetkilendirilmiş sağlık hizmeti sunucularının sayısı artırılmalıdır. Ayrıca tümüyle önlenilebilir olan meslek hastalıkları konusunda işçilerin, işverenlerin ve başta hekimler olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının bilgi ve duyarlılıklarını artırıcı programlar hazırlanıp sürekli olarak yürütülmelidir.

Ayrıca mevsimlik tarım işçilerinin kayıt dışılık sorununun çözülmesi bu alandaki iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarının başarısına katkı sağlayacaktır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve TÜBİTAK işbirliği ile tarımda iş sağlığı ve güvenliği alanında akademik insan gücünün yetişmesi sağlanmalı, özellikle tarımsal üretimin yoğun olduğu illerdeki üniversitelerde “Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezleri” açılmalıdır.

5.4.1. Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Çerçeve Geliştirilmesi

Ülkemizde tarımda iş sağlığı ve güvenliğini iyileştirme çalışmalarında bir dizi güçlükler mevcuttur. Tarım sektörü 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında yer almasına karşın 4857 sayılı İş Kanunu’nda önemli bir bölümü istisna olarak ele alınmıştır. Başka bir deyişle, ulusal iş mevzuatı birçok tarım işçisine yeterli koruma sağlamamaktadır. Ayrıca 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu da yeterli düzeyde sosyal güvenlik koruması sağlamamaktadır. Bu çerçevede, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının tarım sektöründe etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, iş müfettişlerine gerekli eğitimler verilmeli, tarım işyerleri kayda alınarak işverenlik çerçevesi oluşturulmalı ve iş müfettişlerinin tarım alanlarına kolayca ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca bu işyerlerinde mevzuat gereği görevlendirilecek iş güvenliği uzmanlarının tarım sektörü ve tarımsal faaliyet konularında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Birçok çiftçi ve işçi yükümlülük, hak ve sorumluluklarının farkında olmadığı için, mevcut İSG mevzuatına uyamamaktadır. Bu durumda, tarımda İSG’yi iyileştirmenin önündeki engellere farklı cephelerden yaklaşmak gerekir. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi bu konuda bir ulusal politika oluşturmalı ve ILO’nun 184 sayılı Sözleşmesi ve 192 sayılı Tavsiye Kararındaki hususları dikkate alacak şekilde İSG mevzuatını geliştirmeye yönelik adımlar atmalıdır. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı ise yetkili makamlara bu konuda bilgi akışı sağlayarak tarımda İSG denetimi için gerekli alt yapının oluşturulması, denetim için gerekli kaynak ayrılması ve iş müfettişlerinin ve alan paydaşlarının eğitilmesi konularına eğilmelidir.

Bununla birlikte işveren ve işçiler ile diğer ilgili tarafların tarımda İSG ile ilgili hak ve görevlerinin daha fazla farkında olmaları sağlanmalıdır. Tarım sektörü işverenleri ise İSG risklerini yönetmek, denetlemek, iş kazası ve meslek hastalıklarını önlemeye yönelik faaliyetler başlatmalıdır. Tarım işçilerinin önemli bir bölümünün kadın ve çocuk olduğu hususu göz önünde bulundurularak, özellikle risklere ve risk gruplarına öncelikle dikkat edilmelidir. İSG konusunun en mağdur kesimi olan mevsimlik gezici tarım işçilerine özel önem verilmelidir.

5.5. EĞİTİM SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

12 yıllık zorunlu eğitimin başta ilk 8 yılına yönelik olmak üzere ilkokul ve ortaokul kademesinde, mevsimlik tarım işçilerinin okul çağındaki çocuklarının okula devam oranlarını arttırmak amacıyla özel politikalar üretilmesi zorunludur. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları için taşınabilir eğitim, gezici öğretmenlik uygulaması veya mobil eğitim gibi imkânlardan en uygun olanı seçilerek eğitimlerine devam etmeleri sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları eğitim öğretim olanaklarından 3-6 ay arasında değişen sürelerle mahrum kalmaktadır. Bu öğrencilerin eksiklerinin kapatılabilmesi için özel programlarla derslerin tekrar edilerek kavrayamama sorunlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ailesinin tarım işçisi olarak çalışması nedeniyle eğitimi aksayan öğrenciler için ikamet ettikleri illerde özel müfredat hazırlanarak hızlandırılmış eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Yıl içerisinde sıkıştırılmış eğitim uygulanması ile göç dönemi göz önünde bulundurularak ders saatleri artırılmış, işlenecek tüm konuların yetiştirileceği özel eğitim takvimleri oluşturulmalıdır. Gün içi eğitim süresinin uzun olması bakımından beslenme ihtiyacının devlet tarafından karşılanması sağlanmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimi” konulu ve 2011/25 sayılı Genelge hükümleri titizlikle uygulamaya konmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yoğunlukta yaşadığı bölgelerde il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından çocukların yoğun olarak bulunduğu yerlerde gezici öğretmen görevlendirilerek mobil okul veya çadır okul olarak adlandırılan uygulamaların başlatılarak eğitim hizmetinin toplu yerleşim yerlerinde sunulması gereklidir. Ayrıca mevsimlik tarım işçilerine yönelik yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların diğer kurum ve kuruluşlar ile eşgüdüm ve işbirliği içinde yürütülmesi sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak üzere gittiği yerlerdeki okullar gerektiği takdirde “taşınabilir eğitim veren kurumlar” içerisine dâhil edilmeli ve öğrencilere ücretsiz taşıma ve yemek hizmeti sunulmalıdır. Taşınabilir Eğitim Modülü ile söz konusu hizmetlerin takibi sağlanmalıdır.

Mobil eğitimin tercih edileceği yerlerde yalnızca eğitim amacıyla kullanılacak derslikler ve amaca uygun sosyal tesisler inşa edilmelidir. Norm fazlası öğretmenler ve ek ders karşılığı görev alacak öğretmenlerden oluşturulacak gezici öğretmenler mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarına hizmet sunmalıdır.

Öğrencilerin kayıtları sürekli ikamet ettikleri yerlerde bulunduğundan temel eğitimden ortaöğretime geçiş sınavı gibi sınavlara ailelerinin tarım işçiliği yaptıkları yerlerde girmeleri için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

Uygulamada tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitimlerinin çalışmaya gidilen yerlerde devam ettirilmesinin sağlanması yönünde gerekli izleme faaliyetlerinin ihmal edildiği gözlenmektedir. Eğitimden sorumlu kurumların söz konusu izleme faaliyetlerini işbirliği halinde yürütmeleri, çocukların eğitiminin aksamaması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Ebeveynlerin, çocukların eğitime devam etmesi konusunda ikna edilebilmeleri için şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanmalı ve bu teşvikler hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır. Şartlı eğitim yardımları ailelerin çalıştıkları dönemde ve gittikleri illerde eğitime devam eden çocuklar için sürdürülmelidir. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için verilecek şartlı eğitim yardımı, çalışması halinde öğrencinin aileye günlük getirisi nazara alınarak artırılmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikamet ettiği illerde Yatılı İlköğretim Bölge Okulları açılması ya da ailenin onay verdiği akraba/komşu gibi yakınların yanında yardım destekli bakım modelleri kullanılarak çocukların aileleri ile beraber göç etmeleri ve çocuk işçiliği önlenmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının eğitime erişim ve devamlarının sağlanması amacıyla öğrencilerin nakillerinin geçici olarak gittikleri yerlerdeki okullara alınması ve öğrenciler tekrar yaşadıkları illere döndüklerinde de nakillerinin daimi yerleşkelerindeki okula tekrar alınması konusunda kolaylık sağlanmalıdır.

E-okul sisteminde öğrenci nakil nedenleri arasında yer alan “her ikisi de çalışan velilerin iş yeri adresi kayıt bölgesi içerisinde” seçeneği yerine “mevsimli tarım işçisi öğrencisi” seçeneği kullanılmalıdır.

Yaşça büyük olup akranlarıyla aynı sınıf seviyesinde olmayan öğrenciler için hızlandırılmış programlar ve rehberlik hizmetleri sunularak öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri sağlanmalıdır.

Gelir düzeyi ülke ortalamasının çok altında olan ve genellikle tek geçim kaynakları mevsimlik tarım işçiliği olan tarım işçisi ailelerin çocuklarının giyim, kırtasiye, beslenme, ulaşım gibi okul masrafları da aileler için ilave bir yük olarak görülmektedir. Bu konuda başta İl Milli Eğitim Müdürlükleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı olmak üzere ilgili kurumlar, söz konusu öğrencilerin kırtasiye ve okul kıyafeti gibi eğitim malzemesi ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli hizmeti sunmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin geçici yerleşim yerlerinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerince okul çağına gelmemiş çocuklar için kreş ve bakımevi hizmetleri sunulmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çocuklara yönelik riskler arasında değerlendirilen, mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim hakkına erişimlerinin engellenmesi, çocuk işçiliği, şiddet, zorbalık, madde kullanımı, ihmal/istismar gibi durumlara karşı çocukların ve gençlerin risklerden korunması ve risk faktörlerine karşı baş etme becerilerini kazanmaları hedefi doğrultusunda sunulan rehberlik servisleri ile ilçelerde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri aracılığıyla koruma ve önleme odaklı çalışmalar mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları özelinde artırılarak sürdürülmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocuklarına, okula ve çevreye etkin olarak uyum sağlamaları, potansiyellerini tam olarak kullanıp, eğitsel ve mesleki kararları için gerekli olgunluğa ulaşmalarına yönelik etkinlikler artırılmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığınca sunulan;

- Öğrencilerin okula uyumlarının sağlanması amacıyla okul rehberlik servisi aracılığıyla sunulan oryantasyon,
- Öğrencilerin başarılarının artırılması amacıyla eğitsel rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencilere ve velilerine yönelik eğitim, seminer, konferanslar,
- Aile eğitim programları ile anne baba becerilerinin artırılmasına yönelik eğitimler
- Okul rehberlik servisleri ile il/ ilçelerde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri aracılığıyla bireysel ve grupla danışma hizmeti,

• Öğrencilerin hayata hazırlanmaları, sorunlarla baş edebilmeleri, ailelerin bilinçlendirilmeleri amacıyla ülke genelinde seminer, konferanslar, gibi hizmetlerin sunumunda tarım işçilerine öncelik verilmelidir.

Okul idarelerince, devamsızlığa ilişkin değerlendirmeler erken yapılmalı ve bireyselleştirilmiş müdahaleler uygulanarak başta kız çocukları olmak üzere mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının okula düzenli devam etmeleri sağlanmalıdır. Okula devam konusunda yürütülen yoklama, veli bilgilendirilmesi ve ikna gibi çalışmalar titizlikle sürdürülmelidir.

Tarım işçisi aileler, çocuklarının çalışarak aile bütçesine katkı sağlamaları gerektiğini düşündüklerinden, çocuklarını okula göndermek yerine tarım işlerinde çalıştırmayı tercih etmektedir. Bu itibarla anne babaların, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının önemi konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin okulu terk etme riski altındaki çocukları, ders ve rehberlik desteğiyle eğitime yönlendirilmeli ve aileleri bu konuda ikna edilerek eğitimi terk etmeleri engellenmeli; ders desteği, sosyal etkinlikler gibi faaliyetlerle başta kız çocukları olmak üzere örgün eğitimi bırakmış veya bırakma riski olan çocuklar tekrar eğitime kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Ülke genelindeki tüm okul öncesi eğitim kurumları ile ilkokul ve ortaokullarda öğrencilere yönelik sunulan her türlü eğitim hizmetine ilişkin verilerin toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve sonuçların iyileştirici çalışmalarda kullanılması amacıyla, mevsimlik tarım işçisi ailelerin okul çağındaki çocuklarının ayrı olarak ele alındığı sağlıklı bir bilgi sistemi geliştirilmelidir.

Eğitime devam edememiş, mecburi öğrenim çağı dışına çıkmış, eğitim imkânlarından faydalanamamış ve halen eğitime ulaşamayan tarım işçileri Halk Eğitimi Merkezleri ve Mesleki Eğitim Merkezleri eliyle Açık Öğretim Okullarına yönlendirilmeli ve kayıt kabul ve diğer işlemlerinin takibi titizlikle gerçekleştirilmelidir. Açık Öğretim Okulları Bilgi Yönetim Sistemi üzerinde gezici tarım işçilerinin verileri ayrı olarak tutulmalıdır.

Özel eğitim ihtiyacı bulunan çocukların eğitim haklarından faydalandırılması için Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlükleri tarafından gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Yetişkin eğitimi noktasında; herhangi bir mesleği olmayan veya yeterli mesleki donanıma sahip olmayan, bir mesleği olmakla birlikte iş bulamayan tarım işçilerinin niteliklerini geliştirerek istihdam edilebilirliklerini artırmak konusunda meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimlerini düzenleyen İŞKUR'a büyük bir görev düşmektedir. İŞKUR tarafından sunulan hasta kabul görevliliği, kasiyerlik, lojistik elemanı, manavlık, satış elemanlığı ve imal işçiliği, reyon görevliliği gibi meslek edindirme kurslarından tarım işçileri öncelikli olarak faydalandırılarak mevsimlik tarım işçiliğinin söz konusu işçiler için bir mecburiyet olmaktan çıkarılması gereklidir.

Hem tarlada çalışıp hem besin maddelerinin hazırlanması ve saklanması, içme suyunun, yakacakların taşınması, pazar için yoğurt, peynir yapımı gibi ev işlerini ve çocuk bakımını yapmak zorunda olması ve diğer yandan eğitim düzeyinin ve toplumsal statüsünün de düşüklüğü nedeniyle tarım işçisi kadınlara özel bir önem verilmelidir. Bu itibarla tarım işçisi kadınlar için okuma-yazma kursları ve meslek edindirme kursları açılmalıdır.

Halk eğitimi merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, turizm eğitim merkezleri gibi yaygın eğitim kurumlarında düzenlenen ve toplumun her kesimine açık olan; başta okuma-yazma eğitimi olmak üzere, sağlık, beslenme, aile içi şiddet, iletişim, temel insan hakları, eğitim, medya kullanımı, nitelikli zaman geçirme, olumlu davranış geliştirme, meslek edinme, problem çözme

gibi yetişkinlere uygulanan programlar ve sosyal aktivitelerde mevsimlik gezici tarım işçileri öncelikli hedef grup olarak belirlenerek bu vatandaşlarımızın yaşamlarını destekleyici eğitim almaları sağlanmalıdır. Eğitim açısından dezavantajlı olan tarım işçilerinin bu tür eğitimlerden yararlanmaları için yaşadıkları bölgelerde program tanıtımları yapılarak bu programlara katılımları sağlanmalıdır. Ayrıca sunulacak yaygın eğitim programlarının çıktılarının takip edilebilmesi için bilgi sisteminde kursiyerlerin gezici tarım işçisi olup olmadıklarına dair veri tutulmalıdır.

Türkiye’de tarım sektörü; nüfusun, gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, milli gelire ve istihdama katkısı, tarıma dayalı sanayinin hammadde ihtiyacını karşılaması, nüfusun belirli bir kesimine istihdam imkânı sağlaması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde önemli ve olumlu etkilerinin olması bağlamında ülke ekonomisindeki stratejik rol ve işlevini korumaktadır. Ülke nüfusunun beslenmesi yanında sanayi sektörü için hammadde temini açısından da Türkiye ekonomisinde önemli bir rol oynayan tarım sektöründe mevsimlik işçilerin mesleki açıdan eğitilmelerinin, bu sektördeki emek verimliliğini artırarak önemli bir iktisadi büyüme politikası aracı olabileceği değerlendirilmektedir. Tarımsal üretimin niteliğini artırmak için tarıma yönelik eğitimler büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan İŞKUR tarafından söz konusu işçilere tarım işçiliği, süt sığırı yetiştiriciliği, arıcılık, meyve ağaçları budamacılığı, mantar yetiştiriciliği, meyve ve sebze yetiştiriciliği, örtüaltı sebze yetiştiriciliği (seracı), koyun yetiştiriciliği, çoban/sürü yönetim elemanı, bahçıvanlık, bahçe dikim işçiliği, bağ budama işçiliği, meyve bahçesi gübreleme işçiliği, bahçe bakım elemanı, aşıcılık (bağ, bahçe ve meyve ağaçları), gül yetiştirme işçiliği, üzüm bağı işçiliği, zirai sulamacılık gibi meslek edindirme kursları sunulmalıdır. Bu yolla hem emek verimliliği ve dolayısıyla ücretler hem de genel olarak tarım sektörü üretkenliği artırılabilir. Tarım işçiliğinde mesleki eğitime önem verilmesi suretiyle saygınlığının artırılması sektörün emek talebi ihtiyacının sürdürülebilir şekilde karşılanabilmesi açısından son derece önemlidir.

5.6. SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin Sigorta Primine Esas Kazanç asgari tutarı üzerinden sigorta primlerine ilişkin kısımların devlet prim desteği kapsamına alınması sağlanmalıdır. Bu konuda istismarın önlenmesi amacıyla idari tedbirler alınmalı, gerekli denetimler yapılmalıdır. Ek-5 kapsamındaki sigortalılardan (gün bazında) her yıl için bir puan artırılmak suretiyle alınan primler, 20 gün üzerinden sabitlenmelidir.

Tarımda süreksiz (geçici) çalışanlara uygulanan sosyal güvenlik rejimleri arasında norm ve standart birliği sağlanmalıdır.

Genel sağlık sigortası primleri Devlet tarafından ödenmek suretiyle sağlık yardımlarından (60/c-1 eski adıyla yeşil kartlı) yararlandırılan mevsimlik tarım işçilerinin zorunlu sigortalılığa geçişleri ve hizmet sonrası tekrar 60/c-1’e geçiş işlemlerinin karşılıklı olarak kolaylaştırılması ve bu geçiş işlemleri ile ilgili farkındalığın artırılması sağlanmalıdır.

5510 sayılı Kanun’un Ek-5’inci maddesinde mevsimlik tarım işçilerinin “isteklerine” bırakılan sigortalılık “zorunlu” hale getirilmiştir.

Başta hükümet olmak üzere ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, özellikle mevsimlik tarım işçisi göçü veren ve alan illerin yerel idari kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile istişare edilerek mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına yönelik etkin politikalar belirlenmelidir.

5.7. ÜCRET VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin mutlak yoksulluk içinde olmaları ve hayatlarını idame ettirecekleri gelirden yoksun olmaları nedeniyle, yerelde desteklenen tarımda istihdam politikaları oluşturulmalıdır.

Atıl durumdaki tarım arazileri belli program çerçevesinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin kullanımına tahsisi edilmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma hayatına ilişkin yaşadıkları sorunların temel kaynağı kayıt dışı olmalarıdır. Sektörün kayıt altına alınması sorunların büyük bir bölümünün çözümünü sağlayacaktır.

Tarım Aracılığı Yönetmeliği'nin uygulanması sağlanmalıdır. Zira Yönetmelik, işçilerin ücretleri, çalışma şartları, barınma imkanları, eğitim ve sağlık gibi birçok konunun sözleşme altına alınmasını öngörmektedir.

5.8. İŞ ARACILARIYLA İLGİLİ ÖNERİLER

Tarım iş araçlarıyla ilgili veri tabanı oluşturulmalıdır.

Belgesi olmayan ve sözleşme imzalamadan iş alan araçlar, Türkiye İş Kurumu tarafından “Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Araçların Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde sıkı biçimde denetlenmelidir.

İş araçları ile toprak sahipleri arasında imzalanacak tarım aracılığı sözleşmesinin zorunlu olması uygulamasının hayata geçirilmesi için ilçe/il mülki idare amirlerince de denetimler yapılmalıdır.

Tarım araçlarının yapmakta oldukları mesleğe ilişkin nitelikleri geliştirilmelidir.

Tarım aracılığı ve mevsimlik tarım işçiliği konusunda yaşanan sorunların çözümü için, mülki idare amirleri başkanlığında çalışma ve iş kurumu il müdürlükleri, kolluk kuvvetleri ve ilgili diğer kurum ve kuruluşların koordinasyonu ve işbirliği sağlanmalıdır.

Araçlara yönelik iş sağlığı ve güvenliği konusunda sağlık eğitimi materyalleri geliştirilmeli ve eğitimler yapılmalıdır.

5.9. SOSYAL ÇEVRE SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Öncelikle Halk Sağlığı Müdürlükleri ve Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri arasında yapılacak işbirliği ile, hizmet içi eğitim ve sertifikalandırma yöntemleri ile işçilere nitelik kazandırılarak işçilerin eğitim seviyeleri yükseltilmeli ve yasal haklar, mevzuat, kişisel hijyen, sağlık okuryazarlığı, iş sağlığı ve güvenliği, iletişim becerileri ve benzeri konularda bilinçlendirme yapılmalıdır.

“Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi”ne göre oluşturulan “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu”nun çalışmaları hızlandırılmalı ve söz konusu Kurul daha aktif hale getirilmelidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin hem yaşam hem de çalışma şartlarını iyileştirmeye yönelik Bakanlıklar, Valilikler, Kaymakamlıklar ve il/ilçe yerel yönetimleri aracılığıyla birtakım çalışmalar ve düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak durumu iyileştirmek için yetersiz kalan tüm bu çalışmalar ve düzenlemeler merkezi bir yetkili merciinin eşgüdümünde geliştirilmeli ve kurumsal hale getirilmelidir.

Sosyal dışlanmaya maruz kalan mevsimlik tarım işçilerine yönelik sosyal içerme politikaları aktif bir şekilde hayata geçirilmeli, bu çerçevede öncelikle mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma

koşullarının iyileştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu düzenlemeler etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçiliği sürecindeki çalışma, seyahat ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uygulayıcı taşra teşkilatının hem nitelik hem nicelik açısından kapasitesinin artırılması, yapılan çalışmalara genel bütçeden yeterli pay ayrılması, çalışmaların erişim ve etki açısından sistematik bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik toplum katılımı ve sektörler arası işbirliği temelinde yöntemler ve politikalar geliştirilmelidir.

Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dönemsel eğitimler ve seminerler uygulanarak tarım alanları civarında yaşayan yerel halkın empati geliştirmesi sağlanmalı ve sosyal dışlanmaya karşı önlemler artırılmalıdır.

5.10. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçisi kadınların sorunlarına yönelik çözüm önerileri aşağıda sıralanmaktadır:

- Yerleşim alanları yakınında ortak çamaşırhane ve mutfaklar kurulmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçisi ailelerin küçük çocukları için kreş ve bakım evleri kurulmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçisi kadınların analık sigortasından yararlanması sağlanmalıdır.
- Gebe, lohusa kadınların ve bebeklerin düzenli takibi yapılmalıdır.
- Mevsimlik kadın tarım işçilere, kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimleri verilmelidir.

5.11. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocukların karşı karşıya bulunduğu sorunların çözümü tek bir kurum veya kuruluşun sorumluluğunda değildir. Konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak ve eşgüdüm içerisinde yapacağı çalışmalarla sorunlar çözülebilir. Bunun için;

- Çocuk işçiliği ile ilgili kurumların rol ve sorumluluklarının net bir şekilde tanımlanmalı,
- Hizmet veren kurumlar arasında politika, planlama, denetim, standart ve norm birliği açısından işbirliği sağlanmalı,
- Tarımda çocuk işçiliği sorununun paydaşları kendi aralarında etkin bir bilgi paylaşımı oluşturmalı,
- Hükümet, işveren ve işçi kuruluşları, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve yerel idare arasında mevcut eşgüdüm daha etkin ve sistematik hale getirilmelidir.

Mevzuattaki istisnalar nedeniyle tarım çalışanlarının büyük bir kısmı iş müfettişleri tarafından denetlenememektedir. Bununla ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır. Sektördeki kayıt dışılık sorununun çözümüne yönelik etkin bir teftiş mekanizması işletilmelidir. Tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik caydırıcı nitelikte gerekli mevzuat düzenlemesi yapılmalı ve taşrada mülki idare amiri tarafından oluşturulacak denetim ekiplerince mevzuatın uygulanması etkin bir şekilde izlenmelidir.

14.02.2015 tarihinde Komisyon tarafından Şanlıurfa ilinde yapılan çalıştayda, göç veren illerin yerel yönetimlerinin mevsimlik gezici tarım işçilerinin tam zamanlı istihdamını sağlayıcı yeni iş olanakları oluşturarak göçün azaltılmasına yönelik katkı sağlayacağı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu kapsamda mevsimlik tarım işçilerine ikamet yerlerinde daimi iş imkanları (tarım ve

sanayileşme politikaları vb.) sağlanmalı ve mevsimlik tarım göçünü yoğun olarak veren 5. ve 6. bölgeler başta olmak üzere Ekonomi Bakanlığı tarafından yürütülen teşvik sistemi (yatırıma katkı oranı, vergi indirim oranı, SGK işveren desteği, Gelir Vergisi stopajı desteği, yatırım yeri tahsis vb.) kalıcı hale getirilmelidir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirlerin bütün tarımsal faaliyetleri ve ürünleri kapsar şekilde uygulanması sağlanmalıdır.

16-17 yaş grubu çocukların mevsimlik ve gezici olarak tarım işlerinde çalışmaları aşamalı olarak sonlandırılmalıdır. Bu çocuklardan çalışmak isteyenlerin mesleki eğitime yönlendirilmesi sağlanmalı, çıraklık programlarının kapsamı ve kalitesi artırılmalıdır.

Çocuk işçiliğiyle mücadelede, kaynakların etkin ve verimli kullanılması için doğrudan sonuç odaklı projelere odaklanılmalıdır.

Nitel ve nicel bilgilere dayanarak çocuk işçiliği hakkında yapılacak analiz ve çalışmalar teşvik edilmelidir. Proje aşamasındaki projelerin yürütümünün hızlandırılması sağlanmalıdır.

Medyanın çocuk çalıştırılmasının birey olarak çocukta, çocuğun ailesinde ve toplum yaşantısında yaratabileceği olumsuz ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik etkilerin neler olduğunu ortaya çıkaracak programlar hazırlaması kamuoyu oluşturması açısından önemlidir. Bu bağlamda çeşitli kamu spotları hazırlanarak yazılı ve görsel basında yayınlanması sağlanmalıdır.

Komisyonumuzun Ordu ilinde 26.02.2015 tarihinde gerçekleştirdiği çalıştayda çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda getirilen öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- METİP kapsamında yapılan çalışmaların sürdürülebilmesi için ödeneğin devam ettirilmesi,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün, valilikler ve belediyeler tarafından yapılacak projelere kaynak ayırması,
- Çocuk işçiliği konusundaki tedbirlerin bütün tarım ürünlerini toplamayı kapsayan bir süreç boyunca kararlı şekilde uygulanması,
- Tedbirlerin tüm iller için uygulanması, (sadece belli yerlerde uygulanması durumunda işçilerin tedbir almayan yerleri tercih etmesi iller arası ücret farklılıklarına neden olmaktadır.)
- Çocuk işçi çalıştıran üreticinin ürününü Toprak Mahsulleri Ofisinin satın almaması, tüccara ise bağlı bulunduğu meslek odasının müeyyide uygulaması,
- Ailelerle farkındalık artırıcı ikna çalışmaları yapılması, yeterli olmadığı takdirde, son çare olarak cezai müeyyide uygulama yoluna gidilmesi,
- Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri aracılığıyla çalıştırılma riski taşıyan sosyo-ekonomik durumları düşük seviyede olan çocukların ebeveynlerine ve 16 yaşından büyük kardeşlerine istihdam garantili meslek edindirme kursları verilmesi, özellikle mevsimlik tarım işçilerine öncelik verilmesi,
- Kendi işini kurmak isteyen, çocuğunu çalışma hayatından çekmek isteyen dezavantajlı ailelere hibe ve kredi desteği sağlanarak iş sahibi olmalarının sağlanması,
- Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan ailelerin eğitimlerini yarıda bırakan çocuklarının eğitime döndürülmesinin sağlanması ya da mesleki eğitim kurslarına yönlendirilmesi,
- Eğitime devam eden yoksul ailelere de aynı ve nakdi yardım yapılması, çocuklar için burs ve diğer teşvik edici çalışmalara öncelik verilmesi,
- Milli Eğitim Bakanlığının, bölgeye işçi gönderen iller ile tarım işçisi çalıştıran illerdeki okullarda çocuk işçi çalıştırma yasağı konusunda çocukları ve velilerini bilinçlendirme çalışması yapması,

- Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı konusunun camilerde hutbe ve vaaz yoluyla anlatılması, bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığından yardım ve destek talep edilmesi,
- Üreticiye çocuk çalıştırılması hâlinde ürününün ihraç edilemeyeceği, sadece iç piyasanın bu ürünü kullanamayacağı, dolayısıyla, bu durumun üreticinin sonu olacağı hususu meslek odalarınca, kamu kuruluşlarınca basın da kullanılarak sürekli bir şekilde işlenerek benimsetilmesi,
- METİP kapsamında inşa edilen geçici konaklama alanlarında tespit edilen çocukların bilgilerinin ikamet ettikleri illerin yetkilileri ile paylaşılması,
- Özellikle de kadınlara, çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda eğitim verilerek bilinçlendirme çalışmalarının yapılması,
- Kamuoyunun, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın da bu konuda bilinçlenmesi için özellikle 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği İle Mücadele Günü kamu spotları, afişler, broşürler ve dövizler hazırlanması, çocuk işçiliğini önleme konusunda bilinçlendirme ve farkındalık oluşturma çalışmalarının hızlandırılması,
- Doğrudan gelir desteğinin çocuk işçi çalıştırmama şartına bağlanması, bu şarta uyulup uyulmadığının denetlenmesi ve uymayanlara cezai müeyyide uygulanmasıdır.

5.12. MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN YABANCI İŞÇİLER İÇİN ÖNERİLER

Yabancı uyruklu kaçak tarım işçiliğinin mevcudiyeti karşısında yabancı uyruklu işçi istihdamının, çalışma ve ikamet iznine bağlı olduğu hususunda bilinçlendirme (Pasaport Kanunu, Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun) çalışmaları yapılmalı, ilgili mevzuat gereğince denetimler sıklaştırılarak bu konuda etkin tedbirler alınmalıdır.

Yabancı işçilerin çalışma izinlerini, çalışma koşullarını düzenleyen ve kayıt altına alınmalarını sağlayan yasal bir düzenleme hazırlanmalıdır.

5.13. ÖRGÜTLENME VE SİYASAL HAKLARIN KULLANIMINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılmalı ve örgütlenme bilinci artırılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak için gittikleri yerlerde oy kullanmalarını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu çerçevede yönetsel önlemler alınmalıdır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

TBMM’de grubu bulunan siyasi partilere mensup milletvekilleri tarafından değişik tarihlerde mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılarak gerekli tedbirlerin alınması amacıyla meclis araştırması komisyonu kurulması konusunda verilen araştırma önermeleri doğrultusunda bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasına ilişkin görüşmelerin ardından TBMM’nin 11.11.2014 tarihli 12. birleşiminde benimsenen 1074 sayılı TBMM Kararı ile 17 üyeden oluşan “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu” kurulmuştur.

Komisyon, ilk toplantısını 13.01.2015 tarihinde yaparak çalışmalarına başlamış, bu çalışmalar kapsamında 13.01.2015 ile 31.03.2015 tarihleri arasında 14 toplantı yapılmış ve bu toplantılara bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ile üniversitelerden toplamda 23 katılımcı davet edilerek dinlenmiş, ayrıca Komisyonumuzun bilgi talebi üzerine, ilgili paydaşlardan 13 kurum ve kuruluş Komisyonumuza bilgi, belge ve doküman göndermiştir.

Komisyon, yukarıda anılan toplantılardan başka, yerinde incelemelerde bulunmak üzere Şanlıurfa, Adana ve Ordu illerine ziyaretlerde bulunmuş, mevsimlik tarım işçilerinin geçici konaklama alanlarını yerinde gözlemlemiş ve işçilerin sorunlarını bizzat kendilerinden dinlemiştir. Ayrıca, Şanlıurfa ile Ordu illerinde birer çalıştay düzenlenmiş; Komisyon üyeleri, Komisyon uzmanları ve ilgili paydaşların katıldığı bu çalıştaylarda mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ile hayata geçirilmesi gereken çözüm önerileri hakkında görüş alışverişinde ve müzakerelerde bulunulmuştur.

Bu çalışmaların dışında, Komisyon Başkanı Şanlıurfa Milletvekili Mahmut Kaçar ile Komisyon üyesi İstanbul Milletvekili Abdullah Levent Tüzel, Harran Üniversitesi tarafından 26-27 Mart 2015 tarihleri arasında Şanlıurfa ilinde düzenlenen ‘Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı’ kapsamında tertip edilen ‘Mahalli Mülki Amirler Eğitim Toplantısı’na katılmıştır. Bu toplantıda ortaya konan öneriler, Komisyon Raporunda dikkate alınmıştır.

Komisyon tarafından yapılan toplantılar, düzenlenen çalıştaylar ve inceleme gezileri ile komisyona sunulan bilgi ve belgelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi neticesinde; tarım sektörünün en önemli işgücü olan mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin sorun alanları şöyle belirlenmiştir:

1. Yönetmelik/Mevzuat sorunları
2. Ulaşım sorunları
3. Barınma sorunları
4. Sağlık sorunları
5. İş sağlığı ve güvenliği sorunları
6. Eğitim sorunları
7. Sosyal güvenlik sorunları
8. Ücret ve çalışma ilişkileri sorunları
9. Aracı ilişkileri sorunları
10. Sosyal çevre ile ilişkilere yönelik sorunlar
11. Mevsimlik tarım işçisi kadınların sorunları
12. Çocuk işçiliği sorunları

13. Yabancı işçi sorunları

14. Örgütlenme ve siyasal hakların kullanımına yönelik sorunlar

Tarım, dünyada gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi sağlanması, ihracat ve oluşturduğu istihdam olanakları açısından önemini korumaya devam edecektir. TÜİK'in Ekim/2014 hanehalkı işgücü anket sonuçlarına göre, Türkiye'de 26 milyonu aşan toplam istihdam içinde 5.404.000'e ulaşan tarım sektörü %23 ile ikinci sıradadır. Aynı anket sonuçlarına göre 15 yaş üzeri mevsimlik gezici çalışan işçisi sayısı 485 bin olup mevsimlik gezici tarım işçileri tarım sektörünün vazgeçilmez işgücüdür. Aileleri birlikte değerlendirildiğinde her yıl 1 milyon civarında nüfus tarımda iller arasında gezici çalışmaktadır. Ülkemizde gezici tarım işçilerinin çoğunlukla aileleri ile birlikte çapalama, toplama gibi yoğun işgücü gerektiren işlerde çalıştıkları, örtü altı ürün yetiştiriciliğinin artmasıyla birlikte tarım alanlarında çalışma süresinin uzadığı, Güneydoğu Anadolu bölgesi başta olmak üzere, kentlerin eğitim düzeyi düşük, mesleği olmayan nüfusunun aileleriyle birlikte tarımsal üretimin yoğun olduğu yaklaşık 50 ilde çoğunlukla kayıt dışı çalıştıkları bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yaşadıkları sorunların çözümüyle ilgili mevzuat mevcut olmakla birlikte bunların etkin olarak uygulanmadığı görülmektedir. Bu konuyla doğrudan ilişkili en önemli düzenleme 2010/6 Sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesidir. 2010/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile sorun alanları tespit edilmiş, çözüm önerileri konusunda ilgili kamu kurumlarına çeşitli görevler verilmiştir. Buna göre, Kalkınma Bakanlığından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına ödenek aktarılmış, valilikler tarafından yapılan projelerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca uygun görülmesi üzerine ödenek ilgili il özel idarelerine verilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yetkisi ve görevinin ödenek aktarılması ile sınırlı olması nedeniyle il özel idarelerinin ödeneği yerinde ve verimli bir şekilde kullanıp kullanmadığı denetlenememiştir. Genelge doğrultusunda merkezde oluşturulan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulları, ilgili kurumların kendi görevleri olarak algılamaması sonucunda düzenli olarak toplanamamış, İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri İzleme Kurulları ise mülki idare amirleri tarafından "proje olarak" algılanmış olup etkin bir şekilde çalıştırılmamıştır. 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir olan illerde il özel idareleri kaldırıldığı için bu konuda hangi kurumun sorumlu olduğu belirsiz hale gelmiştir. 2014 yılında METİP'e ödenek de aktarılmamıştır. Özetle oluşturulan yapının bir proje olarak kurgulanması ve ödeneği aktaran kurumun ödeneği kullanan kurum denetleyememesi sebebiyle tahsis edilen ödeneklerin etkin ve verimli kullanılması da sağlanamamıştır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ücret, çalışma şartları, barınma ve benzeri koşullarında yapılması gerekenleri düzenleyen kapsayıcı nitelikte bir diğer düzenleme Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliğidir. Yönetmelik'te İŞKUR'dan izin alınmadan iş aracılığı yapılamayacağına ilişkin hüküm olmasına rağmen kayıtlı iş aracı sayısı Türkiye çapında 726 kişi ile sınırlıdır. Yine anılan yönetmelikte iş araçları için işçiler ile işverenler arasında imzalanan sözleşmeleri İş Kurumuna 10 gün içinde bildirme yükümlülüğü bulunmasına rağmen, bir sözleşme çerçevesinde çalıştırılan mevsimlik tarım işçisi sayısı yok denecek kadar azdır. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün denetim biriminin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına devredilmiş olması, bu alanda denetimi güçleştirmekte, ayrıntılı şekilde düzenlenen yönetmelik hükümlerinin yeterince uygulanamamasına yol açmakta ve kayıt dışı olan bir sektörde faaliyet gösteren tarım araçlarının da kayıt dışı olması sorununu derinleştirmektedir.

Toplum Sağlığı Merkezleri Çalışma Usul ve Esasları Yönergesinde mevsimlik tarım işçilerini doğrudan ilgilendiren hükümler bulunmamaktaydı. Toplum sağlığı merkezlerine mevsimlik nüfus hareketlerine ilişkin görevler veren Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği oldukça yakın

bir zamanda, 5 Şubat 2015 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna ilişkin yönerge ise hazırlık aşamasındadır.

2011/25 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimi Genelgesi bu alanda ayrıntılı düzenlemeler içermesine rağmen kurumun farkındalığının sınırlı olması uygulamayı engellemektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012/2 sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi de ayrıntılı hükümler içermesine rağmen uygulaması oldukça sınırlı olmuştur.

Gezici mevsimlik tarım işçilerine insan onuruna yaraşır bir ücret ve yaşam koşullarının sağlanamamasının en önemli nedeni tarım sektörünün ucuz işgücüne duyduğu ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, sanayide yaklaşık %35'e kadar düşürülen kayıt dışı istihdamın tarım sektöründe % 80'ler, mevsimlik tarım işinde ise % 95'ler düzeyinde olması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum mevsimlik tarım işinde çalışanların "işçi" olarak tanımlanmamasına, böylece iş hukuku ile sosyal güvenlik hukukunun öznesi olamamasına yol açmakta ve bu hukuktan kaynaklı hakların kullanılmasına da engel olmaktadır. Kayıt dışılık örgütlenmeyi olanaksız kılmakta, sürekli mekan değişikliği bir yandan siyasal hakların kullanılmasını kısıtlamakta, diğer yandan da ağır barınma sorunlarına yol açmaktadır. Kurumların veri tabanlarında mevsimlik tarım işçilerine dönük özel bir kaydın olmaması ve var olan bilgilerin ilgili kurumlar tarafından ortak kullanıma açılmaması mevsimlik tarım işçilerine dönük eğitim ve sağlık hizmetlerinin planlanmasında güçlükler oluşturmakta, bu durum kamu hizmetlerine erişimde sorunlara yol açmaktadır. İşverenlerin kayıt dışında olması, denetim imkanlarının kısıtlılığı ve denetimin zorluğu gibi nedenler iş sağlığı ve güvenliği yönünden denetimsizliğe, bunun doğal sonucu olarak da mevsimlik tarım işçilerinin bu korumadan mahrum kalmasına yol açmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı barınma, temiz içme suyuna erişim, sağlık, eğitim vb. temel insani sorunların çözümü alınacak önlemlerle sağlanabilir. Zaten yukarıda açıklandığı gibi bu sorunların çözümüne yönelik mevzuatımızda pek çok düzenleme de bulunmaktadır. Özetle, yetki ve sorumluluğu üstlenen tek kurumsal bir yapının oluşturulamaması, mevsimlik tarım işçilerinin % 95'inin kayıt dışı olması, tarım araçlarının kayıt içine alınamaması, ortak veri tabanının olmaması gibi etkenler tespit edilen sorunlarının çözümünü ciddi anlamda güçleştirmektedir.

Komisyonumuzun çalışmaları neticesinde mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ve geliştirilen çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur:

Yönetsel/Mevzuat Sorunları

1. Tarım işlerinde 50 ve daha az sayıdaki işçi çalışan tarım işletmeleri 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi olmadığından mevsimlik tarım işçilerinin çoğunluğu İş Kanunu kapsamında değildir.

2. Tarım alanlarında asgari sağlık ve güvenlik standartlarını belirleyen ILO'nun 184 sayılı "Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi" ülkemiz tarafından henüz onaylanmamıştır.

3. 2010/6 Sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi uyarınca oluşturulması gereken İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri İzleme Kurulu daimi bir birim olarak düzenlenmiş olmasına rağmen, mülki idare amirleri tarafından METİP kapsamında geçici bir proje birimi olarak algılanmıştır. Bu nedenle ilgili Genelge gerektiği şekilde uygulanamamıştır. Ayrıca METİP'teki proje ödeneklerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından temin edilmesine rağmen, etkin bir denetim sisteminin kurulamaması kaynakların etkin ve verimli kullanılmamasına neden olmuştur.

4. Mevsimlik tarım işçilerine hizmet vermesi gereken çok fazla kurum olmakla birlikte, tüm kurumların hizmet sunumunu planlarken kendi kayıtları ve veri tabanlarını kullanmaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

5. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği yeterince uygulanmamaktadır.

6. 2011/25 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimi Genelgesi yeterince bilinmemekte ve uygulanmamaktadır.

7. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği'nin 30'uncu maddesine yönelik yönerge henüz hazırlanmamış olup, birinci basamak sağlık personelinin mevsimlik tarım işçilerine sunulması gereken temel sağlık hizmetleri konularında eğitimi yetersizdir.

Yönetmelik/Mevzuat Sorunlarına Çözüm Önerileri

1. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma şartları ve ulaşım, barınma, sağlık ve eğitim hizmetleri başta olmak üzere sosyal hayatlarının iyileştirilmesiyle ilgili tedbirlerin uygulanmasına yönelik koordinasyon görevi ve icrai yetkilerin merkezde İşçileri Bakanlığı, taşrada mülki idare amirine tevdi edilmesini öngören yasal bir düzenleme yapılmalı ve dayanağını bu yasal düzenlemeden alan, Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe giren bir Yönetmelik çıkarılmalıdır.

2. Mevsimlik tarım işçilerinin iş ve sosyal güvenlik hukuku kapsamına alınmasını sağlayacak şekilde mevzuat düzenlemeleri yapılarak Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde bu görevi yürütecek kurumsal bir yapı oluşturulmalıdır.

3. Mevsimlik tarım işçilerinin Sigorta Primine Esas Kazanç asgari tutarı üzerinden sigorta primlerine ilişkin kısımların devlet prim desteği kapsamına alınması sağlanmalıdır. Bu konuda istismarın önlenmesi amacıyla idari tedbirler alınmalı, gerekli denetimler yapılmalıdır.

4. Mevsimlik tarım işçilerine yönelik barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin sağlandığı, gerekli alt ve üst yapısı hazırlanmış, sevk ve idaresini mülki idare amirlerinin üstlendiği toplulaştırılmış yaşam alanları oluşturulmalıdır.

5. ILO'nun mevsimlik tarım işçileri de dahil tarımda ücretli çalışanlara diğer sektörde çalışanlarla aynı düzeyde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili korunma imkanı sağlayan 184 sayılı "Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi" onaylanmalıdır.

6. Mevsimlik tarım işçilerinin başta sağlık, eğitim olmak üzere tüm kamu hizmetlerine erişimlerini sağlamak ve bu işçilere rehberlik etmek amacıyla mevsimlik tarım işçileri arasından belirlenecek kişilerin "tarımda hizmet aracı" olarak görevlendirilmelerini sağlayacak yeni bir modelin oluşturulması ve bu model kapsamında istihdam edilecek tarımda hizmet araçlarının Toplum Yararına Çalışma Programı kapsamına alınması sağlanmalıdır. Bu amaçla, Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesinde "tarımda hizmet aracı" tanımlanmalı, aynı Yönetmeliğin uygulanacak alanları düzenleyen 65'inci maddesindeki işlere tarımda hizmet aracı eklenmeli ve tarımda hizmet araçlarının mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak üzere gittiği illerde de istihdamına imkan sağlanmalıdır.

7. Mülki idare amirlerinin atama öncesi hizmet içi eğitim programlarına 'Mevsimlik Tarım İşçileri ve Ailelerine Yönelik Hizmet Sunumu' adıyla bir konunun eklenmesi sağlanmalıdır.

8. Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri tarafından Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin tam olarak uygulanması sağlanmalı, tarım iş araçlarının belgelendirilmesi sırasında eğitimlerini ve iş araçlarının etkin bir şekilde denetimlerini sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

9. Mevsimlik gezici tarım işçilerine ödenecek ücretin (günlük, haftalık ve aylık olarak) asgari ücret ve piyasa koşulları dikkate alınarak belirlenmesi yetkisi düzenlenecek mevzuat ile İl İzleme Kurullarına verilmelidir.

10. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği'nin tam anlamıyla uygulanabilmesi için sağlık çalışanlarının mezuniyet öncesi-sonrası eğitimlerine mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlere yönelik konular eklenmeli ve çıkarılan Yönetmeliğe bağlı Yönerge hazırlanmalıdır.

11. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesine yönelik olarak hazırlanacak yasal düzenlemeler uygulamaya girene kadar, mevcut 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesinin, yenilenmesi, uygulanması ve denetiminin sağlanması gereklidir. Genelge hükümlerinin yürütülmesine ilişkin eşgüdüm taşrada en yaygın ve güçlü örgütlenmeye sahip bakanlık olan İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanmalıdır. Başbakanlık Genelgesi'nin 18'inci maddesinde, mevsimlik tarım işçilerine yönelik ihtiyaçların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca projelerle il özel idarelerine ödenek gönderilmesi yoluyla karşılanması öngörülmektedir. Genelge'nin 18'inci maddesinin, mevsimlik tarım işçilerine sunulacak hizmetlerin, valiliklerce il/ilçenin ürün deseni ve miktarına göre belirlenecek mevsimlik tarım işçisi sayısının esas alındığı ihtiyaçlar doğrultusunda "İçişleri Bakanlığı tarafından karşılanması" şeklinde değiştirilmesi gereklidir. Genelge ile il özel idarelerinin uhdesine verilmiş vazifeler, yapılacak değişikliklerle büyükşehir belediyesi olan illerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarına verilmeli ve/veya toplu yaşam alanlarına temiz içme-kullanma suyu sağlama ve atıkların uzaklaştırılması konusunda yerel yönetimlere görev veren ve kaynak aktaran yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

12. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettiği illerin izleme kurulları tarafından Aile Hekimliği Bilgi Sistemi, Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları ve muhtarlıklar kullanılarak il/ilçede mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısının ve gideceği il/ilçelerin belirlenmesi sağlanarak, mülki idare amiri tarafından gidilecek il/ilçelere bildirilmesi sağlanmalıdır.

13. Çiftçi Kayıt Sistemi (ürün desenleri ve arazi büyüklüğüne göre gerekli mevsimlik tarım işçisi sayısı vb. verilerin işleneceği modül eklenerek), Aile Hekimliği Bilgi Sistemi (kişinin mevsimlik tarım işçisi olup olmadığı bilgisi eklenerek), e-okul (öğrenci velisinin mevsimlik tarım işçisi olduğu bilgisinin yer aldığı modül eklenerek), Toplum Sağlığı Merkezi kayıtları ve İŞKUR (tarım iş aracı bilgileri ve sözleşmelerdeki işçi sayısı eklenerek) gibi ilgili kurumlarda tutulan veri tabanlarından faydalanmak suretiyle İçişleri Bakanlığı nezdinde mevsimlik tarım işçileriyle ilgili bir veri tabanı oluşturulmalı ve ilgili kurumların ortak paylaşımı sağlanmalıdır.

Ulaşım Sorunları

- 1.** Yıl içindeki mevsimlik gezici tarım işgücünün ulaşım güzergahı tanımlanmamıştır.
- 2.** Yoksulluk nedeniyle, maliyeti düşürmek amacıyla yük üzerinde ve taşıma sınırı üstünde yolculuklar gerçekleşmektedir.
- 3.** İşçilerin konaklama alanlarından çalışma alanlarına taşınmasında römork, kamyon, traktör vb. açık kasa araçlar kullanılmaktadır.
- 4.** İşçiler geniş aile bütünlüğünü korumak amacıyla ve taşınan eşyaların fazlalığı nedeniyle taşıma kapasitesini aşan ve trafik güvenliğine uygun olmayan araçlar kullanılmaktadır.
- 5.** Mevsimlik tarım işçileri ulaşım sırasında şehir içinde, otopark ve istasyonlarda, parklarda vs. elverişsiz koşullarda konaklamakta ve beklemektedir.

Ulaşım Sorunlarına Çözüm Önerileri

- 1.** Göç dönemlerinde şehirlerarası ulaşımında tren seferleri veya vagon sayısı artırılmalı ve tren ücretlerinde indirim yapılması suretiyle işçilerin daha ucuz ve güvenli olan tren yolculuklarına yönlendirilmeleri teşvik edilmelidir.

2. Aşırı yolcu taşımaya bağlı kaza ve yaralanmaları önlemek için yoksul ailelerin ulaşım giderleri imkânlar ölçüsünde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ilgili sosyal yardım fonlarından karşılanması sağlanmalıdır.

3. Göç mevsiminde artan güvenli ulaşım aracı ihtiyacının karşılanması ve mevsimlik tarım işçilerinin kalkış ve varış noktaları ile göç güzergâhlarının belirlenmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı koordinasyonu ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından ulaşım planlaması yapılarak ulaşım güvenliğine yönelik trafik denetimleri artırılmalıdır.

4. Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin uzun mesafelerde üstü kapalı araç kasalarında yolcu taşımaya izin veren 130'uncu maddesi uzun mesafelerde araç kasalarında yolcu taşınmasını yasaklayacak şekilde değiştirilmelidir.

5. Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin lastik tekerlekli tarım traktörleri ile insan taşınması esaslarını düzenleyen 131'inci maddesinin dördüncü fıkrasına bu tür taşımaya yalnızca kısa mesafede yapılabileceği koşulu eklenmelidir.

6. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşımını sağlayan araçlar için alınmak zorunda olunan belgeler yerine daha düşük bir bedelle özel bir belge verilmesi sağlanmalıdır.

7. 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin, mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım sırasında şehir içinde, otogar ve istasyonlarda, parklarda vs. elverişsiz koşullarda konaklama ve beklemelerine engel olmak için bu işçilere kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanmasını öngören 3'üncü maddesi hayata geçirilmelidir.

Barınma Sorunları

1. İşçi aileler naylon, bez, branda tarzı iptidai barınaklarda, çamur ve uygun olmayan alanlarda yaşamakta olup, konaklama alanlarında içme/kullanma suyu temini, tuvalet/banyo, çamaşır yıkama imkânları kısıtlıdır.

2. Atıklar genellikle açık alana gelişigüzel bırakılmakta ve ciddi hastalık ve yaralanmalara neden olmaktadır.

3. Geçici yerleşim yerlerindeki yapılar, tarım mevsimi dışında atıl kalmakta ve kullanılamaz hale gelmektedir.

4. Yerleşim yerleri ve kolaylık tesislerinin işçilerin kültürlerine uygun şekilde yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Barınma Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. İllerin ürün çeşidi, arazi büyüklüğü ve tarımda çalışma süreleri dikkate alınarak; tuvalet/banyo, çamaşır yıkama, sosyal yaşam alanı ile eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya dönük yapıların (zemin, su deposu, yanmaya karşı dayanıklı malzemenen üretilmiş sahra çadırı vb.) yer aldığı toplulaştırılmış geçici yaşam alanları mülki idare amirinin uhdesinde oluşturulmalı ve idame edilmelidir.

2. Mevsimlik tarım işçilerinin konaklama alanlarının tahsisinde 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde öngörülen uygun büyüklükteki Hazine arazilerinin tercih edilmesi, bunların bulunmadığı yerlerde özel kiralama yoluyla uygun alanların temin edilmesi, Ordu ilinde yapılan barınma alanı örnek alınarak oluşturulacak toplulaştırılmış barınma alanlarında Toplum Yararına Çalışma Programı çerçevesinde istihdam edilecek görevlilerce hizmetlerin sürekliliği sağlanmalıdır.

3. Atıklar yerel yönetimlerce düzenli olarak toplatılmalıdır.

4. Geçici yapılar mülki idare amirinin gözetiminde muhafaza edilmelidir.

5. Yerleşim yerleri ve kolaylık tesisleri gibi hizmetler, imkânlar ölçüsünde işçilerin ihtiyaçları ve barınma kültürleri dikkate alınarak sunulmalıdır.

Sağlık Sorunları

1. Mevsimlik tarım işçisi ve ailelerinde ölüm ve hastalık sıklıkları yüksektir.
2. Tarımsal üretimin yoğun olduğu illerde, mevsimlik tarım işçilerine sağlık hizmeti verme yükümlülüğü Toplum Sağlığı Merkezlerinde olmasına karşın, Toplum Sağlığı Merkezleri ve bu kurumlarda görev yapan sağlık personeli ve mobil sağlık araçlarının sayıları yetersizdir.
3. Mevsimlik tarım işçilerinde bebek ölüm hızı yüksektir. Anneler çalıştıktan sonra, bebekler başta olmak üzere çocuklarının beslenme, ilgi görme gibi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.
4. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri illerde yeterli sayıda aile hekimi ve aile sağlığı elemanı bulunmamaktadır, işçilerin tümü aile hekimine kayıtlı değildir.
5. Aile hekimi kaydına alınan gebenin ve bebeğin kontrol, takip ve izleminin gereği gibi yapılmaması hakkında öngörülen performans cezası, aile hekimlerinin, tarım işçilerinin bölgeyi terk etmeleri sonrası artık takiplerini yapamayacak olmalarından doğacak cezadan kaçınmak adına tespit ve takibe hiç başlamamayı tercih etmelerine yol açmaktadır.
6. Mevsimlik tarım işçileri yeterli ve dengeli beslenmemektedir. Beslenme bozukluğuna bağlı gelişimsel bozukluklar ve hastalıklar ortaya çıkmaktadır.
7. Mevsimlik tarım işçilerinin sağlık bilgisi yetersiz olup özellikle koruyucu sağlık hizmetlerine erişimleri yetersizdir. Sağlık personeli mevsimlik tarım işçisi ailelere ulaşamamaktadır.
8. Mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak toprakla temas halinde olması ve deri bütünlüklerinin bozuk olmasına bağlı tetanos hastalığına yakalanma olasılığı yüksektir.
9. Mevsimlik tarım işçilerinin tarım alanlarında sabun ve suya erişimi sınırlı olduğundan bulaşıcı hastalıklar sıklıkla görülmektedir.

Sağlık Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Tarım alanlarında sağlık hizmetine erişimi sağlamak için Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği'nde tanımlanan görevler çerçevesinde, Toplum Sağlığı Merkezlerinin sağlık personeli ve mobil sağlık aracı ihtiyacı giderilmelidir.
2. Mevsimlik gezici tarım işçileri ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı sağlık taramaları, bebek ve gebe ve 15-49 yaş kadın takipleri düzenli yapılmalı, bu hizmetler için gezici sağlık ekipleri oluşturulmalı, bu ekiplerde çalışacak personelin eğitimi yapılmalıdır.
3. Sağlık hizmeti esasen gezici sağlık ekipleriyle sunulacak olmakla birlikte aile hekimlerinin mevsimlik tarım işçilerine hizmet sunmasını kolaylaştırmak için mevsimlik tarım işçilerinin takip edilememesinin performans cezasından istisna tutulması ve sunulan sağlık hizmetlerinin bilgi sistemine girilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır.
4. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri yerleşim birimlerinde aile hekimi ve aile sağlığı elemanı eksikliği giderilmelidir.
5. Tarla başı konaklamada, sağlık hizmetine erişimi sağlamak için, çiftçi tarafından tarlasında çalışan işçilerin ve ailelerinin bilgilerinin tarım alanının bağlı olduğu ilçenin Toplum Sağlığı Merkezine bildirilmesi sağlanmalıdır.
6. Yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanması için, yoksul aileler belirlenerek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından gıda yardımı yapılmalıdır.
7. Şebeke suyunun tarım işçilerinin buldukları yerlere taşınmasının mümkün olmadığı yerlerde, mevsimlik gezici tarım işçilerinin su ihtiyacı için kullandıkları kuyu suları, tankerlerle taşınan sular ile dere ya da kanallardan sağlanan suların düzenli olarak dezenfeksiyonu sağlanmalı, işçilerin klor ihtiyaçları giderilmelidir.
8. Tetanos aşılı tüm mevsimlik gezici tarım işçilerine ücretsiz olarak yapılmalıdır.

9. El yıkamanın önemi düşünülerek, tarım alanlarında erişilebilir uzaklıkta musluklu bidon ve sabun olması sağlanmalıdır.

10. Mevsimlik tarım işçilerinin ikamet ettikleri mahallelerin din görevlilerinin Müftülükler ve Halk Sağlığı Müdürlükleri işbirliğiyle sağlık eğitimi programlarına alınmaları sağlanmalıdır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunları

1. Mevsimlik tarım işçileri işle ilgili fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psiko-sosyal faktörlere bağlı meslek hastalığı ve iş kazası tehlikeleri ile karşı karşıyadır.

2. Tarım işçileri, solunum, kas-iskelet sistemi, deri hastalıkları, üreme sağlığı sorunları, hayvan kaynaklı hastalıklar, kanser, nörolojik ve ruhsal sorunlar gibi mesleki sağlık sorunlarına maruz kalabilmektedir.

3. Mevsimlik tarım işçilerinin iş sağlığı ve güvenliği konularında eğitimleri bulunmamakta ve yaptıkları işe ve işyerlerine (tarla, silo vb.) özgü risk değerlendirmesi yapılmamaktadır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliği yönünden alınacak genel önlemler çerçevesinde; bütün çalışanlara yapılacak işin tehlikelerini ve korunma yöntemlerini de içerecek şekilde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmelidir.

2. Çalışanlar farklı tehlike kaynaklarına maruz kalabileceğinden yapılacak faaliyete yönelik risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

3. Tarımda İSG farkındalığı oluşturabilmek için; başta İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu olmak üzere, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı ve diğer ilgili kurumlar tarım sektöründe çalışmanın tehlikeleri ve bunlardan sakınmanın en uygun yolları hakkında eğitim kampanyaları yürütmelidir. Bu kampanyaları yürütürken şu etkinlikler yapılabilir:

- Kırsal destekçi ve eğitmenlerden destek alınması,
- Afiş, broşür, dergi vb. bilgilendirme dokümanlarının dağıtılması,
- Kamu spotları oluşturularak yayınlanması,
- Hijyen ve güvenlikle ilgili sergiler ve uygulamaya dönük gösterimler düzenlenmesi ve ücretsiz temizlik malzemesi dağıtım kampanyaları yapılması,
- İlkokul da dahil eğitim ve öğretimin her kademesinde iş sağlığı ve güvenliği derslerinin müfredata eklenmesi,
- Tarımda çalışanlara ve işverenlere tarımda kullanılan yeni çalışma yöntemleri, araç-gereçler, kimyasallar vb. konularda konferanslar düzenlenmeli, ilgili fuarlara katılımları sağlanmalı,
- İş müfettişlerinin tarım eğitimi yapılan fakülteleri ve okulları aralıklı olarak ziyaret ederek tarımda genel güvenlik ve sağlık riskleri hakkında söyleşiler yapması sağlanmalı,
- Özellikle tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemlerde işçilere yönelik kısa süreli eğitim organizasyonlarının yapılması sağlanmalı,
- Tarımda İSG ile ilgili çalıştay, seminer ve ödüllü yarışmaların düzenlenmesi.

4. Tarımda kullanılan makine ve ekipmanın tasarımı, üretimi, kurulumu ve kullanımı hakkında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca belirlenen güvenlik standartlarına uygunluğun tesisi sağlanmalı ve gerekli piyasa araştırması ve denetimleri yapılmalıdır.

5. Halihazırda kullanılan traktörlerden eski ve güvenlik donanımlarından yoksun traktörlerin hurda indirimi vb. teşviklerle yenilenmesi sağlanmalıdır. Tarım Kredi Kooperatifleri Birliğince çiftçilerin yeni ve daha güvenli tarım aletlerine geçişleri teşvik edilmelidir.

6. Tarım kimyasallarının gereksiz kullanımını önlemek için bu kimyasalların reçete ile satılması hususu Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından daha sıkı ve etkin bir denetim altına alınmalıdır.

7. Tarım kimyasalları üreticileri ve distribütörleri piyasaya sundukları ürünlerin ambalaj atıklarını toplayarak imha edilmesini sağlamalıdır. Bu kapsamda çiftçilerin kullandıkları kimyasallara ait ambalaj atıklarının tekrar getirmelerini sağlamak üzere ambalajlar depozitolandırılabilir. Böylece tarım kimyasallarının çevreye olan tahribatı ve dolaylı olarak da işçilere olan zararı kısmen azaltılabilir.

8. Tarım kimyasalları üreticileri ve distribütörleri bütün ürünlerin içine; işçilerin ve işverenlerin anlayacağı nitelikte bu kimyasalların ne gibi etkileri olabileceği, bu etkilerden korunmak için neler yapılabileceği, beklenmedik maruziyetlerde neler yapılması gerektiği vb. hususları görsel ve okunabilir büyüklükte yazılarla Türkçe olarak ifade eden “Malzeme Güvenlik Bilgi Formu” benzeri bilgilendirme formlarını koymalı ve güvenli pestisit uygulamalarını öğretmelidir.

9. Meslek hastalığı tespitine ilişkin yeni düzenlemeler yapılarak, sağlık kurullarına meslek hastalığı tespiti yapabilen yetkilendirilmiş sağlık hizmeti sunucularının sayısı artırılmalıdır. Ayrıca tümüyle önlenebilir olan meslek hastalıkları konusunda işçilerin, işverenlerin ve başta hekimler olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının bilgi ve duyarlılıklarını artırıcı programlar hazırlanıp sürekli olarak yürütülmelidir.

10. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının tarım sektöründe etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, iş müfettişlerine gerekli eğitimler verilmeli, tarım işyerleri kayda alınarak işverenlik çerçevesi oluşturulmalı ve iş müfettişlerinin tarım alanlarına kolayca ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca bu işyerlerinde mevzuat gereği görevlendirilecek iş güvenliği uzmanlarının tarım sektörü ve tarımsal faaliyet konularında bilgi sahibi olmaları zorunlu tutulmalıdır.

11.YÖK ve TÜBİTAK işbirliği ile tarımda iş sağlığı ve güvenliği alanında akademik insan gücünün yetiştirilerek, özellikle tarımsal üretimin yoğun olduğu illerdeki üniversitelerde “Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezleri” açılması sağlanmalıdır.

Eğitim Sorunları

1. Mevsimlik tarım işçisi aileler okulun açık olduğu dönemde tarım alanlarında çalıştıklarından çocuklarının okullaşma oranı, okula devam ve okul başarısı düşüktür.

2. Mevsimlik tarım işçilerinin okul çağındaki çocuklarının, küçük çocukların bakımını üstlenmesi nedeniyle okula gönderilmeleri güçleşmektedir.

3. Tarım işçisi ailelerin çocuklarının okul naklinde sorun yaşanmaktadır.

4. Tarım işçisi ailelerin çocukları tarım mevsiminde yapılan merkezi sınavlara girememektedir.

5. Aileler düşük gelirleri nedeni ile çocuklarının eğitim harcamalarını karşılayamamaktadır.

6. Mevsimlik tarım işçisi ebeveynlerin eğitim düzeyleri düşük olup önemli bir bölümü okuryazar değildir.

7. İşçilerin neredeyse hiçbirinin mesleki eğitimi ve tarım işçiliği dışında bir iş tecrübesi bulunmamaktadır.

Eğitim Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Ailesinin tarım işçisi olarak çalışması nedeniyle eğitimi aksayan öğrenciler için ikamet ettikleri illerde özel müfredat hazırlanarak hızlandırılmış eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Yıl içerisinde yoğunlaştırılmış eğitim uygulanması ile göç dönemi göz önünde bulundurularak (Kasım-Nisan ayları arasında) ders saatleri artırılmış, işlenecek tüm konuların yetiştirileceği özel eğitim takvimleri ve müfredatı oluşturulmalıdır. Gün içi eğitim süresinin uzun olması bakımından ulaşım ve beslenme ihtiyaçlarının Devlet tarafından karşılanması sağlanmalıdır.

2. Toplaştırılmış yaşam alanlarında okullar oluşturulmalı ve çocukların devam etmeleri sağlanmalı, öğrenci sayısının yetersiz olması halinde ise en yakın okula bağlı sınıflar açılmalıdır.

3. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak üzere gittiği yerlerdeki okullar gerektiği takdirde “taşıma merkezi olarak eğitim veren kurumlar” içerisine dâhil edilmeli ve öğrencilere ücretsiz taşıma ve yemek hizmeti sunulmalıdır. Taşınabilir Eğitim Modülü ile söz konusu hizmetlerin takibi sağlanmalıdır.

4. Öğrencilerin okul nakilleri konusunda kolaylık sağlanmalıdır. Tarım işçisi ailelerin çocukları için, e-okul sisteminde öğrenci nakil nedenleri arasında yer alan “her ikisi de çalışan velilerin iş yeri adresi kayıt bölgesi içerisinde” seçeneği yerine “mevsimlik tarım işçisi öğrencisi” seçeneği kullanılmalıdır.

5. Ebeveynlerin, çocukların eğitime devam etmesi konusunda ikna edilebilmeleri için şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanmalı ve bu teşvikler hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır. Şartlı eğitim yardımları ailelerin çalıştıkları dönemde ve gittikleri illerde eğitime devam eden çocuklar için sürdürülmelidir. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için verilecek şartlı eğitim yardımı, çalışması halinde öğrencinin aileye günlük getirisi nazara alınarak artırılmalıdır.

6. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikamet ettiği illerde Yatılı İlköğretim Bölge Okulları açılması ya da ailenin onay verdiği akraba/komşu gibi yakınların yanında yardım destekli bakım modelleri kullanılarak çocukların aileleri ile beraber göç etmeleri ve çocuk işçiliği önlenmelidir.

7. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerince okul çağına gelmemiş çocuklar için toplu yerleşim yerlerinde kreş ve bakımevi hizmetleri sunulmalıdır.

8. Özel eğitim ihtiyacı bulunan çocukların eğitim haklarından faydalandırılması için Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlükleri tarafından gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

9. Öğrencilerin kayıtları sürekli ikamet ettikleri yerlerde bulunduğundan merkezi sınavlara ailelerinin tarım işçiliği yaptıkları yerlerde girmeleri için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

10. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ailelerin çocuklarının kırtasiye, giyim, eğitim malzemesi vb. ihtiyaçları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından karşılanmalıdır.

11. Herhangi bir mesleği olmayan veya yeterli mesleki donanıma sahip olmayan tarım işçilerinin niteliklerini geliştirerek istihdam edilebilirliklerini artırmak için İŞKUR tarafından düzenlenen meslek edindirme kurslarından tarım işçilerinin öncelikli olarak faydalandırılması sağlanmalı ve mevsimlik tarım işçilerinin tarımsal üretim açısından mesleki yeterliliklerini artırmak amacıyla tarımla ilgili meslek kursları sunulmalıdır.

12. Mevsimlik tarım işçilerinin, ikamet ettikleri illerde kaldıkları dönemde Milli Eğitim Bakanlığının yaygın eğitim kurumlarıncaya sunulan başta okuryazarlık olmak üzere, yetişkin eğitim programlarından öncelikli olarak yararlanması sağlanmalıdır.

13. Eğitimine devam edememiş ve mecburi öğrenim çağı dışına çıkmış tarım işçileri Halk Eğitimi Merkezleri ve Mesleki Eğitim Merkezleri eliyle Açık Öğretim Okullarına yönlendirilmelidir.

Sosyal Güvenlik Sorunları

1. Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bölümü kayıt dışı olduğundan sosyal güvenceden yoksundurlar.

2. Mevsimlik tarım işçileri; sosyal güvenlik sisteminde görülen denetim yetersizliği, yüksek prim yükümlülükleri, sosyal güvenlik rejimleri ile ilgili norm ve standart birliğine aykırı farklı düzenlemeler, modern sosyal güvenlik sistemlerinin öngördüğü zorunlu sigortalılığa karşılık bazı kanunlarda ortaya konulan isteğe bağlılık gibi nedenlerle sosyal güvenlik çatısı altına girmek istememektedir.

3. Tarım kesiminde çalışan işçilerin büyük bir bölümünün yeşil kart (eski adıyla) sahibi olmaları nedeniyle tarım işçisi olarak sosyal güvenlik kapsamına girmekten imtina ettikleri, sigortalı olarak bildirilmesi halinde ise işten ayrılarak çalışmadıkları ve bu durumun özellikle hasat zamanlarında işverenleri çok büyük sıkıntıya soktuğu, sigortalı olarak bildirim yapılmaması halinde ise işverenlerin kaçak işçi çalıştırır duruma düştükleri ve özellikle iş kazaları yönünden sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Sosyal Güvenlik Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Yeni yasal düzenleme yapıncaya kadar;

1. Ek-5 kapsamındaki sigortalılardan (gün bazında) her yıl için bir puan artırılmak suretiyle alınan primler 20 gün üzerinden sabitlenmelidir.
2. Tarımda geçici (süreksiz) çalışanlara uygulanan sosyal güvenlik rejimleri arasında norm ve standart birliği sağlanmalıdır. Sigortasızlığa yönelik etkin denetim yapılmalıdır.
3. Genel sağlık sigortası primleri Devlet tarafından ödenmek suretiyle sağlık yardımlarından (60/c-1 eski adıyla yeşil kartlı) yararlandırılan mevsimlik tarım işçilerinin zorunlu sigortalılığa geçişleri ve hizmet sonrası tekrar 60/c-1'e geçiş işlemleri karşılıklı olarak kolaylaştırılmalı ve bu geçiş işlemleri ile ilgili farkındalık artırılmalıdır.

Ücret ve Çalışma İlişkileri Sorunları

1. Mevsimlik tarım işçileriyle işverenler arasında olması gereken bağımlılık ilişkisi, işçiler ile araçlar arasında kurulmuştur.
2. Mevsimlik tarım işçileri iklim ve hastalık gibi nedenlerle çalışmadığı zamanlarda ücret alamamaktadır. Günlük gelirleri dikkate alındığında bir kısmının aylık gelirleri asgari ücretin altındadır. Hafta tatili kullanımına hiçbir şekilde rastlanmamaktadır.
3. Mevsimlik tarım işçileri göç ettikleri yerde işsiz kalabilmektedir.
4. Mevsimlik tarım işçileri bazen ücretlerini alamamaktadır.
5. Mevsimlik tarım işçileri örgütlenme sorunları yaşamaktadır.

Ücret ve Çalışma İlişkileri Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin uygulanması sağlanmalıdır. Zira Yönetmeliğe göre, işçilerin ücretleri ve çalışma şartları sözleşmeyle belirlenmelidir.
2. Göç ettikleri yerleşim birimlerinde işsizliği önlemek için, İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçilerini İzleme Kurulu tarafından, ürün desenine göre gerekli tarım işçisi sayısının hesaplanması ve İŞKUR tarafından mevsimlik tarım işçilerine ilan edilmesi sağlanmalıdır.
3. Mevsimlik gezici tarım işçilerine ödenecek ücretin (günlük, haftalık ve aylık olarak) asgari ücret ve piyasa koşulları dikkate alınarak belirlenmesi yetkisi İl İzleme Kurullarına verilmeli ve ücretlerini alamadıkları durumda uyuşmazlıkların çözümü için İl İzleme Kurulu görevli olmalıdır.

Aracı İlişkileri Sorunları

1. Tarım iş araçlarının çok büyük bölümü kayıt dışı çalışmaktadır.
2. Tarım iş araçları kendileriyle doğrudan ilgili Tarım İş Aracılığı Yönetmeliği'ni bilmemekte ve uygulayamamaktadır.
3. Tarım iş araçları mevsimlik tarım işçilerinden komisyon almakta olup, bu durum işçinin ücret kaybına neden olmaktadır.

Aracı İlişkileri Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Yürürlükteki ilgili mevzuat (Tarım Aracılığı Yönetmeliği, 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi) uyarınca belgelendirmeleri gereken mevcut tarım araçlarının faaliyetlerinin kayıt altına alınmasına yönelik etkin bir denetim ve takip sistemi kurulmalı, bu sistem mülki idare amirleri gözetiminde ve Ziraat Odaları işbirliği ile yürütülmelidir.

2. Tarım iş araçlarının işçilerden aldıkları komisyonun Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği uyarınca işverenden alınması sağlanmalıdır.

3. Tarım iş araçlarına belgelendirme sürecinde verilmesi önerilen eğitim programında, çalışanların haklarına yönelik konuların yer alması sağlanmalıdır.

Sosyal Çevre ile İlişkilere Yönelik Sorunlar

1. Genel olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinden kaynaklanan veya işçilerin karıştığı asayiş olayları yok denecek kadar azdır, ancak mevsimlik tarım işçilerine yönelik bazı sosyo-kültürel önyargılar bulunmaktadır.

2. Yoksulluk, birçok durumda, karar alma mekanizmalarından dışlanma; siyasal sürece, çalışma hayatına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlanmasına ve siyasal haklarını yeterince kullanamamalarına neden olmaktadır. Sosyal dışlanmanın bu süreçte yoksulluğu yeniden bir kısır döngüde üretmesi yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır.

Sosyal Çevre ile İlişkilere Yönelik Çözüm Önerileri

1. Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinin sürece aktif katılımı sağlanarak, hizmet içi eğitim ve sertifikalandırma yöntemleri ile işçilerin eğitim seviyeleri yükseltilmeli ve yasal haklar, mevzuat, kişisel hijyen, sağlık okuryazarlığı, iş sağlığı ve güvenliği, iletişim becerileri ve benzeri konularda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

2. Sosyal dışlanmaya maruz kalan mevsimlik tarım işçileri için sosyal içermeye politikalarının aktif bir şekilde hayata geçirilmesi için öncelikle mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları iyileştirilmelidir.

3. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dönemsel eğitimler ve seminerler uygulanarak, tarım alanları civarında yaşayan yerel halkın mevsimlik tarım işçilerinin önemini kavramaları ve yaşadıkları sorunlara empati geliştirmeleri sağlanmalı ve sosyal dışlanmaya karşı önlemler arttırılmalıdır.

Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Sorunları

1. Tarlada gündüz erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen, ev işlerinin devamı olan, yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi pek çok iş kadın işçilerce yapılmaktadır. Bu sebeplerle mevsimlik tarım işçileri arasında en mağdur grubu kadınlar oluşturmaktadır.

2. Yetersiz hijyen koşulları, düşük sosyo-ekonomik düzey, genç yaşta evlenme ve beraberinde adölesan gebelikler, çok sayıda ve sık aralıklarla gebelik ve doğum, tarım alanlarında doğum öncesi, sırası ve sonrası sağlık hizmetine erişememe annenin ve bebeğin sağlık risklerini arttırmakta hatta ölümlerine neden olabilmektedir.

3. Mevsimlik kadın tarım işçileri genel olarak sigorta, sosyal güvenlik ve özel olarak da analık sigortası hakkında mahrumdur.

4. Tarımda mevsimlik çalışan kadınlarda ve çocuklarda demir eksikliğine ve B12 vitamin eksikliğine bağlı kansızlık ve diğer beslenme bozuklukları sıklıkla görülmektedir.

Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Yerleşim alanları yakınında ortak çamaşırhane ve mutfaklar kurulmalıdır.
2. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin küçük çocukları için kreş ve bakım evleri kurulmalıdır.
3. Mevsimlik tarım işçisi kadınların analık sigortasından yararlanması sağlanmalıdır.
4. Gebe, lohusa, 15-49 yaş kadın ve bebeklerin düzenli takibi yapılmalıdır.
5. Mevsimlik kadın tarım işçilerine, kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimleri verilmelidir.

Çocuk İşçiliği Sorunu

1. Ülkemizin de taraf olduğu ILO'nun 182 sayılı "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi"nde; tarımda çocuk işçiliği, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak tanımlanmaktadır.
2. Çocuk işçiliği, çocukta işten kaynaklı tehlikelere maruz kalma dahil, fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına neden olmakta, çocuğun yaşam kalitesinin düşmesi ve eğitim hakkının engellenmesi gibi sorunlara yol açmaktadır.

Çocuk İşçiliği Sorununa Yönelik Çözüm Önerileri

1. Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirlerin bütün tarımsal faaliyetleri kapsar şekilde uygulanması sağlanmalıdır.
2. Çocukları eğitime devam eden mevsimlik tarım işçisi yoksul ailelere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yapılacak ayni ve nakdi yardımlarda öncelik verilmesi sağlanmalıdır.
3. Tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik caydırıcı nitelikte gerekli mevzuat düzenlemesi yapılmalı ve taşrada mülki idare amiri tarafından oluşturulacak denetim ekiplerince mevzuatın uygulanması etkin bir şekilde izlenmelidir.
4. Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için verilecek şartlı eğitim yardımı, çalışması halinde öğrencinin aileye günlük getirisi nazara alınarak artırılmalıdır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ikamet ettiği illerde ailenin onay verdiği akraba/komşu gibi yakınların yanında yardım destekli bakım modelleri kullanılarak çocukların aileleri ile beraber göç etmeleri ve çocuk işçiliği önlenmelidir.
5. Mevsimlik tarım işçilerine ikamet yerlerinde daimi iş imkanları (tarım ve sanayileşme politikaları vb.) sağlanmalı ve göçü engelleyici teşvikler 5. ve 6. bölgeler başta olmak üzere kalıcı hale getirilmelidir.

Yabancı İşçi Sorunları

1. Komşu ülkelerde yaşanan olaylar nedeniyle ülkemize göç eden başta Suriye vatandaşları olmak üzere yabancı uyruklu kimselerin sayısında son yıllarda ciddi bir artış görülmektedir.
2. Mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan yabancı işçiler çalışma izni olmadan kaçak olarak çalışmaktadır.
3. Yabancı işçiler, mevsimlik gezici tarım işçilerinin zaten yetersiz olan ücretlerini daha da aşağı düşürmekte, bu durum işgücü piyasasını olumsuz etkilemektedir.

Yabancı İşçi Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Yabancı işçilerin çalışma izinlerini, çalışma koşullarını düzenleyen ve kayıt altına alınmalarını sağlayan yasal bir düzenleme hazırlanmalıdır.

Örgütlenme ve Siyasal Hakların Kullanımına Yönelik Sorunlar

1. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin örgütlenme ve siyasal katılım bakımından sorunlar yaşadığı saptanmıştır.

2. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin seçimlerin yapıldığı dönemlerde ikamet ettikleri yerlerin dışında çalışmaları nedeniyle oy kullanmada zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Örgütlenme ve Siyasal Hakların Kullanımına Yönelik Çözüm Önerileri

1. Mevsimlik tarım işçilerinin örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılmalı ve örgütlenme bilinci artırılmalıdır.

2. Çalışmak için gittikleri yerlerde oy kullanmalarını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu çerçevede yönetsel önlemler alınmalıdır.

3. Mevsimlik tarım işçilerinin sendikal örgütlenmelerini sağlamak için kayıt altına alınmaları sağlanmalı, mevcut derneklerin işe, idari ve finansal açıdan desteklenmesi sağlanmalıdır.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi
Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu
(10/34, 55, 679, 801, 904, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098,
1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106 ve 1107)

31.03.2015

KARAR

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan 10/34, 55, 679, 801, 904, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106 ve 1107 Esas Sayılı Meclis Araştırması Komisyonunun yaptığı araştırma ve incelemeler sonucu düzenlemiş olduğu işbu Rapor Genel Kurula sunulmak üzere Yüce Başkanlığa saygı ile arz olunur.

BAŞKAN

Mahmut KAÇAR
Şanlıurfa Milletvekili

BAŞKANVEKİLİ

Mehmet ERDOĞAN
Adıyaman Milletvekili

SOZÜ

Önder MATLI
Bursa Milletvekili

KATİP

Mehmet Süleyman
HAMZAOĞULLARI
Diyarbakır Milletvekili

ÜYE

Muharrem VARLI
Adana Milletvekili

ÜYE

Gökhan GÜNAYDIN
Ankara Milletvekili

ÜYE

Gökçen ÖZDOĞAN
ENÇ
Antalya Milletvekili

ÜYE

Ali Gültekin KILINÇ
Aydın Milletvekili

ÜYE

Ramazan Kerem ÖZKAN
Burdur Milletvekili

ÜYE

İlhan DEMİRÖZ
Bursa Milletvekili

ÜYE

Abdullah Levent TÜZEL
İstanbul Milletvekili

ÜYE

Süleyman ÇELEBİ
İstanbul Milletvekili

ÜYE

Ali AŞLIK
İzmir Milletvekili

ÜYE

Mustafa BALOĞLU
Konya Milletvekili

ÜYE

Mustafa KALAYCI
Konya Milletvekili

ÜYE

Ahmet Tevfik UZUN
Meşin Milletvekili

ÜYE

Mustafa BİLİCİ
Van Milletvekili

KAYNAKLAR

1. AHİOĞLU S.S.; Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği ve Risk Değerlendirmesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.
2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi (2013-2017), 2013, http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/ulusal_cocuk_haklari_strateji_belgesi_ve_eylem_plani.pdf (Erişim Tarihi:28.02.2015)
3. AKÇO S.; Medeni Hukuk Açısından Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim, İstanbul, 1997.
4. AKYİĞİT Ercan, İş Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2010.
5. ALPAGUT G.; Belirli Süreli Hizmet Sözleşmesi, TÜHİS Yayınları, İstanbul, 1998.
6. ALPAR M.B.; Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında 182 Sayılı ILO Sözleşmesi ile ilgili Çalışma Hayatı Mevzuatı, Kamu-İş; 7(1), 2002.
7. AVŞAR Z. ve ÖĞÜTOĞULLARI E.; Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(1), 2012.
8. AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM); AÜ Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AKÇAM), Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Göç Hareketliliği Araştırması, 2015.
9. BÜYÜKTARAKÇI S.; İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2010.
10. ÇAĞLAR Ş.; Türkiye’de En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması: 2014 Hedefine Doğru Yol Haritası, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/europro/ankara/areas/cocukisciligipdf/yolharitasi.pdf>, (Erişim Tarihi:02.03.2015)
11. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorun Bizim Bilgilendirme Materyali: 1. Kitap, 2005.
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; .Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Öğretmen El Kitabı, Ankara, 2007.
13. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; Çalışma Hayatı Saha Araştırmaları, 2012.
14. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; Ulusal İstihdam Stratejisi, 2012.
15. ÇASGEM; Tarımda Güvenlik ve Sağlık (Uluslararası Çalışma Örgütü Düzenlemeleri), Ankara, 2013.
16. ÇELİK K.; Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi Araştırması, Ordu Çalıştay Sunumu, 2015.
17. DEMİREL H.; Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, Çalışma Dünyası Dergisi, 2(1), 88-100, 2014.
18. DONHAM K.J., THELIN A.; Agricultural Medicine Occupational and Environmental Health for the Health Professionals, Blackwell Publishing All right reserved, 2006.
19. EPHA; A New NGO Action Group on the EU Child Rights Strategy, <http://www.eph.org/a/2610> (Erişim Tarihi:02.03.2015)
20. ERYURT, Mehmet Ali ve KOÇ, İsmet.; Yoksulluk ve çocuk ölümlülüğü: Hanehalkı refah düzeyinin çocuk ölümlülüğü üzerindeki etkisi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2009, Sayı:52: 113-121.
21. FİDAN F.; Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 2004.
22. Friedrich Ebert Stiftung Derneği; Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı, İstanbul, 2012.

23. GÖKBAYRAK Ş.; Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü, Çalışma ve Toplum, 2010.
24. GÜLCUBUK B.; Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2012.
25. GÜMÜŞ A.; Çukurova’nın Ötekileri, Tiroj Dergisi, Mayıs-Haziran, 22-26, 2005.
26. GÜNDOĞDU K.; Tarım ve Orman İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, Adana, 2014.
27. GÜNÖZ M.; Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.
28. Harran Üniversitesi; Tarım Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu-Çevresel ve Mesleki Riskler Bildiri Kitabı, Şanlıurfa, 2012.
29. Harran Üniversitesi; GAP Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması-2013, Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, Şanlıurfa 2013.
30. HURST P.; Tehlikeli Çocuk İşçiliği, OSHA, 2007.
31. ILO Türkiye Temsilciliği, Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, ANKARA, 2002,
32. ILO Türkiye Temsilciliği; Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Ankara, 2012.
33. ILO, Code of Practice on Safety and Health in Agriculture, Geneva, 2010.
34. ILO; Çocuk İşçiliği, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/child.htm> (Erişim Tarihi:02.03.2015)
35. ILO; Global Child Labour Development: Measuring trends from 2008 to 2012, Geneva, 2013.
36. ILO; Global Employment Trends 2011, International Labor Organization, 2011, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf; (Erişim Tarihi: 08.06.2013).
37. İLİK B. ve TÜRKMEN Z.; İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi Dokümanı, ILO Türkiye Yayınları, Ankara, 1994.
38. KAHRAMANOĞLU E.; Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara, 1996.
39. Kalkınma Atölyesi; Fındık Hasadının Oyuncuları: Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Araçları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması, Altan Matbaası, Ankara, 2014.
40. Kalkınma Bakanlığı; Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı, 2013.
41. Kalkınma Bakanlığı; Çocuk Çalışma Grubu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014.
42. KALYON A., Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği ve Risk Değerlendirmesi, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, İstanbul, 2014.
43. LORDOĞLU K. ve ETILER, N.; Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2014.
44. MİGA; Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti Raporu, 2012.
45. MSG Yayın Kurulu; Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu, Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı:38, 2010.
46. ÖZBEKMEZCİ Ş. ve SAHİL S.; Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., Cilt:19 No:3, 261-274, 2004.
47. SELEK ÖZ C. ve BULUT E.; Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri, Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, 2013.
48. SÜZEK S.; İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

49. ŞAHİNLİ M.A. ve ŞAHBAZ N.; Çocuk İşgücü Potansiyeli: Türkiye, Kent, Kır, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15(3), 2013.
50. ŞİMŞEK Z. ve KORUK İ.; Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri; Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği, Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı:105, 2009.
51. ŞİMŞEK Z.; Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011 Özet Rapor, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2011.
52. ŞİMŞEK Z.; Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011 Final Raporu, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ankara, 2012.
53. ŞİŞMAN Y.; Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.
54. Tarım, Orman ve Hayvancılık Faaliyetlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, <http://www.alarko-carrier.com.tr/Intranet/ServisKapisi/Dosya/ISG/6331/32-Tar%C4%B1m.%20Orman%C4%B1%C4%B1k%20ve%20Hayvanc%C4%B1%C4%B1k%20Faaliyetlerinde%20%C4%B0%C5%9F%20Sa%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ve%20G%C3%BCvenli%C4%9Fi.pdf>, Son Erişim Tarihi:22.02.2015.
55. TBMM; <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/cocukparlamentosu2003.htm>, (Erişim Tarihi:24.02.2015)
56. TOR H.; Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Zeitschrift für die Welt der Türke, 2(2), 2010.
57. TUNÇCAN N.; AB’de Çocuk İstihdamı, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:41-42, 1998.
58. TÜİK; Çalışan Çocuklar 2012, TÜİK Matbaası, Ankara, 2013.
59. TÜİK; Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları 2012. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (Erişim Tarihi:02.03.2015)
60. TÜİK; Doğum İstatistikleri, 2013.
61. TÜİK; İşgücü Anketi Sonuçları, 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18632> (Erişim Tarihi:02.03.2015)
62. TÜİK; İstatistiklerle Aile Haber Bülteni, Mayıs 2013.
63. UNICEF; <http://www.unicefturk.org/index.php?p=unicefinedir&sub=tarihce> (Erişim Tarihi:02.03.2015)
64. VERISK MAPLECROFT; Child Labour Global Index-2012, http://maplecroft.com/about/news/child_labour_2012.html (Erişim Tarihi:02.03.2015)
65. YILDIRAK N., GÜLÇUBUK B., GÜN S., OLHAN E. ve KILIÇ M.; Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, ILO Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2002.

RAPORUN EKLERİ

EK: 1. İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ 27/11/2014 TARİHLİ VE 5090 SAYILI İNCELEME-ARAŞTIRMA RAPORUNUN SONUÇ BÖLÜMÜ

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mahallinde yapılan incelemeler, görüşmeler ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi neticesinde ulaşılan sonuç ve öneriler aşağıda sunulmuştur.

A. MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA VE SOSYAL HAYATLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ PROJESİ (METİP)

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın, özellikle çocuklarının, bu süreçte yaşadıkları sorunların tespiti ve giderilmesi amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca 2010 yılında "*Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi*" (METİP) başlatılmıştır. Bu proje İl Özel İdarelerine aktarılan ödenek ve diğer yerel katkılar ile hayata geçirilmiştir. Projenin uygulanmaya başladığı 2010 yılından bu yana 38 İl Valiliği tarafından teklif edilen 65 yerel proje desteklenmiştir. Proje finansmanı için tahsis edilen 96.242.021,00 TL ödeneğin;

- 72 Milyon TL'si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi,
- 5 milyon TL'si eğitim,
- 3 milyon TL'si sağlık,
- 16 milyon TL'si diğer harcamalardan oluşmakta olup, söz konusu projeler illerde valilik bünyesindeki İl Özel İdareleri ya da Köylere Hizmet Götürme Birlikleri tarafından yürütülmüştür.

METİP için 2014 yılında bütçe ayrılmamış ancak önceki yıllardan devam etmekte olan projeler tamamlanmıştır.

Altyapısı METİP kapsamında oluşturulan hizmetler 2014 yılından itibaren Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediye Başkanlıkları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı gibi kurumlara yürütülmektedir.

Başta altyapı olmak üzere barınma, eğitim, sağlık ve güvenlik konularında kullanılmak üzere METİP Projesinin devam ettirilmesi, bu proje çerçevesinde illere gönderilecek ödeneğin Başbakanlık genelgesi çerçevesinde esas sorumlu kuruluşların valilikler ve kaymakamlıklar olduğu değerlendirilerek buralara gönderilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

B. GÜVENLİK

Ülkemizde genel olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinden kaynaklanan veya bunların karıştığı asayiş olaylarının yok denecek kadar az olduğu, tespit edilebilen asayiş olaylarının ise hayatın günlük akışından kaynaklanan adı vakalar olduğu, bizzat mevsimlik tarım işçiliği vasfından kaynaklanan bir güvenlik riskinin olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu işçilerin yıllardır aynı bölgeye çalışmaya gelen kişiler olması, işçi-işveren ve yöre halkı ile aralarında bir tanışıklık ve hukukun oluşmasının bunda etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte mevsimlik gezici tarım işçilerine bakış konusunda bir takım sosyo-kültürel önyargıların olduğu, bunun da zaman zaman istenmeyen asayiş olaylarına sebep olduğu bilinmektedir.

Son birkaç yıldır yabancı uyruklu işçilerin mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı bölgelere gelerek tarım sektörüne ucuz işgücü olarak kayıt dışı girmelerinin bir takım sosyo-ekonomik sonuçlarının olduğu anlaşılmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yıllardır çalıştıkları bölgelerdeki iş alanlarını daraltan bu durumun gelecekte potansiyel bir takım güvenlik riskleri barındırabilecek nitelik taşıyabileceği değerlendirilmektedir.

Diğer yandan mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili sağlıklı bir envanter çalışması bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun büyük ölçüde 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu'nun uygulanamamasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Uygulamada tarım araçlarının, işverenlerin, kolluk kuvvetlerine yeterince yardımcı olmadıkları, söz konusu işçiler dağınık bir şekilde çalıştığından kolluk kuvvetlerinin de bunlara ulaşmada zorluklar yaşadığı anlaşılmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma dönemlerinde, konaklama ve çalışma alanlarında kolluk tarafından mobil karakol uygulaması başlatılmıştır. Öte yandan söz konusu yerlerdeki devriye faaliyetleri artırılmış olmakla birlikte, kolluk üzerinde zaten var olan iş yükünün devriye hizmetlerinin yeterli seviyeye çıkarılmasına mani olduğu değerlendirilmektedir. Bazı illerde uygulandığı gibi, kolluğun üzerindeki iş yükünün azaltılmasına yönelik olarak özel güvenlik uygulamasının yaygınlaştırılması düşünülebilir.

Ayrıca Kimlik Bildirme Kanunu uygulamaları çerçevesinde kolluk kuvvetlerince elde edilen bilgilerin işçilerin geldikleri yer il mülki idare makamlarına bildirilmek suretiyle işçilerle ilgili hem o yıl için hem de bir sonraki yıl için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.

C. BARINMA

Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçileri, her yıl ağırlıklı olarak kendi yaşam alanlarından buldukları ilde veya ülkenin dört bir yanına birkaç aylığına veya daha uzun süreli çalışmak için göç eden bir işçi kitlesidir. Mevsimlik tarım işçileri çalışacakları yerlere vardığında yaşayacakları barınma yerleri, önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri Nisan ayından başlayarak Kasım ayı sonuna kadar çalışmak amacıyla gittikleri yerlerde, genelde çalıştıkları köylerde, dağınık olarak 2-3 aile bir arada çoğunlukla kendi imkânlarıyla kurdukları çadırlarda veya işverenlerin temin ettiği yerlerde kalmakta bazı yerlerde ise Valilik ve Kaymakamlıklarca belirlenen ve alt yapıları hazırlanan toplu yerleşim yerlerinde çadır kurmak suretiyle her yıl konaklamaktadırlar. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma şartları son derece ilkindir ve genellikle çadırlarda kalmaları nedeniyle özellikle içme ve kullanım suyu temininde zorluklar yaşanmaktadır. Elektrikten yararlanamadıkları, yanında çalıştıkları işverenden bazen gıda ve su talebinde buldukları, tarla sahiplerinin de elinden geldiği ölçüde yardımcı olmaya çalıştıkları, çadırlarında çok fazla eşyalarının olmadığı, son derece kötü şartlarda yaşadıkları, hijyenik bir ortam olmadığı, sabit tuvalet ya da banyolarının bulunmadığı, yemeklerini dışarıda açık alana kurdukları ocaklar üzerinde pişirdikleri, aynı şekilde tenekelerde su kaynatarak çamaşır yıkadıkları, tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla yaptıkları çadır malzemesiyle kapatılmış ilkel kabinlerde giderdikleri bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin bir kısmı da kendilerini çalıştıran işverenlerce temin edilen ve çalıştıkları bahçelerin yakınında bulunan, işverenlere ait bağ evi, köy evi, depo gibi mekânlarda kalmaktadırlar. Ailecek geldiklerinden sayılarının kalabalık olması ve toplu olarak kalmalarından ötürü

yeterli yaşam alanları bulunmamakta, bu mekânları yatmadan yatmaya kullanabilmektedirler. Buralarda kalma süreleri kısa olmasına rağmen özellikle tuvalet ve banyo açısından sağlıklı bir ortamda, naylon, bez vb. malzemelerden yapılan çadırlarda iptidai koşullarda yaşam mücadelesi vermektedirler.

Bunun yanında gittikleri bazı yer muhtarlıklarınca gösterilen köy konaklarında, boş okul binalarında, çadır ve geçici barakalarda konaklayan mevsimlik gezici tarım işçilerinin konaklama ve barınma ile ilgili en büyük sorunları, yemek, temizlik, elektrik ve su ihtiyaçlarının temininde karşılaşılan güçlüklerdir.

İşçiler çoğunlukla yerleşim yerlerinden uzak dere yataklarına yakın yerlere çadırlarını kurmak zorunda kalmakta, memleketlerinden gelirken yanlarında getirdikleri ya da çevreden buldukları naylon, karton ve kumaş kullanarak kendi yaptıkları çadırlardan oluşan yerleşim yerlerinde kalmaktadırlar.

Barınma yerlerindeki koşullar, çevrede bir kirlilik ve kötü kokuya sebep olmakta, ayrıca kötü bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Bazı çadırların zeminini kaplayan hiçbir şey yoktur. Kampta barındıkları çadırlara yakın şekilde kurulmuş üstü açık, dört yanı kapalı banyo, tuvalet için kullandıkları küçük odacıklar ile tandır fırınları ve açık mutfaklar dikkat çekmektedir. Bu çadırlarda yaşayan insanlar her türlü tehlikeyle karşı karşıyadırlar. Kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere mevsimlik işçilerin çalışma ve barınma şartlarına bağlı nedenlerden dolayı rahatsızlıkları bulunmaktadır. Toplu yerleşim yerleri her türlü bulaşıcı hastalığa açık ve hijyenden yoksundur. Kötü koşullarda yapılmış, yeterince suyu olmayan ve ortak kullandıkları tuvalet ve banyolar sağlık için risk içermektedir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin kamplarında yeterli su, tuvalet ve atık sistemleri yoktur. Bazı çadırların yerleşim yerlerinde şebekeli içme suyu olmadığından ya artezyen kuyuları, tulumbar ya da seyyar su tankerleri kullanılmaktadır. Çoğu zaman herhangi bir dezenfeksiyon uygulanmayan ve düzenli olarak temizlenmeyen bu su temin araçları doğrudan işçilerin sağlığını tehdit etme, bulaşıcı hastalıklara zemin hazırlama tehdidini içermektedir.

Belirtilen bu olumsuzlukların önlenmesi ve mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak için buldukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın, özellikle çocuklarının, bu süreçte yaşadıkları sorunların tespiti ve giderilmesi amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na 2010 yılında "*Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi*" (METİP) başlatılmıştır. Bu proje Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bütçesinden İl Özel İdarelerine aktarılan ödenek ve diğer yerel katkılar ile hayata geçirilmiştir. Projenin uygulanmaya başladığı 2010 yılından bu yana 38 İl Valiliği tarafından teklif edilen 65 yerel proje desteklenmiştir. Proje finansmanı için tahsis edilen 96.242.021,00 TL ödenegine; 72 milyon TL'si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi, harcamalarına gerçekleştirilmiş olup, söz konusu projeler illerde valilik bünyesindeki İl Özel İdareleri ya da Köylere Hizmet Götürme Birlikleri tarafından yürütülmüştür.

İl ve ilçelerde barınma amacıyla yapılan harcamaların; mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olduğu çalışma alanlarına yakın yerlerde oluşturulacak olan yerleşim yerlerinin zemin iyileştirilme, içme veya kullanma suyu temin etme, tuvalet ve banyo temini, çöp toplama, yol bakımı vb. alt yapı ihtiyaçların karşılanması ile buralarda kalacak kişilere verilecek çadırlar, konteyner vb. kalma yerlerine yönelik kullanıldığı yerinde yapılan incelemelerde görülmüştür.

METİP kapsamında, özel idareler tarafından oluşturulan çadır alanları ve kolaylık tesislerinde işçilerin temel ihtiyaçları düşünülmüş, yemek pişirme yerleri, duş, çocuk oyun parkları, mescit vs. alanları oluşturularak buralarla ilgili belediye hizmetleri o yer belediyelerince yerine getirilmektedir.

İlçelerde barınma amacıyla yapılan harcamalar; çadır alımı ve çadırların kurulduğu alanların zemin iyileştirilme çalışmalarında kullanılmış, ayrıca içme veya kullanma suyu temin etme, tuvalet ve

banyo temini, yol bakımı vb. alt yapı ihtiyaçları da bu harcamalardan karşılanmıştır.

Bazı illerde ve ilçelerde arazi koşullarının engebeli ve çalışma alanlarının küçük ve dağınık olması ve mevsimlik tarım işçilerinin hızlı sirkülasyonu nedeniyle toplulaştırılmış çadır yerleşim yeri ve kolaylık tesisleri gelen işçilerin tamamına hitap etmemektedir.

İnceleme yapılan bazı illerde işçilere daha iyi hizmet vereceği düşüncesi ile sabit barınma mekanları inşa edilmiştir. Bu barınma yerleri sezon başlamadan bir süre önce oraya gelen iş araçları tarafından işgal edilmekte, bu kişiler beklenenden daha uzun süreler bu mekanlarda kalmakta, daha sonra gelen mevsimlik işçi grupları ise bu mekanlardan istifade edememektedir.

Uygulamada, bazı mevsimlik gezici tarım işçileri, gelmeden önce çalışacakları yerlerdeki köy muhtarı veya belediye başkanları ile temasa geçmekte ve bunların gösterdikleri, çalışacakları araziye en yakın yerde konaklamakta ve bu yüzden de METİP projesi kapsamında oluşturulan konaklama yerlerini kullanmamaktadırlar.

Ayrıca, toplu barınma merkezlerinin kurulduğu mahal itibarıyla iyi planlanmamış olması, yakın çevredeki halkın rahatsız olması gibi nedenlerle çeşitli sorunlar yaşanabilmekte ve bu sorunlar ilgili idareye yansımaktadır. Bazı yerlerde muhtarların köylerine ekonomik bir hareketlilik getireceği düşüncesiyle geçici konaklama yerlerinin kendi köylerinde kurulmasını istedikleri, bu yerlerin ilk yapıldığında kısmen kullanıldığı fakat daha sonra barınma yerlerinin yanlış yerlere kurulmasından dolayı kullanılmadığına şahit olunmuştur.

METİP kapsamında yapılan toplu yerleşim yerlerinin, illerin büyükşehir olmaları sonucunda il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birliklerinin kapanmalarıyla sahihsiz kaldığı, mevsimlik işçi gelmemesi sebebiyle işlevini yitirdiği ve tahrip olduğu, genel görüntü ve durumlarının iyi ve bakımlı olmadığı, ihtiyacı karşılama düzeyinin artık yetersiz olduğu, müşahede edilmiştir.

Pamuk tarımı yapılan yerlerde, son yıllarda tarımda makineleşmeye bağlı olarak gelen işçi sayısında azalma olmuştur. Bu yerlerde işgücü ihtiyacı büyük ölçüde il içinden günlüklik geliş gidiş yapan tarım işçileriyle karşılanmaktadır.

Bazı il ve ilçelerde mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma ihtiyaçlarının genellikle işverenlerce sağlanması, arazi koşullarının engebeli ve başta fındık bahçeleri olmak üzere çalışılan yerlerin dağınık olması ve mevsimlik tarım işçilerinin hızlı sirkülasyonu nedeniyle mevsimlik gezici tarım işçileri için toplu konaklama merkezi ve kolaylık tesisleri hayata geçirilememiştir.

Bu nedenle mevsimlik tarım işçileri konusunda ilin mevcut durumu ve ihtiyaçlarının analizi yapılarak, uygulanabilir projelerin hayata geçirilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmiştir.

Barınma merkezleri ile ilgili olarak karşılaşılan bir sorun da, METİP kapsamında gönderilen ödeneklerin kullanımına ilişkindir. Projede, toplu konaklama merkezlerinde mevsimlik işçilerin kullandığı elektrik bedellerinin kullanıcılardan tahsil edilmesi ön görülmüştür. Oysa ilgili işçilerin çadırlarına elektrik verilmediği, elektriğin ortak alanların aydınlatma ve sair ihtiyaçları için kullanıldığı durumlarda bu tahsilatın söz konusu işçilerden yapılması pratik olarak mümkün görülmemektedir. Ayrıca, bu merkezlerdeki işçi hareketliliğinin çok fazla olduğu, birçok işçi ailesinin 1-2 gün (iş buluncaya kadar) kalıp günün önceden belli olmayan herhangi bir saatinde ayrılmaları da bu tahsilatı pratik olarak imkânsız kılan unsurlardandır. Uygulamanın bizzat içinde yer alan ve sorunları yerinde yaşayarak gören yereldeki idarecilere bu tür konularda daha fazla inisiyatif tanınmasının gerekli ve yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu konuda, mahallinde yapılan incelemeler neticesinde bir iyi uygulama örneği olduğu değerlendirilen Ordu ilindeki temel yaklaşımın, karar aşamasında ilgili mevsimlik işçilerin de görüşünü almak, barınma merkezinin tesis edileceği mahaldeki halkın rızasını sağlamak, ihtiyaçlara pratik ve hızlı çözümler bulmak şeklinde olduğu müşahede edilmiştir. Söz konusu iyi uygulama örneğinin diğer illerce de bilinmesinde fayda mülahaza edilmektedir.

Müfettişliğimizce bu görev kapsamında gidilen illerde, yerinde yapılan inceleme ve görüşmeler neticesinde, METİP kapsamında gezici mevsimlik tarım işçileri için toplu barınma merkezleri kurmanın genellikle başarısız olduğu anlaşılmıştır.

Bu gelen işçilerinin çoğunun zaten kendilerinin çadırlarının olduğu, idarenin çadır temin etmesinin makul ve ekonomik olmadığı değerlendirilmiştir. Zira işçilerin bu yönde bir talebi olmadığı gibi, bu çadırların korunması ve depolanması düzenli yapılmadığından bir yıl kullanıldıktan sonra yıpranmakta ve ikinci yıl kullanılamaz hale gelmektedirler. Bu yüzden gelen işçiler için çadır almak yerine, kendi çadırlarını kullanmalarının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

METİP kapsamında yapılan yerlerin yapıldıktan sonra sahipsiz kaldığı, özellikle büyükşehirlerde Özel İdare ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri de kapatıldıktan sonra hiçbir kurumun buralarla ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu işçilerin kalması için yerler yapmak kadar yapılan bu yerleri korumak ve idame ettirmek de çok önemlidir. Bunun için bu yerleri yapmaktan ve idame ettirmekten sorumlu kurum hangisi olacaksa net olarak tespit edilmeli ve o kurumu bu sorumluluğun yanında kaynak da verilmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikle bunların yoğun olarak geldiği her il ve ilçede bu kişilerle de görüşülerek çadırlarını kurabilecekleri uygun yerler tespit edilmeli, bu yerlerin kanalizasyon, elektrik, su gibi altyapı ihtiyaçlarını karşılayacak projeler hayata geçirilmelidir.

D. SAĞLIK

Çalışmaya gittikleri illerde mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik olarak, Halk Sağlığı Müdürlüğü ekipleri tarafından bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı sağlık taramaları, gebelere demir takviyesi, periyodik olarak gebe izlem ve aşıları, lohusalara demir takviyesi ve izlem, bebeklere demir ve d-vitamini takviyesi, bebek izlem ve aşıları, 15-49 yaş kadın takibi, aile planlaması hizmetleri ve yeni doğan taramaları, çocukların gelişimlerinin takibi gibi hizmetler verilmeye çalışılıyor olsa da bu hizmetlerin yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmıştır.

Bu durumun sebepleri olarak;

Mevsimlik gezici tarım işçileri aile hekimi uygulamasından misafir hasta olarak hizmet alabiliyor olsalar da, tarımsal çalışma dönemlerindeki yoğunluktan dolayı aile hekimlerinin hastalara yetişememeleri ya da kendi hastalarına öncelik vermeleri,

Diğer yandan işçilerin kentsel alanlara uzak ve dağınık yerlerde yaşamaları ve yoğun çalışma saatleri nedeniyle sağlık hizmetlerine erişememeleri,

Sayılabılır.

Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olarak geldikleri dönemlerde sadece mevsimlik gezici tarım işçilerinden sorumlu halk sağlığı ve aile hekimleri görevlendirilmelidir.

Bazı illerde mobil sağlık ekiplerinin kurulduğu incelenmiştir. Uygulama yaygınlaştırılarak kurulacak mobil sağlık ekipleri ile mevsimlik tarım işçilerinin temel sağlık hizmetlerine erişimi sağlanır ve bu yolla mevsimlik tarım işçilerinin sağlık yönünden takipleri yapılabilir. Ancak bu mobil sağlık ekipleri mesai saatine bağlı kalmadan aktif olarak çalıştırılmalı, barınma yerleri öncelikli olmak üzere işçi ve ailelerine sağlık hizmeti götürülmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve barınma yerlerindeki içme sularının sağlık ekipleri tarafından alınan numune sonuçlarının genelde uygun değerlerde çıktığı ifade edilmekle birlikte, tarım işçilerinin ihtiyacı olan içme sularının klorlama işlemlerine aksatılmadan devam edilmesi,

Ayrıca çevre sağlığı konusunda çalışmalar yoğunlaştırılıp çöp toplama konusunda yerel yönetimlere görev verilerek takiplerinin yapılması,

Sağlanmalıdır.

Köy ve bağ evlerinde kalan işçiler için sıkıntı olmamakla birlikte çadırdaki kalanların tuvalet ve banyolarının derme çatma halde olduğu, kepçeyle çukur kazılarak hazırlandığı, sazlık ve naylon gibi malzemelerden yapıldığı, dış ortama açık olduğu ve her türlü bulaşıcı hastalığa neden olabileceği, tuvaletlerde su ve sabun olmadığı belirtilmiştir.

ILO, “Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği” uygulama kılavuzunda tuvaletler konusunda: *“mümkün olduğunca işçilere kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere tuvalet temin edilmiş olmalıdır. şahsi temizlik için yeterli miktarda tuvalet kağıdı veya şartlar elverdiği kadar yeterli miktarda su temin edilmiş olmalıdır. Tuvaletlerde veya bunların hemen yanlarında sabunlu ve havlulu el yıkama yerleri bulunmalıdır. Tuvaletler yetkili sağlık kurumunun öngördüğu koşullara uygun olmalıdır.”* denilmektedir.

Bu çerçevede;

Tuvalet ve banyoların belli bir standarda kavuşturulması, bunun için yerel yönetimlerden de destek alınması, mevsimlik gezici tarım işçilerine sunulacak koruyucu sağlık hizmetleri konusunda çalışmaların arttırılması,

Ayrıca çadır zeminlerinin iyileştirilmesi, çadır içinde toprakla bağlantıyı kesecek izolasyonların yapılması, sivrisinek, haşere ve böceğe karşı yerel yönetimlerin çadır gruplarının çevresini ve su birikintilerini ilaçlaması,

Sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçileri ve onlara hizmet götürecekle sağlık ekipleri için tarım işçiliği sağlığı konusunda eğitim ve bilgilendirme ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Harran Üniversitesi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu iş birliği protokolü çerçevesinde 2011 yılında “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ve Ailelerin İhtiyaçlarını Belirlenmesi Araştırılması” yapıldığı, araştırma raporun yayınlanmasından sonra “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığının Geliştirme” programı hazırlandığı, bu program çerçevesinde mevsimlik tarım işçilerine sunulan sağlık hizmetlerine yönelik hekim, ebe, hemşire, çevre sağlık teknisyenleri ve sağlık memurları için “hizmet içi eğitim modülü” hazırlandığı, protokol çerçevesinde mevsimlik işçiler ile ilgili tanıtıcı dokümanlar geliştirilerek illere dağıtıldığı, personelin eğitildiği, Kaymakam ve Vali Yardımcılarının katılımı ile şanlıurfa’da toplantı yapıldığı, bu kapsamda yine şanlıurfa ve Adıyaman illerinin pilot iller olarak seçilerek uygulamanın yapıldığı, söz konusu uygulamanın diğer illere de yaygınlaştırılması tavsiyeye değer görülmüştür.

E. EĞİTİM

Mevsimlik gezici-geçici tarım işçileri zorunlu eğitim çağındaki çocuklarını da çoğu zaman yanlarında götürmektedir. Misafir kalacakları bir yakını bulunmayan okul çağındaki çocuklar, ders yılı bitmeden aileleri tarafından okullarından erken alınarak beraberlerinde çalışmaya götürülmekte ve yeni ders yılına geç başlatılmaktadırlar. Bu da onların eğitimini kuşkusuz olumsuz etkilenmektedir.

Bu şekilde ailelerinin yanında götürülen okul çağındaki çocukların gittikleri yerlerde eğitimlerine devam etmesi için tedbirler almak gerekmektedir. Bu çerçevede Milli Eğitim Bakanlığı tarafından misafir öğrenci statüsü şeklinde bir uygulamanın olduğu, ancak bu uygulamanın öğrencilerin sorunlarını çözmekten uzak olduğu görülmektedir. Daha önceki yıllarda, Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-okul sisteminde bu amaçla oluşturduğu özel bir modül kullanılarak mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının gittikleri yerlerdeki okullara kayıt edilmesi mümkün iken 2014-2015 eğitim öğretim yılı için bu modülün aktif olmadığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu öğrenciler misafir öğrenci olarak gittikleri yerlerdeki okullara devam etseler bile kayıtları yapılamadığından notları sisteme girilememekte, geldikleri okullardan kayıtları da alınmadığından okullarında devamsız olarak görünmektedirler. Bu sorunun çözümü için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından daha önceki yıllarda e-okul sisteminde mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının kayıt edilmesine imkân sağlamak üzere oluşturulan modülün her yıl düzenli olarak açılması ve aktif tutulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu öğrencilerin okula devamını sağlamak üzere ihtiyaç duyulan bir diğer husus taşınmalı öğretim sistemi dahilinde kaldıkları yerlerden taşınmalı öğretim merkezlerine taşınmasıdır. Bu çocukların taşınması ve yemek giderlerinin karşılanması için ayrılan bir ödenek olmadığından bu konuda sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu sıkıntılardan dolayı zaman zaman öğrenci araçlarına fazla öğrenci bindirme gibi uygulamalara da başvurulduğu, bunun vahim sonuçlara neden olabileceği, bu sorunun çözülmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından milli eğitim müdürlüklerine mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının kayıtlarından kaynaklı öğrenci sayılarında artışlar olması durumunda yeterli ek ödenek gönderilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Bu öğrencilerin okula devamını sağlamak üzere kullanılabilir bir diğer alternatif olarak mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının YİBO'lara yerleştirilmeleri düşünülebilir, ancak ailelerin bu şekilde küçük yaşta çocuklarını başlarında büyük bir yakınları olmadan YİBO'ya bırakıp gitmeye yanaşmadıkları ve bu yüzden uygulanabilir bir seçenek olmadığı gidilen illerdeki uygulamaların incelemesinden anlaşılmaktadır.

Mevcut duruma baktığımızda mevsimlik gezici tarım işçilerinin okul çağındaki çocuklarının gittikleri yerlere en yakın yerlerdeki okullara geçici kayıtları yapılarak veya YİBO'lara yerleştirilerek okula devamlarının sağlanmasına çalışılmakta ise de uygulamada bu çocukların okullara devamı konusunda sorun yaşandığı görülmektedir. Bunun bir nedeni ailelerin bilinçsiz olmasından dolayı bu konuda gerekli hassasiyeti göstermemeleridir. Bunun yanında bu alanda yukarıda da izah edildiği gibi pratikte yaşanan bir takım zorlukların olduğu da bir gerçektir. Mesela, bu çocukları kaldıkları yerlerden misafir öğrenci olarak kayıt oldukları okullara götürecek servis araçları ayarlanmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca, gittikleri yerlerdeki okullara devam eden çocukların bu yeni okullarına uyum sorunu yaşadığı, okula ve çevreye uyum sağlayamadan tekrar okuldan ayrıldıkları ifade edilmiş ve incelenmiştir. Bu çocuklar, gittikleri okula son 1 ya da 1,5 aylık dönemde veya okulların açıldığı ilk 1 ya da 1,5 aylık dönemde devam etme durumunda oldukları için okula, öğretime ve sınıftaki arkadaşlarına adapte olmakta güçlük çekmektedirler. Ayrıca gittikleri okuldaki öğretmen ve öğrencilerin de aynı şekilde

senenin son döneminde başka bir yerden sınıflarına gelen bu öğrencilere adapte olmakta sıkıntı çektikleri ifade edilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçi ailelerinin çocuklarının eğitim alanında yaşadıkları sorunların çözümü için, her şeyden önce bu işçilerin yanlarında götürdükleri okul çağındaki çocuklarının sayılarının tespitine ilişkin sistem oluşturulmalıdır. Mevcut durumda, mevsimlik işçi sayısı ile ilgili İl Jandarma Komutanlıklarınca 1774 sayılı Kanun gereğince yapılan kimlik tespitleri dışında bir sistem bulunmamaktadır. Bunun dışında eğitim çağındaki çocukların okullara devamlarının sağlanması için ailelere yönelik bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Hatta gerekiyorsa aileleri çocuklarını okula göndermeye teşvik etmek için belli maddi yardımlar da öngörülebilir. Okul çağındaki çocukların il dışında (çalışma alanına) götürülme nedenlerinden biri de çocuk işçiliğidir. Özellikle pamuk toplama gibi kilo başı ücret alınan işlerde, aileler çocukları da çalıştırarak daha fazla para kazanmak istemektedirler.

Yukarıda açıklanan nedenlerle, bu çocukların kendi memleketlerinde okullarına devam etmelerini sağlamak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca şartlı maddi destekte bulunulması bir alternatif olarak düşünülmelidir. Bu getirilecek teşviklere rağmen çocuklarını okula göndermeyen ve çalıştıran aileler ile işverenler için müeyyideler öngörülebilir.

Delaysı ile öncelikle öğrencilerin kendi memleketlerindeki okullarına devam etmeleri teşvik edilmeli, bunun mümkün olmaması halinde ise bu öğrenciler için gidilen yerlerde prefabrik “mobil sınıflar” oluşturularak ve norm fazlası öğretmenler buralara görevlendirilerek bu çocukların eğitim öğretime devamı sağlanmalıdır. Bu çocuklar tekrar kendi okullarına döndüklerinde de geri dönen öğrenciler için tamamlayıcı kurslar düzenlenebilir. Ayrıca eğitim öğretim dönemi dışında da gidilen yerlerde aileleri yanında gelen çocukların eğitim düzeylerini yükseltmek üzere 16 yaş altı çocuklara yaz okulları ve kursları düzenlenebilir.

F. ULAŞIM

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ağırlıklı olarak Şanlıurfa, Mardin, Adıyaman, Gaziantep, Diyarbakır, Şırnak, Osmaniye, Konya, Ağrı, Hatay, Batman, Adana, Van, Siirt, Diyarbakır, Bitlis İllerinden Sakarya, Düzce, Bursa, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Manisa, Balıkesir, Adana, Mersin, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Erzincan, Konya, Niğde, Nevşehir, Isparta, Diyarbakır illerine gittikleri gözlenmiştir. İller arasında ulaşımın genel olarak karayolu ile yapıldığı, geçmişte demiryollarının da kullanılmasına karşılık son dönemde çeşitli sebeplerle çok fazla kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Karayolundaki ulaşım geçmiş yıllarda kamyon ve benzeri kapalı kasa araçlarla sağlanmakta iken günümüzde ağırlıklı olarak minibüs ve otobüslerle sağlanmaktadır. Ancak özellikle mevsimlik geçici tarım işçilerinin konaklama alanlarından çalışma alanlarına olan kısa ulaşımında halen kamyon kasaları ve traktör römorkları da kullanılmaktadır. Römork içerisinde insanların taşınmasına cevaz veren Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 130 uncu ve 131 inci maddeleri yeniden değerlendirilmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşım alanında karşılaştıkları en önemli sorun; göç ettikleri illere seyahatlerinde kullandıkları vasıtaların gerek yolcu gerekse yük kapasitesinin çok üzerinde kullanılmasıdır. Tarım işçileri, eş ve çocukları ile birlikte çoğu zaman insan onuruna yakışmayan bir şekilde seyahat etmekte ve kapasite üzerinde kullanılan vasıtaların karıştıkları trafik kazalarında üzücü can ve mal kayıpları yaşanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım alanında yaşadığı sorunların giderilmesine yönelik olarak tarım araçlarının karıştığı kazaların en aza indirilmesini sağlamak amacıyla bazı il ve ilçelerde mevsimlik

kontrol planları hazırlanarak denetimlere ağırlık verildiği, çok sayıda tarım işçisi, öğrenci ve yayaya trafik eğitim semineri verildiği, öte yandan tarımda kullanılan traktör ve zirai araçlara trafik güvenliğini sağlamak için reflektör ve ikaz lambaları takılması amacıyla yerinde çalışmalar yapıldığı, büyük çiftliklere uyulması gereken kurallar konusunda bilgilendirme yapıldığı incelenmiştir. Bu uygulamaların tüm il ve ilçelerde yapılarak birliktelik sağlanması gerekir. Ayrıca iller ve ilçeler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyonun sağlanmadığı anlaşılmaktadır.

Bu konuda rastlanan sorunların çözümü yönünde;

- Mevsimlik tarım işçilerinin ilk çıkış yeri olan (işçi gönderen) il ve ilçeler başta olmak üzere trafik güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlere ilişkin denetimler artırılmalıdır.

- Mevsimlik tarım işçisi gönderen bazı illerdeki SYDV'ler tarafından; mevsimlik işçilerin sezon başında otobüs, tren biletlerinin alınması ya da diğer ulaşım masraflarının karşılanması uygulamaları yaygınlaştırılabilir.

- Ayrıca göç mevsiminde mevsimlik gezici tarım işçilerinin şehirlerarası ulaşımının sağlanması amacıyla; Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü'nce vagon sayısı artırılarak, ek seferler düzenlenebilir.

- Mevsimlik geçici tarım işçilerinin göç dönemlerinde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarına kamuoyunun odaklanmasını sağlayan en önemli kazalardan biri 31.10.2014 tarihinde Isparta ilinde, Yalvaç-Akşehir karayolunda meydana gelen, 17 kişinin öldüğü ve 28 kişinin yaralandığı trafik kazasıdır.

Bu kaza, Akşehir'den gezici tarım işçileri taşıyan 25 kişilik kapasiteli 1999 model minibüsün 45 kişi taşırken virajda freninin tutmaması sonucu Yalvaç İlçesi Bağkonak Köyü mevkiinde meydana gelmiştir. Kazadan hemen sonra kaza mahallinde yapılan incelemede bir taraftaki tekerlerin fren izine rastlanırken diğer taraftaki tekerlerin fren izine rastlanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca aracın geçerli muayenesinin bulunmadığı incelenmiştir. Kazada araç sürücüsü ve karısı hayatını kaybetmiştir. Yapılan incelemede; araç sürücüsünün toplam 8 adet trafik cezasının olduğu, bunlardan 4 adedinin taşıma sınırı üstünde yolcu taşımaktan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Konu halen savcılık tarafından araştırılmakta olup, kazanın oluş sebebi ile ilgili teknik bilirkişi incelemesi de yaptırıldığı öğrenilmiştir.

Bu alandaki bir diğer önemli sorunun taşımayı ucuz getirmek isteyen işçi araçlarının eski ve bakımsız servis araçları ile kapasitelerinin üzerinde işçi taşımaları olduğu değerlendirilmektedir.

Ayrıca, uygulamada bir araç üç farklı denetim noktasında durdurulup denetlenirken, diğer bir araç hiç denetlenemeyebilmektedir. Trafik denetimlerinde etkin merkezi bir koordine sisteminin oluşturulması sağlanmalıdır. Böylelikle her aracın etkin bir şekilde denetimi sağlanacak, mükerrer denetimlerden de kaçınılmış olacaktır.

İçişleri Bakanlığınca gezici mevsimlik tarım işçilerinin trafik kontrolleri ile ilgili olarak çeşitli tarihlere genelgeler yayımlanmıştır. Bu konuda en son yayımlanan ve halen yürürlükte olan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 26.05.2014 tarih ve 472 sayılı Genelgesinde “*traktör, kamyon, kamyonet, özel yük taşıyan araçlar ile biçerdöver denetimlerine ağırlık verilecek, kasa içerisinde ve yük üzerinde uygunsuz yolcu taşınmasına izin verilmeyecek, karayolunda seyreden traktörlere flaşörlü, yanıp sönen, sarı ışıklı, dönerli, uyarı lambası takılması sağlanacaktır*” ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda hareketliliğin olduğu dönemlerde özellikle gezici tarım işçilerinin kullandığı güzergâhlarda trafik kontrollerinin

yapıldığı ancak bu işçileri taşıyan araçların kontrol noktalarından geçtikten sonra arabaları birleştirerek veya ara yolları kullanarak bu kontrollerden kaçabildikleri anlaşılmaktadır.

Trafik güvenliği ile ilgili uygulama ve mevzuat hükümleri incelendiğinde bu alanda tespit edilen sorunlar ve çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

a) “Taşıma sınırı üstünde yolcu alınması” hususu 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanununun 65 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde düzenlenmiştir. Fazla yolcu taşımanın ceza miktarı düşük olduğundan caydırıcı değildir. Ayrıca mevzuata göre 40 kişilik araca 1 kişi fazla bindirmek ile 40 kişi fazla bindirmenin cezasının aynı olması da bir diğer sorundur. Bu hususla alakalı olarak, kapasitenin üzerinde yolcu taşımanın cezanın caydırıcı hale getirilmesi ve fazladan alınan yolcu sayısına göre uygulanacak cezanın artırılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

b) 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanununun 34 üncü maddesinde; “... *Motorlu araçların muayenelerinin, yönetmelikte belirtilen süreler içinde yaptırılması zorunludur...*”;

Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 125 inci maddesinde “...*2918 sayılı Kanunun 34 üncü maddesi gereğince trafikten men edilen araçlara, muayenelerini yaptırmak amacıyla Geçici Olarak Trafığe Çıkış İzin Belgesi (ek-33) düzenlenmek suretiyle yedi iş gününe kadar izin verilir ve araç kayıtlarına gerekli şerh düşülür. Bu süre sonunda gerekli şartları sağlamadığı tespit edilen araçlar trafikten men edilir ve çekici/kurtarıcı marifetiyle götürülmek üzere İzin Belgesi (ek-33/A) düzenlenmek suretiyle sahibine veya işletenine teslim edilir ve kayıtlarına gerekli şerh düşülür. Muayenesinin yaptırılmadığının üç veya daha fazla tespiti halinde de, her seferinde idari para cezası uygulanarak trafikten men edilir ve çekici/kurtarıcı marifetiyle götürülmek üzere İzin Belgesi (ek-33/A) düzenlenmek suretiyle sahibine veya işletenine teslim edilir ve kayıtlarına gerekli şerh düşülür...*” denilmektedir.

Muayenesi olmayan araç yakalandığında, Kanunun 34 üncü maddesine göre cezai işlem uygulanmakta ve 7 gün süreyle muayenesini yaptırmaması için izin verilmektedir. Bu 7 günlük süre sonunda muayenesi yaptırılmayan araçlara her seferinde Kanunun 34 üncü maddesinden cezai işlem uygulanarak 7 gün izin verilmektedir.

Muayenesi olmayan araç ilk yakalandığında Kanunun 34 üncü maddesine göre cezai işlem uygulanarak 7 gün izin verilmesine devam edilmesi, mükerrer yakalanmalarında ise aracın çekiciyle otoparka çektilmesi, tamirhaneye ve muayeneye götürülmesi işleminin çekiciyle yaptırılarak her seferinde daha fazla ceza yazılması şeklinde mevzuatın düzenlenmesi düşünülebilir.

c) Muayene istasyonundan “ağır kusurlu” raporu alan ticari araçların muayene raporlarına “Trafığe Açık Karayollarında Kullanılamaz” ibaresi yazılmakta ve araç sürücüsüne teslim edilmektedir. Trafığe açık alanda yakalandığında ise muayene raporundaki kusurlar bölümü kontrol edilerek Kanunun kusura karşılık gelen maddesinden cezai işlem uygulanmaktadır. Bu tür araçların tamirhane ve servis gibi yerlere sürülerek götürülmelerine müsaade edilmeyerek, bu araçlar ancak kurtarıcı-çekici marifetiyle götürülmek üzere sahibine teslim edilmektedir.

Muayene istasyonundan “ağır kusurlu” raporu alan ticari araçların muayene raporlarına “Trafığe Açık Karayollarında Kullanılamaz” ibaresi yazılarak araçların sürücülerine muayene istasyonundan çekici-kurtarıcı olmadan teslim edilmemesi sağlanmalıdır.

ç) 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 32 nci maddesinde “*Araçlar üzerinde yönetmelikte belirtilen şekillerde yapılacak her türlü değişikliğin ve adres değişikliklerinin işleten tarafından otuz gün içinde tescili yapan kuruluşa bildirilmesi zorunludur...*”;

Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 125 inci maddesinde “2918 sayılı Kanunun 32 nci maddesi gereğince trafikten men edilen araçlara, yapılan teknik değişiklikleri belgelendirip trafik tescil kuruluşunda tescil ettirmeleri ve belgelerine işlettirmeleri amacıyla Geçici Olarak Trafığe Çıkış İzin Belgesi (ek-33) düzenlenmek suretiyle yedi iş gününe kadar izin verilir ve araç kayıtlarına gerekli şerh düşülür. Bu süre sonunda gerekli şartları sağlamadığı tespit edilen araçlar trafikten men edilir ve çekici/kurtarıcı marifetiyle götürülmek üzere İzin Belgesi (ek-33/A) düzenlemek suretiyle, sahibine veya işletenine teslim edilir ve kayıtlarına gerekli şerh düşülür...” denilmektedir.

Üzerinde teknik değişiklik yapılan, ancak aracı tescil eden kuruluşa yasanın öngördüğü bildirim yapılmadığı tespit edilen araçlar (özellikle modifiyeli araçlar) için ilgili kanun maddesinden ceza yazılarak 7 güne kadar izin (süre) verilmektedir. Bu süre sonunda eksiklik giderilmediği takdirde araçlar trafikten men edilerek, çekici/kurtarıcı marifetiyle götürülmek üzere sahibine teslim edilmektedir.

Kanuni şartlara uyulmaksızın üzerinde teknik değişiklik yapıldığı tespit edilen araçlar (özellikle modifiyeli araçlar) için ilgili kanun maddesinden cezai işlem uygulanmalı ve araç trafikten men edilerek otoparka çektirilmelidir. Otoparkta yerinde giderilebilen eksiklikler giderildikten sonra, yerinde giderilemeyen eksiklikler içinde ek-33A (izin belgesi) düzenlenerek çekici/kurtarıcı marifetiyle tamirhaneye götürülmek üzere sahibine teslim edilmelidir.

- a) Taşımacılık yapan tarım araçlarının dile getirdiği bir sorun ise, taşımacılık yapabilmek için D3/D4 belgesi almanın zorunlu kılındığı, bu belgenin 7 bin TL karşılığı verildiği ve bu fiyatın çok olduğudur. Bu nedenle belge almadan taşımacılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Kısa mesafelerde bu tür taşımacılık yapanlara daha düşük bedelle özel bir belge verilmesi değerlendirilebilir.

G. ÇALIŞMA ŞARTLARI

Ülke genelinde iş aracı olmaksızın çalışan işçi bulunmakla birlikte mevsimlik gezici tarım işçilerinin genellikle çalışma bölgelerine iş araçları (komisyoncu, dayıbaşı, çavuş, elçi vb.) vasıtası ile geldikleri, çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulması halinde iş araçlarının devreye girdiği, iş araçları ile temin edilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin çoğunlukla iş araçlarının kendi köy veya beldelerinden olduğu, ödenecek ücretlerin belirlenmesinde iş araçlarının belirleyici oldukları, işçilerin iş araçları ile ilişkisinin emek sömürüsü olarak nitelenebilecek uygulamalara varabildiği, bu işçilerin sabah erken saatlerden başlayarak 10-12 saate varan bir sürede çok düşük ücretlerle çalıştırıldığı ifade edilmiş ve anlaşılmıştır.

Öte yandan mevsimlik işçilerin çalışma şartları sektör, işyeri ve diğer unsurlar bakımından iller arasında da farklılık göstermektedir. Örneğin, Ordu ve Giresun illerinde mevsimlik tarım işçileri büyük oranda fındık toplanması işinde çalışmakta iken, Rize ilinde çay toplama işi daha çok yabancı kaçak işçilere yaptırılmakta, çay fabrikalarında yükleme ve başka işlerde ise yerli mevsimlik işçiler kaçak olarak çalıştırılabilmektedir. Mahallinde görüşme yapılan birçok kişi bu uygulamanın yaygınlığını ifade etmişlerdir.

Bu olumsuz çalışma ilişkilerinin ortadan kaldırılması için işçi- üretici arasında iletişimin valilik ve kaymakamlıklarca veya ziraat odası gibi meslek kuruluşlarınca sağlanması, işçi temini için mevsimlik işçilerle ilgili hususların bu birimlerce organize edilmesi gerektiği yönünde görüş ve öneriler de dile getirilmiştir.

Çalışma şartları bağlamında uygulamada karşılaşılan bir diğer sorun ilgili mevzuatın uygulamaya yansıtılamamasıdır. Örneğin, İş Araçları Yönetmeliğinde, iş araçlarının işçiden ücret alamayacakları, ücretlerin doğrudan işçiye ödenmesi hükme bağlanmış olmasına rağmen uygulamada ücretler resmi/gayri resmi araçlara ödenmekte, bu kişiler de işçilerin ücretinde kendi takdir ettikleri oranda kesinti yaparak

işçiye ödemektedirler. Yine, tarımda yapılan işlerde zaman kısalığı nedeniyle, araçlarla işverenler arasında imzalanan sözleşmelerin Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerine onaylatma zorunluluğunun yerine getirilmesinde sıkıntılar yaşandığı incelenmiştir.

Bu eksikliklerin iş aracılığı faaliyetlerinin geniş bir alanda yapılması, bu faaliyetlerin kırsal alanda icra edilmesi, yapılan işin niteliği gereği kısa süreli olması, mevzuat konusunda bilgisizlik gibi nedenlerden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Çalışma hayatını düzenleyen mevzuatın uygulanması işçi haklarının korunması açısından önemli olduğu gibi, iletişim teknolojisinin getirdiği gelişmeler nedeniyle ülkenin dış ekonomik itibar ve ilişkileri açısından da önemli hale gelmiş bulunmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde sigortasız veya çocuk işçi çalıştırılarak üretilen malların boykot edilmesi gibi gittikçe güçlenen toplumsal hareketler bu konularda ülkemizin de daha dikkatli olması gerektiğini göstermektedir.

Örneğin, Türk kökenli bir Hollanda vatandaşının çocuk işçi çalıştırılan fındık bahçelerinin video kaydını yaparak Avrupa medyasında göstermesi sonucunda Türk fındığında çocuk emeği sömürüsü olduğu gerekçesi ile boykot edilmesi yönünde kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tür hareketler fındık piyasasında neticede ülkemiz fındık üreticileri aleyhine ciddi ekonomik kayıplara yol açabilme potansiyelini içinde barındırmakta, bunun aleyhe bir koz olarak kullanılmak ihtimali de varit bulunmaktadır.

İlgili mevzuatın uygulanmamasından kaynaklanan bu tür sorunların giderilmesi için eğitim ve farkındalık çalışmalarına önem verilmelidir. Bunun için işveren, mevsimlik gezici tarım işçisi ve iş araçlarına 27.05.2010 tarih ve 27593 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği”, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili diğer mevzuat ve getirilen yükümlülükler hakkında bilgi verilmeli, aracılık kursları düzenlenmeli, bu toplantılar ve kurslarda Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden Tarım Aracısı Belgesi almadan ve mevsimlik işçiler ile Mevsimlik Tarım İş Sözleşmesi imzalamadan getirilen kişilerinin çalıştırılmaması hususları işverenlere, araçlara ve kamuoyuna duyurulmalı, tarım aracısı olmadan kendi bağlantıları ile çalışmak amacıyla gelen mevsimlik tarım işçilerinin, tarlada çalışmaya başlamadan önce Mevsimlik Tarım İş Sözleşmesini tarla sahibi ile imzalamaları ve imzalanan bu sözleşmelerin ilgili Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne düzenleme tarihinden itibaren 10 işgünü içerisinde onaylatmaları gerektiği, aksi takdirde 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu'nun 20/d maddesi gereği tarla sahiplerine idari para cezası uygulanmak zorunda kalacağı duyurulmalıdır.

Ayrıca, tarım aracılığı faaliyetlerinin kooperatiflerce ya da işverenlerce yürütülmesi halinde, bu konudaki iş ve işlemlerin daha hızlı gerçekleşeceği ve denetim konusunda daha etkin olunacağı yönündeki öneriler de dikkate alınmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri ilgili bir diğer önemli sorun çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği ile mücadeledir. 4387 sayılı İş kanununun 71 inci maddesi gereğince 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Uygulamada ise mevsimlik gezici tarım işçilerinin, çocuklarını aile ekonomisine katkı sağlayan, gelir getiren bireyler olarak görmesi, diğer yandan işverenlerin ucuz işgücü olarak çocuklara olan taleplerinin çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarına sebep olabileceği görülmüş, bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için il ve ilçe düzeyinde çocuk emeğinin istismarına yönelik tespit, proje ve çalışmaların yapılmadığı ya da sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

31.12.2014 tarihinde sona eren ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 5 pilot ilde (Adana, Gaziantep, Kocaeli, Ordu ve Şanlıurfa) uygulanan “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Yerel Kaynakların Etkinleştirilmesi Projesi” türünden projeler yapılarak ve ülke geneline yaygınlaştırılarak İş Kurumları bünyesinde “Çocuk İşçiliği İzleme Birimleri (ÇİİB)” oluşturulmalı, bu birimlerce çocuk işçilerin ve ailelerinin takibi yapılmalı, tarım araçları takip edilmelidir.

Son olarak, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşulları, İş araçları yönetmeliği ve diğer ilgili mevzuatın uygulanması, çocuk işçiliği uygulamalarının denetimi bir diğer sorun olarak tespit edilmiştir. Bu denetim sorununun çözümü için yukarıda belirtilen bilgilendirme ve farkındalık oluşturmaya yönelik faaliyetler yanında etkili bir denetim sistemi kurulmalı, mahalli birimlere yetki devrinde bulunulmalı, eğer mevzuat hayatın akışına ve gerçeklerine uygun düşmüyor ise gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

H. DİĞER

Genel olarak mevsimlik işçilerin kayıt altına alınması ve tespitine ilişkin sistem ya da mekanizma oluşturulmamıştır. Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısı, konaklama ortamı, çalışma şartları, eğitim, sağlık ve ulaşım sorunlarıyla ilgili sağlıklı verilere ulaşılamamaktadır. Mevsimlik işçi sayısı ile ilgili elde edilen veriler genelde İl Jandarma Komutanlığınca 1774 sayılı Kanun gereğince yapılan kimlik tespitlerine dayalı olmaktadır. İlleri ve ülke genelini kapsayacak envanter çalışması yapılarak bir dijital veri tabanı oluşturulmalıdır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili iş ve işlemler 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi esaslarına göre yürütülmektedir. Söz konusu Genelge konuyu ancak genel hatları ile değerlendirmektedir. Mevsimlik işçilerin çalışma şartları, barınmaları, nakilleri gibi konularda yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu nedenle sektörü tüm yönleriyle ele alan ve uygulama birliğini de sağlayan daha ayrıntılı bir mevzuat çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca mevsimlik gezici tarım işçisi gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile oluşturulması gereken “İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarının” bazı il ve ilçelerde oluşturulmadığı; genel itibarıyla oluşturulan kurulların ise zaman içerisinde güncellenmediği, periyodik aralıklarla veya uzun süredir toplanılmadığı, sekreteryaya birimlerinin belirlenmediği ya da her ilde farklı birimlerin görevlendirildiği tespit edilmiştir. Bütün bunların kurulların etkin çalışmasını engelleyen faktörler olduğu, ayrıca kurumlar arasında bilgi paylaşımının ve koordinasyonun yeterli seviyede olmadığı da değerlendirilmiştir.

2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi, İl Özel İdareleri’ne toplu yerleşim yerlerinin alt yapısını hazırlama, bu yerlerde seyyar kolaylık tesisleri kurma, çadır ve seyyar kolaylık tesislerinin gerekli hallerde kiralama ve hizmet satın alma yoluyla karşılanması, bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tanker, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini gibi birçok hususlarda görevler vermiştir. Ancak 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehir olan illerde özel idarelerin kaldırılması sonucu Genelgenin yüklediği görevlerin hangi kurum tarafından yerine getirileceği hususunda karmaşa yaşanmaktadır. Ayrıca bazı Büyükşehir Belediyelerinin ise daha önce İl Özel İdarelerince proje kapsamında yaptırılan mevsimlik tarım işçilerinin toplu konaklama alanlarını devralmadıkları, bu konuda belediyelerde yeterli farkındalığın oluşmadığı görülmüştür.

6360 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan idari değişiklikler dikkate alınarak ilgili Başbakanlık Genelgesi’nin güncellenmesi suretiyle uygulamada yaşanan koordinasyona ilişkin sorunların ve il özel

idareleri ile köylere hizmet götürme birliklerinin kapanması sonucu doğan boşluğun giderilmesi sağlanmalıdır.

Öte yandan 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde Mülki İdare Amirlerinin koordinesinde yürütülen ve mevsimlik gezici tarım işçileri ile tarım sektörü için hayati öneme haiz hizmetlerin gerçekleştirilmesine büyük katkısı olan METİP projelerinin devamı sağlanmalıdır.

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulunca 2012 ve 2013 yıllarında teftiş yapılan illerde METİP projelerinin uygulamaları denetlenmiştir. Bu denetimlerin, bundan sonra sadece METİP projeleri çerçevesinde kalmayıp, aynı zamanda 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi doğrultusunda İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarının etkin olarak çalışıp çalışmadığını da içerecek şekilde devam ettirilmelidir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri gönderen veya alan il ve ilçelerdeki mülki idare amirleri ve diğer yerel yöneticilerin farkındalık ve bilgi düzeyi yapılacak eğitim ve toplantılarla artırılmalı, tüm bu çalışmaların mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesine yönelik olduğu değerlendirilerek çalışmalar artırılarak devam ettirilmelidir.

EK 2. İSTANBUL MİLLETVEKİLİ A. LEVENT TÜZEL'İN EK GÖRÜŞÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Başkanlığına

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ve alınması gereken önlemlere dair Komisyon Raporuna eklenmek üzere görüş ve önerilerimi içeren yazı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize sunarım 31.03.2015

A. Levent Tüzel
İstanbul Milletvekili

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının araştırılması ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Meclis bünyesinde bir komisyon kurulması sorunun yapısal ve pratik boyutlarının görülmesi bakımından son derece yararlı olmuştur. Komisyon çalışmaları sırasında, ilgili kamu kurumlarının, sendika ve meslek örgütlerinin yanı sıra bu alanda çalışma yürüten akademisyenlerin sunumları ve yerinde incelemeler esnasında edinilen bilgi, yapılan gözlem ve görüşmeler mevsimlik tarım işçilerinin sorunların saptanması ve çözümlerine yaklaşım konusunda önemli bir birikim oluşturmuştur.

İşçilerinin çalıştığı tarım alanının genel durumu, izlenen neo-liberal tarım politikaları, üretici köylülüğün tasfiyesi, mevsimlik tarım işçilerinin giderek artmasının nedenlerine, mevcut mevzuatın yetersizliğine, idari, mali, iş ve sigorta bakımından sektörde hakim olan denetimsizlik ve kayıtsızlık, kadın ve çocuk emeği sömürüsü, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sorunların çözümüne dair öneriler konusunda ilave görüş ve önerilerimizi ayrıca sunma ihtiyacı hasıl olmuştur.

GENEL DURUM

Tarım alanındaki üretici nüfus %40'lardan, %10'lara kadar gerilemiş durumdadır. Ülkemiz nüfusunun yaklaşık üçte birine yakın bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde milli gelirden tarımın yeri ancak %8-10 düzeyindedir. Türkiye’de tarım sektöründe çarpıcı olan, üretici köylülüğün yaygın, girdi maliyetlerinin yüksek olması, toprak dağılımının çok dengesiz olmasıdır. Giderek tarım alanlarının yapılaşmaya açılması eğilimi de artmaktadır. Tarım kesiminde nüfus artış hızı ülke ortalamasının üstündedir, bu olgu miras yoluyla toprakların küçülmesine sebep olmakta ve kente olan göçü hızlandırmaktadır.

Türkiye’de yaklaşık 3 milyon tarım işçisi bulunduğu belirtilmektedir. Tarımda bugün ücretli emek-gücü kullanımı çok değişik biçimler alabilmektedir. Devletin yasal statü kapsamına koyduğu, tanıdığı tarım işçileri esas olarak; TİGEM, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na bağlı müdürlükler ve benzeri işyerlerinde doğrudan toprakla ilişkili olmayan işlerde çalışan, bazı tarım işçileri ile tarımsal nitelikte olmayan ormancılık faaliyetlerinde çalışan orman işçileri yasa kapsamındadır. Tarım ve orman işçilerinin büyük bir çoğunluğu, iş yasası kapsamına alınmamıştır. Sadece 50 ve üzerinde işçi çalıştıran tarım işletmeleri yasa kapsamındadır.

Türkiye’de tarım alanında ücretli emek-gücü istihdamına ilişkin istatistiklerde net verilere rastlamak mümkün değildir. Resmi olarak yapılan istatistikler 15 yaş üzerini kapsadığı için gerçek verilere işaret etmemektedir. Tarım işçilerinin tamamına yakını kayıt dışı, sigortasız ve örgütsüz çalıştığı için ne TÜİK, ne SGK ne de İŞKUR kayıtları gerçek verileri sunmamaktadır. Geçici mevsimlik tarım işçilerinin sayısına dair Türkiye’de net bir rakam bulunmamakla birlikte, komisyon çalışmaları sırasında TÜİK ve diğer kurumlar tarafından 485 bin-1.2 milyon rakamlarının ifade edilmesi dikkat çekicidir. Ancak işgücü gereksinimi ve bazı hesaplara göre, tahminen 1,5 milyon mevsimlik gezici tarım ve orman işçisi bulunduğu belirtilmektedir. Tarım

ve orman işçilerinin 200 bin kadarı iş yasası kapsamındadır. Bu sayının ise sadece 40 bin kadarı sözleşme yapmaktadır. Bunlar ise esasen kamu alanında çalışanlardır.

Mevsimlik tarım işçiliği çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan birincisi; her yıl Mart ayında köyünden, kentinden yola çıkarak Kasım ayına kadar bir birine yakın birkaç bölgede tarım işçiliği yapan aileler. İkincisi; köyünden çıkıp kentin varoşlarında kendine başını sokacak bir yer bulan ve özellikle Çukurova bölgesi başta olmak üzere örtü altı sebzeçiliği vb. yerlerde seralarda ve tarlalarda çalışan tarım işçisi aileler. Üçüncüsü; köyünden çıkmış ama kentin varoşlarında bile kendine yer bulamamış ve mısır sapı ve naylon gibi malzemelerle yaptıkları çadırlarda kalan ve çalışan tarım işçisi aileler. Dördüncüsü ise özellikle İç Anadolu bölgesi, iç Karadeniz, İç Ege gibi yerlerde en yakın ilçe ve ildeki tarım arazilerine gün doğmadan gidip gün batınca geri dönen tarım işçisi kadınlar. İlk üçünde bütün aile fertleri çalışırken sonuncusunda günlükçü olarak çoğunlukla veya sadece kadınlar, kızlar çalışmaktadır. Ücret, ulaşım, barınma, bebek bakımı, eğitim, beslenme, işçi sağlığı, seçime katılamama, örgütsüzlük ve sosyal güvence temel sorunlardır. Mevsimlik tarım işçilerinin içinde bulunduğu yoksulluk ve yoksunluklar, onları temel insan haklarından mahrum bırakmakta ve bundan en çok etkilenenler kadınlar ve çocuklar olmaktadır.

Tarım ürünlerinin hasat mevsimlerine göre ülkenin dört bir yanına dağılan tarım işçileri bir yıl içinde birkaç yer gezerek ekmeklerini kazanmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, pamuk işçiliğinden fındık toplamaya, tütün toplayıcılığından pancar çapalamaya, havuç, patates, turp ekiminden sökülüne, meyve toplamaya kadar iş ayrımı yapmaksızın, şehir şehir dolaşmayı da beraberinde getirmektedir. Tarım işçiliği için gerçekleşen göç, kendiliğinden ve dengesiz değil, kendi doğasında aşamalı bir seyir izlemektedir. İlk olarak Çukurova'ya göç başlar: Göç-1, Ocak-Haziran arası süreyi kapsayan bir sürede, bostan, sera, yer fıstığı çapası, pamuk çapası, fide tohumları, karpuz-soğan çapası, ot ayıklama, ilaçlama, gübreleme ve sulama, ardından bu ürünlerin bazılarının hasadı işlerinde çalışanları kapsar. Ardından, Hatay'a, 2. göç başlar: soğan çapası ve hasadı yapılır. Kimyon, pancar, nohut ve patates çapası için 3. göç İç Anadolu'ya (Konya, Nevşehir; Ankara). 4. göç Karadeniz'dir. Fındık hasadı için Ordu, Giresun yöresinde çalışılır. 5. Göç yeniden Çukurova'ya yapılır. Eylül-Ekim aylarıdır ve pamuk hasadı başlamıştır. Yüz binlerce mevsimlik tarım işçisi yollara düşer. 6. göç: Yeniden iç Anadolu'yadır. Bu sefer o bölgede patates, pancar hasadının zamanı gelmiştir. Göç 7 ise, geri dönüştür. Bir kısmı kısa bir süreliğine geri dönmeyip bulunduğu yörelerde çadırlarda kışı geçirip yeni hasadı beklerken, çoğunluğu memleketlerine geri döner. Ancak sorunlar burada bitmez. Kazandıkları para dışında bir gelirlerinin olmaması, gittikleri yerlerde geçim sıkıntısını beraberinde getirir.

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİNE NEDEN OLAN TEMEL UNSURLAR

a) 24 Ocak Kararları ve Özelleştirmeler

1980'li yıllarda neo-liberal politikaların uygulamaya konularak yaygınlaşmaya başlaması pek çok ülkeyi etkilemiştir. Genel olarak; özelleştirme, sosyal devlet desteklerinin azaltılması,

işçi ücretlerinin düşürülmesi, olası krizlerin engellenmesi için sermayenin dolaşımının önündeki engellerin kaldırılma çabaları bu sürecin temel belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır.

24 Ocak 1980 programının yürürlüğe girmesiyle hükümetlerin tarım politikalarında birçok değişiklik ortaya çıkmıştır. Tarımda 1980'li yıllara kadar üretim artışı, kendine yeterli temel hedef iken, 1980'den sonra uygulanan politikalar ile bu durum değişmiştir. Bu dönemde, tarıma yönelik "koruyucu ve düzenleyici" devlet tavrı değişmiş, tarım üretiminde piyasa koşullarına tabi olunmasını sağlayacak bir politika değişikliği ortaya çıkmıştır. Dış ticaret korumacılığı çok azalmış, girdi sübvansiyonları kaldırılmış, ürün fiyat desteği neredeyse son bulmuş ve kapsamı daraltılmıştır. Yine bu dönemde, tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumlarının (Toprak Mahsulleri Ofisi, Tarım Kooperatifi Birlikleri, Ziraat Donatım Kurumu, Toprak Su, Ziraat Bankası vb.) etkinliği azaltılmaya çalışılmış, diğer kamu kurumları gibi özelleştirilmiş, bazılarının (TÜGSAŞ) sahip oldukları tekel gücüne son verilmiştir. Diğer yandan, yabancı sermayeye kapalı olan tohum, iç ve dış sermayeye tamamen açılmış ve kamunun buradaki işlevine son verilmiştir.

b) Topraksızlık ve Yüksek Girdi Maliyetleri

Uygulanagelen liberal tarım politikalarıyla toplumsal besin kaynağı olan tarımsal üretim yok edilme noktasına getirilerek, ülke tarımı dışa bağımlı ve uluslararası kapitalist tarım tekellerinin yağmasına açılmıştır. Böylece, üretici köylülük mülksüzleştirilerek işçileşme sürecine girmiştir.

IMF ve Dünya Bankası ile AB tarafından hazırlanan tarım politikaları ve Gümrük Birliği uygulamaları çerçevesinde uzun dönemdir siyasi iktidar tarafından da kararlılıkla uygulanan tarım politikaları; esas olarak uluslararası tekellerin tarım pazarı üzerindeki hakimiyetini pekiştirmesine ve genişletmesine yol açmıştır. Şeker yasası, tütün yasası, tarım reformu ve özelleştirmeler, bu tekelci hakimiyet politikalarının sonuçları olarak gündeme gelmiştir. Tüm bu gelişmeler, bir taraftan ülke toprağının ve tarımının yağmalanmasına diğer taraftan zorunlu işçilik ve işsizleştirme gibi sonuçlara yol açmıştır.

Tarım reformu adı altında, çiftçi birliklerinin dağıtılması, ürün taban fiyatı belirlemesinden vaz geçilmesi, kooperatiflerin işlevsizleştirilmesi, tohum, gübre, ilaç gibi tarımsal girdilerin desteklenmemesi, 4 milyon toprak sahibi ailenin 40 - 50 bine indirme amaçlı politikalar, toprak dışında bir işle uğraşamayan yüz binlerce aileyi aynı zamanda tarım işçiliğine mahkum etmekte veya işsizler ordusuna katılmaya zorlamaktadır.

Bir araştırmaya göre Güney Doğu Anadolu bölgesinde 29 bin ailenin hiç toprağı bulunmamaktadır. 21 bin ailenin ise 5 dekardan az toprağı vardır. Buna karşılık 405 aile 3,150,000 dekar araziye sahiptir. Adaletsiz toprak dağılımı nedeniyle geçinecek kadar toprağa sahip olmayan kırsal kesim nüfusunun yoksulluğuna bir de işsizlik eklenince gezici mevsimlik tarım işçiliğı son çare olarak kalmaktadır.

24 Ocak kararlarından bu yana adım adım tarımı çökerten politikalar nedeniyle maliyetler artarken ürün fiyatlarının yerinde sayması hatta gerilemesi geçimlik tarım yapan köylüleri

tarımdan koparmış, kent merkezlerine ve büyük tarım alanlarının olduğu bölgelere ucuz iş gücü göçünü beraberinde getirmiştir.

c) OHAL Uygulamaları:

Ülkemizde uzun yıllar süren çatışmalı ortam ve bunun yarattığı antidemokratik uygulamaların başında köy boşaltmalar büyük bir yer tutmaktadır. İnsan Hakları Derneği raporlarına göre 4 bine yakın köy boşaltılmıştır. OHAL uygulaması eşliğinde süren düşük yoğunluklu savaş, tarımsal üretimi yapılamaz hale getirirken, yüzbinlerce Kürt yurttaşımızı zorunlu göçe maruz bırakmıştır. Yayla yasakları, gıda ambargoları, yaşamak ve çalışmak için ya metropollere ya da başka bölgelere tarım işçisi olarak gitmeyi zorunlu hale getirmiştir.

1980'lerde başlayan neo-liberal politikalar çerçevesinde, tarım alanında özelleştirmeler ve kendine yeten tarım politikalarından vazgeçilerek tarımın, uluslararası tarım tekellerine açılması mevsimlik tarım işçiliğinin artmasında temel etmenleri oluşturmaktadır. Geçimlik tarım yapan üretici köylülerin ilaç, gübre ve mazot gibi girdilerin sürekli fiyatının artması ve tarımsal üretimi devam ettirmesi için ihtiyacı olan destekten mahrum bırakılması birinci sorun olurken. İkincisi; adaletsiz toprak dağılımını engelleyecek gerçek bir toprak reformunun olmaması ve üçüncüsü ise uzun 30 yılı aşkın süredir devam eden çatışmalı ortamın köy boşaltma, yayla yasağı vb. politikalar nedeniyle zorunlu göçün yaşanmasıdır.

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI

Ulaşım, barınma, sağlık, eğitim, işçi sağlığı ve iş güvenliği gibi genel sorunlarla ilgili tespit ve değerlendirmelere Komisyon Raporunda ayrıntılı olarak değinildiği için burada yer verilmemiştir.

Kayıt dışı, Sigortasız, Denetimsiz Çalışma:

Ülke genelinde tarım sektörü kayıt dışı çalışmanın en yaygın olduğu alandır. Mevsimlik tarım işçilerinin %95'i kayıtsız çalışmaktadır. Kadınların erkeklere göre kayıt dışılık oranı 1.3 kat daha fazladır. Tarımda, genel olarak kayıtsız, sigortasız, örgütsüz, gün doğumundan gün batımına kadar ortalama 10-14 saate varan uzun çalışma süreleri ve çok düşük ücretlerle kölece çalışma hakim durumdadır. Mevsimlik gezici tarım işçileri çoğunlukla çavuş, dayıbaşı, elçi denilen iş araçları aracılığı ile iş bulmakta, çalışma yerlerine götürülmekte, ödenecek ücretlerin belirlenmesinde de iş araçları belirleyici olmaktadır. Bu ilişkinin bizatihi kendisi, işçilerin ucuz, ilkel emek sömürsüne maruz kalmalarını beraberinde getirmektedir.

Genel olarak mevsimlik işçilerin kayıt altına alınması ve tespitine ilişkin sistem ya da mekanizma oluşturulmamıştır. Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısı, yaşı ve cinsiyeti, barınma ortamı, çalışma şartları, eğitim, sağlık ve ulaşım sorunlarıyla ilgili sağlıklı verilere ulaşılamamaktadır. Mevsimlik işçi sayısı ile ilgili elde edilen veriler genelde İl Jandarma Komutanlığınca 1774 sayılı Kanun gereğince yapılan kimlik tespitlerine dayalı olmaktadır.

Tarım işçilerinin büyük çoğunluğu iş kazaları ve meslek hastalıklarına maruz kaldıklarında GSS primi yatırılmadığından sağlık hizmetlerine erişememekte ya da hiç

başvurmamaktadır. Kayıtsız ve sigortasız çalıştırıldıkları için, emeklilik, iş kazası, işsizlik, meslek ve analık sigorta primleri yatırılmamakta ve iş kazalarında hiçbir hak talep edemez durumda kalmaktadır.

Tarım işçileri arasında meslek hastalıkları; strese bağlı depresyon, karaciğer ve kalp-damar hastalıkları ile kanserde ülke ortalamasının 3-4 katı artış yaşanıyor. Maruz kaldıkları tarım ilaçları, hayvan gübresi ve sağlıksız koşullar nedeniyle bebek ve anne ölümleri ile düşük ve ölü doğumlardaki artışlarda ülke ortalamasının çok çok üzerindedir.

Bir diğer konu mevcut genelgeler çerçevesinde alınması gereken önlemlere ve yürütülmesi gereken hizmetlere dair uygulamaların kamu tarafından denetlenmemesidir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşulları, iş araçları yönetmeliği ve diğer ilgili mevzuatın uygulanmasının ve çocuk işçiliği uygulamalarının denetimine dair bir prosedür bulunmamaktadır. Esaslı bir kamusal denetim mekanizması ve çalışma ve sigorta mevzuatı oluşturulmadan, salt genelgelerle, bilgilendirme ve farkındalık oluşturma faaliyetleriyle bu alanın kronik sorunlarının çözülmesinin olası olduğu söylenemez.

Tarım aracılığı faaliyetleri yerine kooperatiflerin ya da doğrudan işverenlerin muhatap alınması, mevsimlik işçi ve işverenlerle ilgili tüm kayıt ve işlemler için İŞKUR devrede olacak şekilde işler ve yetkili kılınması, iş ve işlemleri basitleştireceği gibi, denetimleri de etkinleştirecektir.

İl ve ilçe merkezlerinde Vali ve Kaymakam başkanlığında, defterdardan, milli eğitim müdürüne, tarım il müdüründen il müftüsüne, sendika ve devlet bürokrasisinden oluşturulan izleme kurullarında, bu alanda çalışma yapan üniversite, meslek örgütü, işçi derneklerinin ve kooperatiflerin de yer alması, yerel yönetimlerin koordinasyona dahil edilmesi gerekir.

Siyasal Haklar, Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı

Mevsimlik tarım işçileri anayasanın güvence altına aldığı temel siyasi hakların başında gelen seçme/seçilme, örgütlenme ve toplu pazarlık hakkını kullanamamaktadır. Yurtdışında çalışan, orada vergi veren, yatırımını o ülkede yapan çift kimlikli vatandaşların Türkiye’de yapılan seçimlere katılmaları için yasal mevzuat oluşturulmasına rağmen ülke içinde yaşayan mevsimlik işçilerin seçme haklarını güvence altına alacak yasal bir düzenleme yapılmamış olması milyonlarca ifade edilen önemli bir toplumsal kesimi siyasi haklarını kullanamaz kılmaktadır. Siyasi hakların anayasal güvence altına alınması kadar, her koşulda kullanılabilir kılınması demokrasinin bir gereğidir. Bu bakımdan, tüm mevsimlik işçilerin seçimlerde oy kullanmalarını sağlayacak kayıt sisteminin oluşturulması Hükümetin, Meclisin öncelikli gündemi olması gerekir.

Siyasi hakları gasp edilen mevsimlik tarım işçilerinin, ücretini ve sosyal haklarını belirleme, emeğinin hakkını koruma, temel haklarını ilgilendiren konularda karar süreçlerine katılma, söz söyleme haklarından söz etmek mümkün değildir. Son birkaç yıldır bu alanda örgütlenmiş derneklerden söz edilebilir ki, bunların bir kısmı da araçlar eliyle kurulmuştur. Ancak bu alanda doğrudan mevsimlik tarım işçilerinin üyesi olduğu bir sendikadan söz edilemez. Mevsimlik tarım işçiliğinin niteliği gereği örgütlenme gücü bulunmakla birlikte,

Türk-İş'e bağlı Tarım İş, KESK'e bağlı Tarım Orkam-Sen, Hak-İş'e bağlı Tarım Orman İş gibi tarım sektöründe faaliyet sürdüren sendikalardan hiç biri mevsimlik tarım işçilerini örgütlememektedirler. Bu sendikaların üyeleri tarım ve orman işletmelerindeki daimi işçiler ve memurlardır.

Oysaki mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldığı çalışma ve yaşama koşulları, düşük ücret, ücrette ayrımcılık, uzun çalışma süreleri, güvencesizlik ve meslek hastalıkları bu işçileri çok ciddi bir hak gaspıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Siyasi iktidarlar tarafından uzun süredir işçilere dayatılan örgütsüzlük, sendikaların işlevsizleştirilmesi ve uzlaşmacı çizgisi işçiler nezdinde karşılık bulmaktadır.

Ücrette ayrımcılık ve uzun çalışma süreleri temel sorunlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Tarım işçileri, 10-14 saate varan uzun süreler zarfında çalışmakta; kadın işçiler ilave olarak yemek, bulaşık, temizlik, bakım işleri de yaparak daha uzun çalışma sürelerine maruz kalmakta; emeğini neredeyse karın tokluğuna satmaktadır. İşçilere ödenen ücretler, işçilerin etnik kökenlerine göre farklılık göstermektedir. Yerli işçilerin ücretleri, başka kentten geçici gelen işçinin ücretinden daha yüksektir. Suriye ya da Gürcistan vb. ülkelerden gelen kaçak yabancı işçilerin ücretleri ise daha da düşüktür.

Tarım İşçilerinin Sorunlarını Görüşme Kurulu'na (ücret belirleme komisyonu) Valilik veya yardımcılarını başkanlık etmektedir. Komisyon; Tarım İl Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü, İş ve İşçi Bulma Kurumu Bölge Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Kurumu Bölge Müdürlüğü, İş ve İşçi Bulma Kurumu Şube Müdürlüğü, Tarımsal Araştırma Müdürlüğü, Çiftçiler Birliği, il-ilçedeki Ziraat Odaları, Türk-İş Bölge Başkanı ve Tarım-İş Şube Başkanı'ndan olmaktadır. Bu komisyon -ve ücret belirleme toplantıları- yüz yıla yakındır sürmektedir. Çukurova pilot bölge kabul edildiğinden, burada belirlenen ücret, yakın iller tarafından kabul edilmektedir. Her yıl Valilik başkanlığında toplanan ancak mevsimlik tarım işçilerinin temsil edilmediği "Çalışma Komisyonu" tarım işçilerinin bir yıllık çalışmasını ve kaderini belirlemesi kabul edilemez. Denilecektir ki, işçiler adına, Tarım İş sendikası katılmaktadır. Bu şekilsel bir katılımdır ve doğru değildir. Çünkü bu sendika kamuda örgütlü olup, mevsimlik tarım işçilerini örgütlediği gibi, üyesi olmayan mevsimlik işçileri temsil etmeye yetkisi olamaz.

Mevsimlik işçiler adına ancak, örgütlü oldukları derneklerinin ve örgütlenmeleri halinde sendikalarının bu kurula dahil edilmesi, iş kanunu ve sendikalar kanunu kapsamında toprak sahipleriyle toplu pazarlık yürütmesi için örgütlenmenin teşvik edilmesi gerekir.

Kadın ve Çocuk Emeği Sömürüsü

Mevsimlik tarım işçileri çalışmak için gittikleri yere genellikle aile olarak gitmekte, bütün bir aile fertleri tarlada çalışmaktadır. Dolayısıyla, çocuklar ve kadınlar aile ekonomisine katkı sağlayan, gelir getiren bireyler olarak görülürken, diğer yandan toprak sahipleri ucuz işgücü olarak çocuk ve kadın işçiliği tercih etmektedir. Tarım sektöründe çalışan kadın ve çocuklara dair sınırlı veriler dahi çocuk ve kadın emeği sömürüsünün mevsimlik gezici işçiler arasında çok büyük ve acil müdahale edilmesi gereken seviyelerde olduğunu göstermektedir.

Mevsimlik tarım işçilerine toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından bakıldığında, diğer tüm alanlardan daha dramatik bir biçimde kadınlar aleyhine işlemektedir. Mevsimlik kadın tarım işçileri, aynı oranda, hatta daha verimli çalışmalarında dahi erkek işçilerden daha düşük ücret aldıkları ve ödemelerin kadınlara değil eşlerine yapıldığı gözlenmektedir. Ayrıca çocuklara çok daha düşük ücret verilmektedir. Özellikle kadın mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına yoğunlaşan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) için hazırlanan “Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları” adlı raporda, kadınların başlıca sorunları; üretim ve ev işlerini birlikte yapmak zorunda kalmaları, eğitim düzeyinin düşüklüğü, örgütlenmenin sağlanamaması, sosyal güvencesizlik ve kendisinin kullanabileceği ücretli çalışma olanaklarının bulunmaması olarak belirlenmiştir.

Yoksulluğun çok yüksek olduğu mevsimlik tarım işçileri arasında, gerek toplumsal gerekse aile yaşamının her alanında, kadınlar, erkeklerden daha fazla ezilen grubu oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise, kırsal yaşamda ataerkil sistemin gelenekler, örf adet ve dini kuralların toplum üzerindeki etkisinin daha güçlü olmasıdır.

Çalışma yaşamında kadınlar aleyhine hakim olan olumsuz durum mevsimlik tarım işçileri bakımından daha olumsuz işlemektedir. Tarım sektöründeki ilkel işbölümü kadınlar aleyhine işlemektedir. Yapısal olarak tarım sektöründe ucuz emek gücüne ihtiyaç duyulduğundan, kadın ve çocuk emeği ucuz emek gücü olarak toprak sahipleri tarafından bilinçli olarak daha çok tercih edilmektedir. Bu bakımdan, genel olarak kayıtsız çalıştırmanın hakim olduğu mevsimlik tarım işlerinde kadınlarda kayıt dışılık oranı erkeklerin 1.3 katıdır.

Mevsimlik kadın tarım işçileri genel olarak sigorta, sosyal güvenlik ama özel olarak da analık sigortası hakkından mahrumdur. Ölü doğum ve düşük oranları diğer çalışma alanlarına oranla daha yüksek yüksektir. Kadınların kadın olmaktan kaynaklı başta sağlık ve hijyen koşullarının yetersizliği, çadırların yakınına açılan çukurların tuvalet olarak kullanılması nedeniyle yaşanan sağlık sorunları kadınların hayatını zorlaştırmaktadır. Göç yollarında ve tarlada yaşanan taciz ve tecavüzler başta olmak üzere kadına yönelik şiddet de mevsimlik kadın tarım işçilerinin yaşadıkları önemli sorunları arasındadır.

Tarlada gündüz erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen, ev işlerinin devamı olan, yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi pek çok iş kadın işçilerce yapılmaktadır. Kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi durumundadır. Tüm bunlar düşünüldüğünde, katlanması güç, kölece çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve kadın işçilerin yaşamlarını kolaylaştıracak tedbirler daha bir önemli hale gelmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili en önemli sorunlardan biri de çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği ile mücadeledir. İş Kanununa göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasak olmasına rağmen, mevsimlik işçiler arasında 6-14 yaşında, henüz okul öncesi ve öğrenim çağında çocukların yaygın olarak çalıştırıldığı görülmektedir. Bu çocukların çoğu eğitimlerine ara vermek zorunda kaldığı gibi, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine uygun olmayan işlerde ve ortamlarda çalıştırılmakta ve yaşamak zorunda kalmaktadır.

Çocuklar, gittikleri illerdeki okullarda eksik kalan süreleri tamamlamak istediklerinde ise, diğer öğrencilerle uyumsuzluk, okulun genel ortalamasını düşürmelerinden dolayı istenmeme, çadırlardan okula ulaşım ve ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunlarla yüz yüze kalıyorlar. Sosyal dışlanmışlık duygusuyla çoğu çocuk eğitime devam edemediğinden bir meslek sahibi de olamıyor.

Çocuk emeği sömürsünü ve çocuk işçiliğini engellemeye, önlemeye yönelik, gerek Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde, gerekse il ve ilçeler düzeyinde gerekli çalışmaların yapıldığına dair bir veriye, araştırma sonucuna rastlanılmamaktadır. Genellikle araştırma ve incelemelerin sonuç bölümünde temenniler ve projeler önerilmektedir.

Önlem ve önerilerin bir kısmı ise, çocuk işçiliğinin önlenmesi için değil, çocuk işçiliğinin uluslararası arenada teşhiri halinde ulusal itibar ve ticaretin zarar görmesinden çekinilmesidir. Örneğin; Giresun Valiliği Hollanda’da yayınlanan belgeselde fındık işçiliğinde çocuk emeği kullanıldığı ve bunun propagandasının yapıldığı belirtilerek çocuk işçiliğini engellenmesi için 2011/10 nolu genelge yayınlanmıştır. Görüleceği üzere, esas mesele çocuk emeği sömürsü vb. meseleler değil, Hollanda’da yayınlanan belgesel nedeniyle fındık ihracatının düşmesidir.

GENELGELER MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARINI ÇÖZMÜYOR

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşulları, ulaşım, barınma vb. sorunlarına ilişkin işlemler 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde yürütülmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma şartları ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi ile ilgili koordinasyon görevinin merkezde İçişleri Bakanlığı, illerde ise Valiliklere verilmesi, soruna çalışma ilişkisinden, iş hukukundan ziyade, daha baştan asayiş ve güvenlik penceresinden bakıldığını göstermektedir.

Genelge kapsamında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na 2010 yılında “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi” (METİP) başlatılmıştır. Mülkiye Müfettişleri tarafından hazırlanan inceleme raporuna göre, “projenin uygulanmaya başladığı 2010 yılından bu yana 38 il valiliği tarafından teklif edilen 65 yerel proje desteklenmiştir. Proje finansmanı için tahsis edilen 96.242.021,00 TL ödeneğin; 72 milyon TL’si barınma, alt yapı ve kolaylık tesisi, 5 milyon TL’si eğitim, 3 milyon TL’si sağlık, 16 milyon TL’si diğer harcamalardan oluşmaktadır. 2014 yılında bu proje için bütçeden kaynak ayrılmamış, devam eden projeler tamamlanmıştır.” 2010-2014 döneminde hayata geçirilen proje kapsamında bazı altyapı, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri yürütülmüştür. Özellikle barınma hizmetleri mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarını karşılamaya uygun olmadığı için işçiler tarafından tercih edilmediğinden atıl kaldığı gözlemlenmiştir. Valilikler bünyesinde il özel idarelerince yürütülen METİP’in finansmanı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca sağlanmasına rağmen, etkin bir denetim sistemi kurulmadığından, yapılan işlerin projeye ve ihtiyaca uygun yapılıp yapılmadığı, mali ve idari denetimlerinin yapılmadığı belirtilmektedir.

Genelge uyarınca oluşturulması öngörülen “İl/İlçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulları”nın pek çok il ve ilçede oluşturulmadığı, oluşturulanların önemli bir kısmının da işlevsel olmadığı belirtilmektedir.

Yine, 2010 yılında yayımlanan “Tarım İşinde Aracı Yönetmeliği” ile çok az sayıda aracının kayıt altına alınması bir yana asıl sorun olan, doğrudan tarım işçilerinin toprak sahibiyle iş ilişkisini ve yaşam koşullarını düzenlemediği gibi, pratikte var olan aracılık, dayıbaşılık sistemine yasal kılıf giydirilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmak için gittikleri yerlerde çoğu bölgede köy, mahalle gibi yerleşim yerlerine uzak alanlara yerleştirilmektedir. Kimi yerlerde su, tuvalet, banyo gibi en temel ihtiyaçları karşılayacak olanaklardan mahrum kalmaları nedeniyle en kötü koşullarda yaşamak zorunda kalmaları da önemli bir yerleşim ve barınma problemidir. Çoğu tarım işçilerinin yerleştikleri yerlerde elektrik olmadığı gibi ulaşabilecekleri ya da kullanabilecekleri olanaklar da yerel idarelerce yüksek maliyetler çıkarılarak engellenmektedir.

İl valiliklerine gönderilen genelge ile tarım işçilerinin yerleştikleri alanlarda özel idare tarafından kimi temel ihtiyaçların giderileceği yerlerin yapılması, elektrik ve su için yapılan masrafların ve bunların ücretlerinin yine tarım işçilerinden tahsil edileceğinin belirtilmesi ise başka bir sorundur. Çünkü içilebilir ve en insani ihtiyaçlar için temiz su ve yaşam alanlarının aydınlatılması ve ülkedeki gelişmeleri takip edebilecekleri bir televizyon için gerekli olan elektriğin para ile ulaştırılması zaten hayatını sürdüreceği geliri olmayan ve çadırda kalan tarım işçilerinin karşılayabilecekleri bir gider olmadığı açıktır.

Güvenlikçi politikalar nedeniyle tarım işçilerinin yerleştikleri yerlerin etrafında düzenli devriye atılmasının istenmesi, huzur bozucu durumların güvenlik güçlerine bildirilmesi vb. uygulamalar mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını çözmek yerine daha da büyütülmektedir. Örneğin: Giresun Valiliği basın ve halkla ilişkiler müdürlüğü yazılı açıklaması bunun bariz göstergesidir. Açıklamada, “Köy muhtarları ile işverenlerin, işçilerde görülecek her türlü hastalıklara karşı gerekli tedbirleri alarak, bu tür şikayeti olanları en yakın sağlık kuruluşlarına bildirecekler. İşverenlerin hasat dönemi içerisinde çalıştırdıkları işçilerin kimliklerini Tarım İl Müdürlüğü’ne, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü’ne, ziraat odalarına, muhtarlıklar aracılığı ile en yakın güvenlik birimlerine bildirmeleri, kimliği bulunmayanlara iş verilmeyecek. Muhtarlıklarca, fındık toplama işçisi olarak dışarıdan gelenlerin *Yabancılar Kayıt Defteri’ne kaydı yapılacaktır*. İşverenler ve köy muhtarlıkları, emniyet bakımından huzur bozucu olaylara anında müdahale ederek, durumu en yakın güvenlik birimine bildirecekler.” denilmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin İş Kanunu kapsamına alınarak kayıt altına alınması, iş kurumu, çalışma bölge müdürlükleri ve SGK kaydı oluşturmak yerine, aracılık yasal zemine kavuşturularak hangi işçinin nerede çalıştığı belirsizleştirilmektedir. Böyle yapılarak, mevsimlik tarım işçileri sosyal güvenliğe kavuşturulmak yerine potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Bu işçilerin kimlikleri toplanarak güvenlik güçlerine liste verilmesi, huzur bozucu durumun bildirilmesi istenerek, karın tokluğuna, sağlıksız koşullarda çalışan tarım işçilerinin

düşünüldüğünü söylemek mümkün değildir. Bu uygulama tamamen ayrımcı ve güvenlikçi politikaların ürünüdür.

Kısaca, mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını çözeceği iddiası ile yayımlanan Başbakanlık Genelgesi ile, beşiktekinden okul çağındaki çocuklara kadar tüm bir emekçi ailenin kamyon kasalarında doğudan batıya göç etmesinin, onlarca kadın işçinin devrilen traktör ya da dolmuşta ölmesinin esas nedeni olan, neo-liberal tarım politikaları, köy boşaltmalar, güvencesiz, kayıtsız, kanun dışı çalıştırma ve yoksulluk göz ardı edilmekte, mesele asayiş ve trafik denetimlerine indirgenmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çıkarılan 2010 tarihli Başbakanlık genelgesi, çocuk işçiliğın önlenmesi ve eğitime dair genelgeler ve İş Aracıları Yönetmeliğinde öngörülen önlem ve tedbirler uygulanmadığı gibi, kurumların insafına bırakılmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının çözümü için palyatif yaklaşımlardan ziyade esastan çözüme yönelik bütünlüklü bir yaklaşımla geniş bir yasal mevzuat oluşturulmamış olması ya da mevcut iş ve sosyal güvenlik hukuku kapsamına dahil edilmemesi 13 yıllık siyasi iktidarın sorumluluğundadır.

Sonuç olarak, mevsimlik tarım işçileri, Anayasa’da güvence altına alınmış temel insan haklarından olan insanca yaşanacak bir gelir, yaşına ve fiziksel durumuna uygun çalışma, barınma, ulaşım, sağlık, eğitim, örgütlenme ve toplu pazarlık hakkından yoksundur. Bu işçilerin çalışma yaşamına dair İş, Sosyal Sigortalar ve Sendikalar gibi çalışma hayatına dair kanunlarda tanımlanmış olan asgari ücret, 8 saat çalışma, dinlenme, ücretli izin, tazminat, sağlık, analık, yaşlılık ve işsizlik sigortası gibi pek çok hak ve sosyal korumalardan yararlanmasını sağlamak yasama organının öncelikli görevidir. Mevsimlik tarım işçilerinin hakları, genelge ve yönetmeliklerle ya da AKP Hükümetinin öngördüğü, 18. yy. işçi simsarlığı, kiralık işçi bürolarının modern biçimi olan, özel istihdam büroları üzerinden korunamayacağı gibi sorunlarının da palyatif yöntemlerle çözülemeyeceği açıktır.

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARININ ÇÖZÜMÜ

• “4857 sayılı İş Kanunu, 50 den az işçi çalıştıran tarım işletmelerindeki tarım işçilerini kapsam dışında tutmaktadır. Bir işçi bile olsa mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı her tarla, her işyeri iş kanunu kapsamına alınması gerekmektedir. Tarım işçilerinin haklarının korunmasının yasal güvence altına alınması için tarım işçilerini tanımlayan ve yasal haklarını güvence altına alan kapsamlı bir yasal düzenlemeye acilen ihtiyaç vardır.

• Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma şartları ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi ile ilgili koordinasyon görevini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı yürütmeli, işçilerin İŞKUR ve SGK kaydı oluşturulmalıdır. Tarım işletmelerinin, toprak sahiplerinin çalıştıracakları işçileri İŞKUR/bölge çalışma müdürlükleri veya sosyal güvenlik merkezleri üzerinden istihdam etmesine dair bir düzenleme yapılmalıdır.

- İşçilerin ücret, sigorta, barınma, elektrik, su, ulaşım, ücretli izin, tazminat vb. sosyal hakları devletçe desteklenerek işverence karşılanacak şekilde güvence altına alınmalıdır. Açlık sınırının altında yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan mevsimlik tarım işçilerinden yerleşme ve barınma alanlarına il özel idareleri tarafından getirilen su ve elektriğin parasını ödemelerinin istenmesine son verilmelidir.

- Mevsimlik tarım işçilerinin, çalışmadıkları sürelerde işsizlik sigortası fonundan işsizlik ücreti ödeneğinden yaralanmaları ve sağlık sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanmasına dair özel bir düzenleme yapılmalıdır.

- Koruyucu sağlık hizmeti kapsamında düzenli sağlık kontrolü yapılması için “gezici sağlık birimleri” oluşturulması yönünde bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

- Çocukların eğitiminin aksamaması için her bölgede gerekli tedbirlerin alınarak ayrımcı ve dışlayıcı girişimlerin engellenmesi, göç ettikleri bölgede eğitimlerini almalarının sağlanması, sağlıklarının korunması için aşılama ve takip sistemi, beslenme desteği için gerekli tedbirler alınmalı ve yasal düzenleme yapılmalıdır. Çocuk bakımı için kreş ve anaokulu hizmetine erişimleri sağlanmalıdır.

- Tarımda cinsiyetçi iş bölümüne son verilmesi, eşit işe eşit ücret ve ücretin kadın işçiye verilmesi, yerleşim alanları yakınında ortak çamaşırhane ve mutfaklar kurulması, mevsimlik kadın tarım işçilerinin analık sigortasından yararlanması, gebe, lohusa kadınların ve bebeklerin düzenli takibi yapılmalıdır. Kadına yönelik her türlü şiddetin, ayrımcılığın önlenmesi bakımından toplumsal cinsiyet eşitliği ve ana/çocuk sağlığı eğitimleri verilmesi için düzenleme yapılmalıdır.

- İşçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından büyük riskler taşımakla birlikte, henüz işçilerde meslek hastalıkları ve iş riskleri konusunda bir farkındalıktan söz edilemez. İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda önlemler alınması için tarım işçilerinin çalışma koşulları ve maruz kaldıkları olumsuzluklar göz önünde bulundurularak düzenleme yapılmalıdır. Tarım işçilerinin ağır çalışma koşullarının ve maruz kaldıkları tarımsal ilaç ve hayvansal gübrelerin, zehirli yılan/böcek sokmaları, toz, aşırı sıcak-soğuk hava koşulları ve bunların insan sağlığına olumsuz etkilerinin araştırılmalı ve kapsamlı bir meslek hastalığı çalışması yürütülmelidir.

- Kayıtsız ve sigortasız çalışmanın önlenmesinin temel koşullarının başında sendikali çalışmanın teşvik edilmesi gelmektedir. Kısmen dernekleşme imkanı bulsalar da sosyal güvence ve sigortadan yoksun tarım işçilerinin sendikalaşması ve örgütlü toplumun bir parçası olması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- 2010’da yayımlanan “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği” tarım işçilerinin şikayetçi oldukları dayı başı ve elçiliği yasallaştırmıştır. Türkiye İş Kurumu Müdürlüğü’nün olmadığı ya da olduğu ama haberleşme, ulaşım ve koordinasyon sağlanamayacağı yerlerde kurum tarafından araçların görevlendirilmesi öncelikle İş Kurumunun görevini başından savması ya da özel kişilere devretmesi anlamına gelmekte ve bir nevi kiralık işçi bürosu gibi çalışan kişiler olarak dayıbaşı ve elçileri görevlendirmiş olmaktadır. Yönetmelikte “Aracılar işçilerden para alamaz”

denilmekte ise de uygulamada tam tersi olmaktadır. Araçlar işçilerden yevmiyesinin 10'da birini almaktadır. Bu nedenle dayı başı, elçi, çavuş gibi araçların kaldırılması ve her türlü işçi simsarlığının yasaklanması için yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

- Mevsimlik tarım işçilerin ücretlerinin belirlenmesinde söz sahibi olmaları için gerekli tedbirlerin alınması, asgari ücretin altına düşecek tüm belirleme yöntemlerinin yasaklanması gerekir.

- Tarımda çocuk emeği sömürsünün önlenmesi ve işçi ailelerinin çocuk işçiliğine duyduğu ihtiyacın ortadan kaldırılması için öncelikle insanca yaşayacak bir ücretlendirme ve gelir desteği için gerekli tedbirler alınmalı ve yasal düzenleme yapılmalıdır.

- Başka kentlere göç etmiş on binlerce mevsimlik tarım işçisi seçim dönemlerinde bir günlüğüne gidiş dönüş parası vererek oy kullanmaya gitme olanakları olmadığından seçme haklarını da kullanamıyorlar. Mevsimlik tarım işçilerine ilişkin bir kayıt sistemi kurulmalı ve buldukları illerde oy kullanmalarını sağlamak üzere yasal düzenleme yapılmalıdır.

- Topraksız köylülere etkili bir Toprak Reformu ile toprak sağlanmalıdır. Devlete ait kullanılmayan topraklar ve mayınlı araziler temizlenerek topraksız köylülere dağıtılmalı; her ne ad altında olursa olsun büyük toprak mülkiyetine kısıtlama getirilmeli, büyük toprak sahiplerinin arazilerinin belirli bir büyüklüğün üzerindeki kısmı, topraksız köylülere dağıtılmalıdır.

- Küçük çiftçiliğin sürdürülebilir hale getirilmesi için, ekolojiye ve gıda güvenliğine öncelik veren köklü bir tarım reformu yapılmalıdır. Çünkü endüstriyel tarım ya da şirket tarımı maksimum verim ve kazanç için toprağı tarımsal üretim için fabrika gibi görmekte ve sürekli kimyasal kullanımı ile kirletmekte, zaman içerisinde toprak verimsizleştirmektedir. Yerel ve geleneksel tohumu korumak, geleceğe taşımak ve gıda güvencesi olan bir ülke için küçük üreticiliğin korunmasına dair yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.